

POLYNESISISCHE MIGRATIES

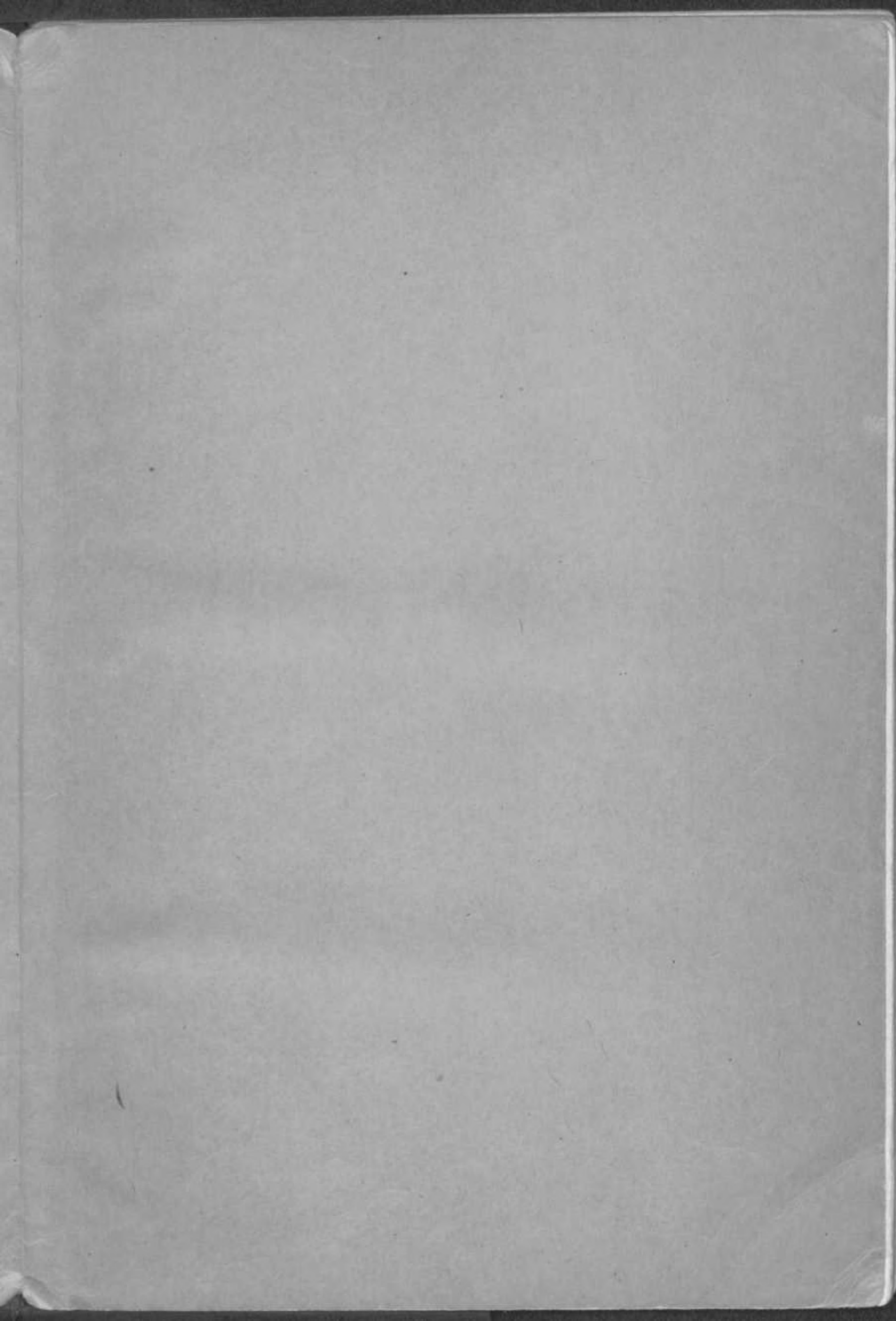
DOOR

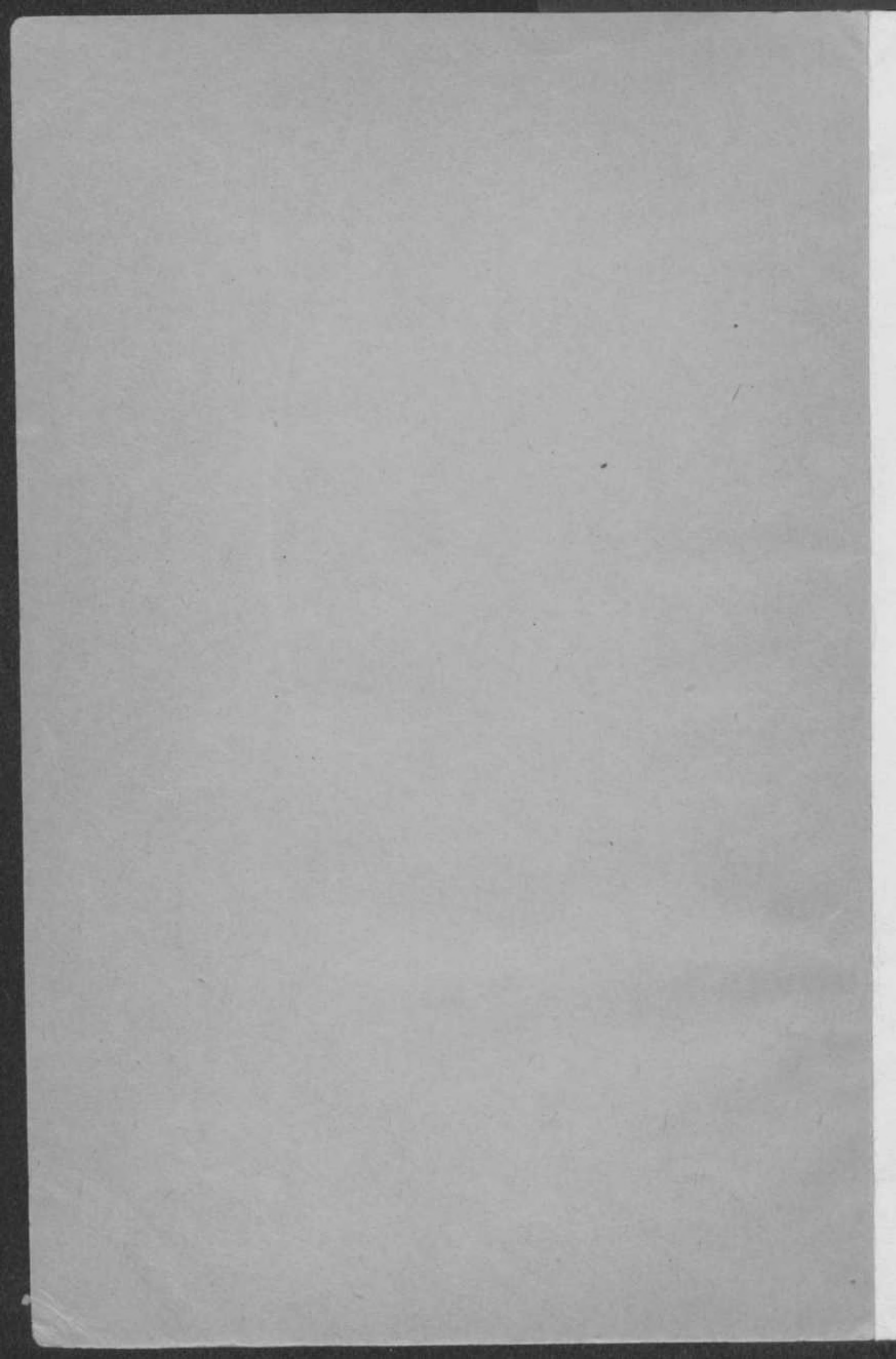
C. H. M. HEEREN-PALM

KONINKLIJKE BIBLIOTHEEK

0418 1522

POLYNESISISCHE MIGRATIES

THE HISTORY OF THE

54408 326 C 398.

POLYNESISISCHE MIGRATIES

ACADEMISCH PROEFSCHRIFT

TER VERKRIJGING VAN DE GRAAD VAN DOCTOR
IN DE LETTEREN EN WIJSBEGEERTE AAN DE
UNIVERSITEIT VAN AMSTERDAM, OP GEZAG VAN
DE RECTOR MAGNIFICUS DR. M. W. WOERDEMAN
HOOGLERAAR IN DE FACULTEIT DER GENEESKUNDE
IN HET OPENBAAR TE VERDEDIGEN IN DE AULA
DER UNIVERSITEIT OP DINSDAG 13 SEPTEMBER 1955
DES NAMIDDAGS TE 4 UUR

DOOR
CLEMENTINE HENRIETTE MARIE HEEREN—PALM
GEBOREN TE MEDAN

*„Aengesien dan de Spanjaarden of andere volkeren
.....niet bewogen konden zijn geweest, om coloniën
van Indianen te stigten in dese verafgelegen gewesten;
so is seer ligt te besluyten dat de Indianen, die dese
nieuw ontdekte Eilanden bewoonen, daar natuurlijk
van geslagt tot geslagt geteeld, en nakomelingen van
Adam zijn, schoon 't vermogen van 't menselijk ver-
stant onmagtig is te begrijpen, door wat middel
deselve getransporteert hebben kunnen worden.”*

Uit het journaal van Jacob Roggeveen (1722).

Inleiding

Het woongebied der Polynesiërs strekt zich uit in een driehoek, gevormd door Hawaï in het Noorden, Nieuw Zeeland in het Zuidwesten en het Paaseiland in het Oosten. Birket Smith geeft in zijn „Geschichte der Kultur” een aardige vergelijking van Polynesië: over een oppervlakte, driemaal zo groot als Europa, zijn duizenden stukjes land verstrooid, die, tesamen gevoegd, 't oppervlak hebben van Zwitserland of Denemarken. Nieuw Zeeland, ook door Polynesiërs bewoond, is ongeveer zesmaal zo groot als de oppervlakte, die de „Vele Eilanden” beslaan. Enkele Polynesische enclaves bevinden zich in Melanesië en Micronesië.

Dit uitgestrekte gebied vertoonde een culturele homogeniteit, dit in tegenstelling tot het naburige Melanesië. Reeds Cook was dit opgevallen, met de Forsters de eerste Europeanen, die Polynesië met wetenschappelijke oogmerken doorvorsten. Hij spreekt dan ook van „the most extensive race on earth.” Zo verschilden ook de talen en dialecten over dit enorme gebied vaak zo weinig, dat de Tahitiaan, die bij Cook aan boord was, zich ook op Nieuw Zeeland verstaanbaar kon maken.

De sociale organisatie bestond op de meeste eilanden uit een aantal standen, streng gescheiden, zodat zij bijna het karakter van

kasten hadden. Werd de stand, waartoe men behoorde, door geboorte bepaald, binnen deze stand namen eerstgeborenen een bijzondere positie in. Gewoonlijk was de oudste zoon in Polynesië erfgenaam, het recht van primogenituur was echter zo belangrijk, dat als het oudste kind een meisje was, zij ook voor de opvolging in aanmerking kon komen. Getuige echter het zelden voorkomen van vrouwen in de genealogische reeksen, week men dikwijls hiervan af. De stand van de vrouw was eveneens van gewicht voor eventuele nakomelingen. Het oudste kind van een vader en een moeder van hoge stand was door deze combinatie eigenlijk belangrijker dan zijn ouders. Vandaar, dat op sommige eilanden een hoofd onmiddellijk uit zijn rechten trad bij de geboorte van een opvolger: hij werd a.h.w. regent. Bij de afstamming werd onderscheid gemaakt tussen nakomelingen van de oudste zoon of dochter, en van de jongere broers en zusters. Op deze verdeling in oudere en jongere familietakken berust de Polynesische standen-indeling.

De machtigste figuur in de Polynesische maatschappij was zonder twijfel het opperhoofd (*ariki*), de oudste nakomeling van een aanzienlijk geslacht. Hij alleen mocht taboe's uitspreken en ze weer opheffen; op zijn beurt was ook de ariki aan vele taboe's onderworpen. Vanzelfsprekend nam ook de familie van het hoofd een bijzondere positie in: zij genoot enige prerogatieven. Na enkele generaties mochten de jongere nakomelingen deze aanspraken niet meer doen gelden en verbleekte deze luister; op den duur kwamen zij dan terecht in de stand van de gewone lieden.

Een andere belangrijke figuur was de priester, meestal na verwant aan de ariki. Een bijzondere positie namen de kunstenaars en vaklieden in de maatschappij in. Immers hoewel de beroepen vaak erfelijk waren, behoorden zij, de *tohunga*, niet uitsluitend door geboorte tot een bepaalde stand: ieder, die vakbekwaamheid of artistiek talent bezat, kon bij een meester in de leer gaan. Evenals de ariki kende men de *tohunga* veel *mana* toe: immers, zij waren lieden, die wat konden presteren.

De bekende begrippen *mana* en *taboe* (Polynesisch woord, eigenlijk *tapu* - verboden, ook: heilig) waren overal verbreid.

Het pantheon vertoont over geheel Polynesië dezelfde trekken. De voorouderverering nam overal de belangrijkste plaats in de religie in. Vele ariki's voerden hun stamboom op tot goden en halfgoden. Goden en voorouders worden dan ook met dezelfde naam aangeduid, nl. *atua*. De verering van hen richtte zich vooral op de stenen heiligdommen en op de staven, waarin zij geacht werden te verblijven en die alleen door de ariki gedragen mochten worden. Bij migratie naar een ander eiland werden deze laatsten, indien mogelijk, meegevoerd.

De voornaamste bestaansmiddelen waren landbouw en visvangst. Het menu vertoonde over geheel Polynesië weinig variatie: het bestond uit kokosnoten, bananen, broodvruchten, yams, bataten, taro's, aangevuld met vis, eieren, kip en varkensvlees. Op de atollen was de voedselpositie ongunstiger, daar verschillende planten, waaronder de broodboom, hier niet gedijen wilden. De bereidingswijze van het voedsel was overal dezelfde; met behulp van hete stenen werd het gaar gepoft, want aarden potten kende men niet; metaal ontbrak eveneens.

Ook wat de kleding betreft waren de atolbewoners in het nadeel: de boom, die de tapa leverde, wilde hier niet groeien, zodat men aangewezen was op raffiarokjes en mattenkleding. Men vergelijke daarbij de luxe, die vooral de hogere standen op de vulkanische eilanden ten toon spreidden met hun bontbeschilderde tapagewaden!

De mogelijkheid tot versiering bestond echter overal. De algemeen toegepaste tatoeage (oorspronkelijk eveneens een Polynesisch woord) kan men slechts gedeeltelijk tot opschik rekenen. Zo'n patroon immers was een combinatie van een familiewapen en ridderorden, daar geboorte recht gaf op sommige tekens en men andere door verdienste (in oorlog) kon verkrijgen.

Reeds de eerste Europese reizigers verwonderden zich erover, hoe de mens deze uithoek in de Grote Oceaan had kunnen bereiken.

De kolonisatie van Polynesië werd dan ook het onderwerp van vele theorieën; de probleemstelling is eigenlijk sinds de 18e en 19e eeuw weinig veranderd.

1. Waar kwamen de bewoners van deze eilanden vandaan? Uit Azië, uit Amerika, of vonden zij, zoals een enkele aanhanger van de polygenese aanvoerde, soms een autochthone bevolking?
2. Waren de Polynesiërs de oudste bewoners van dit gebied, of zijn ze voorafgegaan door een ander volk?
3. En, zo de Polynesiërs de oudste bewoners waren, zijn zij dan in een of meer migratiegolven gekomen?

HOOFDSTUK I.

De waarde van de traditie

De argumenten, die de volkenkundigen in de loop der tijden naar voren brachten om de Aziatische of Amerikaanse herkomst van de Polynesiërs aan te tonen, zijn dezelfde: men wees o.m. op somatologische overeenkomst, op die van taal en materiële cultuur.

Als ander middel van bewijsvoering voor de herkomst en migratierouten van de Polynesiërs ging men geleidelijk grotere aandacht schenken aan de overleveringen. De Polynesiërs bezaten immers — met uitzondering van de bewoners van Paaseiland — geen schrift. Maar op het memoreren van de oude overleveringen werd sterk de nadruk gelegd; dit geschiedde door experts op dit gebied. Hoe een belangrijk feit geschiedenis wordt, bewijst het stelen van een van de boeien van het schip van kapitein Bligh (1788). De herinneringen aan deze heldendaad werd op de Genootschapseilanden in een gedicht bewaard.¹⁾ Het is te begrijpen, dat de verhalen in de loop der eeuwen een grote uitbreiding ondergingen. Men dichtte de oude Polynesische zeevaarders vele wonderlijke eigenschappen toe, zodat zij vaak het karakter van halfgoden verkregen (bv. Hiro, de legendarische zeevaarder van de Genootschapseilanden). Hoe waarheid en verbeelding vaak op zonderlinge wijze dooreengemengd zijn, bewijst het verhaal van die andere beroemde ontdekkingsreiziger Kupe. Hij ontdekte nl. Nieuw Zeeland, doordat hij zich wilde wreken op de pijlinktvissen, die telkens zijn aas wegsnoepten. Kupe zette de vissen achterna en nam tenslotte hun koning gevangen in de straat, die het Noordeiland van het Zuideiland van Nieuw Zeeland scheidt.²⁾

De beschrijving, die hij teruggekomen op zijn eiland van dit gebied geeft, is echter aanvaardbaar en ook de door hem aangegeven koers was bruikbaar. Deze koers werd „Kupe's koers” ge-

noemd; zij werd gevolgd door Polynesiërs, die later Nieuw Zeeland bevolkten.

Een ander verhaal, dat men in de boeken over Polynesische legenden kan vinden, is dat van de zeevaarder Ui-te-Rangi-Ora, die zich op zijn tochten zover naar het zuiden waagde, dat hij hoge witte rotsen zag zonder vegetatie, een zee, die bedekt was met wit schraapsel als van geraspte arrowroot, een dier, dat onder water kon duiken en een donkere plaats, waar de zon niet gezien werd. Voor vele volkenkundigen dient dit verhaaltje als een bewijs voor de uitgestrektheid der Polynesische tochten.³⁾ Hoe aardig het echter ook klinkt, Buck zegt terecht dat geen der Polynesiërs, schamel bekleed als ze waren, zijn Antarctisch avontuur naverteld zou kunnen hebben.⁴⁾ In deze legende is de invloed te bespeuren van Polynesische walvisvaarders, die hun landgenoten verhalen vertelden over de wonderen van Antarctica.

De walvisvangst werd reeds zeer spoedig door Europeanen uitgeoefend; vóór 1800 had zij de Stille Zuidzee bereikt.⁵⁾ Als bemanning wierf men Zuidzee-eilandbewoners aan; men herinnere zich Queequeg uit Moby Dick. Bovengenoemde legende dateert dus waarschijnlijk uit de negentiende eeuw.

Het behoeft geen betoog, dat men voorzichtig moet zijn met de interpretatie van deze overleveringen; wat dat betreft doet de verbeeldingskracht van vele volkenkundigen niet onder voor die der Polynesiërs.

Dit treedt ook aan het licht in de poging, een verklaring te geven en de plaats te bepalen van het begrip *Hawaiki*⁶⁾ der Polynesiërs. Hierin toch zag men het land, waar hun voorouders vandaan gekomen zouden zijn. Op vele eilanden nl. duidt dit woord de bestemming aan van de ziel der overledenen: het was geworden tot een equivalent voor het schimmenrijk.⁷⁾ De Samoanen en Tonganen kenden alleen deze laatste naam voor het zielenrijk, ook wel *Pulotu* (*Burotu*) genoemd. Deze laatste naam vinden we terug op de Tuamotu's, waar *Porotu* een onderdeel van het dodenrijk Po is⁸⁾; Avaiki wordt hier aangeduid als een land (eiland) in dit gebied.

Men dacht zich het hiernamaals als een voortzetting van het leven op aarde; alleen heerste er een schemerduister. De ziel begaf zich in een prauw op weg naar het dodenrijk, dat men zich gewoonlijk in het westen dacht; zij deed onderweg vele eilanden aan. De namen van deze eilanden waren die van bestaande; ze waren de Polynesiërs bekend òf uit eigen aanschouwing òf uit overlevering. Zo worden in het dodenlied van Vera, een 17de eeuwse elegie uit Mangaia, Tahiti, Tonga en Vavau (een van de Tuamotu's) genoemd als eilanden, waar de ziel van Vera verbleef.⁹⁾ Op de Hervey-eilanden (Manuae en Te-Au-o-Tu) noem-

de men Samoa, Tonga, Vavau en Rotuma als delen van het dodenrijk. Het tijdperk van de grote reizen der Polynesiërs was toen reeds voorbij, zodat de Mangaianen en de bewoners van de Hervey-eilanden deze eilanden niet meer uit eigen aanschouwing kenden. Hawaiki was waarschijnlijk niet anders dan zo'n eiland; vaak was het de uiteindelijke bestemming van de rondzwervende ziel; het werd op vele eilanden tot een andere benaming voor Po, het dodenrijk. Algemeen was deze benaming echter niet: hij werd gebezigd op de Cook-eilanden, de Marquesas, op Nieuw Zeeland, Rakahanga, Tahiti en de Tuamotu's.

Vraagt men zich af, van welk aards eiland dit Hawaiki een afspiegeling is, dan wordt de vraag erg moeilijk. Want op vele eilanden vindt men de naam Hawaiki, of afleidingen daarvan, terug: de Hawaii-eilanden, Habaai in de Tonga-groep, Savaii in de Samoa-groep en Havai'i, een belangrijke plaats op het eiland Ra'atea van de Genootschapseilanden. Het woord heeft nl. ook nog de betekenis van: „land onder de wind". De oplossingen van de lieden, die poogden, dit mythisch land met een bestaand eiland te identificeren, lopen dan ook uiteen. Als zodanig noemt Buck de Genootschapseilanden, Gerland Samoa.¹⁰⁾

Beiden bedoelden eigenlijk, dat deze eilanden mogelijke oude uitzwermingscentra zijn. Het heeft nl. weinig zin, de bakermat der Polynesiërs in hun huidig woongebied te zoeken, tenzij men van mening is, dat de bevolking ter plaatse is ontstaan, zoals Moerenhout dat deed (zie hieronder). Vele volkenkundigen trachtten, dit legendarische land buiten Polynesië te reconstrueren. Zo betekkende volgens Fornander¹¹⁾ Hawaiki niets anders dan: het kleine Hawa, een andere benaming voor Java. Ter herinnering aan dit eiland waar zij eens vertoefd hadden, noemden de Polynesiërs de vulkanische eilanden in hun gebied Hawa-iki — klein Java. Het is raadselachtig, waarom de zielen dan naar het kleine Java gaan, in plaats van naar het grote; er bestaat ook verder geen bewijs, dat de Polynesiërs ooit op Java vertoefd hebben. Verbonden met een geographisch begrip, dat men kan identificeren, komt Hawa-iki alleen voor in de overleveringen der Maori's. Uit deze verhalen blijkt duidelijk, dat deze Polynesische kolonisten van de Genootschapseilanden afkomstig waren. Behalve Hawaiki worden nl. Tahiti en Rangiatea (Ra'iatea in Midden-Polynesië), beide behorende tot de genoemde eilandengroep, vermeld als plaatsen waar men vandaan kwam. Nu is Hawaiki een belangrijke plaats op dit eiland Ra'iatea.¹²⁾

Vandaar de opmerking van de functionalist Piddington¹³⁾, wars van alle historische reconstructies, dat de migratie van de Maori's naar Nieuw Zeeland een van de weinige Polynesische overleveringen is, die men zonder voorbehoud als historisch feit kan aan-

vaarden. Het betreft hier bovendien een betrekkelijk recent feit, daar deze kolonisatie volgens de Maori-genealogieën ongeveer 20 generaties geleden plaats vond — dit is als men een generatie op 25 jaar stelt dus in de 15e eeuw. Zoals we echter zullen zien, zijn behalve deze ook nog andere overleveringen bruikbaar.

1 Ellis, 1853, dl. I, blz. 203.

2 Buck, 1938, blz. 269.

Een andere versie van deze legende geeft Hornell (*Canoes of Oceania*, dl. I, blz. 146), nl. dat Kupe de vogels op hun trek naar Nieuw Zeeland volgde; inderdaad zullen trekkende vogels de ontdekkingsreizigers wel de weg gewezen hebben naar onbekende eilanden.

3 o.m. voor Birket-Smith, 1946, blz. 250.

4 Buck, 1938, blz. 114.

5 Borley, 1947, Palm, 1947, blz. 91.

6 In het dialect der Maori; Avaiki in Midden-Polynesië.

7 Buck, 1938, blz. 19.

Nevermann, 1947, blz. 29.

Williamson, 1937, blz. 6.

8 Williamson, 1933, dl. II, blz. 5.

waarschijnlijk is Pololu, dat in een Hawaïisch gedicht voorkomt, hetzelfde woord: „de god reist door tot hij Pololu bereikt en houdt daar stil”.

Fornander, 1919, blz. 204.

9 Nevermann, 1947, blz. 31.

10 Gerland, 1865, dl. V, blz. 202.

11 Fornander, 1919, blz. 222.

12 Buck, 1938, blz. 273.

13 Piddington, 1939, blz. 244.

HOOFDSTUK II

Theorieën omtrent de afkomst der Polynesiërs

Sinds de ontdekking van Polynesië heerst over de herkomst van de bewoners een verschil van mening, welke tot heden voortduurt. Achtereenvolgens worden deze besproken.

A. *De Polynesiërs als de overgebleven bewoners van een verzonken vasteland.*

Tot een aanhanger van deze theorie behoorde de Belg Moerenhout¹⁾, die zich in de vorige eeuw als handelaar op de Genootschapseilanden had gevestigd. Een eeuw later vond zij haar pleitbezorger in Macmillan Brown.²⁾ In tegenstelling tot Moerenhout meent deze, dat de Polynesiërs niet de oudste bewoners waren, maar van elders gekomen zeevaarders, die de aanwezige bevolking tot slaven maakten en op dit vasteland een rijk stichtten, „a great Oceanic Empire, „Hawaiki” now resting deep under the waters of the Pacific”. Het verzinken van dit wereldrijk maakte, dat de Polynesiërs een scheepvaart moesten ontwikkelen om het hoofd boven water te houden. Als bewijsstukken voor deze theorie dienden vooral de grote beelden van Paaseiland, want men achtte het niet mogelijk, dat de aanwezige kleine eilandbevolking deze 4 tot 20 ton zware beelden kon vervaardigen en verslepen. Het kon niet anders, of deze geweldige plastieken moesten het werk geweest zijn van een talrijk volk, dat een groot vasteland bewoonde.

Door de geologie wordt deze hypothese omvergeworpen. Privat-Deschanel³⁾ noemt de mening van enkele geologen, die zich in het secundair en een deel van het tertiair in de Pacific een continent dachten, dat zij — merkwaardigerwijze — „Océanide”

noemden. Hijzelf bestrijdt deze hypothese. En zelfs al zou men hierin geloven, dan zou, vóór de mens op het wereldtoneel verscheen, „Océanide” al veranderd zijn in Polynesië. Een bewijs voor de hoge ouderdom van dit deel van de wereld vormen barrière-riffen en atollen — de groei van zo’n koraal bedraagt ongeveer 1 mm per jaar.⁴⁾

Tegen Macmillan Brown’s mening, die het onmogelijk achtte, dat een kleine eilandbevolking in staat was, dergelijke kolossale megalithen te verslepen, kan men aanvoeren, dat dit tot in recente tijd op Nias nog het geval was.

Moerenhout voerde nog een ander bewijs voor zijn theorie aan, nl. dat de Polynesische cultuur weinig overeenkomst vertoonde met die van de naburige vastelanden. Waarom kenden de bewoners van de Stille Zuidzee niet de tabak, de aardappel, de maisplant, waarom was de rijst hier onbekend? Als antwoord kan men aanvoeren, dat de rijst bij enkele geïsoleerde Indonesische volken eveneens onbekend was (zie ook blz. 80).

B. *De Polynesiërs en Amerika.*

Meer in het brandpunt van de belangstelling staat de mening van hen, die aannemen, dat de Polynesiërs uit Amerika afkomstig zijn; hiertoe heeft vooral de tocht van Heyerdahl bijgedragen.⁵⁾

Een eeuw geleden was reeds de zendeling Ellis⁶⁾ aanhanger van deze theorie, die thans weer opgevat is door de Noorse volkenkundige. Het voornaamste argument van beiden is, dat de in de Stille Oceaan heersende Oostenwinden de komst van de Polynesiërs uit het westen onmogelijk maakten, daar ze hier met hun zeilprauwen niet tegen op konden tornen. Om te bewijzen, dat de migratie van uit Amerika heeft plaatsgevonden, liet Heyerdahl zich op de 28ste April 1947 van uit Peru op een balsa-vlot naar Polynesië drijven. Hij bereikte na ongeveer 100 dagen varen Raroia, één van de Tuamotu-eilanden.

Het vaartuig werd gekozen, teneinde dezelfde ervaringen op te doen als de emigranten, die volgens hem 1500 jaar geleden de kust van Zuid-Amerika verlieten (we zullen later zien, waarop Heyerdahl deze tijdrekening baseerde). De meest gedetailleerde uitwerking van zijn theorie vindt men in zijn werk „American Indians in the Pacific”.⁷⁾

Heyerdahl’s tocht diende dus, om de Amerikaanse oorsprong van de Polynesiërs te bewijzen. Dit zou ook aan te tonen zijn in hun materiële cultuur, die een grote overeenkomst zou vertonen met die van de Peruanen.⁸⁾ En niet alleen Peru had bijgedragen tot het bevolken van Polynesië: ook een ander deel van de Nieuwe Wereld kwam daarvoor in aanmerking, nl. Noordwest Amerika.⁹⁾

Van hieruit, zo betoogde Heyerdahl, kon men het snelst Polynesië, met name Hawaï, bereiken. Deze migratie vond geruime tijd na die uit Peru plaats, nl. omstreeks 1200 A.D. Vooral in de cultuur van de Hawaïers en de Maori zag Heyerdahl een grote gelijkens met die van de Noordwest-Indianen.

Zonder afbreuk te doen aan de sportieve prestatie mag men toch betwijfelen, of aan deze expeditie wel die wetenschappelijke waarde mag worden toegekend, welke Heyerdahl wil doen voorkomen. Zijn mening heeft dan ook critiek doen uitlokken, o.a. van Heine Geldern¹⁰⁾ en De Josselin de Jong, Van Emst en Jongmans.¹¹⁾ Hieronder wordt Heyerdahl's bewijsvoering aan een verdere beschouwing onderworpen.

Physisch anthropologische bewijsvoering: B-factor

Heyerdahl ruimt een zeer grote plaats in aan de physische anthropologie als middel van bewijs. Daarom wordt hier nader op ingegaan, ofschoon verder de nadruk wordt gelegd op de door hem gesignaleerde overeenkomsten wat betreft de culturele anthropologie.

Grote aandacht wijdt Heyerdahl aan de bloedgroepen: zo is zijn voornaamste argument voor de Amerikaanse afstamming der Polynesiërs het ontbreken van de B-groep bij beide volken. In Indonesië is deze hoog terwijl inderdaad bij vele Indianen deze bloedgroep ontbreekt. Daarnaast zijn er echter Amerikaanse stammen, die haar wel bezitten en zelfs in hoge mate: hieronder volgt een vergelijking van de bloedgroepering van Ona en Yahganen van Patagonië:

	O	A	B	AB	P	Q	R
Ona	94.4	5.6	0	0	0.28	0	0.972
Yahgan	9.0	0	91.0	0	0	0.007	0.300 ¹²⁾

Dat men zeer voorzichtig moet zijn met rasverwantschap uit de verhouding van bloedgroepen af te leiden, blijkt uit enkele voorbeelden van dezelfde tabel van Hooton.¹³⁾

	O	A	B	AB	P	Q	R
Polynesian							
Easter Isl.	25.4	69.8	3.1	1.6	0.472	0.030	0.504
Hawaii							
Maui, Oahu	36.5	60.8	2.2	0.5	0.382	0.018	0.604
Eskimo Greenland	54.2	38.5	4.8	2.0	0.228	0.033	0.735
Baffin Land	55.6	44.0	0	0	0.253	0	0.752
Aborigines							
South & Central	38.7	61.3	0	0	0.378	0	0.622

Hoewel de B-groep bij deze volken ontbreekt of in zeer geringe mate aanwezig is, betreft het hier toch volken van zeer verschillend ras. De afwezigheid van de B-groep bij Indianen en Polynesiërs zou ook zo verklaard kunnen worden, dat deze uit Azië zijn geëmigreerd, vóór ze beïnvloed werden door mongolide volken met een hoge B-factor. Ook de meer geïsoleerde bergvolken in Indonesië komen vaak in een lagere B-groep te liggen.¹⁴⁾ Nogmaals werd erop gewezen, dat voorzichtigheid geboden is met het aanvoeren van bloedgroepverhoudingen als bewijs voor rasovereenkomst: „Het is wel duidelijk, dat bloedgroepen als zodanig geen primaire raseigenschappen zijn; daarvoor is hun verdeling te wisselvallig en kan deze niet dan zeer gedwongen door ras-kruising worden verklaard.¹⁵⁾

Huid- en haarkleur

Aan een reeks prachtige kleurenfoto's van mummies wordt de haarkleur gedemonstreerd van de oude pre-Incase Peruanen.¹⁶⁾ Hieruit blijkt, dat blondheid een in Zuid-Amerika voorkomend verschijnsel was. Voorts citeert Heyerdahl met instemming de uitspraken van Europese ontdekkingsreizigers en volkenkundigen, die getroffen waren door het blanke uiterlijk en de lichte haarkleur zowel van Polynesiërs als van Indianen, evenals de Europese snit van hun gezichten en lanceert dit als een bewijs van rasovereenkomst.¹⁷⁾ Men moet echter bedenken, dat blankheid vooral in Polynesië een schoonheidsideaal was van de hogere standen. Kinderen van hoofden kwamen vaak nooit met zonlicht in aanraking: in speciale huizen werden ze opgesloten om hun teint zo blank mogelijk te houden.¹⁸⁾ Veelal werden kunstmatige bleekmiddeltjes toegepast: dit strekte zich ook uit tot het hoofdhaar; wat dit betreft zij enige voorzichtigheid geboden bij de vele citaten over de blonde en roodharige Polynesiërs, die Heyerdahl te berde brengt. Trouwens, hij noemt zelf tal van voorbeelden van het logen van het haar, het bleken van de huid en het zich beschutten tegen het zonlicht zowel bij Polynesiërs als bij Indianen teneinde het schoonheidsideaal te benaderen.

Dezelfde waardering voor blankheid vinden wij ook in de Oude Wereld: bij Indonesische volken passen de hogere standen er voor op, zich te veel te laten verbranden. De achtergrond is dezelfde als in Polynesië en vermoedelijk ook in de Nieuwe Wereld: het was een prerogatief van de „leisure class”, die geen landarbeid verrichtte. Ook het hoofdhaar onderging bij enkele volken een speciale behandeling evenals in Polynesië: Tanembarese dandies bleekten het, tot het een rossige, gele of witte kleur verkreeg.¹⁹⁾

Wat verder de blankheid betreft en de Europese snit van het ge-
 laat, naast de door Heyerdahl aangehaalde uitspraken van volken-
 kundigen over het uiterlijk van Indianen en Polynesiërs, zou men
 de volgende kunnen toevoegen: „Sommige Kenja-vrouwen zijn zo
 licht van kleur, dat men haar, wanneer zij baden, voor blanken
 zou houden.²⁰⁾ „Die Toradjas von Bada aber zeigen, wenigstens
 viele unter ihnen, ganz eigenen und zwar sei es nochmals gesagt,
 europäischen Typus, besonders auch einige Frauen”.²¹⁾ Zoals De
 Josseling de Jong terecht opmerkte, zijn dergelijke uitspraken op
 een subjectief oordeel gegrond en hebben met wetenschap verder
 weinig gemeen.²²⁾ Dit neemt niet weg, dat bij de Polynesiërs inder-
 daad een europide inslag aanwezig is, die volgens Barge overweegt.
 Daarnaast onderscheidt hij een zeldzamer voorkomend palae-
 mongolide en een nog minder verbreid palae-melaneside element.
 Hij zegt voorts, dat het geenszins uitgesloten is, dat de europide
 inslag in Zuid-China en Achter-Indië op de Polynesiden terug-
 gaat. Tot een soortgelijke verdeling (in europide, mongoliden en
 papua-melaneside) komt Hooton.²³⁾ De physisch-anthropoloog
 Sullivan, die de Polynesiërs somatologisch heeft onderzocht, ver-
 deelt ze in Kaukasiërs, Indonesiërs en Melanesiden.²⁴⁾

Baardgroei

Ook in de baardgroei ziet Heyerdahl een teken van ras-over-
 eenkomst; met behulp van foto's van Nazca en Chimu ceramiek
 en Polynesische beelden, toont hij aan, dat zowel bij de Indianen
 als bij de Polynesiërs gezichtsbeharing voorkwam. Dit ter illustratie
 van zijn uitspraak: „Another strange peculiarity in Polynesië was
 the occurrence of beards among the islanders who were supposed
 to be descended from beardless Malays”.²⁵⁾ Indonesiërs zijn lang
 niet zo baardloos als Heyerdahl het doet voorkomen; ten bewijze
 hiervan wordt verwezen naar de volgende foto's.²⁶⁾ Voorts is het
 Polynesische woord voor baard — *kumi* — hetzelfde als in vele
 Indonesische talen voor baard of knevel wordt gebruikt.²⁷⁾

Men vraagt zich af, wat Heyerdahl voor heeft met dit ten tonele
 voeren van blanken, die vanuit Amerika de Pacific hebben be-
 volkt en daar tevens worden voorgesteld als de dragers van een
 „Amerikaanse” cultuur. Hij steunt hierbij op een Peruaanse mythe
 van de blanke god Kon Tiki Viracocha, cultuurheros, die met zijn
 volgelingen Peru verliet; hij wandelde weg over zee en niemand
 zag hem terug. Vervolgens wordt aangeknoopt bij Polynesische
 legenden: Tiki, de eerste mens zou dezelfde zijn als Kon Tiki, die
 op geheimzinnige wijze de Nieuwe Wereld vaarwel zei. De Peru-
 aanse cultuurheros vertoont alle trekken, die Söderblom aan de

„Urheber” toeschreef.²⁸) Hij stelde gebruiken in en verdween, zonder dat meer iets van hem gehoord werd. Dit laatste nu neemt Heyerdahl als uitgangspunt voor een migratie vanuit Peru naar Polynesië, een historisch feit dus. Met een wetenschappelijk betoog heeft dit niets uit te staan.

De blanken, die onder aanvoering van Kon Tiki vanuit Amerika de Pacific bereikten, zouden echter volgens Heyerdahl geen oorspronkelijke bewoners van de Nieuwe Wereld zijn, maar waren op hun beurt weer afkomstig van de Canarische eilanden: in feite waren zij niet anders dan Kabylen.²⁹)

Ook deze migratie geschiedde met behulp van zeestromen. Door dit zoeken naar een steeds verder gelegen bakermat der Polynesiërs verliest Heyerdahl's betoog aan strakheid. Hij ziet nu niet meer „American Indians in the Pacific” maar gebaarde bleekgezichten, die via tal van omzwervingen Polynesië bereikten. Zijn bewijsvoering doet denken aan die van hen, die de oplossing van dergelijke vraagstukken zoeken in het terecht brengen van een van de 10 stammen Israëls. Men vraagt zich af, of de europide inslag in Amerika zowel als in Polynesië niet een andere oorsprongscentrum kan hebben, nl. Azië.

Melaneside oerbevolking

En dan zijn daar nog de andere bevolkingstypen in Polynesië, o.a. donker gekleurde, kroesharige lieden, die men tot ver oostelijk in Polynesië vindt. Heyerdahl ontkent de aanwezigheid van deze laatste niet, het feit is echter moeilijk in te passen in zijn betoog. Men vindt Melanesiden nu eenmaal wel in Indonesië, Melanesië, ja tot op het vasteland van Azië, maar niet in de Nieuwe Wereld. Ietwat aarzelend brengt hij de volgende verklaring naar voren: 1. de Polynesiërs hebben donker gekleurde Melanesiden als slaven aangevoerd of 2. er bestond een donker getinte oerbevolking.³⁰) Wat dit laatste betreft steunt hij op de legenden der Hawaïers. Hierin worden de Menehune ten tonele gevoerd, dwergachtige lieden; deze zouden de grote stenen bouwwerken hebben aangelegd. Het is wel eigenaardig, dat Heyerdahl juist deze legende aanvoert als bewijs voor de aanwezigheid van een oerbevolking. Want dan zouden niet de blonde, gebaarde Peruanen de oorspronkelijke brengers zijn van de enorme stenen bouwwerken van Polynesië (zoals hij op blz. 391 van zijn „American Indians” betoogt!) doch de zwarte Menehune, een pre-Polynesische bevolking!

Ook vraagt men zich af, waarom Heyerdahl denkt, dat deze Menehune wél tegen de wind op konden tornen, terwijl hij dat voor de Polynesiërs ontkent.

En, als de Polynesiërs hun slaven uit Melanesië gehaald hebben, hoe konden zij deze dan oostwaarts vervoeren, iets wat volgens Heyerdahl een onmogelijkheid was door de aanwezigheid van oostenwinden! En dit brengt ons dan tot het volgende punt: de heersende windrichtingen.

Westenwinden

In de Noordoost-passaas immers meent Heyerdahl de voornaamste troef gevonden te hebben voor de herkomst der Polynesiërs uit de Nieuwe Wereld. Hiertegen pleit echter o.m. het volgende:

De vlerkprauw is verspreid over geheel Polynesië tot op de meest oostelijk gelegen eilanden. In Amerika komt een dergelijk type boot niet voor, wel echter in Indonesië, Melanesië, Micronesië en aan de kusten van de Indische Oceaan. Hoe heeft deze prauw zich nu over Polynesië kunnen verspreiden tegen de heersende windrichting in, iets wat Heyerdahl tot de onmogelijkheden rekent? Als antwoord kan men aanvoeren: 1. dat de Polynesiërs heel goed tegen de Noordoost-passaas in konden laveren; 2. dat deze passaas niet het gehele jaar door waait.

Chamisso ontmoette in 1819 op Aur, één van de Marshalls, de Micronesiër Kadu, die afkomstig was van een 1500 Engelse mijl naar het westen liggend eilandje van de Carolinen. Hij was door een storm overvallen.

„Volgens Kadu's verhaal hadden ze gedurende de ganse reis, wanneer de wind het slechts toeliet, de zeilen uitgezet, en tegen de noord-oost passaas gelaveerd, dewijl zij onder de wind van hun eiland geloofden te zijn; op deze wijze laat zich verklaren, dat zij eindelijk naar Aur kwamen.”³¹⁾

Ook uit de volgende opmerking van Friederici blijkt, dat de Noordoost-passaas in het geheel geen beletsel was om westwaarts te zeilen: „Wind und Wetter wurden sorgfältig beobachtet, aber die vorwiegende Südost-Passate waren für diese unerschrockenen Seeleute keineswegs ein Hindernis für ihren Zug nach Osten. Es gab genügend lange Zeiten des herrschenden Nordwest-Monsuns, der zu Fahren gen Osten befähigte. Mehrfach ist mir von Ost-Polynesier versichert worden: wir reisen mit Vorliebe gegen die vorherrschende Windrichtung, damit wir im Falle des Misslingens der Fahrt die Aussicht haben, mit der vorherrschenden Windrichtung unsere Heimat wieder zu erreichen.”³²⁾ Een soortgelijke opmerking maakt Buck.³³⁾ De Noordoost-passaas waaide niet het gehele jaar door; zo meldt Cook: „The meeting with westerly winds, within the general limits of eastern trade, has induced some

navigators to suppose that they were near some large track of land of which, however, I think there are no indication. It has been found, both by us and by the Dolphin, that the tradewind, in these parts, does not extend farther to the south than twenty degrees, beyond which we generally found a gale from the westward, and it is reasonable to suppose, that when these winds blow strong, they will drive back the easterly winds." ³⁴⁾

En Roggeveen: „Wat 't heel ongestadig weer, met donder, weerlicht, slagregen en veranderlijke winden uit het Noord-Westen (7 April 1722)., Hadden de wind uit het Zuyden, Zuyden ten Oosten en Zuyd-West..... (8 April 1722). ³⁵⁾

Heine Geldern geeft nog tal van andere voorbeelden. ³⁶⁾

In het Polynesisch bestaan diverse aanduidingen voor de windrichting, ook voor de westenwinden. Zo kenden de Fidjianeën een windrooster, met o.m. een verdeling in ZW, W en NW winden. ³⁷⁾

Een ander voorbeeld van het meest naar het oosten gelegen eiland van Polynesië, Paaseiland:

Tokerau: noord.

Papakino: noord en west.

Tongariki: noord-oost.

Marengorengo, *Mataohio*: oost.

Motu-rauri; *Puhi-orongo*: zuid.

Vaitaria; *Tangaroa*: west. ³⁸⁾

Ook uit het volgende gedicht van de Maori blijkt dat men de Westenwind kende:

„Blaas, blaas, *Tawhiri-matea*, God van de winden;

Laat Uw *westenwind* opsteken om ons direct te voeren naar ons vaderland, naar *Hawaiki*." ³⁹⁾

Op de Cook-eilanden heette de NW-wind *parapu*; men maakte van deze windrichting gebruik bij het vliegeren. ⁴⁰⁾

De datering

Voorts, zo zegt Heyerdahl, zijn er nog andere redenen aan te voeren, die er tegen pleiten, dat de Polynesiërs uit Indonesië afkomstig zouden zijn. Zo bv. het voorkomen van bepaalde technieken in dat laatste gebied zoals de metaalbewerking, het pottenbakken, het wiel en het maken van bouwwerken met cement; volgens hem werden deze daar reeds zeer lang geleden toegepast. ⁴¹⁾ Waren de Polynesiërs uit Indonesië afkomstig, dan hadden zij deze gezien hun hoge ouderdom, naar hun nieuwe woongebied meegenomen. Immers, de oudste van de twee migratiestromen die Polynesië bereikten vond ongeveer 1500 jaar geleden plaats — een tijdstip, waarop volgens Heyerdahl de genoemde technieken

in Indonesië reeds lang bekend waren. Dat de Polynesiërs ze niet kenden, is volgens hem daardoor te verklaren, dat ze van elders afkomstig waren. We zullen zijn exposé over de datering van de metaaltijd, het pottenbakken enz. hieronder aan een beschouwing onderwerpen.

De metaaltijd in Indonesië en de Philippijnen

Volgens Heyerdahl konden de Polynesiërs niet uit Indonesië afkomstig zijn, omdat de „iron age” daar reeds vroeg zijn intrek deed. Het begin van deze ijzertijd viel vóór de eerste migratie der Polynesiërs; deze bezaten geen metalen werktuigen, en ook uit de vorm van hun stenen werktuigen kon men opmaken, dat ze de metaalbewerking niet gekend hadden (zie ook onder stenen werktuigen).

Wat betreft de datering van de „iron age” in Indonesië en de Philippijnen zegt Heyerdahl dat in dat laatste gebied de ijzerbewerking niet later dan het einde van de 2e eeuw v. Chr. en niet vroeger dan de 2e of 3e eeuw v. Chr. zijn intrede zou hebben gedaan.⁴²⁾

In Indonesië was volgens Heyerdahl het ijzer in de eerste of tweede eeuw na Chr. in gebruik. Ofschoon hij dit niet uitdrukkelijk zegt, bedoelt hij met „iron age” waarschijnlijk metaaltijd in het algemeen; ijzer en brons hebben in Indonesië gelijktijdig hun intrede gedaan.

Nemen wij eerst de door Heyerdahl vermelde datering van de ijzertijd op de Philippijnen in ogenschouw. Hij steunt hierbij op Otley Beyer. Deze laatste is echter veel minder positief dan Heyerdahl het doet voorkomen: hij zegt, dat de ijzerbewerking *waarschijnlijk* niet eerder dan de 2e of 3e eeuw v. Chr. de Philippijnen bereikt heeft.⁴³⁾

Wat betreft de datering van de „iron age” in Indonesië steunt Heyerdahl op een artikel van Heine Geldern: „Heine Geldern notes that by the first or second century of our era, iron was in general use in the Indonesian Archipelago, as this convenient culture element „spread more rapidly than Hindu culture.” Dit is echter wel een vrije weergave van de woorden van deze auteur die letterlijk zegt: „It is probable that its general use started only after the establishment of the first Hindu colonies in the Archipelago (first or second century A.D.?.....) So far, very little is known about this full Iron Age.”⁴⁴⁾ Zo positief als Heyerdahl het doet voorkomen heeft Heine Geldern zich dus allerm minst uitgedrukt en in een later artikel zegt hij het volgende: „We may accept as certain that in Southeast Asia in general the Niolithic

does not lie farther back than the middle of the first millenium B.C. at the very earliest. There are many indications that in parts, at least, of eastern Indonesia and various other regions it lasted well into post-Christian times." ⁴⁶⁾

Hoewel zeer veel neolithische voorwerpen van Indonesië bekend zijn, heeft men helaas nog weinig nederzettingen uit het neolithicum ontgraven. En van de weinige malen, dat dit wel het geval was, bleek het tamelijk jong te zijn. De door Van Heekeren opgegraven nederzetting te Kalumpang op West Centraal Celebes bleek niet ouder dan 1.000 jaar te zijn volgens de datering van de bodemkundige Van Beers. ⁴⁶⁾

Verder meldt Modigliani, dat op het eiland Enggano nog stenen werktuigen in gebruik waren in de 19e eeuw. ⁴⁷⁾ — Van het tussen Taiwan en Luzon gelegen eiland Botel Tobago wordt dit eveneens vermeld. ⁴⁸⁾ Deze voorbeelden willen natuurlijk niet zeggen, dat het neolithicum zo jong is in geheel Indonesië en de Philipijnen; het betreft hier immers een enorm uitgestrekt gebied.

In verband hiermede is een positieve datering van het begin der ijzertijd voor Indonesië zeer moeilijk, daar zij in het ene gebied waarschijnlijk vroeger haar intrede heeft gedaan dan in het andere. In 1938 onderzocht de prehistoricus Willems enkele megalithische graven te Pakauman, (Besuki in Oost-Java). Hierin werden ijzeren werktuigen gevonden; tevens bevatten zij scherven Chinees aardewerk, die afkomstig waren uit de 9e eeuw A.D. ⁴⁹⁾

De door Van der Hoop onderzochte steenkistgraven in de Gunung Kidul bleken eveneens ijzeren voorwerpen te bevatten; wat betreft hun ouderdom durfde de onderzoeker niets met zekerheid te zeggen. Hij acht ze jonger dan de steenkistgraven van de Pase-mah (Zuid-Sumatra), die hij omstreeks het begin van onze jaartelling plaatst. ⁵⁰⁾

Deze laatste graven bevatten overigens bijna geen ijzeren voorwerpen: men heeft slechts één lanspunt gevonden. Van een „iron age” kan in dit geval moeilijk gesproken worden. Dat men met de datering van deze steenkistgraven erg voorzichtig moet zijn blijkt hieruit, dat de Islamitische bevolking in enkele streken van West-Java nog heden ten dage graven volgens dit model vervaardigt.

Samenvattend kan men zeggen:

dat de aanvang van de ijzertijd in Indonesië zelfs bij benadering moeilijk te dateren is;

dat ze in het ene deel van de Archipel waarschijnlijk vroeger haar intrede heeft gedaan dan in het andere;

dat geen van de gevonden prehistorische ijzeren voorwerpen op een hoge ouderdom aanspraak kan maken.

Het pottenbakken als middel van datering

Het pottenbakken was volgens Heyerdahl algemeen in Indonesië in zwang. In verband met het algemeen voorkomen van deze techniek in dit gebied meent hij, dat zij een aanzienlijke ouderdom moet bezitten; een bepaalde datering geeft hij echter niet.⁵¹⁾ Bij een eventuele migratie zouden volgens hem de Polynesiërs de kunst van het pottenbakken zeker naar hun nieuwe woongebied meegenomen hebben.

Hiertegen moet ten eerste worden ingebracht, dat het vervaardigen van aardewerk niet zo algemeen verbreid is in Indonesië en de Philippijnen als Heyerdahl het voorstelt. De Mentaweiers⁵²⁾ en de autochthone bewoners van Enggano⁵³⁾ kenden deze techniek niet. Zij kookten hun voedsel in bamboe-vaten; dit bamboevaatswerk heeft zich in Indonesië op vele plaatsen naast het aardewerk gehandhaafd. In Brits-Borneo bakten in het begin van deze eeuw Kajan, Kenja, Iban en enige Klemantan-afdelingen potten; stammen, die deze kunst niet machtig waren, gebruikten bamboe's.⁵⁴⁾ Enige stammen van de Bare'e sprekende Toradja vervaardigden zelf geen aardewerk⁵⁵⁾, maar betrekken hun vaatswerk van andere stammen, wier specialiteit dit is. In het Ili-Mandiri gebied op Flores was in 1930 evenals op de Solor en Alor archipel het pottenbakken onbekend⁵⁶⁾; de bewoners uit dit gebied betrokken hun aardewerk van niet-autochthone kustbewoners, die deze kunst wel meester waren. Ook de Apayo en de Ilongot van de Philippijnen vervaardigen zelf geen potten.⁵⁷⁾ Voorts moet worden opgemerkt, dat volgens Otley Beyer potscherven in het neolithicum van Luzon ontbreken en dat de dragers van deze cultuur het pottenbakken dus niet gekend hebben.⁵⁸⁾

Ten tweede bestaat de mogelijkheid, dat de kunst van het pottenbakken verloren gaat. Deze laatste opvatting wordt, wat betreft de Polynesiërs, voorgestaan door Heine Geldern die dit met tal van voorbeelden illustreert.⁵⁹⁾ Snelleman noemt als voorbeeld de Uma Tepai Dajak, die verhuisden, in hun nieuwe woonplaats geen geschikte klei vonden en toen de pottenbakkerskunst verloren.⁶⁰⁾ Daar er in Polynesië echter geschikte klei genoeg voorkomt, nl. op de Genootschapseilanden, op Hawaï en Rurutu⁶¹⁾ is de eerste mogelijkheid, nl. dat de Polynesiërs het pottenbakken nooit gekend hebben, waarschijnlijker. Alleen de bewoners van Tonga en Fidji vervaardigden aardewerk; vermoedelijk hebben zij dit van die Melanesiërs geleerd.

Het wiel

Het is even verwonderlijk, zo zegt Heyerdahl, dat de Polynesiërs niet het wiel uit Indonesië hebben meegebracht, zo zij daar

vandaan afkomstig zouden zijn. Dit heeft zich vanuit het Aziatische continent over de Archipel verbreid bij het begin van de Christelijke jaartelling, zo niet daarvoor.⁶²⁾

Wij vragen ons af, hoe de schrijver aan deze positieve datering komt. De oudste afbeelding van het wiel vinden wij op Hinduische Midden-Javaanse bouwwerken, bv. op de Borobudur (plm. 900 n. C.). De mogelijkheid blijft bestaan dat het reeds eerder is ingevoerd, nl. in de Vroege Metaaltijd zoals dit het geval is geweest op het Aziatische Vasteland.

Voorts doet Heyerdahl het voorkomen, alsof deze uitvinding algemeen in Indonesië toepassing vindt. Het is echter opvallend hoe weinig nog in de huidige tijd van het wiel gebruik wordt gemaakt, vooral in het oosten van Indonesië; en niet alleen bij het transport maar ook op andere gebieden. De draaischijf bv. vindt bij het pottenbakken weinig toepassing. Het wekt daarom geen verbazing, dat de Polynesiërs, mochten zij uit Indonesië afkomstig zijn, het wiel niet kenden.

Het vervaardigen van stenen bouwwerken

Volgens Heyerdahl bestaat er een groot verschil tussen de stenen bouwwerken van Zuidoost-Azië en die van Polynesië; de eerste zijn met cement gevoegd, bij de laatste is dit niet het geval. Bovendien kende men in het eerste gebied de boogconstructie, in het laatste niet.⁶³⁾

Deze mededeling van Heyerdahl is verre van duidelijk; welke bouwwerken heeft hij op het oog? Naar aanleiding hiervan moeten wij opmerken, dat zelfs bij de oude Hinduïstische en Buddhistische bouwwerken in Zuidoost-Azië het gebruik van specie niet algemeen is. Voorts dat men deze specie, waarvan men de samenstelling nog niet weet, zeer zeker geen 'cement' mag noemen (mondelinge mededeling van Prof. Ir V. R. van Romondt, bouwkundig inspecteur van de Oudheidkundige Dienst in Indonesië). O.a. is bij de bouw van de Borobudur van specie gebruik gemaakt; niet alleen was dit het geval bij het stapelen van de stenen, maar soms werd ook de gehele mantel met plaster overdekt ter versteviging. Bij andere Hinduïstische bouwwerken op Java zoals bv. bij de Ratu Boko zijn de stenen gevoegd zonder dat er metselwerk aan te pas is gekomen.

Heyerdahl's voorstelling van zaken is dus slechts ten dele juist: vervolgens moet worden opgemerkt, dat hij een categorie van bouwwerken in Zuidoost-Azië over het hoofd heeft gezien, nl. de steenconstructies van de megalithische volken. Hierbij werd nim-

mer specie gebruikt. — Zoals we zullen zien, vertonen deze bouwwerken vaak een treffende overeenkomst met die van Polynesië.

De oude Aziatische beschavingen

Even merkwaardig vindt Heyerdahl het dat, ~~ma~~chten de Polynesiërs uit Indonesië afkomstig zijn, er geen overleveringen omtrent Buddha in Polynesië bestaan, noch sporen van Hinduïsme.

Oude Chinese keramiek was eveneens onbekend in Polynesië.

Volgens Heyerdahl waren de Chinezen al heel vroeg in de Oost-Indische Archipel, blijkens de oude annalen al vóór onze jaartelling. Hetzelfde was het geval met het Hinduïsme en het Buddhisme.⁶⁴⁾

Naar aanleiding hiervan moeten wij het volgende opmerken: Han-aardewerk (ruwweg te dateren van twee eeuwen vóór tot twee eeuwen na de Chr. jaartelling) wordt in Indonesië gevonden op West-Borneo, Zuid- en Midden-Sumatra, Java, Bali en Zuid-Celebes⁶⁵⁾; de vondsten zijn zeldzaam. Van de andere eilanden worden echter geen vondsten gemeld. Het is heel goed mogelijk, dat dit aardewerk eerst geruime tijd na de bovengenoemde periode in Indonesië werd ingevoerd: de verspreiding ervan is dus in hoofdzaak beperkt tot het westen van de archipel.

Wat de oude Chinese kronieken betreft; daar Heyerdahl deze verder niet bij name noemt, weten wij niet, welke hij op het oog heeft. In de annalen der Han-dynastie werd door Keizer Wang Mang (1—6 na Chr.) een rhinoceros gevraagd aan de bevolking van Huang-tche. Het is niet duidelijk, welk land men met deze laatste naam bedoelde: sommigen menen, dat er Atjeh mee aangeduid werd, maar anderen zoeken het in Abessinië.⁶⁶⁾ Een bericht van 132 na Chr. met de aanduiding van een landstreek — Yawadadwipa — is evenmin met stelligheid thuis te brengen, hoewel men gewoonlijk aanneemt, dat hier Java mee bedoeld wordt. Hierin wordt de naam van een Hindu-koning genoemd.

Wat betreft de verspreiding van het Hinduïsme schrijft Stutterheim: „Het is onbekend wanneer precies het eerste contact tot stand kwam tussen de Indonesische bevolking van de Archipel en de Hindu's. In ieder geval moet dit omstreeks het begin van de Christelijke jaartelling geweest zijn.”⁶⁷⁾ De oudste Hindu-inscriptie dateert uit ongeveer 400 A.D. — nl. de offerpalen van koning Mulawarman, aangetroffen te Muara Kaman in Kutai, Oost-Borneo.

Als we nu met Heyerdahl aannemen, dat de eerste instroming in Polynesië omstreeks 1500 jaar geleden heeft plaats gevonden, is het ontbreken van enigerlei Hindu-invloed in dat gebied heel

verklaarbaar. Immers, bovengenoemde uitlating van Stutterheim wil niet zeggen, dat het Hinduïsme zich over de gehele Archipel verbreid had. Dat was 16 eeuwen later bij de komst van de Hollanders nog niet het geval. Zoals Krom in zijn genoemd artikel betoogde, bleven gehele streken van deze invloed verstoken. Vele eilanden, vooral in het oosten, vertonen weinig of geen sporen van Hindu-invloed. En zelfs op het Hinduïstische eiland Bali heeft men in de bergen nog vele dorpen, waar het Hinduïsme niet is doorgedrongen — de zg. Bali Aga-gemeenschappen.⁶⁸⁾

In het kort komt Heyerdahl's redenering dus hierop neer: in het begin van de Christelijke jaartelling, of kort daarvoor, hebben verschillende technieken niet alleen Indonesië bereikt, maar zich over de gehele archipel verspreid. Na deze tijd pas hebben de Polynesiërs voor het eerst hun woongebied bereikt ($\pm$ 500 A.D.). Waren zij uit Indonesië afkomstig, dan hadden zij o.a. meegenomen: de techniek van het pottenbakken, de ijzerbewerking, het wiel en hun cultuur had sporen van Hindu-invloed vertoond. — Zoals we reeds zagen, is het allerm minst zeker, dat deze technieken Indonesië bij het begin van de jaartelling bereikt hadden. En het duurde geruime tijd, voor zij zich over de gehele archipel spreidden: bij sommige volken bleven zij onbekend. Hetzelfde geldt voor de verbreiding van de Hindu-cultuur.

Hoe komt Heyerdahl aan zijn datering wat betreft het bevolken van Polynesië? Volgens hem kan men twee migratiegolven in dit gebied onderscheiden: één die ongeveer 1500 jaar geleden plaats vond en een andere in ongeveer 1200—1300 na Chr. Deze datering baseert hij op Polynesische genealogieën, waarvan hij meldt, dat men duidelijk een oudere en een jongere lijn kan onderscheiden. De eerste vindt men vooral op de oostelijke eilanden; zij ontbreekt in het westen.⁶⁹⁾ Dit is volgens Heyerdahl een reden te meer om de herkomst van de Polynesiërs in het oosten te zoeken en niet in Zuidoost Azië, want dan zou men op de meer westelijk gelegen eilanden de oudste genealogieën vinden.

Zoals we reeds zagen, was volgens Heyerdahl deze oudste instroming uit Peru afkomstig, de jongere uit Noordwest-Amerika. Ter illustratie van zijn theorie geeft hij nu de volgende tijdrekening, de oudste afstammingsreeks is voor de Marquesas 148 generaties; de jongere 21 generaties; voor Paascheiland 57 en 27/23 generaties; voor Hawaï als oudste lijn 56 generaties, van een jongere lijn wordt geen melding gemaakt; dit laatste geldt ook voor Rarotonga, waarvoor als oudste lijn 44 generaties opgegeven wordt.⁷⁰⁾ Van Mangareva geeft hij als oudste geslachtslijst 45 generaties, als jongste 22; van Nieuw Zeeland 28/30 geslachten als oudste genealogische reeks, 22/23 als jongste. Van Raroia en Takume in de Tuamotugroep 28 generaties gerekend

1900; de oudste genealogie van Fakahina in dezelfde eilandengroep telt 22 generaties, eveneens gerekend tot de aanvang van deze eeuw. Samoa en Tonga telden in 1865 een geslachtslijst van 35 generaties. Tegen Heyerdahl's tijdrekening wat betreft Polynesië kan men verder de volgende bedenkingen aanvoeren:

1e. De 148 generaties van de Marquesas. Stelt men een generatie op 25 jaar, dan waren deze eilanden 3700 jaar geleden bevolkt, rekent men een generatie op 20 jaar, dan valt deze migratie 1.000 v. Chr. Beide tellingen vallen ver voor Heyerdahl's eerste migratie-golf. Weliswaar redt hij zich hieruit door te zeggen, dat de Marquesaanse geslachtslijst al begonnen was vóór de aankomst in Polynesië, maar dan had hij moeten vermelden, waar men wel met tellen beginnen moest om de aankomst van de Polynesiërs in hun nieuwe woongebied aan te geven. Bovendien zou dan het begin van deze genealogische reeks uit Peruanen moeten bestaan, uit Heyerdahl's oogpunt bezien een heel interessant feit. Hij gaat hier echter niet verder op in.

2e. De geslachtslijst van Paaseiland. Heyerdahl doet het voorkomen, of het er twee zijn, in werkelijkheid echter is het er slechts één, daar alle genealogieën teruggaan tot op dezelfde grondvester, nl. Hotu Matua. De informaties verschilden onderling echter. Zo geven Roussel, Jaussen, Thomson en Métraux vier lijsten met respectievelijk 23, 32, 57 en 30 namen van ariki's.⁷¹) De grootste afwijking vertoont de lijst van Thomson en juist deze geeft Heyerdahl als oudste genealogische reeks van Paaseiland.

3e. De genealogische reeks van Samoa en Tonga. We zagen, hoe Heyerdahl voor deze eilandengroep een stamboom van 35 generaties meldt. Volgens zijn theorie moeten deze westelijk gelegen eilanden heel laat door Polynesiërs bevolkt zijn. Men kan echter de Samoaanse lijst moeilijk bij Heyerdahl's jongste genealogieën indelen, daar zij ouder is dan de 30 geslachten die hij als oudste reeks voor Nieuw Zeeland geeft.

4e. De stamboom van de Tuamotu's. Hiervoor geeft Heyerdahl alleen een jongste reeks; de oudere ontbreekt dus blijkbaar. En dat, terwijl de Tuamotu's in Oost-Polynesië liggen. Hierbij heeft Heyerdahl ook Raroia genoemd, het eiland dat hij op een vlot gedreven door wind en zeestromen vanuit Peru bereikte. Hier zou men juist de oude genealogische reeks verwachten!

5e. Men moet zich afvragen, of deze 2e geslachtsreeks van ongeveer 20 generaties geleden noodzakelijk een aanwijzing moet vormen van een invasie buiten Polynesië. Het kan evengoed een transmigratie binnen het gebied zelf betreffen. Dit is bv. het geval geweest met Nieuw Zeeland, dat ongeveer 23 generaties geleden vanuit de Genootschapseilanden bevolkt werd. Namen van eilan-

den uit deze groep als Tahiti, Rangiatea, e.d. genoemd in de overleveringen der Maori laten hieromtrent weinig twijfel.

6e. Aan de hand van Heyerdahl's oudste genealogische reeksen is niet te bewijzen, dat Polynesië ongeveer 500 na Chr. bevolkt werd. Want als bewijs hiervoor moeten o.m. dienen de stamboom van 148 generaties van de Marquesas, de dubieuze lijst van Paaseiland, de 57 generaties tellende reeks van Hawaï en de lijst van 30 geslachten van Nieuw Zeeland. Heyerdahl maakt het ons niet duidelijk, hoe wij deze reeksen in één lijst moeten vatten.

Naar aanleiding van het bovenstaande menen wij bewezen te hebben, dat Heyerdahl's datering zowel voor Indonesië als voor Polynesië aanvechtbaar is.

Noordwest-Amerika

Richten we eerst het oog op Noordwest-Amerika, dat volgens Heyerdahl een tweede startpunt is geweest voor een migratie naar de Pacific, die ongeveer in de 13e - 14e eeuw plaats vond. Het is vooral Vancouver Island, dat hiervoor in aanmerking komt.⁷²⁾ De cultuur van de aldaar wonende Kwakiutl zou overeenkomst vertonen met die der bewoners van enkele Polynesische eilanden, nl. de Hawaï-groep en Nieuw Zeeland. Deze Indianen bezaten grote uitgeholde boomstam-kano's, die tot honderd man konden vervoeren; ze werden door roeiers voortbewogen en bezaten op een enkele uitzondering na, geen zeil; voornamelijk deden ze dienst voor de visvangst. Zoals Heyerdahl het voorstelt is van een kolonisatie van Polynesische eilanden als vooropgezet doel geen sprake: „A fog and an off-shore gale was obviously all that was needed to start some of them on a drift voyage down upon Hawaï.”⁷³⁾ Deze laatste eilandengroep werd uitgekozen, omdat zij met behulp van de Californië en de Noord Equatoriale Stroom het gemakkelijkst te bereiken was. Als voorbeeld haalt Heyerdahl de reis van kapitein Voss aan, wie het in twee maanden gelukt was vanuit Vancouver-eiland Tongareva te bereiken in een boot van de Noordwest-Indianen, die echter van een zeil voorzien was.

Niet alleen storm, ook vlucht kon een oorzaak zijn, dat men de Noordwest kust van Amerika verlaten had: zo had een deel van de Kwakiutl het ruime sop gekozen uit angst voor de Salish.⁷⁴⁾ Ook in dit geval was Hawaï de eerste eilanden-groep, die men bereikte. Vanuit Hawaï zijn de Indianen overgestoken naar Nieuw Zeeland: vandaar dat volgens Heyerdahl de cultuur van de Maori zo'n grote overeenkomst vertoont met die der Noordwest-Indianen, in het bijzonder met die van de Noord Vancouver Kwakiutl.

Steun voor bovengenoemde theorie zoekt hij o.a. in de overleveringen der Polynesiërs. Volgens de traditie kwamen de Maori uit Hawaiki, en dit was, zo meende hij, niet anders dan de Hawaii-groep. Op Hawaii immers had men niet de overleveringen omtrent het legendarische Hawaiki of Avaiki der Polynesiërs; dit betekende dat Hawaii het oorspronkelijke Hawaiki was, het oude centrale uitzwermingspunt. Dit neemt echter niet weg, dat Heyerdahl toch zoekt naar een Hawaiki buiten Polynesië. Natuurlijk ligt dit in de Nieuwe Wereld. Volgens hem was dit straat Hakai, gelegen tussen de Hunter- en Calvert eilanden.⁷⁵⁾ Heyerdahl's Hawaiki is dus niet een eiland of een landstreek, maar een zeestraat. Er bestaat echter in geen enkele Polynesische legende een aanduiding, dat Hawaiki een waterweg zou zijn; integendeel, het wordt meestal aangeduid als een eiland, zelfs op de Hawaii eilanden:

*„Nu verschijnt Groot Hawaiki in de open ruimte
het doemt op uit de duisternis,
een eiland, een land is geboren.....”*⁷⁶⁾

luiden een paar regels uit een Hawaiisch gedicht.

In de overleveringen van de Hawaïers vinden wij geen enkele aanduiding, dat zij uit Amerika afkomstig zouden zijn. Integendeel, wat betreft hun afstamming kunnen wij het best het lied van de Hawaiische bard Kama-hua-lele aanhalen:

*„Zie Hawaii, een eiland, een volk!
het volk van Hawaii stamt af van Tahiti.”*⁷⁷⁾

Woningbouw

Wij gaan nu de overeenkomst van cultuuruitingen in Noordwest Amerika en Polynesië bekijken, door Heyerdahl naar voren gebracht om de Amerikaanse herkomst van de Polynesiërs aan te tonen.

Zo zouden de woningen van de Noordwest Indianen een grote overeenkomst vertonen met die van de Maori.⁷⁸⁾ Beiden waren rechthoekig en uit planken gebouwd. Er moet echter gewezen worden op een verschil tussen beide huizentypen: het eerste was geheel dicht gebouwd, het laatste had een open voorgalerij: dit onderdeel was waarschijnlijk een „survival” uit de tropen. Buiten beschouwing laat Heyerdahl een vergelijking tussen het huis der Hawaïers en dat van de Noordwest-Indianen, ofschoon deze wel op zijn plaats zou zijn; immers, de Hawaii-eilanden zouden de schakel vormen tussen Noordwest Amerika en Nieuw Zeeland. De woningen der Hawaïers waren echter de meest onsolide in geheel

Polynesië⁷⁹⁾ en geleken noch op die der Kwakiutl noch op die van de Maori; ze hadden er hoogstens het rechthoekige grondplan mee gemeen.

Het plankenhuis kwam overigens in Polynesië niet algemeen voor, meestal had men wanden van bamboe-vlechtwerk, of, zoals op Samoa, van gevlochten matten. Zelfs op Nieuw Zeeland waren niet alle huizen van planken, alleen die van het hoofd en de vergadergebouwen: de gewone woningen hadden wanden van stokken en strooien daken. Wat betreft de planken wanden en het rechthoekige grondplan zou men evengoed kunnen wijzen op overeenkomst tussen bv. de woning van de Maori en die van enkele Indonesische volken, zoals de Atjehers, de Toba-Batak, de Zuid Niassers, de Lampongers en Palembangers, de Dajak, de oude Minahassers en de Sa'dan-Toradja; voorts met de bewoners van de Palau-eilanden. Voor een groot deel zijn dit bergvolken en die gaven waarschijnlijk om dezelfde reden aan planken woningen de voorkeur als Maori en Noordwest Indianen, nl. om de koude buiten te houden. Verder speelde vanzelfsprekend de aanwezigheid van grondstof een rol; men kon alleen dergelijke woningen bouwen als men over voldoende grote bomen beschikte.

Belangrijker echter dan deze oppervlakkige gelijkenis is de overeenkomst van naam voor woning in vele Indonesische talen en het Polynesisch (*balai, wale, ware*). Hetzelfde geldt voor het woord voor plank (*papa - papan*). Voorts heeft men zowel in Indonesië als in Polynesië (en ook bij de megalithische volken op het Aziatische vasteland zoals bv. de Naga) een grote variatie van gebouwen, al naar hun bestemming; deze vertoont in beide gebieden opvallende gelijkenis. Zo heeft men hoofdenwoningen, vergadergebouwen, keukens, schuren voor boten, huisjes waar de geesten van de voorouders vereerd worden en een gebouw, dat diende als gelegenheid, waar de spes patriae zich kon vermaken (zie ook onder hoofdstuk III, „Vaartuigen” en „Jongeliedenverenigingen”).

Prauwen

Evenals de Noordwest-Indianen bezaten de Maori boten, uitgehouwen uit een enkele boomstam. Prauwen met een uitlegger, zoals ze in overig Polynesië in gebruik waren, ontbraken bij deze laatste: geen van de Europese ontdekkingsreizigers der 18e eeuw heeft ze gesignaleerd. Heyerdahl ziet in de grote boomstamkano's van de Maori's het proto-type van de Polynesische boot en in de vlerkprauw een type, overgenomen van de Melanesiërs.⁸⁰⁾ (Zoals gezegd, wekt het verbazing, dat de Melanesiërs dan blijkbaar wel tegen de wind op konden tornen, terwijl dit voor de Polynesiërs ontkend wordt.

Tegen Heyerdahl's zienswijze kan men het volgende inbrengen: de vlerkprauw was bij de Maori vroeger wèl in gebruik. In 1889 werd in een zeer droge grot (Monck's Cave, Redcliffs) op Nieuw Zeeland zo'n type boot gevonden, tesamen met enkele andere voorwerpen, die tot het materiële bezit van de Maori-cultuur behoorden. Men schatte de ouderdom hiervan op ongeveer 300 jaar.⁸¹⁾

Voorts waren vlerkprauw en dubbele boot, en niet de enkele uitgeholde boomstamkano, de vaartuigen waarmee de Maori's van Hawaiki naar Nieuw Zeeland voeren — in de overleveringen worden deze herhaaldelijk genoemd.⁸²⁾

Voor het overige wordt wat betreft de botenbouw der Polynesiërs verwezen naar „De Polynesiërs en Azië, meer in het bijzonder Indonesië” onder „vaartuigen”.

Boombastkleding

Ook hiervoor wordt verwezen naar het volgende hoofdstuk. Slechts wordt hier opgemerkt, dat de door Heyerdahl naar voren gebrachte overeenkomst wat betreft de boombastkleding van de Maori en Noordwest-Indianen weinig steek houdt, daar een dergelijke kledij een enorme verspreiding heeft over de gehele wereld en ook gedragen wordt in Melanesië en Indonesië. Vergelijkt men echter de bereidingswijze van de boombast in Polynesië met die van het laatste gebied, dan blijkt wel heel duidelijk, vanwaar de bewoners van de „Vele Eilanden” de techniek hebben meegenomen (zie ook onder Tapa en Foeja).

Weefkunst

Ook de weefkunst der Maori zou volgens Heyerdahl teruggaan op die der Noordwest-Indianen.⁸³⁾ Bij beide volken was een primitieve vorm van weven in gebruik, die de Anglo-Amerikanen aanduiden met de benaming „fingerweaving”. Twee stokken werden in de grond gestoken, die men met een draad verbond. Hieraan hingen losse draden naar beneden, die de schering vormden. Hierdoor werd de inslag gewerkt, wat geheel met de hand geschiedde zonder gebruikmaking van spoel en zwaard.⁸⁴⁾

Buck en Ling Roth hebben beiden een monografie gewijd aan het weven van de Maori. Hieruit blijkt, dat de Noordwest-Indianen niets doende hadden met het invoeren van deze techniek op Nieuw Zeeland. De tapa-kleding, in gebruik in tropisch Polynesië, bleek hier door de grotere koude niet doelmatig; de bomen, die de grondstof hiervoor leveren, wilden er trouwens niet gedijen. Uit overleveringen blijkt, dat de Maori pogingen in het werk stelden,

door aanvoer uit tropisch Polynesië zo'n aanplant te doen slagen. De pogingen mislukten echter; in het midden der vorige eeuw groeiden nog enkele armetierige exemplaren op het Noordeiland.

Op één eiland in Polynesië werd kleding vervaardigd volgens hetzelfde procédé als op Nieuw Zeeland, zij het dat de bewoners van Rarotonga hierbij geen gebruik maakten van enig toestel, hoe primitief ook.⁸⁵⁾ Dit soort van weven had zich hier ontwikkeld uit een vlechttechniek in gebruik bij het vervaardigen van visgerei. De Maori hebben echter een grotere variatie in hun kledingstukken weten te bereiken, waar het koudere klimaat mede de oorzaak van was. Het is mogelijk, dat zij de techniek van de Rarotonganen hebben overgenomen; ook kunnen zij haar op soortgelijke wijze hebben ontwikkeld uit het vlechten van visgerei. Dit laatste geldt ook voor het ontstaan van het weven bij de Noordwest Indianen: zij gebruikten echter heel ander materiaal dan de bewoners van Nieuw Zeeland, daar zij weefden met een schering van geitenhaar en een inslag van cederbast.⁸⁶⁾ De Maori gebruikten voor hun kleding een draad van Phormium Tenax (Nieuw Zeelands vlas — de naam „vlas” draagt deze plant overigens ten onrechte).

Vistuiig

Voorts wees Heyerdahl op overeenkomst in vistuiig⁸⁷⁾; ten dele betreft het hier echter voorwerpen, die een enorme verspreiding hebben over de gehele wereld. Zo bv. drietanden, netten van houten drijvers voorzien, fuiken enz. Drietanden komen over geheel Indonesië algemeen voor. Bepaalde typen van viskorven treft men zowel in Indonesië als in Polynesië aan.⁸⁸⁾ Hetzelfde geldt voor visschermen, bestaande uit een staketsel van bamboes en eindigend in een „kamer” waaruit de vis tenslotte wordt opgeschept. Stenen dammen zoals bv. de Maori die bouwden, komen ook in Indonesië voor.⁸⁹⁾

Vishaken van steen of been ontbreken in het huidige Indonesië, daar ze vervangen zijn door ijzeren, in de oude tijd door bronzen, haken. Ze hebben echter hier en daar tot in recente tijd bestaan: „In earlier times hooks were made of bamboo or bone, according to tradition.”⁹⁰⁾ Over hun vorm is echter weinig bekend. De gesnelde hoofden der Dajaks werden echter wel opgehangen aan paarlmoeren haken, die uit twee aan elkaar gebonden stukken bestonden. Ze vertonen gelijkenis met een bepaalde vorm van vishaken, die voorkwamen in Melanesië, Micronesië, Polynesië en de Nieuwe Wereld — de zg. „compound” of „composite hooks”.

Uit opgravingen in Indonesië zijn tot nu toe helaas geen benen

of stenen vishaken van dit type te voorschijn gekomen. Het deel van Heyerdahl's boek, dat de vishaken van de Nieuwe Wereld en Polynesië behandelt, is overigens een uitstekend stuk werk en demonstreert op overtuigende wijze de gelijkenis tussen deze voorwerpen in beide gebieden. Of men echter hieruit mag afleiden, dat de Polynesiërs hun vishaken aan de bewoners van de Nieuwe Wereld te danken hebben is een vraag — zij kunnen ze daar ook gebracht hebben.

Verder moet opgemerkt worden, dat Heyerdahl zich niet uitsluitend beperkt tot de Noordwest Indianen, maar ook de kustbewoners van Californië in het geding brengt; deze hadden een speciale vorm van vishaak met de Polynesiërs gemeen.

Een bepaalde vorm van visvangst, zoals die verfilmd is in „Tabu” (opgenomen door Murnau en Flaherty op de Genootschaps-eilanden) en waarbij de vis met bladeren wordt opgedreven, komt ook voor in het oosten van Indonesië; in Amerika is deze vorm niet bekend. Vissen met behulp van toortslicht is zowel in Indonesië als in Polynesië verbreid.

Aardoven

Hoewel de meeste Indonesische volken het pottenbakken kenden was de aardoven bij een aantal van hen nog in gebruik gebleven.⁹¹⁾ De opmerking van Heyerdahl: „Instead of boiling it in Indonesian fashion in pottery jars”⁹²⁾ is dus niet geheel correct. Het gebruik van aardewerk is, zoals we reeds zagen, niet zo algemeen als Heyerdahl het voorstelt: het voedsel werd vaak in bamboe's gaar gepoft.

Huisposten

Het uitsnijden van anthropomorfe figuren in huisposten kwam zowel bij de Noordwest-Indianen als bij de Maori voor: hierin ziet Heyerdahl alweer een bewijs voor culturele herkomst.⁹³⁾ Hij meldt niet, dat deze gewoonte ook elders in Polynesië in gebruik was, zoals bv. op de Marquesas en op Mangareva.⁹⁴⁾ In West-Polynesië ontbrak zij, hoewel huisposten, niet uitgesneden, dikwijls gedacht worden als verblijfplaats van de voorouders: hier werden vaak offers neergezet. Op Hawaï vinden we noch uitgesneden huisstijlen, noch enige vorm van verering van huispalen.

Richten we nu vanuit Polynesië de blik naar het westen, dan komen we uitgesneden huisstijlen, de voorouders voorstellend, het eerst tegen op de Palau-eilanden.⁹⁵⁾ Voorts bij de Minahassers in

de oude tijd ⁹⁶), de Niassers en bij de Long-Glat van Borneo. ⁹⁷)
Ook van Manggarai op Flores wordt dit gebruik gemeld. ⁹⁷)

Totempalen

Niet als onderdeel van de huizen, maar opgesteld in of bij de nabijheid van het dorp vindt men zowel bij de Maori als bij de Noordwest-Indianen mensenfiguren uitgesneden in houten palen. Ter vergelijking hiervan beeldt Heyerdahl een paar foto's af uit beide gebieden. ⁹⁹) Wat de keuze hiervan betreft heeft Heyerdahl een duidelijke voorliefde voor Maoribeelden met cilindervormig hoofddeksel, die hij plaatst naast die van de Noordwest-Indianen met soortgelijke hoofdbedekking. In het eerste geval betreft het hier echter Europese invloed, daar hoge hoeden voordien niet gedragen werden.

Voorts moet opgemerkt worden, dat de zg. totempaal van de Noordwest-Indianen niet uitsluitend een uitbeelding van de voorouders weergeeft: zij is tevens een wapenschild. ¹⁰⁰) Het is de vraag, of men haar zonder meer gelijk mag stellen met Polynesische voorouderbeelden. Houten palen met anthropomorfe figuren kwamen ook elders in Polynesië voor, o.a. op de Genootschapseilanden, op Hawaï en op de Marquesas. Dergelijke beelden hebben eveneens een grote verspreiding in Indonesië en bij de megalithische volken op het vasteland van Azië: ze komen voor in de Bataklanden, op Nias, de Batoe-eilanden, op Borneo, Flores, de Zuidwester- en de Zuidooster-eilanden.

Evenals dat bij de Maori en Tahitianen het geval was, waren in de houten palen vaak twee of meer menselijke figuren boven elkaar uitgesneden.

Heyerdahl geeft een tekening, waarin het oprichten van zo'n paal wordt voorgesteld bij de Maori en Noordwest-Indianen. ¹⁰¹) De methode komt echter ook elders voor: op precies dezelfde wijze worden op Borneo houten palen opgesteld. „The end of the Jero-nei (paal) è to be buried is hold and pressed down onto the edge of the hole, while the other end, securely tied, is raised by men pulling doubled or tripled twisted rotan ropes, which are passed over a beam supported by two big posts, to give a better pull and leverage.” ¹⁰²)

De uitgestoken tong in de sculptuur

De uitgestoken tong als symbool van uitdaging en vernieling, door Heyerdahl als andere cultuurovereenkomst gemeld ¹⁰³), is

echter in het gehele circum-pacifische gebied bekend. Het is niet onmogelijk, dat dit denkbeeld vanuit Azië zowel over Amerika als Polynesië verbreid is.

We vinden het veelvuldig in de sculptuur der Bataks afgebeeld; verder in de zg. „*hampatongs*” der Dajak¹⁰⁴), op Bali waar Rangda de heks altijd met een uitgestoken tong wordt voorgesteld. Deze symboliseert de vervloeking, die vooral machtige personen, die veel mana bezaten, konden uitspreken. In Polynesië was men zeer bang voor verwensingen van het hoofd; een parallel hiervan vinden we op Sumatra, waar des konings „bittere tong” de mensen in steen kon veranderen.¹⁰⁵)

Kunst

Ook de kunststijl zou in beide gebieden overeenkomen.¹⁰⁶) De kunst echter vertoont in Polynesië variatie van eiland tot eiland, zodat de kunst van de bewoners der Hawaï-eilanden verschilt van die van Nieuw Zeeland. Ook die der Noordwest-Indianen vormt geen geheel: een oudere, realistische kunst komt hier voor naast een nieuwe gestyleerde.¹⁰⁷) Bij deze laatste werd in de schilderijen het profiel tweemaal (in spiegelbeeld) weergegeven, zodat de argeloze Europese toeschouwer denkt, dat hij met een afbeelding en face te maken heeft. Door reductie was deze kunst bovendien moeilijk te lezen: een raaf werd bv. in telegramstijl weergegeven, doordat men alleen een klauw en een vleugel schilderde. Noch de aangevoegde profielafbeelding, noch de reductie waren in Polynesië gebruikelijk. Wat de realistische kunststijl betreft, deze komt hier alleen voor op het eiland Mangareva.¹⁰⁸) Overigens was op dat eiland de beeldende kunst het minst ontwikkeld van geheel Polynesië: zij is dus niet representatief voor dit gebied.

Voorts moet er de aandacht op gevestigd worden, dat de mythische dieren door de Noordwest-Indianen bij voorkeur afgebeeld zoals bv. de beer, de bever, de walvis en de orca bij de Maori ontbreken; veelvuldig wordt echter door deze laatsten de hagedis afgebeeld, een geliefd object zowel van Polynesische als van Indonesische volken. Zelf wijst Heyerdahl op een verschil tussen de Maori-kunst en die der Noordwest-Indianen: bij de eersten werd de spiraal veel toegepast, bij de laatsten was dit niet het geval. Volgens hem was zij onbekend in tropisch Polynesië: dit zou een latere ontwikkeling zijn op Nieuw Zeeland. Geheel juist is dit echter niet, op de Marquesas kwam zij wel voor.¹⁰⁹) Overigens is dit een van de weinige malen, dat Heyerdahl de mogelijkheid van een zelfstandige ontwikkeling van een cultuuruiting onder ogen ziet.

Het „oog-ornament”, waarin Heyerdahl overeenkomst in de wijze van behandeling meent op te merken, is in beide gebieden juist verschillend uitgewerkt: het oog in de kunst der Noordwest Indianen vertoont gelijkenis met dat der Chinese Chou-bronzen en dat der Midden-Amerikaanse plastieken.¹¹⁰⁾

Tatoeage

De oorsprong van de tatoeage in Polynesië zoekt Heyerdahl alweer in de Nieuwe Wereld.¹¹¹⁾ Zowel de Noordwest Indianen als de Polynesiërs prikten met behulp van een staafje roet onder de huid. Dit gebruik komt echter in Indonesië op precies dezelfde wijze voor, o.a. bij de Niassers, Mentaweiers, de bewoners van Borneo, de Toradja en de oude Minahassers, de bewoners van Flores, Timor, Sumba, Tanimbar, Ceram etc.¹¹²⁾

Het hiervoor benodigde roet wordt zowel in Indonesië als in Polynesië van dezelfde notensoort verkregen, nl. van de *Aleurites triloba*.

Zowel de Dajak als de Marquesanen maken voorts gebruik van in hout uitgesneden tatoeage-patronen. Niet alleen bij de Noordwest Indianen en Polynesiërs, maar ook bij bv. de Dajak varieerden de patronen van stam tot stam, terwijl ook bij hen bepaalde patronen voor bepaalde standen gereserveerd waren.

Afplatting van het hoofd

Afplatting van het hoofd en schedelvervorming zijn eveneens bekend buiten Noordwest Amerika en Polynesië. In Indonesië vinden we het gebruik bij de Niassers, de Melanau Dajak, de bewoners van Bone, de Minahasa, Boeol, Galela, Tobelo, op Timor, Tanimbar en de Kei-eilanden.¹¹³⁾

Vuurlopen

Het vuurlopen is evenmin beperkt tot de beide door Heyerdahl besproken gebieden. We vinden deze gewoonte ook in enkele Balische bergdorpen.

Kannibalisme

Tot bewijs van culturele herkomst kan het kannibalisme evenmin dienen, daar deze gewoonte ook buiten Polynesië en de Nieuwe Wereld verbreid is.¹¹⁴⁾

Hetzelfde geldt voor het koppensnellen, dat ook bij de niet-gehinduiseerde of tot de nog niet tot de Islam of het Christendom bekeerde volken in Indonesië in zwang was.

Oorlog

Ook wat betreft het voeren van oorlog signaleerde Heyerdahl overeenkomst, zoals het bouwen van versterkingen, het dragen van wapenrustingen en het gebruik van bepaalde wapens.¹¹⁵⁾

Het bouwen van forten is echter niet uitsluitend bij Maori en Kwakiutl in zwang. We vinden het bij alle volken in Indonesië waar oorlog een min of meer geregeld tijdverdrijf was: zo bv. bij de bewoners van Noord Celebes, de Toradja van Midden-Celebes, de Dajak, de Niassers, de Batak, enz. Ze bestonden meestal uit een palissade, evenals dat bij de Maori en de Kwakiutl het geval was.

Overeenkomst in wapenrusting is evenmin beperkt tot de beide bovengenoemde volken: gevlochten harnassen komen voor bij de inwoners van Noord-, en de Sa'dan Toradja van Zuidwest-Celebes, de Dajak, de Niassers en de Ngada van Flores.

De knotsen, die zowel de Noordwest-Indianen als de Maori hanteerden, hadden wel het materiaal gemeen (steen en walvis-been), maar in de vorm bestaat o.i. een duidelijk verschil. Verder kent Polynesië een grote vormenrijkdom wat knotsen betreft; hetzelfde geldt voor Indonesië.

Taboe

Wat betreft het taboe komt Heyerdahl tot de volgende uitspraak: „In both Northwest America and Polynesia the written law was replaced by the wide spread and most effective religious system of *tapu* (taboo). In both areas, a certain act, place, object or even person, could be declared tapu, very often even the omission to do a certain thing.”¹¹⁶⁾

Volgens Heyerdahl's formulering lijkt het, of er eerst een geschreven wet bestond en daarna inplaats hiervan taboe's ingesteld werden. Dit lijkt ons geen juiste voorstelling van zaken. Wat het taboe-begrip betreft immers sluit Heyerdahl zich aan bij de meeste ethnologen, die hieronder slechts verstaan verboden met boven-natuurlijke sanctie. Op overeenkomsten van taboe's bij Polynesiërs en Noordwest-Indianen gaat Heyerdahl verder nauwelijks in; het blijft slechts bij een constatering van het feit, dat zij bij beide volken voorkwamen. Verbodsbepalingen in het algemeen, zonder enige nadere aanduiding of specialisatie, hebben echter zo'n grote verbreiding dat ze niet kunnen dienen als bewijs van verwantschap

van het ene volk met het andere en zeker niet in een bewijsvoering van 15 regels. Heyerdahl's betoog steunt hier, zoals zo dikwijls, op een pseudo-overeenkomst. Het gaat bij dergelijke overeenkomsten juist om inhoud en detail van de te vergelijken cultuurtrekken. Wanneer wij nu enkele taboe-bepalingen nader bekijken, treft juist opnieuw de overeenkomst met Indonesië. Zo is een algemeen verbreid verbod in dit gebied en in Polynesië het aanraken van iemands hoofd.¹¹⁷⁾ Bij opperhoofden, vorsten etc. geldt dit taboe voor het gehele lichaam; het is ook nog uitgebreid tot voorwerpen, welke hun toebehoren. Soms mocht de vorst in Polynesië zowel als in Indonesië niet gezien worden:¹¹⁸⁾ hij leefde dus in afzondering. Ook was het taboe om uit dezelfde schotel te eten als de koning; verder mocht men in zijn nabijheid het bovenlijf niet bedekken. Het is voorts bij vele Indonesische volken en bij de Polynesiërs vaak verboden, de naam van de vorst uit te spreken.¹¹⁹⁾ Op sommige eilanden was het gebruikelijk, dat als men de vorst aansprak, dit in verheven taal moest geschieden, vaak met andere woorden dan men in de omgang met gelijken bezigde. Op Samoa en Tonga heeft dit geleid tot een hoftaal; op Java en Bali heeft een dergelijke ontwikkeling plaatsgevonden. Dat er een grote kans bestond, dat zo'n in afzondering levende, door taboe's omringde vorst tot „ornament" werd, spreekt vanzelf. De vorsten van Tonga, Samoa en Mangaia bezaten weinig werkelijke macht. Hetzelfde geldt voor de Datu van Luwu, Zuid Celebes, die eveneens tot ornament geworden was.¹²⁰⁾ Deze verboden kan men nog onderbrengen bij de taboe's met bovennatuurlijke sanctie; immers, de vorsten werden beschouwd als de afstammelingen van de vergoddelijkte voorouders. Bekijken wij echter het taboe in ruimere zin, gelijk Lehmann¹²¹⁾ dat doet, dan valt nog een andere overeenkomst op. Zo is het in Polynesië en in Indonesië de gewoonte, dat de eigenaar zijn bezit veilig stelt door het aanbrengen van een taboeteken. Door het omwikkelen van de boom met een palmblad geeft men aan, de vruchten ongemoeid te laten.¹²²⁾

Taal

Even zwak is zijn behandeling van de taal als bewijsvoering.¹²³⁾ Hij ondervindt hierbij een enorme handicap door het feit, dat de talen van de Noordwest Indianen onderling zeer verschillen en komt niet verder dan de aanhaling van de uitspraak van een zekere E. A. Haggen, die een eeuw geleden vond dat de talen van Haida, Hawaii en Maori 'had had some connection with one another in times far gone'. Dat was dan zeker vóór de Babylonische spraakverwarring. Zoals wij zullen zien heeft het Polynesisch veel meer gemeen met de Indonesische talen.

Sociale organisatie

Ook in de sociale organisatie constateerde Heyerdahl grote gelijkenis tussen de Noordwest-Indianen en Polynesiërs.¹²⁴) In beide gebieden had men stammen, geregeerd door een opperhoofd met verschillende onder- en familiehoofden. Een dergelijke verdeling vindt men echter bij zeer veel andere volken zodat zij moeilijk kan dienen als bewijs van culturele herkomst.

Volgens Heyerdahl kwam bij beide volken de verdeling in adel, vrijen en slaven voor. Men moet echter met een dergelijke opmerking voorzichtig zijn. Zowel Best¹²⁵) als Mead verzuchten, dat een dergelijke scherpe indeling in de praktijk niet opgaat. „The differences in status are so shifting that it is impossible to characterize a chiefly class over against a class of commoners.”¹²⁶)

Hetzelfde geldt voor de Noordwest-Indianen en voor vele volken in Indonesië met een op verwantschap gebaseerde maatschappelijke indeling.

Wat betreft de verwantschapverhoudingen zegt Heyerdahl verder het volgende: „It was mentioned earlier that the clan system existed in Polynesia and that the patriarchal was found as opposed to the matriarchal system prevalent among Melanesian and Indonesian peoples.”¹²⁷) Dat echter het matriarchale stelsel, om in schrijvers terminologie te blijven, overheersend is in Indonesië, is onzin. Dit afgezien van het feit dat wij liever de term moederrecht zouden preferen. Hij gaat verder: „On the Northwest Coast the patriarchal and matriarchal systems were each represented in distinct sections. We have noticed that among the local tribes Polynesian analogies seem to focus to a marked degree around the Kwakiutl, and it is of this people that Goddard writes: „The Kwakiutl of Vancouver Island and the neighboring mainland reckon descent usually in the father's sept, and marry into some other.”¹²⁸) De Kwakiutl echter vormden wat hun sociale organisatie betrof een overgang van de moederrechtelijke stammen in het noorden tot de vaderrechtelijke in het zuiden. Hoewel de schoonzoons de goederen van hun schoonvaders beheerden kregen zij deze nooit in eigendom; zij bleven in hun vrouws familie.¹²⁹)

Bij de Polynesiërs was het oudste kind erfgenaam, gelijk wij reeds zagen. Van een moederrecht of vaderrecht is dus eigenlijk geen sprake, ofschoon men in de praktijk vaak de voorkeur gaf aan een mannelijk erfgenaam.

Als ander punt van overeenkomst ziet Heyerdahl de verdeling van de maatschappij in adel, vrijen en slaven — een indeling die men echter bij zeer veel andere volken eveneens aantreft. De vergelijking houdt hier dan ook op. Zo kennen de Kwakiutl geen onaanraakbare hoofden. Ofschoon er bij deze Indianen een grote

waardering bestaat voor artistieke prestaties, kenden zij toch niet de artist-vakman als aparte stand zoals in Polynesië. Verder moet erop gewezen worden, dat de positie van de Polynesische hoofden voor een deel berustte op landbezit; bij de Noordwest-Indianen is het een bijkomstigheid. Wat dat landbezit betreft zegt Heyerdahl het volgende: „As to the ownership of land, the state was completely communistic among both the Northwest Indians and the Maori-Polynesian tribes. Among the Kwakiutl of Vancouver Island, as among the Maori of New Zealand, the land belonged to the tribe, and every free man was part owner of the ground and its products.¹³⁰⁾

Afgezien nog van het feit dat het bezitten van een stuk grond iets geheel anders is dan „completely communistic”, is dit een minder juiste voorstelling van zaken. Wat betreft het communaal landbezit, zoals Heyerdahl dat in Polynesië ziet, vergelijk men de volgende uitspraak van Buck: „All the members of the tribe hold shares but the leading families acquired larger ones.”¹³¹⁾

Dit is niet alleen voor Mangaia, maar voor geheel Polynesië van toepassing. Geen melding maakt Heyerdahl van het landbezit van Hawaï, dat toch ook een grote gelijkenis zou moeten vertonen met de Noord Vancouver Kwakiutl. Op deze eilandengroep had men een stand van landlozen, die de status van „horige” hadden. Verder kende men hier ook bedelaars wat wel moeilijk te rijmen is met Heyerdahl's communisme. Ook op Mangareva kende men naast zeer rijke, heel arme lieden. Op dit eiland hadden nl. veel oorlogen plaats gehad, met als oorzaak de zucht naar landbezit. Langzamerhand was dit geconcentreerd in de handen van een kleine groep: de overwonnenen werden tot horigen gemaakt, of teruggedrongen tot de slechte gronden.¹³²⁾ Van hetzelfde eiland wordt een opstand tegen de koning Te Angi-angi gemeld, die zeer zware schattingen hief. Wij vragen ons af, of Heyerdahl Laval's beschrijving van Mangareva, of die van Buck over Mangaia en die van Malo over Hawaï wel ooit gelezen heeft, daar hij anders niet tot zo'n onbezonnen uitspraak zou zijn gekomen.

Dodenbezorging

Wat betreft de dodenbezorging constateert Heyerdahl eveneens grote gelijkenis tussen Kwakiutl en Polynesiërs. Deze gebruiken vindt men echter ook in de Oude Wereld. Het plaatsen van een lijk op een stellage, het bijzetten in een rotshol of spleet, het gebruik van een prauw als doodkist, het geloof dat de dode per schip naar het hiernamaals reist vindt men ook in Indonesië.¹³³⁾ Het opstellen van dodenpalen hebben wij reeds genoemd.

Het meegeven van grafgiften is een zo algemeen over de wereld verspreid gebruik, dat men hiervan zeker geen culturele herkomst mag afleiden.

Peru

Wij gaan nu de overeenkomst in cultuurelementen bekijken in Polynesië en Zuid Amerika, zoals Heyerdahl die ziet: volgens hem was de eerste groep migranten die dit eerste gebied ongeveer 1500 jaar geleden bevolkte, uit Peru afkomstig. In een artikel dat verscheen vóór zijn „American Indians in the Pacific” uitkwam, wees hij nog op gelijkenis van Polynesische cultuuruitingen en die van de Inca, zoals bv. het broeder-zuster huwelijk, dat ook op Hawaï voorkwam.¹³⁴⁾ In zijn genoemd boek liet hij echter deze visie varen: de Polynesiërs waren de afstammelingen van een pre-Inca bevolking, die ongeveer 500 A.D. de Pacific bevolkten.¹³⁵⁾ Wij zagen, hoe hij door middel van Polynesische genealogieën aan deze datering kwam en hoe deze voor Paascheiland aanvechtbaar was. En juist dit eiland speelt een grote rol in zijn theorie: immers, hier landde de Peruaanse cultuurheros Kon Tiki Viracocha, nadat hij uit de Nieuwe Wereld verdreven was. Hij zou dezelfde zijn als Tiki, die in de Polynesische legenden voorkomt als de eerste mens. Op Paascheiland echter is de plaats van deze laatste ingenomen door de god Make-make; en in de overleveringen wordt Hotu Matua genoemd als eerste kolonisator van Paascheiland.¹³⁶⁾ Heyerdahl meent voor zijn theorie betreffende de kolonisatie van Polynesië steun gevonden te hebben bij Thomson, die zei dat volgens traditie de bewoners van Paascheiland uit het oosten kwamen. Thomson¹³⁷⁾ had deze informatie van een zekere Salmon die zijn uitspraak echter later herriep, van welk feit Heyerdahl niet op de hoogte is.¹³⁸⁾ Volgens hun overleveringen waren de Paascheiland bewoners uit het westen afkomstig, al kan men de plaatsen, die zij als land van herkomst noemen, niet meer thuis brengen.

Op dezelfde wijze als hij dat voor Nieuw Zeeland, Hawaï en Noordwest Amerika gedaan heeft laat Heyerdahl vervolgens de Polynesische en Zuid Amerikaanse cultuurelementen de revue passeren: dat hij ook hierbij gedacht heeft aan de Amerikaanse herkomst van de Polynesische beschaving blijkt uit de ondertitel van het betreffende hoofdstuk: „Polynesia and South America; some inherited analogies”.¹³⁹⁾

Pootstokken

Wat het voorkomen van pootstokken in Polynesië betreft citeert Heyerdahl Buck¹⁴⁰⁾ die meldt dat de Maori pootstokken gebruik-

ten met voetsteunen die op dezelfde manier waren aangehecht als die van de stelten op de Marquesas. In Amerika kwam een dergelijk werktuig voor bij de Zuni, de Chinook en in de Andes.¹⁴¹⁾ In Polynesië was deze pootstok alleen bekend op Tonga, Hawaï en Nieuw Zeeland; op de overige eilanden had men stokken zonder voetsteunen. Het gebruik van dit landbouwwerktuig is overigens zo algemeen over de aarde verbreid, dat men hieruit weinig conclusies mag trekken. In Indonesië is het o.a. in gebruik op Sumatra, Borneo, Celebes, Flores, Timor, Tanimbar.

Irrigatie

Heyerdahl betoogt dat deze techniek onmogelijk uit Indonesië afkomstig kan zijn daar deze niet toegepast kon worden op de Micronesische atollen, via welke eilandengroep de Polynesiërs dan getrokken zouden zijn; bij een verblijf aldaar zou deze techniek verloren zijn gegaan. Zoals wij zullen zien is er echter nog een andere mogelijkheid (zie blz. 90), daar Micronesië niet geheel uit atollen bestaat en de Polynesiërs sprongsgewijze via deze vulkanische eilanden hun woongebied binnen getrokken kunnen zijn.

Huizen met afgeronde einden

Dit huistype kwam voor op Samoa en Paascheiland; voor Heyerdahl een aanleiding om ze te vergelijken met de woningen van de Araucaniërs en de Uru rondom het Titicacameer, die soortgelijke woningen hadden. Geen van de karakteristieke huisvormen van Indonesië, aldus Heyerdahl, zoals we die vinden op Java, Sumatra etc. vonden hun weg naar Polynesië. Deze uitspraak wijst op onbekendheid met de materiële cultuur van Indonesië; immers, men vindt in dit gebied een grote verscheidenheid van huistypen, waaronder ook die met het genoemde grondplan. Huizen met afgeronde uiteinden vinden we nl. op Noord Nias, op Midden Alor, op Flores en bij de Belu van Timor.¹⁴²⁾

Om uitsluitend afgaande op de vorm een culturele herkomst trachten te bewijzen lijkt ons minder juist; men zou ook op andere onderdelen moeten letten. En dan moeten wij erop wijzen, dat er veel overeenkomst bestaat wat betreft de constructie van de huizen in Polynesië en in Indonesië; in beide gebieden worden de huizen gewoonlijk in elkaar gebonden, waarbij dat bindwerk door zijn kunstige figuren vaak de binnenhuisdecoratie vormt; dit geldt bv. voor Samoa en voor Timor.¹⁴³⁾ Zowel in Polynesië als in Indonesië bestaat de dakbedekking vaak uit palmbladstroken; deze worden

op dezelfde manier aangehecht.¹⁴⁴) Voorts is in beide gebieden de hoofdstijl van het huis het centrum van een bepaalde religieuze verering, waar offers geplaatst werden.

Kleding

Hiervoor wordt nader verwezen naar hoofdstuk III, c; Polynesiërs en Azië, waar dit onderwerp nader behandeld wordt (zie: Tapa en foeja). Hetzelfde geldt voor vrouwen.

Sterrekunde; tijdrekening

Aan zijn uiteenzetting over de overeenkomst van de astronomische kennis der Polynesiërs en Peruanen knoopt Heyerdahl de juiste opmerking vast, dat de eerste hun huidig woongebied nimmer bereikt konden hebben zonder een behoorlijke kennis van de loop der hemellichamen.¹⁴⁵) De Polynesiërs waren hiervan zeer goed op de hoogte; ze maakten onderscheid tussen „vaste” en „zwervende” sterren: met deze laatste werden de planeten bedoeld. De volgende gegevens ontleent Heyerdahl verder aan Fornander.¹⁴⁶) Naast het maanjaar had men in Polynesië nog het sterrejaar, dat aanving met het verschijnen der Pleiaden. Het verschil tussen beide wijzen van jaartelling werd aangevuld door jaarlijks een aantal dagen bij het maanjaar bij te tellen, of na een bepaald aantal maanden een nieuwe maand in te voegen. Met instemming citeert Heyerdahl de opmerking van Fornander, dat de namen van de maanden niet van Indonesische oorsprong zijn.¹⁴⁷) Hiertegen kan men inbrengen, dat de benamingen in Polynesië zelf allerm minst een eenheid vormen.¹⁴⁸) In Indonesië is dat evenmin het geval, waardoor het vrijwel onmogelijk is een linguïstische parallel met Polynesië te trekken. Maar het is Heyerdahl evenmin gelukt enige taalkundige gelijkenis wat betreft de maanmaanden aan te tonen tussen Polynesië en Peru. We kunnen aannemen, dat hij dit anders zeker niet zou hebben nagelaten. En dan kunnen we aanvoeren, dat de Polynesische benaming voor jaar hetzelfde is als die in de meeste Indonesische talen, nl. *tau(n)*.

Verder vindt men èn in Indonesië èn in Polynesië dat de namen van de dagen aangeduid worden met de kwartieren van de maan.¹⁴⁹) In beide gebieden telde men dus eigenlijk bij nachten en niet bij de dag.¹⁵⁰) Van Zuid Amerika kennen we een dergelijke tijdrekening niet. „Although it is logical to suppose that the phases of the moon were observed, and thus served as divisions of the lunar month, such divisions were never formalized. Even

the Inca, with their close attention to the calendar, had no regular month divisions."¹⁵¹)

Bizondere aandacht wijdt Heyerdahl voorts aan het Pleiadenjaar. De verschijning van de Pleiaden gaf bij enkele Zuid-Amerikaanse volken de aanvang van het jaar aan: „The attention paid by the Inca, by the Pre-Inca Chimu, and by all the Maori-Polynesian tribes to the specific constellation of the Plejades is remarkable in view of the myriads of other and equally impressive stars and constellations that cross the tropical sky.....”¹⁵²)

Merkwaardig, dat vele volken in Indonesië eveneens aandacht schenken aan juist dit sterrebeeld. „Naast deze oorspronkelijke methode (nl. het rekening houden met de seizoenen) kennen de Malayo-Polynesiërs evenwel nog een andere, die zowel in Indonesië als in de Zuidzee meer algemeen wordt toegepast. Het is het bepalen van dit verschil langs astronomische weg. Evengoed toch als de natuur werd gadegeslagen, gaf men op den nachtelijken hemel acht. Daarbij bleek, dat sommige der bekende sterrebeelden, naarmate de jaargetijden vorderden en verstrijken een andere plaats aan de hemel of ten opzichte van de maan gaan innemen, of gedurende een gedeelte van het jaar verdwijnen. Vooral dit laatste verschijnsel heeft allerwegen de aandacht getrokken daar dit een middel opleverde om den aanvang van het nieuwe jaar te bepalen. De zaak, waarop men lette, was eenvoudig of het tijdstip, waarop deze of gene sterrengroep zich voor het eerst weder kort vóór zonsopkomst vertoonde, of het laatste tijdstip waarop zich die groep des avonds nog even na zonsondergang in het Westen liet zien. De sterrengroep, die tot dit doel werd en nog algemeen wordt geobserveerd, is die der Plejaden”¹⁵³). Daarnaast werd ook Orion geraadpleegd. Zegt Pleyte, dat voor de Polynesiërs het nieuwe jaar begint, als de Pleiaden zich voor het eerst bij zonsopgang vertonen, Fornander deelt mede, dat dit het geval is wanneer dit sterrebeeld zich bij zonsondergang vertoonde. In Indonesië laat men volgens Pleyte in het algemeen het nieuwe jaar beginnen met het verschijnen van het sterrebeeld na zonsondergang. Dit is echter geen wet van Meden en Perzen. Het 's morgens vroeg verschijnen van de Pleiaden gaf in Atjeh de tijd van het planten van de padi aan, op Nias de aanvang van het nieuwe jaar.¹⁵⁴)

Wat de Chimu betreft deelt Heyerdahl niet mede op welke manier zij de aanvang van het nieuwe jaar berekenden; bij het verschijnen der sterren na zonsopgang of vóór zonsondergang. Voorts is het Pleiadenjaar in Zuid Amerika minder verbreid dan in Indonesië; slechts de Chimu kenden het, evenals de Noordwesten Midden Gé.¹⁵⁵) De Inca, Aymara en Auracanen hadden het zonnejaar.

Wij kunnen dus samenvatten, dat een jaartelling gebaseerd op de Pleiaden zowel in Zuid-Amerika (met zeer beperkte verbreiding) in Polynesië als in Indonesië voorkomt. Dezelfde benaming voor jaar en de indeling van de maand in speciale dagen volgens de kwartieren van de maan vindt men echter alleen in beide laatste gebieden.

Quipu

Bizondere aandacht wijdt Heyerdahl aan het „quipu” der Peruanen en soortgelijke telsystemen in Polynesië.¹⁵⁶⁾ Het knopenstelsel van de Inca had zich zo ontwikkeld, dat het alleen door experts gelezen kon worden. De knopen gaven het aantal aan, de kleur van de franje het onderwerp waar dit op sloeg. Zo gaf een zwarte franje de tijd aan, groengeel had betrekking op maisvelden, bruin op aardappelen.¹⁵⁷⁾

Ook de Polynesiërs kenden knopenstelsels. Met behulp van geknoopte touwen registreerde men op Hawaï de belastingen, onthield men op de Cook eilanden de gezangen, hield men genealogieën bij op Nieuw Zeeland en op de Marquesas.¹⁵⁸⁾ Op de laatste eilandengroep maakten de priesters bij iedere geboorte een knoop en ontrafelden er een bij ieder sterfgeval. Op Hawaï hielden 's konings belastingambtenaren een knopenstelsel bij, dat in zijn gecompliceerdheid het Peruaanse nog het meest nabij kwam. De districten werden van elkaar onderscheiden door verschillende knopen, afmetingen, kwastjes en kleuren; deze onderscheidingen gaven tevens het aantal en de soort van de aangeslagen goederen aan. Hierbij moet echter opgemerkt worden, dat volgens Heyerdahl, Hawaï zijn cultuurbezit grotendeels uit Noordwest Amerika heeft ontvangen en niet uit Zuid Amerika. Bovendien was volgens hem de cultuur afkomstig van dat laatste gebied er een van vóór de Inca; en hij vermeldt niet dat een dergelijk telsysteem al bestond in het pre-Incase Peru. Voorts vestigt hij er niet genoeg de nadruk op, dat tellingen door middel van een knopenstelsel bij meer volken in gebruik is. Zo bv. in de Minahasa, verder ook bij de Batak, de Redjangers, de Buginezen, de Makassarren, op de Aru eilanden, Ceram, Buru, Roti en de Kei eilanden.¹⁵⁹⁾

Op de Aru eilanden en Ceram was zo'n touwtje met knopen een middel, om het aantal dagen in de gaten te houden, als men op reis ging. Op Buru hield men zo de tellingen bij, die de bruidsschat betroffen. In het district Sonder in de Minahassa hielden de priesters met behulp van een geknoopt touw volkstellingen, evenals de priesters op de Marquesas dat deden. Ook werden zo de dagen voor het offeren berekend.

De mogelijkheid is groot, dat dergelijke telsystemen zich op

verschillende plaatsen van de wereld onafhankelijk van elkaar ontwikkeld hebben, zoals Heyerdahl trouwens zelf suggereert.

Beeldschrift

Zwakker dan in zijn vergelijking van het knopenstelsel is Heyerdahl in zijn bespreking van het beeldschrift. Hierbij moet opgemerkt worden, dat dit in Polynesië alleen op het Paascheiland voorkwam. IJverig speurt de Noorse ethnoloog naar beeldtekens op het Amerikaanse continent; hij meldt, dat de Cuna Indianen van Panama een „schrift” kenden, dat uit tekeningen bestond. Ook in Peru van vóór de Inca tijd zou een beeldschrift bestaan hebben, en bij de Motilonen van Venezuela zou dit eveneens het geval zijn.¹⁶⁰⁾

Als critiek mag men aanvoeren, dat bovengenoemde vormen van „schrift” in geen enkel opzicht lijken op dat van Paascheiland. Enkele tekens van dat laatste eiland hebben nog het meest gemeen met de rotstekeningen van Hawaï, die menselijke figuren uitbeelden met een vogelkop.¹⁶¹⁾ Vermoedelijk betreft het hier een oud-Polynesische wijze van afbeelden, die slechts op enkele eilanden is blijven bestaan. Voorts moet opgemerkt worden, dat de door Heyerdahl aangehaalde voorbeelden in geen enkel opzicht een bewijs vormen van culturele verwantschap. Zoals De Josselin de Jong in zijn artikel¹⁶²⁾ terecht betoogt, komt men er gemakkelijk toe, bepaalde verhalen in beeld te brengen. Op den duur gebeurt dit volgens een bepaalde conventionele manier: er ontstaat dan een „schrift”, dat meer een hulp is voor het geheugen, of een wijze van registreren dan een op klanken gebaseerd letterschrift zoals wij dat kennen. Dergelijke voorbeelden vindt men over de gehele wereld. Zo kerfde men op Palau in de balken der huizen voorstellingen, waaruit de kenner de sagen kon aflezen.¹⁶³⁾ Dergelijke afbeeldingen vindt men ook op de Florinese (Soa) en de Toba Batakse huizen; de Ot Danom Dajak snijden hun verhalen in bamboe kokers.

In generlei opzicht wordt door het bovenstaande gesuggereerd, dat deze manier van uitbeelden ook maar enige relatie met het Paascheiland-„schrift” zou hebben. Er wordt alleen op gewezen, dat op diverse plaatsen van de wereld beeldschriften kunnen ontstaan, onafhankelijk van invloeden van buitenaf. Dit is ook zo op Paascheiland gebeurd, daar het „schrift” uniek is in Polynesië.

Megalithen

Wat betreft de megalithische bouwwerken moet men opmerken, dat deze niet alleen in Peru en Polynesië, doch ook in Indonesië

voorkomen. In dit laatste gebied treft men eveneens stenen heilighdommen, dolmen en menhirs aan, evenals geplaveide wegen, voorouderbeelden etc. Ook het vervoer door middel van rollen is evenmin een alleen in Zuid Amerika en Polynesië verbreide gewoonte, men treft dit ook in Indonesië aan.¹⁶⁴⁾ Zoals we zullen zien, is de herkomst van de Polynesische megalithische cultuur in dit laatste gebied te zoeken en niet in Peru (zie Polynesië en Azië: stenen bouwwerken).

Kunst

Bepaalde stylistische eigenaardigheden in de plastiek zijn evenmin beperkt tot Peru en Polynesië. Zo vergelijkt Heyerdahl de stenen voorouderbeelden van de Andes, van Paascheiland, de Marquesas en Raivavae door middel van foto's.¹⁶⁵⁾ Hetzelfde effect zou men echter ook bereiken als men dergelijke beelden uit andere delen van de wereld naast elkaar zou plaatsen, gelijk De Josselin de Jong demonstreerde.¹⁶⁶⁾ Immers, bepaalde trekken zoals de hurkhouding, het plaatsen van de handen op de buik, het statische karakter, het grote hoofd etc. zijn niet uitsluitend het kenmerk van de Polynesische of Peruaanse cultuur. We vinden deze ook bij de grote stenen beelden van To Bada-land, Midden Celebes,¹⁶⁷⁾ Oost Java.¹⁶⁸⁾

Voorts doet het zeer vreemd aan, dat Heyerdahl ter vergelijking van de kunst der Polynesiërs en Peruanen de bijzondere ouderdom van de spiraal bij de Maori gaat bepleiten. En dit, terwijl hij eerder in zijn boek juist de nadruk legde op de latere ontwikkeling van dit ornament in Polynesië.

Muziekinstrumenten

Wat betreft de snaarinstrumenten komt Heyerdahl tot een merkwaardige uitspraak. Deze waren schaars in Polynesië en Amerika, dit in tegenstelling tot Indonesië. Dit nu was geen toeval; immers, het laatste gebied heeft de hoogste B factor ter wereld, in de beide eerste gebieden is deze vrijwel afwezig.

Het is ons een raadsel, hoe men snaarinstrumenten met bloedgroeperingen in overeenstemming kan brengen! Misschien bedoelt Heyerdahl een parallel te trekken tussen een bepaalde bloedgroepering en de aanleg voor het bespelen van een bepaald muziekinstrument. Hoe absurd deze uitspraak is, blijkt wel hieruit, dat de Hawaïers en Tahitianen, voordien vrijwel onbekend met snaarinstrumenten, dadelijk na aanraking met Europeanen enthousiaste ukelelebespelers werden.

Andere muziekinstrumenten, door Heyerdahl gesignaleerd als uitsluitend gebruikt te worden in Polynesië en Zuid Amerika, zijn in bv. Indonesië eveneens bekend. Dit geldt voor de neusfluit, de pansfluit, de tritonschelp, de trom, de signaaltrommel.

De neusfluit komt voor bij de Poso-Toradja, op Borneo, in de Bataklanden, op Nias en Bali; buiten Indonesië op Luzon, Hainan en Malakka.¹⁶⁹) De pansfluit komt eveneens in Indonesië voor (West Java, Timor¹⁷⁰) en op het Aziatische vasteland in Birma en Siam.

De gespleten trom heeft eveneens een enorm verspreidingsgebied; men vindt haar in allerlei vormen zowel in Afrika, Azië als in Polynesië; het instrument wordt vnl. als signaalteken gebruikt. Wat het gebruik van de trommel met een vel als slagvlak betreft, de verbreiding hiervan over de wereld is zo algemeen dat men hieruit onmogelijk enige culturele herkomst kan afleiden. Hetzelfde geldt voor de tritonschelp als hoorn. Wat dit muziekinstrument betreft, deelt Heyerdahl ons mede dat het in Peru *pu-tutu* heet, op de Marquesas *pu* en op Nieuw Zeeland *pu-moana*; hij concludeert hieruit een afleiding van het ene woord uit het andere. Evengoed had hij kunnen wijzen op de overeenkomst tussen het Hollandse „toeter” en het Peruaanse „*pu-tutu*”; het betreft hier in beide gevallen een klanknabootsing.

Noemt Heyerdahl een enkel muziekinstrument, dat zowel in Zuid Amerika als in Polynesië voorkomt, aan de andere kant hebben dit laatste gebied en Indonesië een aantal gespecialiseerde muziekinstrumenten gemeen, die in de Nieuwe Wereld ontbreken. (zie onder hoofdstuk III, De Polynesiërs en Azië, Muziekinstrumenten).

Stelten

Ook in het gebruik van stelten meende Heyerdahl culturele herkomst te ontdekken.¹⁷¹) In Polynesië kwamen deze voor op de volgende eilanden: de Marquesas, Hawaï, de Genootschapseilanden, Mangareva, de Cook eilanden en Nieuw Zeeland. In de Nieuwe Wereld bij een paar Noord Amerikaanse stammen, in Yucatan en Guatemala, de Andes en het Amazone gebied. Gewoonlijk waren deze stelten uit één stuk (met uitzondering van de Auaranen); dit in tegenstelling tot Polynesië, waar ze uit een stok met afzonderlijke voetsteun bestonden. Het dansen op stelten beschrijft Heyerdahl alleen van de Maya: deze werden uitgevoerd ter ere van de god Itzamna.

Het steltlopen in Polynesië had ten dele een ceremoniële betekenis, was ten dele vermaak. Op de Marquesas had men wedstrijden voor hardlopen op stelten. Wat Heyerdahl niet vermeldt zijn duels op stelten, waarbij deze tegelijk als wapen dienden om

de tegenstander te vloeren. Hetzelfde wordt van Tahiti gemeld.¹⁷²⁾ In een noot voegt Heyerdahl de volgende uitlating toe: „Stilts are in modern times used among young boys in the Philipines and at the mission stations in Celebes, but this spread seems to have caused through the agency of modern teachers.....”¹⁷³⁾ Wij willen niet ontkennen, dat met het Christendom verschillende cultuurgoederen zijn verbreid, maar het gebruik van stelten in bovengenoemde gebieden is toch ouder dan de invoering van dit geloof. Zo heeft Kaudern in een kaart de geografische verbreiding van dit gebruik ingevuld¹⁷⁴⁾; het komt ook voor, waar het Christendom niet verbreid is en dateert van vóór de invoering ervan. Men vergelijk de volgende uitlating van mevrouw Adriani wat betreft Midden Celebes: „Al in het begin van onze komst in Poso-land heb ik het (steltlopen) gezien.”¹⁷⁵⁾

Er wordt in Celebes op twee manieren stelt gelopen: òf men plaatst de voet in de lengterichting van de voetsteun, òf dwars daarop. Dit laatste gebeurt in Poso. De voetsteun bestaat uit een haarvormig stuk hout, evenals op de Marquesas en is ook op dezelfde manier bevestigd. In Poso beoefent men precies dezelfde sport als op Tahiti en de Marquesas, nl. een tweegevecht waarbij men door een klap met een stelt de tegenstander op de grond probeert te krijgen. De benaming voor stelt is *toko* in het Polynesisch, *loko* in Poso. Het steltlopen komt ook voor op Java en Sumatra.

Mythen

Terecht heeft de Josselin de Jong critiek uitgeoefend op Heyerdahl's behandeling van mythen als bewijsmateriaal.¹⁷⁶⁾ Zo maakte hij gebruik van een door het Christelijk geloof beïnvloede mythe van Hawaï om deze te vergelijken met een Peruaanse. Wij kunnen deze voorbeelden met een enkele aanvullen. Dat de aarde vrouwelijk gedacht en als „Moeder” wordt voorgesteld is een conceptie, die we over de gehele wereld verbreid vinden. Aanvechtbaar is Heyerdahl's bewering dat Zamal, de Dageraad van de Maya, dezelfde zou zijn als Tama nui te Ra, een andere benaming voor de zon.¹⁷⁷⁾ Het woord *tama* (*ama*) betekent echter vader in het Polynesisch. Even zwak is zijn bewijsvoering wanneer hij betoogt dat de Hawaiïsche god Ku dezelfde is als Hunab Ku van de Maya. Hij citeert Morley (The Ancient Maya, 1946, blz. 213), die van Hunab Ku zegt: „This creator-god, however, was so far above ordinary mortals, so remote from everyday affairs, that he seems to have figured but very little in the everyday life of the common people”.

De god Ku van de Hawaiïers was dezelfde als Tu elders in Polynesië (de Hawaiïsche k is de t in het dialect van de overige

Polynesiërs. Hij was geen „creator-god”, integendeel, wij zouden hem eerder een „destroyer” kunnen noemen; hij was nl. de Polynesische oorlogsgod. Met de god van de Maya had hij niets gemeen.

Tenslotte nog enige critiek op de methode van Heyerdahl. Wij kunnen hem rekenen tot de diffusionisten zoals Perry en Elliot Smith. De reeds vele malen tegen hen geuite critiek is dus ook op zijn „American Indians in the Pacific” van toepassing. Zijn omvangrijk werk is zeer ongelijk van gehalte; naast een degelijke studie zoals bv. over de oude Peruaanse scheepvaart bevat het tal van pseudo-vergelijkingen en zijn vele onderwerpen zeer summier behandeld.

De drie criteria van de cultuurhistorische school (het vorm-, het quantiteits- en het continuïteitscriterium) worden door Heyerdahl helaas minder juist toegepast. Voor critiek op zijn methode verwijzen wij voorts naar de reeds genoemde publicaties van De Josselin de Jong, Heine Geldern, en van Van Emst en Jongmans.

Allereerst nemen wij het *vorm-criterium* in ogenschouw, door Heyerdahl verkeerd toegepast. Wat hij hiervoor laat doorgaan, blijkt vaak een pseudo-overeenkomst te zijn; de vorm van een bepaald voorwerp in twee gebieden kan overeenkomen, het gebruik verschillend zijn. Dit geldt bv. voor de stenen werktuigen, afgebeeld op bladzijde 121 van „American Indians in the Pacific”: de Polynesische doen dienst bij het stampen van het voedsel, de Indiaanse bij het wrijven. Voorts hebben door overeenkomstig gebruik sommige voorwerpen zo'n grote verbreiding over de gehele wereld, dat men hieruit moeilijk enige culturele overeenkomst af kan leiden. Zo kunnen bv. boomstamkano's, vlotten en trommen zich bovendien in twee verschillende gebieden op soortgelijke wijze ontwikkeld hebben; Heyerdahl onderschat hierin dus de inventiviteit van de mensheid. De mogelijkheid van een aparte ontwikkeling neemt hij *a priori* niet in ogenschouw.

Voorts is de vaak oppervlakkige vergelijking van de functie van een overeenkomstig voorwerp in de twee gebieden als bewijs ten ene male onvoldoende. Dat men zowel bij de Polynesiërs als bij de Noordwest Indianen boombastkleding vindt, zegt ons op zichzelf niets. Hoe werd deze vervaardigd? Komt de benaming van de grondstof overeen? En die van de techniek en de werktuigen? Deze vragen laat Heyerdahl onbeantwoord.

Het *continuïteits-criterium* werd door hem evenmin juist gehanteerd. Na een „Voyage autour du Monde” laat hij de, door de bewoners der Canarische eilanden via de Nieuwe Wereld gebrachte cultuurgoederen in Polynesië belanden; niet tevreden hiermede promoveert hij hen ook nog tot de bringers van de beschaving in Indonesië! Het continuïteits-principe wordt hij hierbij wel

eens ontrouw, zo bv. als hij de sculptuur van de Pasemah (Zuid Sumatra) vergelijkt met die van Midden Amerika; tussen deze beide gebieden vinden wij echter niets, wat op deze (overigens slechts een oppervlakkige gelijkenis vertonende) stijlen lijkt. Ook meldt hij het voorkomen van de „venesection bow” in Zuid Amerika en Melanesië: het is ons niet duidelijk, wat dit verder met zijn betoog te maken heeft, daar dit voorwerp in Polynesië niet voorkomt.

Wat het *kwantiteits-criterium* betreft: in zijn wens om zoveel mogelijk bewijsmateriaal aan te voeren en vooral geen karige kost op te dienen heeft Heyerdahl ons een overdadige maaltijd voorgezet; een hoeveelheid van wetenswaardigheden, die vaak met elkaar in tegenspraak zijn. De kwaliteit gaat lijden onder de kwantiteit en zijn bewijsvoering wordt dan heel zwak. Bovendien bevinden er zich onder de cultuuruitingen veel pseudo-gelijkenissen, zoals reeds gezegd. De statistische methode is hier vanzelfsprekend onbruikbaar, daar een waardebepaling van cultuurelementen tot de onmogelijkheden behoort.

Voorts ontbreekt het Heyerdahl aan enige historische visie; na het beëindigen van zijn boek is het ons niet duidelijk geworden hoe nu eigenlijk de Polynesische cultuur is ontstaan. Steeds wordt zij ons ten tonele gevoerd als een nauwkeurige copie van de Nieuwe Wereld, of van de Indianen van de Noordwestkust of van Peru. Smolten deze twee culturen samen? of bleven zij naast elkaar bestaan, op Hawaï en Nieuw Zeeland als een cultuur, verwant aan die van de Kwakiutl, elders aan die van de Peruanen? Dit probleem wordt door de schrijver slechts vluchtig aangeroerd. Indien het hem zo uitkomt, wijst Heyerdahl op overeenkomst van van cultuuruitingen der Maori met die der Peruanen¹⁷⁸), terwijl hij elders de nadruk legt op de verwantschap van de „Maori-Polynesian” beschaving (deze benaming geeft het onderscheid aan met de Polynesische cultuur die aan Peru te danken is) met die der Kwakiutl.

Dat er echter een duidelijk aantoonbaar verschil is tussen de beschaving der Polynesiërs en die der Peruanen bewijzen prehistorische vondsten op de Galapagos¹⁷⁹). Op het eiland Floreana van deze groep, die men in prehistorische tijden onbewoond achtte, zijn een stenen beeld en scherven gevonden uit Inca- en pre-Incatijd en uit de pre-Monteno periode van Ecuador. Van enige weifeling, of men hier met Peruaanse of Polynesische cultuuruitingen te doen had, was dus geen sprake; de prehistorische overblijfselen maakten deel uit van Zuid Amerikaanse beschavingen en verschilden duidelijk van die van Polynesië.

Als ander punt van critiek kunnen we aanvoeren, dat Heyerdahl zich in zijn vergelijkingen niet beperkt tot Noordwest Ame-

rika en Peru. In zijn ijver, om zoveel mogelijk cultuuruitingen van de Nieuwe Wereld te laten samenvallen met die van Polynesië, voert hij bewijsmateriaal aan van de Cuna Indianen van Panama en van de Motilone van Venezuela¹⁸⁰), van de Maya van Midden Amerika, van de Ojibway en Menomini van het noordoosten van de Verenigde Staten. Dit zou te verdedigen zijn, als hij wilde aantonen, dat de Polynesiërs uit Amerika afkomstig waren. Heyerdahl's bedoeling is echter, hun afkomst van *bepaalde* Indiaanse volken aan te tonen.

Hetzelfde bezwaar wat betreft de ruimtelijke begrenzing geldt ook voor de tijd. Ook hier overschrijdt Heyerdahl de grenzen die hij zelf heeft gesteld. Zo vergelijkt hij de houten beelden der Maori met de totempalen van Noordwest Amerika. Deze laatste zijn echter in de vorm waarin hij ze als vergelijkingsmateriaal aanvoert, recent. Hun ouderdom dateert uit de tijd van de invoer van metalen werktuigen. Legt hij aan de ene kant de nadruk op parallellen in Polynesië en het Peru van vóór de Incatijd, aan de andere kant wijst hij op overeenkomst van cultuuruitingen bij Polynesiërs en Inca's.¹⁸¹)

Voorts tracht Heyerdahl ook uit de afwezigheid van een cultuurtrek een overeenkomst te bewijzen. De Indianen pruimden geen sirih, de Polynesiërs evenmin. Waren de laatste uit Indonesië gekomen, dan hadden zij zeker het betelkauwen meegenomen.

Volgens Heyerdahl is er geen verschil tussen het kauwen van coca en het drinken van kava: dat hierbij sprake is van verschillende planten als genotmiddel ontgaat hem blijkbaar.

Eenzelfde standpunt neemt Heyerdahl in t.a.v. het pottenbakken en de metaalbewerking (zie ook blz. 16). Waren de Polynesiërs uit Indonesië afkomstig, dan hadden zij deze technieken meegenomen. Het is ons echter niet duidelijk waarom de Peruaanse kolonisten de pottenbakkerskunst niet in de Pacific hebben ingevoerd. Immers in Peru stond het pottenbakken op hoog peil, hoger dan in Indonesië, waar men in het gebruik van kleuren en vormen lang niet zo'n raffinement bereikt heeft. Blijkens opgravingen was de meest voortgeschreden keramische techniek in dit gebied reeds in gebruik tijdens het vroege Chauvin-tijdvak (naar schatting 0-500 A.D.)¹⁸²). Dit betekent, dat eenvoudiger technieken reeds lang vóór die tijd in gebruik geweest moeten zijn en de Peruanen het pottenbakken zeker kenden vóór de door Heyerdahl voorgestane migratie naar Polynesië plaats vond.

Als ander punt van critiek kunnen we aanvoeren, dat Heyerdahl de mogelijkheid van een gemeenschappelijke herkomst uit Azië wat betreft cultuurgoederen zowel van de Nieuwe Wereld als van Polynesië over het hoofd gezien heeft. Dit geldt bv. voor rechthoekige dissels. Dit past vanzelfsprekend in zijn theorie, die juist de

Amerikaanse afkomst van de Polynesiërs wil bewijzen. Bizarfel keert hij zich tegen hen, die de nadruk leggen op hun Indonessische herkomst.

Hierbij komt echter zijn geringe kennis van de literatuur over Indonesië duidelijk tot uiting; zoals wij reeds zagen, komen tal van cultuurtrekken die Heyerdahl uitsluitend voorbehoudt aan de Nieuwe Wereld en Polynesië, ook in Indonesië voor. Een iets meer dan oppervlakkig onderzoek had hem daarvan op de hoogte gebracht. Toegegeven dat de meeste literatuur in het voor hem ontoegankelijke Nederlands verschenen is; maar ook de belangrijkste Engelse en Duitse bronnen blijven onvermeld.

Wil het bovenstaande nu zeggen dat er nimmer enige verbinding heeft bestaan tussen Polynesië en de Nieuwe Wereld? Dit is zeker niet het geval. De bataat is daarvan het stoffelijk bewijs. De naam, die de Polynesiërs aan dit knolgewas geven, nl. *kumara*, is ontleend aan het Quechua, waarin het *kumar* wordt genoemd. Ook een katoensoort en een kalebas van Hawaï, die in overig Polynesië niet voorkomt (*Cucurbita maxima*) is waarschijnlijk van het Amerikaanse continent afkomstig. We zullen niet trachten op te lossen, of de Indianen deze cultuurgoederen gebracht, dan wel de Polynesiërs ze gehaald hebben. Heyerdahl's experiment heeft wel bewezen, dat de Peruanen onderschat zijn als zeevaarders. Het balsavlot bleek zeewaardig, zulks in tegenstelling tot wat beweerd werd. Bovendien leverden de reeds genoemde recente opgravingen op de Galapagos het bewijs, dat deze eilandengroep vanuit de Nieuwe Wereld bereikt werd; men moet bedenken, dat het hier een afstand van ongeveer 1000 km betreft. Dat de afstand naar Polynesië eveneens werd afgelegd is dus niet uitgesloten.

Is er dus sprake van contact tussen Polynesië en de Nieuwe Wereld, het is buitengewoon moeilijk uit te maken welke cultuurgoederen behalve de genoemde planten nog meer werden uitgewisseld. We wezen er reeds op, dat waar Heyerdahl het Polynesisch beschavingsbezit een Amerikaanse oorsprong toekende, dit evengoed uit Azië afkomstig kon zijn. Mag het contact tussen Polynesië en de Nieuwe Wereld als gevolg hebben gehad dat enige cultuurgoederen werden uitgewisseld, dan wil dat echter nog niet zeggen, dat hiermede de Indiaanse herkomst van de Polynesische beschaving bewezen is.

De derde theorie, die van de Aziatische herkomst der Polynesiërs, wordt in het volgende hoofdstuk besproken.

1 Moerenhout, 1837, dl. I, blz. 267.

2 Macmillan Brown, 1927, dl. II, blz. 107 en 108.

3 Privat-Deschanel, 1930, blz. 12.

- 4 Umbgrove, 1949, blz. 7.
- 5 Heyerdahl, 1948.
id. , 1948b.
id. , 1950.
id. , 1951.
- 6 Ellis, 1853, dl. I, blz. 124.
- 7 Heyerdahl, London 1952.
- 8 id. blz. 511, 621.
- 9 id. blz. 69.
- 10 Heine Geldern, 1950.
idem , 1952.
- 11 De Josselin de Jong, 1953, blz. 1;
Van Emst en Jongmans, 1954, blz. 220.
- 12 Hooton, 1946, Table 8, pg. 548.
- 13 idem.
- 14 Bijlmer, 1946, blz. 138.
- 15 idem.
- 16 Heyerdahl, 1952, pl. XXXIV, XXXV, XXXVI.
- 17 idem , 1952, blz. 219.
- 18 Buck, B.P.M. 154, 1938, 89. Linton, 1923, blz. 421.
- 19 Drabbe, 1940, blz. 15.
- 20 Mjöberg, z.j., blz. 220.
- 21 Sarasin, 1905, dl. II, blz. 101.
- 22 De Josselin de Jong, o.c.
- 23 Barge, 1938, blz. 41; Hooton, 1946, blz. 616.
- 24 Sullivan, 1924, blz. 22.
- 25 Heyerdahl, 1952, blz. 85.
- 26 Drabbe, 1940, pl. 19 en 20.
Vatter, 1932, pl. 38 eerste afbeelding.
Kruyt, 1938, platen blz. 92, 139, 140, 141 en 142.
- 27 zie onder Poerwadarmintha en Teeuw, 1950 en Tregear, 1891 kumi.
- 28 Söderblom, 1926, blz. 146.
zie ook Fahrenfort, 1927, blz. 268.
- 29 Heyerdahl, 1952, blz. 345.
- 30 idem , blz. 181.
- 31 Chamisso, 1822, blz. 215.
- 32 Friederici, 1914, blz. 16.
- 33 Buck, 1938, blz. 62.
- 34 Cook, 1773, dl. II, blz. 246.
- 35 Roggeveen, 1911, blz. 116.
- 36 Heine Geldern, 1952, blz. 315 e.v.
- 37 Neyret, 1950.
- 38 Métraux, 1940, blz. 54. Zie voor de Genootschapseilanden Handy,
1932, blz. 67.
- 39 Buck, 1938, blz. 62; met „Hawaiki” bedoelden de Maori de
Genootschapseilanden.
- 40 idem, 1927, blz. 333.
- 41 Heyerdahl, 1952, blz. 40.
- 42 Heyerdahl, 1952, blz. 44.
- 43 Otley Beyer, 1948, blz. 65.
- 44 Heine Geldern, 1945, blz. 148.
- 45 Heine Geldern, 1952, blz. 334.
- 46 Van Heekeren, 1949, blz. 26.
- 47 Modigliani, 1894, blz. 206.
- 48 Leach, 1938, blz. 161.
- 49 Willems, 1941, blz. 15 en 21.
- 50 Van der Hoop, 1935, blz. 96.

- 51 Heyerdahl, 1952, blz. 45.
- 52 Wirz, 1929/30, blz. 237.
- 53 Winkler, 1908, blz. 151.
- 54 Hose and Mc Dougall, 1919, dl I, blz. 219.
- 55 Kruyt, 1930, dl. IV, blz. 439.
- 56 Vatter, 1932, blz. 68.
- 57 Otley Beyer, 1948, blz. 84.
- 58 idem, blz. 85.
- 59 Heine Geldern, 1952, blz. 334.
- 60 Snelleman, 1919.
- 61 Solheim, 1952, dl I, no. 2, blz. 1.
- 62 Heyerdahl, 1952, blz. 47.
- 63 idem, blz. 48.
- 64 Heyerdahl, 1952, blz. 43.
- 65 Van Orsoy de Flines, 1949, blz. 5.
- 66 Krom, 1938, blz. 119.
- 67 Stutterheim, 1951 b, blz. 19.
- 68 Covarrubias, 1938, blz. 17.
- Korn, 1933.
- idem, 1924, blz. 29.
- 69 Heyerdahl, 1952, blz. 210.
- 70 idem, 1952, blz. 207.
- 71 Métraux, 1940, tabel 2.
- 72 Heyerdahl, 1952, blz. 71.
- 73 idem, 1952, blz. 167.
- 74 idem, 1952, blz. 177.
- 75 idem, 1952, blz. 177.
- 76 Buck, 1938, blz. 240.
- 77 Buck, 1938, blz. 239.
- 78 Heyerdahl, 1952, blz. 111.
- 79 Tischner, 1932, blz. 218.
- 80 Heyerdahl, 1952, blz. 95.
- 81 Duff, 1950, blz. 267.
- 82 Buck, 1949, blz. 202.
- 83 Heyerdahl, 1952, blz. 136.
- 84 Buck, 1924.
- Ling Roth, 1923.
- 85 Buck, 1927, blz. 85.
- 86 Inverarity, 1950, blz. 17.
- 87 Heyerdahl, 1952, blz. 129.
- 88 Buck, 1927, fig. 269.
- Lamster, 1928, fig. 28 a.
- 89 Best, 1929.
- Drabbe, 1940, blz. 99.
- Harrison, 1950, blz. 274.
- Van Kampen, 1909, blz. 78 en fig. 17 en 18.
- Lamster, 1928, fig. 27 en plaat 37.
- 90 Harrison, o.c.
- 91 Drabbe, 1940, blz. 56.
- 92 Heyerdahl, 1952, blz. 132.
- 93 Heyerdahl, 1952, blz. 112.
- 94 Buck, 1938, blz. 153.
- Linton en Wingert, 1946, blz. 36.
- 95 Wingert, 1948, blz. 28.
- 96 Reinwardt, 1852, blz. 565.
- 97 Nieuwenhuis, 1904/07, dl. 2, tafel 34.
- 98 Van Bakkum, 1946, blz. 6.

- 99 Heyerdahl, 1952, plaat XLII, 5 en 6; plaat XVI, 1 en 2.
- 100 Inverarity, 1950, blz. 12.
- 101 Heyerdahl, 1952, blz. 115; tekst fig.
- 102 Jamuh, 1949. Zie ook fig. c van zijn artikel.
- 103 Heyerdahl, 1952, blz. 126.
- 104 Bertling, 1927; zie foto's a/b blz. 184, 185, 186, 188, 190, 250, 251.
- 105 Westenenk, 1921, blz. 5.
- 106 Heyerdahl, 1952, blz. 116.
- 107 Boas, 1927, blz. 202.
- 108 Adam, 1949, blz. 170.
Wingert, 1946, blz. 44.
- 109 Von den Steinen, 1928, dl. II, afb. 92, 100, 109 en 144.
- 110 Inverarity, 1950, blz. 45.
- 111 Heyerdahl, 1952, blz. 139.
- 112 Den Hamer, 1885, blz. 451.
Hose en Mc Dougall, 1912, dl. I, blz. 244.
Juynboll, 1909, blz. 51.
Nieuwenkamp, 1925, plaat blz. 114, 116, 120 en 122.
Nieuwenhuis, 1904, dl. I, blz. 449.
- 113 Kleiweg de Zwaan, 1917, blz. 279.
- 114 Heyerdahl, 1952, blz. 143.
- 115 idem, blz. 126 en 127.
- 116 idem, 1952, blz. 144.
- 117 Lehmann, 1930, blz. 207.
- 118 idem, blz. 68.
Mensch, 1937, blz. 88.
- 119 idem, blz. 89.
- 120 Mensch, 1937, blz. 88.
- 121 Lehmann, 1930.
- 122 Firth, 1939, blz. 201.
- 123 Heyerdahl, 1952, blz. 156.
- 124 idem, blz. 140.
- 125 Best, 1924, blz. 338.
- 126 Mead, 1930, blz. 171.
- 127 Heyerdahl, 1952, blz. 141.
- 128 Goddard, 1924, blz.
- 129 Inverarity, 1950, blz. 22.
- 130 Heyerdahl, 1952, blz. 143.
- 131 Buck, 1934, blz. 129.
- 132 Laval, 1937, blz. 285. Malo, 1903, blz. 59.
- 133 Bezemer, 1917, blz. 177 en 207.
Fahrenfort, 1947, blz. 55.
Moss, 1925.
- 134 Heyerdahl, 1950.
- 135 idem, 1952, blz. 219 e.v.
- 136 Métraux, 1940, blz. 55.
- 137 Thomson, 1889, blz. 527.
- 138 Métraux, 1940, blz. 56.
- 139 Heyerdahl, 1952, blz. 621.
- 140 Buck, 1949, blz. 246.
- 141 Heyerdahl, 1952, blz. 694.
- 142 Vatter, 1932, plaat 64/1.
Vroklage, 1938, deel 3, plaat XLI 189, 190, 191.
- 143 Nieuwenkamp, 1925, blz. 110.
Tischner, 1934, blz. 14.
- 144 Buck, 1927, fig. 26 en 27.
- 145 Heyerdahl, 1952, blz. 642.

- 146 Fornander, dl 1, blz. 127.
- 147 Heyerdahl, 1952, blz. 643.
- 148 Burrows, 1938, blz. 86.
- 149 Maass, 1924, blz. 39, 385, 397 en 408.
Drabbe, 1940, blz. 360.
Burrows, o.c.
- 150 Wilken, 1886.
- 151 Bennett, 1949, blz. 605.
- 152 Heyerdahl, 1952, blz. 648.
- 153 Pleyte, 1893.
- 154 Maass, o.c.
- 155 Bennett, o.c.
- 156 Heyerdahl, 1952, blz. 638.
- 157 Cunow, 1937, blz. 68.
- 158 Linton, 1923, blz. 444.
- 159 Schwarz, 1878, blz. 284.
Pleyte, 1886.
- 160 Heyerdahl, 1952, blz. 628.
- 161 McAllister, 1933, blz. 104.
- 162 De Josselin de Jong, 1953, blz. 1.
- 163 Pleyte, o.c.
- 164 Rouffaer, 1937, foto blz. 58.
- 165 Heyerdahl, 1952, plaat XXXVIII t/m XLVIII.
- 166 De Josselin de Jong o.c.
- 167 Kruyt, 1938, deel platen: pl. 164 t/m 166, 202, 204, 214, 215.
- 168 Van Heekeren, 1931, foto 8 en 15.
Willems, 1941, pl. 30 t/m 33.
- 169 Gilbert, 1942, blz. 50.
Snelleman, 1918.
- 170 Sachs, 1923, blz. 146.
- 171 Heyerdahl, 1952, blz. 693.
- 172 Kaudern, 1927, blz. 56.
Von den Steinen, 1928, dl. II, blz. 60.
- 173 Heyerdahl, 1952, blz. 693.
- 174 Kaudern, 1927, blz. 62, Map 3.
- 175 Adriani; geciteerd in Kaudern, o.c. blz. 60.
- 176 De Josselin de Jong, 1953, blz. 1.
- 177 Heyerdahl, 1952, blz. 729.
- 178 Heyerdahl, 1952, blz. 672.
- 179 Zerries, 1954, blz. 510.
- 180 Heyerdahl, 1952, blz. 629 en 637.
- 181 idem 1952, blz. 638.
- 182 Willey, 1949, blz. 142.

1	...	...	...
2	...	...	...
3	...	...	...
4	...	...	...
5	...	...	...
6	...	...	...
7	...	...	...
8	...	...	...
9	...	...	...
10	...	...	...
11	...	...	...
12	...	...	...
13	...	...	...
14	...	...	...
15	...	...	...
16	...	...	...
17	...	...	...
18	...	...	...
19	...	...	...
20	...	...	...
21	...	...	...
22	...	...	...
23	...	...	...
24	...	...	...
25	...	...	...
26	...	...	...
27	...	...	...
28	...	...	...
29	...	...	...
30	...	...	...
31	...	...	...
32	...	...	...
33	...	...	...
34	...	...	...
35	...	...	...
36	...	...	...
37	...	...	...
38	...	...	...
39	...	...	...
40	...	...	...
41	...	...	...
42	...	...	...
43	...	...	...
44	...	...	...
45	...	...	...
46	...	...	...
47	...	...	...
48	...	...	...
49	...	...	...
50	...	...	...
51	...	...	...
52	...	...	...
53	...	...	...
54	...	...	...
55	...	...	...
56	...	...	...
57	...	...	...
58	...	...	...
59	...	...	...
60	...	...	...
61	...	...	...
62	...	...	...
63	...	...	...
64	...	...	...
65	...	...	...
66	...	...	...
67	...	...	...
68	...	...	...
69	...	...	...
70	...	...	...
71	...	...	...
72	...	...	...
73	...	...	...
74	...	...	...
75	...	...	...
76	...	...	...
77	...	...	...
78	...	...	...
79	...	...	...
80	...	...	...
81	...	...	...
82	...	...	...
83	...	...	...
84	...	...	...
85	...	...	...
86	...	...	...
87	...	...	...
88	...	...	...
89	...	...	...
90	...	...	...
91	...	...	...
92	...	...	...
93	...	...	...
94	...	...	...
95	...	...	...
96	...	...	...
97	...	...	...
98	...	...	...
99	...	...	...
100	...	...	...

HOOFDSTUK III

„De mensch is van de groote tusschen Azië en Nieuw-Holland liggende landmassa van het westen naar het oosten, tegen de loop der winden getrokken, en heeft van alle aardpunten, die uit de groote oceaan opduiken, tot aan het afgelegen in het oosten afgezonderde Paascheiland bezit genomen. Zijne taak getuigt van zijne herkomst, zijne zeden, gebruiken en kunsten duiden daarop, zijne huisdieren en eetbare gewassen, die hem overal gevolgd zijn en die gezamenlijk tot de oude wereld behoren, melden ons de kust van welke hij ze heeft medegebragt.”

Adelbert von Chamisso (1822).

De Polynesiërs en Azië

De meeste volkenkundigen zijn van mening, dat de Polynesiërs uit Azië afkomstig zijn. Reeds Cook¹⁾ en Forster²⁾ legden verband tussen de Maleise en de Polynesische taal; zij meenden, dat de taalkundige overeenkomst er ook een van ras inhield (het Maleis-Polynesische ras!) en dat de Polynesiërs, evenals de bewoners van Indonesië, van het Aziatische vasteland afkomstig waren. De hierboven geciteerde uitspraak van Chamisso³⁾ is dan ook de visie gebleven van de meeste huidige volkenkundigen.

De argumenten, die zij hiervoor te berde brengen, zijn ten dele dezelfde als die van Heyerdahl, en zijn ontleend aan de materiële en geestelijke cultuur.

In de vorige bladzijden werd aangetoond, dat Heyerdahl's pogingen, de Amerikaanse herkomst van de Polynesiërs te bewijzen, vaak minder geslaagd genoemd kunnen worden, doordat hij uit de enorme hoeveelheid culturele parallellen vaak juist diè naar voren bracht, welke een grôte verspreiding over de gehele wereld hebben. Hierbij werd opgemerkt, dat die cultuurovereenkomsten, welke Heyerdahl meende te moeten constateren in het oosten, evengoed in het westen kunnen liggen.

Voorzichtigheid is echter hierbij geboden, teneinde niet te vervallen in een soortgelijke bewijsvoering als de Noorse volkenkundige. Wij wezen er reeds op, dat tatoeage ook algemeen in Indonesië voorkomt en dat de bewerking dezelfde is als in Polynesië. Zij vertoont echter grote gelijkenis met wat ook elders in de wereld (ook in Amerika) gebruikelijk is. Voorts vinden we èn in Polynesië èn in Indonesië zo'n verscheidenheid van tatoeagepatronen, dat enige vergelijking onmogelijk is. Ons aansluitend bij de visie van de volkenkundigen, die de herkomst van de Polynesiërs en hun cultuur in de Oude Wereld zoeken, beperken wij ons hierom tot de vergelijking van enkele cultuurelementen, die echter tot de meest belangrijke behoren.

a. Planten en dieren.

Dieren

Een aanwijzing, dat de Polynesiërs uit Azië afkomstig zijn vormen huisdieren en gecultiveerde planten. Zouden de „Vele Eilanden” vanuit het Oosten bevolkt zijn, dan zouden hun huisdieren Guinese biggetjes (*Cavia porcellus*), kalkoenen en muskuseenden (*Cairina moschata*) dus Amerikaanse huisdieren, zijn. In plaats daarvan hielden de Polynesiërs echter behalve honden, ook varkens en kippen!

Varken

Het varken kwam over een zeer groot deel van Polynesië voor, met uitzondering van Zeeland en het Paascheiland. Ook op Aitutaki en Mangaia ontbrak het, terwijl het echter wel op de naburige eilanden Rarotonga en Aitu als huisdier werd gehouden.

De naam van het dier, *puaka*, biedt weinig houvast, daar deze in geen enkele Indonesische taal voorkomt (volgens Kern⁴) is het woord *boke* uit Bolaäng Mongondou hiermede verwant). Alleen de aan Polynesië grenzende Micronesiërs en Melanesiërs noemen het dier ook zo; meer naar het westen, bv. op de Carolinen, treffen we het in Indonesië veelal voor varken gebruikte woord *babi* aan.

De Aziatische herkomst van het zwijn staat echter buiten twijfel, daar het in de Nieuwe Wereld noch in het wild, noch getemd voorkwam.

Forster geeft de volgende beschrijving van het Polynesisch varken: „Die Schweine sind von der sogenannten chinesischen Art, mit kurzen Füßen, fast zur Erde hangendem Bauch, aufrecht stehenden Ohren, und sehr dünnbehaartem Körper”.⁵) Deze beschrijving komt overeen met het in geheel Zuidoost Azië voorkomende

mende getemde varken, de afstammeling van het wilde zwijn *Sus vittatus*. In verband hiermede moet de suggestie, als zou Cook het dier in de Pacific hebben ingevoerd ⁶⁾ van de hand gewezen worden; er is hier sprake van een Aziatische, niet een Europese, soort. Trouwens, Forster en Cook maken herhaalde malen melding van het fourageren en ten geschenke krijgen van zwijnen, wat niet het geval zou zijn als zij die zelf bij zich hadden. Forster vond de smaak lekkerder dan die van de Europese varkens. Het zwijn werd bovendien al gesignaleerd door Wallis, die voor Cook de Pacific binnenkwam.

Evenals in de Indonesische megalithische culturen vervulde het varken vooral een rol bij de „rites de passage”. Zo schrijft Linton van het Marquesaanse zwijn: „These animals were considered essential to all rites of adoption, marriages, funerals and various other feasts.” ⁷⁾ Hetzelfde geldt voor vele (niet Islamitisch) Indonesische culturen.

Wat Linton verder schrijft over de dodengebruiken der Marquesanen: „The place which the head of the household achieved in the next world was directly dependent upon the number of pigs which were sacrificed.....” is ook van toepassing voor de megalithische culturen van Zuidoost Azië, waar bij dodenfeesten tientallen varkens en karbouwen geslacht worden. Daar, waar de karbouw niet voorkomt of schaars is, zoals bv. in de oude Minahassa, op Nias, Mentawai en Oost Flores (Ili Mandiri) worden in hoofdzaak varkens geofferd; ook op Bali is het zwijn het voornaamste offerdier.

De bij de megalithische culturen van Zuidoost Azië gebruikelijke vleesverdeling van de geofferde dieren volgens rang en stand treft men ook in Polynesië aan. Daar de karbouw op de „Vele Eilanden” niet voorkomt, is het varken hier het voornaamste offerdier. Zo wordt het bv. op Samoa in tien stukken verdeeld, die bepaalde personen volgens rang en status worden toegewezen.

Volgens Van Heekeren ⁸⁾ kwam de karbouw nog niet voor in de neolithische culturen van Zuidoost Azië; in opgravingen, zowel op het vasteland als in Indonesië, zijn geen resten van deze dieren aangetroffen. Daar de Polynesiërs de dragers waren van een neolithische cultuur, die van Zuidoost Aziatische herkomst is, zouden wij kunnen aannemen, dat zij de karbouw evenmin gekend hebben.

Hoer

De kip draagt in Polynesië dezelfde naam als in de meeste Indonesische talen, nl. *manu* (*manuk*, ook wel vogel). Bovendien is het ras dat hier voorkwam, *Gallus gallus gallus*, hetzelfde als

het huishoen in Achter-Indië, China, Hainan, Sumatra, de Philippijnen, Celebes, Lombok, Sumbawa, Flores, Timor en Wetar; op sommige van deze eilanden kwam dit hoen ook verwilderd voor. Op Java en Bali komt een ander ras voor, nl. de *Gallus Bankiva*.⁹⁾ De kip was algemeen verbreid in Polynesië, met uitzondering van Nieuw Zeeland (waar zo'n menigte loophoenders — kiwi's enz.) voorkwamen, dat zijn aanwezigheid niet als bijzonder dringend gevoeld zal zijn) en op Mangareva.

Nergens waren hoenders zo belangrijk als op het Paascheiland, het meest oostelijk gelegen Polynesische eiland. Hier waren kippen de enige huisdieren; zij vervulden een belangrijke socio-religieuze functie.

Evenals dat in Indonesië het geval was, waren hanengevechten op Tahiti en Hawaï bijzonder geliefd. Ook hier werden de hanen vertroeteld. De trotse eigenaars schonken eveneens aandacht aan de gunstige kentekens van de aanstaande kampioenen. Hanengevechten stonden onder bescherming van een speciale god, evenals dat op Bali het geval is. En evenals in Indonesië waren ook in Polynesië de hanengevechten niet denkbaar zonder weddenschappen.¹⁰⁾

Hond

Slechts de hond komt zowel in de Oude als in de Nieuwe Wereld voor; echter is ook dit zoogdier in Polynesië waarschijnlijk van Aziatische herkomst. Merkwaardigerwijze kwamen honden niet voor op de meest oostelijk gelegen eilanden van Polynesië, nl. de Marquesas, Paascheiland en Mangareva, wat niet pleit voor een eventuele Amerikaanse herkomst, zoals die door Heyerdahl voorgestaan wordt.¹¹⁾

De Polynesische honden waren zeer verschillend van uiterlijk. Zo meldt Cook van Hawaï en de Tuamotu's, dat er een soort voorkwam met lange witte haren. De meest uitgebreide beschrijving van honden geeft Forster van die welke hij op Tahiti zag¹²⁾; zij hadden lange haren, een grote dikke kop, rechtopstaande oren, zeer kleine ogen en een korte dikbehaarde staart. Hij vond de gelijkenis met herdershonden het grootst en deelt mede, dat zij niet of zelden blaften, maar huilden. Deze eigenaardigheid wordt ook nadrukkelijk van de honden van Mentawai¹³⁾ gemeld. Van Nieuw Zeeland wordt medegedeeld, dat de zg. *Canis Maori* een rode of gele kleur had. Heyerdahl zoekt hierin gelijkenis met de honden van de Noordwest Indianen; dergelijke kleuren komen echter ook onder de Indonesische gladaks voor. De *Canis Maori*, waarvan Reischek een beschrijving geeft¹⁴⁾ was al zeldzaam bij de komst van de Europeanen en is omstreeks het midden van de vorige

eeuw uitgestorven. Blijkens opgravingen hielden de oudste Polynesische kolonisten op Nieuw Zeeland, de zg. Moahunters, al honden.¹⁵⁾ Deze Moajagers leefden al op Nieuw Zeeland, vóóordat Heyerdahl dit gebied door de Noordwest-Indianen liet bevolken. In de overleveringen der Maori wordt gemeld, dat men deze dieren uit Tahiti meenam; zelfs hun namen zijn in de overleveringen bewaard gebleven.¹⁶⁾ Hieruit blijkt tevens, dat men over grote afstanden vervoerde. De hond was in Polynesië niet uitsluitend een gezelligheidsdier, maar zijn voornaamste functie was vleesleverancier; „Their food consists of pork, poultry, dog's flesh and fish.....”¹⁷⁾, schrijft Cook. Hondenvlees was een lekkernij, die volgens hem op Tahiti zelfs hoger geschat werd dan varkensvlees.

De rol van de hond kwam overeen met die, welke dit dier speelt in de megalithische culturen van Zuidoost Azië. Het eten van honden komt voor bij vele niet tot de Islam of het Christendom bekeerde volken van Indonesië, en de Philippijnen zoals bv. bij de Batak, Sa'dan Toradja etc.; vroeger ook bij de bewoners van de Minahassa. In de Nieuwe Wereld wordt dit gebruik alleen gemeld van Noord Amerika, waar o.a. de Algonkins en Iroquois hondenvlees aten.¹⁸⁾

Daar zowel in Indonesië als in Polynesië betrekkelijk weinig onderzoek naar hondenrassen is verricht, geeft de zöogeografie hier weinig houvast. De benaming helpt ons evenmin op weg; in het Polynesisch wordt de hond „kuri” genoemd, het in vele Indonesische talen gebruikte woord „aso” is onbekend.

Langharige honden van een ander ras dan de Indonesische „gladak” zijn de honden van de Tengger, het Balisch bergland (Kintamani) en de Bataklanden; hun zwart-gevlekte tongen wijzen op verwantschap met de Chinese Chow. Deze laatste eigenschap wordt echter van Polynesische honden niet gemeld. Toch is één van de Polynesische hondenrassen zonder twijfel van Aziatische herkomst. Skinner liet namelijk een oude Maori-mantel, samengesteld uit hondenvellen, en enige hondenskeletten afkomstig uit een oud graf van een Maori opperhoofd, door een veearts onderzoeken. Het bleek, dat sommige der Maorihonden dezelfde waren als de „Asiatic pariah dog”, dus de gladak.¹⁹⁾ Het andere ras, dat de Maori hielden bleek gelijkenis te vertonen met een soort dwergkees (Pomeranian), die verwantschap vertoonde met de Chow en de hond van de Aleuten en misschien ook met de langharige hond van Bali en de Bataklanden.

Volgens Heyerdahl kwamen in het oude Peru drie hondensoorten voor:

1. met slanke poten en een kleine kop (*Canis Ingae pecuarius*);

2. met korte poten, ietwat op een taks lijkend (*Canis Ingae vertagus*);
3. de *Canis Ingae molossoides*, die een beetje op een bulldog geleek.

Geen van deze hondenrassen vertoont gelijkenis met Forsters beschrijving.

Rat

Al kunnen we de rat in de strikte zin geen huisdier noemen, we troffen hem wel in de nabijheid van de mensen aan. Vóór de komst van de Europeanen al kwamen in Polynesië ratten voor, al vraagt Forster zich af, of deze op Nieuw Zeeland niet door Europese schepen zijn ingevoerd. Deze veronderstelling bleek niet juist te zijn: blijkens opgravingen kwam hij hier, evenals de hond, al in de beschaving van de Moajagers voor.²⁰⁾ Forster trof op Tahiti ratten in grote getale.²¹⁾ Voor de Polynesiërs was het niet uitsluitend een schadelijk, doch ook een nuttig dier; het vormde een welkome aanvulling op het vleesdieet. In Indonesië wordt op sommige eilanden eveneens op ratten gejaagd voor voeding, zo bv. op Flores. De in Polynesië inheemse rat schijnt dezelfde te zijn als de Indonesische: het dier is waarschijnlijk als stowaway meegekomen, verscholen in de bamboe's van de schepen.²²⁾

Emory tekent hierbij aan, dat de Polynesiërs bij hun immigratie in de Pacific over grote boten moesten beschikken, daar ratten zich hierin verbergen konden. Dit is een aanvaardbare veronderstelling, ook al met het oog op het vervoer van mensen en dieren. In Polynesië is het dier verder door de mens verbreid, daar het op vrijwel alle eilanden voorkomt.

Tot zover de huisdieren. Heyerdahl spreekt er zijn verwondering over uit dat de Polynesiërs, zo zij uit Azië afkomstig zouden zijn, in hun overleveringen niet de herinnering bewaard hebben aan de karbouw en de olifant. Het betreft hier vanzelfsprekend dieren, die gezien hun afmetingen moeilijk te vervoeren waren in een prauw; bovendien zou het fourageren bezwaren opgeleverd hebben. Voorts bestaat de mogelijkheid, dat de Polynesiërs ook in hun stamland geen olifanten en karbouwen gekend hebben. De eerste dieren ontbreken in het oosten van Indonesië, de karbouw komt waarschijnlijk in het neolithicum niet voor en werd door verschillende Indonesische volken (Niassers, Minahassers, Tanimbarezen) tot in recente tijd niet als huisdier gehouden. Wat de eventuele herinnering uit het verre verleden aangaat, in de loop der tijden zou het uiterlijk van deze dieren in de legenden mogelijk een zodanige verandering hebben ondergaan, dat zij tot

fabeldieren geworden zouden zijn: deze komen in de Polynesische verhalen genoeg voor.

Dat men met de reconstructie hiervan echter voorzichtig moet zijn, kunnen we het best aan Heyerdahl zelf bewijzen. Volgens hem hebben de Polynesiërs de herinnering levendig gehouden aan een Amerikaans dier, de *Puma*, dat zij gekend hebben vóórdát zij hun huidig woongebied binnentrokken. De bewoners van Hawaï en Paaseiland zouden het in hun kunst uitgebeeld hebben.²³⁾ Het spijt ons dat wij in deze figuurtjes in hurkhouding niets anders kunnen zien dan afbeeldingen van mensen; bovendien zijn zij niet voorzien van een staart, wat toch wel een kenmerk is van de katachtigen.

De fabeldieren ter zijde latende, keren we terug tot de levende have der Polynesiërs. Heyerdahl meldt, dat ook de Peruanen huisdieren hielden. Dat zij niet in Polynesië voorkwamen, kwam omdat het onmogelijk was, ze op een primitief vaartuig te vervoeren.²⁴⁾ Wat hij voor de Amerikaanse huisdieren als een onmogelijkheid ziet, blijkt voor de Aziatische mogelijk geweest te zijn: niet anders dan per prauw kunnen deze dieren over de honderden eilanden door de mens verbreid zijn.

Planten

Het merendeel der Polynesische cultuurplanten is eveneens van Aziatische herkomst. Hierbij moet echter opgemerkt worden, dat het onderzoek naar de verbreiding van de gewassen nog lang niet voltooid is en dat men voor verrassingen kan komen te staan. Zo is men het er niet over eens, of de oorsprong van de mais in Amerika, of in Azië en Afrika gezocht moet worden.²⁵⁾

Spoedig na de ontdekking van de Pacific voerden Europese reizigers allerlei dieren en planten in dit gebied in. Bekend zijn in dit opzicht de pogingen van Cook en Bligh, die in het verspreiden van gewassen een culturele zending zagen. Zij vermelden echter met grote nauwkeurigheid, welke planten en dieren zij op de diverse eilanden achterlieten. Eerder nog dan de genoemde Engelsen doorkruisten Spanjaarden en Hollanders de Grote Oceaan. Mendana vertrok vanuit Amerika; de enige eilandengroep, die hij in Polynesië aandeed, was de Marquesas (1595). De Quiros vertrok eveneens vanuit Peru (1605); hij ontdekte een deel van de Tuamotu's en de Tokelaus. Schouten en Le Maire hebben de ontdekking van de Noordelijke Tuamotu's, N. Tonga en Futuna op hun naam staan (1606); Tasman die van Nieuw Zeeland en Tonga; Roggeveen ontdekte in 1722 Paaseiland, verschillende van de Tuamotu's en een deel van Samoa. Met uitzondering van Tasman kwamen alle bovengenoemde ontdek-

kingsreizigers vanuit het oosten de Pacific binnen; als zij bepaalde planten hebben ingevoerd, zouden dit Amerikaanse moeten zijn. Zo wordt in Cook's reisverslag gemeld, dat Banks watermeloenen, sinaasappelen, citroenen enz. zaaide, die hij te Rio de Janeiro had verzameld.²⁶⁾ Dit is van belang met het oog op Heyerdahl's mededeling, dat reeds vóór de komst van de Europeanen in Polynesië de papaya, de ananas zouden voorkomen; geen van de oude Europese reizigers maken echter melding van deze planten, zodat zij waarschijnlijk eerst later zijn ingevoerd.

Tahiti en Hawaii werden eerst laat ontdekt, respectievelijk door Wallis (1767) en Cook (1778). Dit is van betekenis met het oog op de nauwkeurige opgave van planten, door geen van de andere Europese ontdekkingsreizigers overtroffen, die Cook en zijn reisgenoten, de Forsters, van deze eilanden geven. Zo meldt Cook, dat de Polynesiërs de broodvrucht, de kokosnoot, de banaan, de taro, de djambu, het suikerriet, de *Morinda citrifolia*, de papiermoerbeï en de *Hibiscus tiliaceus* kweekten.²⁷⁾

De planten waren daar dus voor de komst van de Europeanen inheems. De Forsters merken naar aanleiding hiervan op: „Auch jene alte Bemerkung, dass vermittelt der Kultur die Fähigkeit, sich durch Saamen fortzupflanzen verloren gehe, bestätigt sich auf den Inseln des Stillen Meeres.“²⁸⁾ Het betrof hier dus planten, die zich reeds zeer lang in de zorg van de mens hadden mogen verheugen. De meest uitvoerige lijst van de door de Polynesiërs gebruikte planten geven de Forsters; aan de hand hiervan zullen we deze aan een nadere beschouwing onderwerpen; de Latijnse benaming luidt tegenwoordig soms anders.

1. Kokospalm (*Cocos nucifera* Linn.).
2. Banaan (*Musa paradisiaca et sapientum* Linn.).
3. Broodvruchtenboom (*Artocarpus communis* Forst.)
4. *Spondias dulcis* Forst.
5. Papiermoerbeï (*Morus papyrifera*).
6. *Eugenia malaccensis* Linn.
7. Taro (*Arum esculentum* Linn.).
8. *Arum macrorhizon* Linn.
9. Yam (*Dioscorea alata* Linn.).
10. Bataat (*Convolvulus Batatas* Linn.).
11. Suikerriet (*Saccharum officinarum* Linn.).
12. Kleefwurtel (*Tacca pinnatifida* Forst.).
13. *Dracontium polyphyllum* Linn.
14. *Piper methysticum* Forst.
15. *Inocarpus edulis* Forst.
16. *Hibiscus Rosa sinensis* Linn.
17. *Gardenia florida* Linn.
18. *Guettardia speciosa* Linn.

19. *Dracaena terminalis* Linn.
20. *Calophyllum inophyllum* Linn.
21. *Crataeva religiosa* Forst.
22. *Hibiscus populneus* Linn.
23. *Casuarina equisetifolia*.
24. *Pandanus Rumph* Banks.

In dit lijstje zijn verschillende planten niet opgenomen, die elders in het boek wel vermeld worden. Dit zijn de *Cucurbita Lagenaria*, de *Morinda citrifolia*, de *Curcuma*, de *Barringtonia* en de bamboe.²⁹⁾

Kokospalm

De kokospalm (*Cocos nucifera* Linn.) is één van de belangrijkste cultuurgewassen van Polynesië; op de atollen is het de voornaamste plant. Immers, zoet water was hier een probleem en het vocht van de kokosnoot was dan ook de drank van de koraaleilandbewoners: de vrucht leverde voedsel, zodat zonder de klapper het leven hier onmogelijk was. De boom kwam over geheel Polynesië voor met uitzondering van Nieuw Zeeland, Rapa en Paasheiland, waar het te koud was. Elders was de klapper zo verbonden met de Polynesische cultuur dat wanneer bv. Cook meldt, dat een eiland geen begroeiing van klappers vertoonde, men er zeker van was, dat het onbewoond was. „Wij ontdekten er geene inwooneren op; wij konden ook geene kokosboomen onderscheiden, schoon wij nog geen halve Engelsche mijl van het strand af waren.”³⁰⁾ Het is mogelijk, dat kokosnoten door zee-stromen op de kust van eilanden aanspoelden en wortel schoten. Volgens proeven, die Muir³¹⁾ genomen heeft, ontkiemde van een aantal noten, ongeveer 16—44 dagen aan zeewater blootgesteld, ongeveer de helft. Na deze termijn ontkiemden geen noten meer. Heyerdahl³²⁾ tekent hierbij aan, dat zo’n noot weinig kans heeft om op het strand aan te spoelen, aangezien de koraalriffen een barrière vormen. De mogelijkheid blijft echter bestaan dat zee-stromen kokosnoten van het ene eiland naar het andere verbreiden, mits de afstand niet te groot is. Hoe het ook zij, de voornaamste verspreider van de kokosnoot in Polynesië is waarschijnlijk de mens geweest. Immers, als zij zich in een nieuw gebied wilden vestigen, namen de Polynesiërs stekken, zaden en dieren mee. Dat hierbij zo’n belangrijke plant als de klapper in de eerste plaats kwam, spreekt vanzelf. Over de herkomst van de kokospalm bestaan verschillende theorieën:

1. zijn wieg stond in het noordelijk deel van de Andes en werd over de Pacific verbreid door prehistorische reizigers;

2. de kokospalm kwam voor op de kust van Midden Amerika en werd door zeestromen over de Stille Oceaan verbreid;
3. de herkomst van de klapper is Zuidoost Azië; vanuit dit deel of vanuit Indonesië verbreidde hij zich over de Pacific en Amerika.

Tegen de eerste theorie is aan te voeren, dat de kokospalm geen bewoner van het bergland of het binnenland is, maar van de kust. Hij aardt in die natuurlijke omgeving, die bestaat uit een zandige bodem met voldoende luchtcirculatie, bevorderd door de getijden en een koele zeebries, die voldoende vocht aanvoert.³³⁾

Wat de tweede theorie betreft, zoals Heyerdahl proefondervindelijk aantoonde is het onmogelijk, dat een door zeestromen meegevoerde kokosnoot vanuit Amerika heelhuids Polynesië bereikt: gedurende de lange tocht werd de noot sterk aangetast door zeedieren:³⁴⁾ de door Muir berekende termijn werd bovendien overschreden. Overigens is Heyerdahl een aanhanger van de Amerikaanse herkomst van de kokospalm; de noot zou echter door de mens vervoerd zijn. Hiertegen voert Burkill³⁵⁾ echter aan, dat de boom in de Nieuwe Wereld slechts een beperkte verbreiding had; het was volgens hem zelfs de vraag, of hij daar vóór de ontdekking van dit werelddeel wel voorkwam. Hij groeide slechts aan de westkust van Panama, in Ecuador, waar hij schaars was en in het zuidelijk deel van Mexico. „An inevitable deduction from this is that it cannot have been in America for the length of time that it has been in the East; and indeed one may say that it can only have been in America for a very short time, for, one asks, how could it have been for any length of time on the west of such a narrow isthmus as Panama, without spreading to the opposite coast.....” Het voorkomen aan de westkust van Amerika zou misschien een aanwijzing kunnen zijn dat de boom van Polynesië uit de Nieuwe Wereld bereikt heeft.

Voor de Aziatische herkomst pleiten bovendien nog de volgende argumenten: de klapper is een zeer oude cultuurplant in dit werelddeel; hij wordt genoemd in de Mahabaratha (daterende uit ongeveer de 4e eeuw A.D.). Vóór de komst van de Europeanen kwam hij al voor in Indonesië: hij wordt afgebeeld op de reliëfs van de Borobudur (9e eeuw A.D.)³⁶⁾

De oudste volledige beschrijving van de klapper in Indonesië danken wij aan Rumphius.³⁷⁾ De overeenkomst van de benaming van de kokospalm in het Polynesisch en in die van de Indonesische talen wijst erop, dat hij uit Indonesië of de Philippijnen afkomstig is, zoals Kern het eerst aantoonde.³⁸⁾

Niet alleen de naam, ook het gebruik van noot en bladeren komen in Indonesië en in Polynesië overeen. Het verwijderen van de bast geschiedt in beide gebieden op dezelfde manier: de noot

wordt op een scherpe houten priem gespietst, speciaal voor dit doel vervaardigd. Men maakt hierdoor een gat in de bast, die er dan gemakkelijk afgetrokken kan worden. Het werk vereist zekere handigheid: bij ongeoefendheid is de kans groot, dat men met zijn hand in de priem terecht komt.

Voorts is het raspen van de noot niet denkbaar zonder de kokos-rasp in de vorm van een houten stoeltje of krukje met een lange arm. Het gebruik van bladeren, vezels, vruchtvlees en sap is in beide gebieden hetzelfde. Bladeren en vezels dienden voor dakbedekking, matten en ander vlechtwerk. Het water van de jonge noten diende in beide gebieden als verfrissende drank. Het laten gisten van het sap, uit de bloemkelk getapt komt echter in Polynesië niet voor. Uit het vruchtvlees van de rijpe noot perste men kokosolie, die behalve voor spijs en verlichtingsdoeleinden deel uitmaakte van de cosmetica: men wreef er lichaam en haar mee in. Verder diende deze olie zowel in Polynesië als in Midden Celebes voor het oliën van de boombastkleding (Celebes, Java en Sumatra. In Indonesië en Polynesië deden de noten ook dienst bij hetzelfde kinderspelletje, waarbij men liep op gehalveerde klapperdoppen met een touwtje erdoor gehaald, dat men in de hand hield.³⁶⁾ Niet alleen het gebruik, ook de mythe over het ontstaan van de klapper in Polynesië komt overeen met soortgelijke verhalen over het ontstaan van gewassen in Indonesië (zie ook onder hoofdstuk III Mythen).⁴⁰⁾

Naar aanleiding van het bovenstaande moet opgemerkt worden, dat zelfs Heyerdahl toegeeft, dat men in Amerika weinig gebruik maakte van de mogelijkheden, welke de kokospalm bood; hij werd bij lange na niet zo benut als in de Oude Wereld en in Polynesië, wat niet pleit voor een eventuele herkomst van de klapper uit de Nieuwe Wereld.

Banaan (Musa paradisiaca)

De banaan (*Musa paradisiaca* Linn.) was over geheel tropisch Polynesië verbreid met variëteiten tot in het oneindige, zoals Forster het uitdrukte.⁴¹⁾ Men moet onderscheid maken tussen bananen, waarvan de vruchten rauw gegeten kunnen worden (*Musa paradisiaca*, subspecies *sapientum* — in 't Engels „banana”) en die, waarvan de vruchten gekookt moeten worden (*Musa paradisiaca*, subspecies *normalis* — in t' Engels „plantain”). Beiden zijn van Aziatische herkomst.⁴²⁾ Evenals in Azië worden in Polynesië de bomen door stekken vermenigvuldigd. De *Musa paradisiaca* staat diverse malen afgebeeld op de reliëfs van de Borobudur.⁴³⁾ Een aanwijzing voor de herkomst van de banaan vormt ook de naam,

die dezelfde is als in vele Indonesische talen ⁴⁴⁾, te beginnen met het Maleis, nl. *funti* (*punti*, *punsi*).

Musa fehi

De *Musa troglodytarum* (*Musa textilis*, *Musa fehi* — met als variëteit de Manila hennep) heeft een beperkter verbreiding. Deze banaansoort kwam oorspronkelijk alleen voor op de Filippijnen (Mindanao), Sangihe en Talaud, Noord Celebes (de Minahassa), de Molukken, enkele Micronesische en Melanesische eilanden en Polynesië. ⁴⁵⁾ De vruchten bevatten pitten en kunnen alleen uitgezogen worden, zodat deze banaan minder belangrijk is dan de *Musa paradisiaca*. Dit was echter niet het geval op de Filippijnen en Sangihe en Talaud, waar men de vezels gebruikte om te weven. ⁴⁶⁾ Het intensieve gebruik, dat men van de *Musa textilis* maakte, kende men noch in de Molukken, noch in Polynesië; wel werd in dit laatste gebied een zwarte verfstof uit de bast verkregen.

Broodboom

De broodboom (*Artocarpus communis* G. Forst.) is volgens Steinmann ⁴⁷⁾ niet inheems op het Aziatische vasteland. Hij hoort oorspronkelijk thuis in de Maleise archipel en komt voor op de reliëfs van de Borobudur. ⁴⁸⁾ De broodboom wordt wellicht genoemd in de oorkonde van Singosari ⁴⁹⁾, daterende uit 929 A.D. Een uitgebreide beschrijving van de boom geeft Rumphius in zijn Amboins Kruidboek. ⁵⁰⁾ Ook in Polynesië kwam hij voor; de oudste gedetailleerde afbeelding uit dit gebied, die van een tak met vrucht, danken wij aan de tekenaar van Cook. ⁵¹⁾ Men kent in Indonesië een vorm met pitten en een pitloze vrucht; in Polynesië alleen deze laatste, met uitzondering van Tahiti, waar men eveneens beide vormen kende. Buck ⁵²⁾ oppert de vraag, of de broodboom in Polynesië zich ontwikkeld heeft uit een vorm met pitten, of dat hij zaadloos is ingevoerd. Waarschijnlijk echter zijn beide uit Indonesië afkomstig. In Polynesië werd de broodboom verder over de eilanden verbreid. Zo wordt in de overleveringen van Hawaï gemeld, dat hij uit Tahiti afkomstig is. Over het ontstaan van de boom bestaat op het laatste eiland dezelfde mythe, waarmee andere belangrijke planten in Polynesië en Indonesië omkleed zijn (zie blz. 76). Voorts heeft de broodboom in beide gebieden dezelfde benaming, nl. *kuru*, *'uru* of *ulu* ⁵³⁾; alleen in de Marquesas en op Mangareva heet de boom *mei*. Hoewel de vruchten ook in Indonesië genuttigd worden zijn zij in Polynesië veel belangrijker. Op de Marquesas was de broodvrucht hoofd-

voedsel; op enkele eilanden, zoals Paascheiland, Rapa en Nieuw Zeeland ontbrak hij omdat het klimaat te koud was. Men maakte in Polynesië van de broodvruchten een verduurzaamde pasta, die het tot 50 jaar kon uithouden.

De *Artocarpus Blumei*, de zg. wilde broodboom, leverde in Polynesië de grondstof voor de *tapa*: ook in Indonesië was dit het geval. De boom wordt verder behandeld bij de boombastbewerking.

Papiermoerbeï

Dit laatste geldt ook voor de papiermoerbeï, de *Broussonetia papyrifera*, eveneens van Aziatische herkomst, zoals Forster reeds opmerkte.⁵⁴⁾ De boom werd door Rumphius beschreven onder de naam „Papiergevende Vijgeboom”.

Ficus

Ook Ficussoorten werden gebruikt als grondstof voor *tapa* in beide gebieden (evenals dat trouwens over de gehele wereld het geval is). Het is niet geheel duidelijk of de door Forster vermelde *Crataeva religiosa* de bekende waringin is. De Polynesische naam is dezelfde als welke op vele eilanden in het oosten van Indonesië aan deze boom gegeven wordt, nl. *ao* (*ba*o).

Spondias dulcis

Dit was een vruchtboom, de zg. „*Otaheite apple*”, die volgens Burkill⁵⁵⁾ voor de ontdekking van Tahiti alleen in Oost Polynesië voorkwam. Dit is echter niet juist, daar Rumphius de boom reeds dertig jaar daarvoor heeft afgebeeld in zijn *Amboins Kruidboek*.⁵⁶⁾ Men kan dus aannemen, dat ook deze boom uit Indonesië afkomstig is.

Eugenia malaccensis

Dit laatste is eveneens het geval met de *Eugenia malaccensis*, een djambu-soort.

Taro

Tot de voornaamste voedingsgewassen in Polynesië behoren verder de knolvruchten. De *Arum esculentum* die Forster noemt is de bekende taro, het belangrijkste gewas op de meeste Polynesische eilanden (tegenwoordig meer bekend onder de latijnse

naam *Colocasia antiquorum*, var. *esculenta*, Schott.). Deze taro is eveneens van Aziatische oorsprong. Het is een cultuurplant, die omstreeks het begin van de jaartelling Egypte bereikte. Zoals we reeds vermeldde was het een van de voornaamste gewassen van de Konyak Naga en de Mentaweiers, die de rijst niet kenden. Bij vele Indonesische volken bleef de taro een belangrijke cultuurplant, die echter de eerste plaats in vele gevallen aan de rijst heeft af moeten staan; dit was vooral het geval in het westen van Indonesië: in het oosten echter bleef de knol belangrijk. Zoals gezegd was hij met de kokospalm en de pandanus het voornaamste voedingsmiddel op de atollen. Op Nieuw Zeeland was het een van de weinige door de Polynesiërs uit de tropen meegebrachte planten, die in het koudere klimaat groeien wilden.

Het planten van de knol geschiedde in Polynesië met een pootstok, evenals dat bv. op Tanimbar en Mentawai het geval was.

De Polynesiërs maken onderscheid tussen taro, die nat en taro, die droog verbouwd kon worden. Ook in Indonesië is dit het geval. Op Mentawai werd de taro aangeplant op moerassige gronden; op Java wordt de taro òf droog, òf op sawah's en moerassen verbouwd. In Karangasem (Oost-Bali) treft men de taro op bevoeide velden aan. In dit verband veronderstelt Kolb⁶⁰), dat de Polynesiërs hun irrigatietechniek uit de Oude Wereld hebben meegenomen. Eerder nog dan de rijst zou de taro bevoeid zijn. Toen men bij vele volken de rijst leerde kennen werd de bevoeiingstechniek ook toegepast op deze plant en verder vervolmaakt. Kolb wijst op een legende van de Bontoc der Philippijnen, waarbij de cultuurheros Lumauig de landbouw invoerde met als voornaamste gewas de taro, verbouwd op bevoeide velden. Tegenwoordig echter is rijst het hoofdvoedsel der Bontoc.

Op Indonesische herkomst van de *Colocasia antiquorum* wijst verder de Polynesische naam *taro*, die we terugvinden bij vele volken in Indonesië en de Philippijnen.⁶¹)

Yam

Dit laatste geldt ook voor een ander belangrijk knolgewas, de bekende yam (*Dioscorea alata* Linn.). Onder de naam *ufi* (*ubi*) komt deze voor in Madagascar, in Indonesië en Polynesië tot op Paascheiland toe.⁶²) De op dit laatste eiland verbouwde yam behoorde er tot de voornaamste gewassen en was onderverdeeld in 41 variëteiten. Burkill zegt n.a.v. deze plant het volgende: „Early migrations carried it out into the Pacific. The keeping properties of the tubers fit them for canoes' and ships' stores, and the plant, for transport to new countries.”⁶³) Dit geldt eveneens voor de taro.

Alocasia

Ook de door Forster genoemde *Arum Macrorrhiza* (*Alocasia macrorrhiza* L. Scott) kwam tot op Paascheiland voor. De plant is eveneens van Aziatische herkomst. We vinden hem afgebeeld zowel op de Bayon van Angkor Thom (10e eeuw A.D.), als op de Borobudur en Prambanan.⁶⁴) De plant is in het oosten van Indonesië, waar de rijst schaars is, even belangrijk als in Polynesië. Aan de benaming kunnen we echter niets aflezen, daar de plant *birah* heet in Indonesië en *kape* in het laatste gebied.

Suikerriet

Het suikerriet (*Saccharum officinarum* Linn.) is ook uit Azië afkomstig. Ook deze plant staat afgebeeld op de Borobudur.⁶⁵) Volgens Kern kan ook de Polynesische naam van het suikerriet afgeleid worden uit die van de Indonesische talen. (Zie zijn reeds meermalen genoemde woordenlijst). De Polynesiërs vervaardigden geen suiker uit deze plant, maar kauwden slechts de stengels uit: dit uitzuigen is in Indonesië eveneens gebruikelijk.

Arrowroot

Ook de kleefwortel is van Aziatische herkomst, zoals reeds Forster opmerkte.⁶⁶) Als voedingsgewas is deze *Tacca pinnatifida* Forst. minder belangrijk dan de yam en taro. De vergiftigde knollen moeten namelijk eerst een bewerking ondergaan voor men ze kan eten.

Kava

De *kava* (*Piper methysticum* Forst.) is in Polynesië een cultuurplant, in Indonesië kwam hij in het wild voor.⁶⁷) Hij is verwant met de in dit laatste gebied algemeen als genotmiddel gebruikte *Piper Betle*.

Inocarpus edulis Forst.

Deze boom, de zgn. „Tahitiaanse kastanje”, vindt men ook in het Oosten van de Indonesische archipel. Hij draagt zaden, die een beetje naar kastanjes smaken, vandaar de naam. Zowel in Indonesië als Polynesië wordt het hout voor timmerhout gebezigd.⁶⁸)

Hibiscus rosa sinensis

De Polynesiërs zijn bekend als liefhebbers van bloemen, waarvan zij ruim gebruik maakten bij hun tooi. Hiervoor werden meestal de *Hibiscus rosa sinensis* Linn. en de *Gardenia* geplukt. Beide zijn van Aziatische herkomst; de eerste in een heel oude sierplant⁶⁹⁾, die ook afgebeeld is op de Borobudur.⁷⁰⁾ Over het algemeen wordt van bloemen als versiering in Polynesië meer gebruik gemaakt dan in Indonesië: op Bali, Java, Mentawai en de Molukken draagt men echter eveneens bloemen in het haar en bezigt daar dezelfde soorten.

Guettarda speciosa Linn.

Deze boom komt behalve in Polynesië voor langs alle stranden van de Indische Oceaan.⁷¹⁾ Het is niet zeker, of hij door de mens verspreid is; het boompje heeft nl. weinig nut.

Dracaena terminalis.

De zg. drakenbloed-plant is vermoedelijk wel door de mens meegevoerd. De Polynesiërs planten de *Dracaena* (*Dracaena terminalis* Linn. - *Cordyline fruticosa* Backer) op graven: de Sa'dan Toradja op plaatsen, waar men dacht dat geesten huisden. „As attractive to the good spirits, they may be planted where propitiatory offerings are usually placed”, schrijft Burkill van de Dajaks van Serawak en Kelantan.⁷²⁾ Deze struik met zijn rode bladeren diende zowel in Indonesië als in Polynesië als een baken voor de geesten.

Calophyllum inophyllum

De *Calophyllum inophyllum* Linn. is een boom, die men aantreft van Oost Afrika tot Tahiti.⁷³⁾ Hij is een strandbewoner. Waarschijnlijk heeft de mens tot zijn verbreiding bijgedragen, want de plant levert goed timmerhout. „It is one of the most valuable kinds of timber, and is not only used by the natives in the manufacture of their household furniture, but as keels for their largest canoes, as it is a kind of wood which insects never perforate.”⁷⁴⁾ Deze mededeling van Ellis geldt ook voor Indonesië, waar men hetzelfde gebruik van dit hout maakte.

Hibiscus populneus

De door Forster genoemde *Hibiscus populneus* (tegenwoordig *Hibiscus tiliaceus* Linn.) is een belangrijke Polynesische cultuur-

plant: hij leverde grondstof voor de *tapa*, van de vezels werd touw gedraaid dat ook tot netten werd verwerkt, van de bast werden op de Cook eilanden (Aitutaki) rokken en sandalen gevlochten.⁷⁵⁾ „On account of its lightness, elasticity and strength, it is selected for paddles and bows; it furnishes the best boards for the native vessels, and its long slender branches make excellent rafters for the ordinary dwellings.”⁷⁶⁾ Voor deze boom probeert Heyerdahl de Amerikaanse afkomst te bewijzen⁷⁷⁾, waarbij het woord *maho* of *mahagua* hetzelfde zou zijn als de benaming, die de Polynesiërs deze boom geven (*mahu*). Hij wordt echter in Tahiti *fau* genoemd, ook wel *purau* en elders *hau*; een benaming, die velen verwant achten met het woord *waru* of *halu* in Indonesië voor deze boom gebezigd (op Roti *bau*, op Timor *fau*).⁷⁸⁾ Merrill heeft nl. aangetoond, dat de *Hibiscus t. van* Aziatische origine is.⁷⁹⁾ Vóór de komst van de Europeanen al was de boom bekend in Indonesië: hij had een enorme verbreiding en kwam voor van Madagascar tot Oost Polynesië. De vermenigvuldiging geschiedt overal op dezelfde wijze nl. door stekken. Het gebruik van de boom gemaakt komt overeen met dat in Polynesië: ook hier leverde hij de grondstof voor touwen en visnetten; het hout werd gebruikt bij de botenbouw.

Casuarina equisetifolia Linn.

Deze boom kwam oorspronkelijk voor aan de baai van Bengalen tot en met het Oosten van Polynesië⁸⁰⁾; hij heeft hard hout dat zeer bestand is tegen insecten en daarom gebezigd wordt als timmerhout; bovendien doet het ook dienst als brandhout. De boom was waarschijnlijk al voor de komst van de mens in Polynesië inheems.

Lagenaria vulgaris

Dit is de zg. fles-kalebas, eveneens uit Zuidoost Azië, meer in het bijzonder uit Indonesië afkomstig. De kalebas werd reeds voor het begin van de Christelijke jaartelling over Azië verbreid en bereikte volgens Burkill⁸¹⁾ ongeveer bij het begin van de jaartelling Indonesië. De vrucht werd zowel in Polynesië als in Indonesië als watervat gebruikt; hij was echter in het eerste gebied belangrijker, daar hier de pottenbakkerskunst ontbrak.

Morinda citrifolia

De vruchten van de *Morinda citrifolia* waren eveneens vooral op de atollen van betekenis; op vulkanische eilanden als Tahiti werden ze slechts in geval van nood gegeten, in Indonesië alleen

als medicijn gebruikt.⁸²⁾ Belangrijker was de heester als leverancier van kleurstof: hij leverde èn in Indonesië èn in Polynesië verf voor het beschilderen van boombast (zie onder Tapa en Foeja).

Curcuma longa

Een andere kleurstofleverancier is de *Curcuma longa*; als zodanig was en is hij over geheel Zuidoost Azië in gebruik. Het is een oude cultuurplant, die geen vruchten draagt. De vermenigvuldiging geschiedt door stukken van wortelstokken of jonge uitlopers te poten. Zowel in Polynesië als in Indonesië (en hetzelfde geldt voor Zuidoost Azië en India) behoort de plant tot de cosmetica: hij wordt gebruikt als parfum en om de huid en de *tapa* te kleuren.⁸³⁾

Aleurites triloba

Ook de *Aleurites triloba* Forst. (*Aleurites moluccana* Willd.) leverde de grondstof voor verf. Deze noot, door de Engelsen „candle-nut” genoemd, diende voorts vooral als verlichting, zowel in Indonesië als in Polynesië. De verfstof werd uit het roet verkregen; deze werd gebezigd bij tatoeage. De Tahitiaanse naam voor de *Aleurites* is *tiairi*, de Indonesische *kemiri*.⁸⁴⁾

Pandanus

Van de *Pandanus* wordt hetzelfde gebruik gemaakt door Indonesiërs en Polynesiërs: de bladeren lenen zich bijzonder voor vlechtwerk. Matten, tassen en zelfs zeilen werden hiervan gevlochten.⁸⁵⁾ De zaden van de boom waren op de Polynesische atollen belangrijk als voedsel.

In Polynesië kwamen verschillende pandanussoorten voor: een ervan, de *Pandanus tectoris*, is verbreid van Madagascar tot Hawaï.⁸⁶⁾ Het is de vraag, of de *Pandanus* door de mens in Polynesië is ingevoerd of dat hij er voor die tijd reeds was. Beide mogelijkheden bestaan: de zaden kunnen nl. over grote afstanden door zeestromen vervoerd worden. Aan de andere kant bestaat de mogelijkheid dat bepaalde soorten die zeer geschikt zijn voor vlechtwerk zoals bv. de reeds genoemde *Pandanus tectoris* door de mens zijn ingevoerd.

Sandelhout

Hetzelfde geldt voor het sandelhout, dat voorkomt op enkele van de Kleine Soenda-eilanden (Sumba, Flores etc.) en op Cele-

bes, maar ook in Centraal Polynesië (Hawaii, Tahiti). Het wordt in beide gebieden gebruikt als wierook voor de voorouders.

Bamboe

De bamboe wordt door Forster niet speciaal vermeld als een door de Polynesiërs gecultiveerde plant, maar hij deelt wel mede, dat van bamboe hekken en watervaten gemaakt werden; en Handy voegt hieraan toe, dat sinds oude tijden huiswanden vervaardigd werden van gevlochten bamboe.⁸⁷⁾ Dezelfde toepassing van deze plant treft men aan in Indonesië: zo zijn bv. bamboe gedingen het watervat bij uitnemendheid in vele streken.

Evenmin als bij de pandanus kunnen wij met zekerheid zeggen, of de bamboe reeds in Polynesië inheems was vóór de komst van de mens, of dat hij door deze laatste is meegevoerd. De plant heeft echter dezelfde naam als in Indonesië nl. *hulu*.⁸⁸⁾

Barringtonia

De *Barringtonia* (*B. asiatica* Kurz — *B. speciosa* Forst.) was naar alle waarschijnlijkheid voor de komst van de mens in Polynesië inheems; de vruchten kunnen door zeestromen verbreid worden. Het hout is van minder goede kwaliteit; de zaden echter worden in beide gebieden gebruikt voor het bedwelmen van vis.⁸⁹⁾ De benaming van de *Barringtonia* is in Indonesië en Polynesië dezelfde, nl. *butun*, *hutun* of *hutu* (respectievelijk Maleis, Sundanees, Javaans - Ambonees - Polynesisch)⁹⁰⁾ Dit vormt een aanwijzing, dat de Polynesiërs deze boom, die een enorme verbreiding had in de Oude Wereld, in hun stamland gekend hebben.

Zowel Forster als Cook maken melding van enkele planten, die van Amerikaanse herkomst zijn. Heyerdahl heeft getracht, dit aantal te vergroten; zoals we reeds zagen is het echter hoogst onwaarschijnlijk, dat de ananas, de papaya, etc. voor de komst van de Europeanen in Polynesië inheems zouden zijn geweest gelijk hij meende. Deze planten werden zeer gauw na de ontdekking van Amerika over de gehele wereld verbreid. Van andere planten, waarvan Heyerdahl de Amerikaanse herkomst opeiste, bleek de Aziatische oorsprong vast te staan. Dit geldt bv. voor de kokosnoot. De volgende gewassen zijn echter wel uit de Nieuwe Wereld afkomstig, nl. de bataat (*Ipomea batatas*), een kalebassoort (*Cucurbita maxima*) en twee katoenvariëteiten. Deze worden nl. wel gemeld door Cook en de Forsters.⁹¹⁾ Zoals gezegd is het moeilijk uit te maken of deze gewassen uit Amerika gebracht, dan wel vandaar gehaald zijn. Dat dit reeds in de voorhistorische tijd is geschied, bewijst de naam van de bataat, *kumara*, een

woord, dat oorspronkelijk uit het Quechua afkomstig is. De knol was bij de komst van de Europeanen over geheel Polynesië verbreid. Het gedijde ook goed in de gematigde zone en was op Nieuw Zeeland belangrijker dan in de tropen. Daar het contact tussen de Maori en de tropische Polynesiërs ongeveer in de 15e eeuw verbroken werd (er wordt in de overleveringen medegedeeld, dat men na de komst op Nieuw Zeeland nog een of twee reizen naar Tahiti maakte om de voorraad planten aan te vullen, maar daarna wordt geen melding meer gemaakt van verbinding met deze eilandengroep) kan men dus aannemen, dat de bataat vóór deze tijd Polynesië bereikt heeft. Van de andere gewassen van Amerikaanse herkomst hebben ook de beide katoensoorten een grote verbreiding; met uitzondering echter van Tahiti, waar men het pluiz bij het balsemen van lijken gebruikte⁹²⁾ was de plant verder van geen nut; hij was op de meeste eilanden verwilderd.

Met uitzondering van de katoen sloten de Amerikaanse planten heel goed aan bij wat de Polynesiërs aan gewassen hadden. Zo bezaten zij reeds een kalebassoort en knolvruchten vormden met de broodvrucht het voornaamste voedsel.

Wanneer Heyerdahl opmerkt, dat enkele belangrijke Aziatische gewassen zoals bv. de rijst in Polynesië ontbraken, dan kunnen wij tegenwerpen, dat een belangrijke Amerikaanse cultuurplant als de mais eveneens onbekend is; hetzelfde geldt voor de aardappel, de tomaat, de tabak en de coca. En als hij zegt, dat, zo de Polynesiërs de kokospalm hebben meegenomen uit Indonesië, het vreemd is dat zij de palmwijn niet kenden, dan kan men evenzeer zijn verwondering erover uitspreken, dat de Tahitianen wel de katoen kenden, maar niet de weefkunst. Immers, Heyerdahl releveert zelf, dat men ongeveer 1000 v. Chr. de katoen in Peru verwerkte tot textiel:⁹³⁾ dit was dus lang vóóordat de door hem aangenomen migratie naar Polynesië plaats vond. Men kan het nog merkwaardiger vinden, dat de meeste Polynesiërs deze plant helemaal niet benutten; met uitzondering van Tahiti kan men moeilijk spreken van een cultuurgewas.

Tegen Heyerdahl's theorie wat betreft de Amerikaanse herkomst van de Polynesiërs pleit dus, dat van de ongeveer twintig cultuurgewassen in Polynesië aanwezig ten tijde van de ontdekking door de Europeanen, er slechts drie van Amerikaanse herkomst zijn. De overige zijn naar alle waarschijnlijkheid bijna alle van Zuidoost Aziatische, meer in het bijzonder Indonesische oorsprong. Een aanwijzing hiervoor vormen benaming en gebruik. In Polynesië werden planten en huisdieren verder verbreid. In hun overleveringen maken de Polynesiërs melding van het medenemen van planten en huisdieren, als zij zich op een nieuw eiland

vestigden; zo wordt verteld, dat Hotu Matua gewassen invoerde op Paascheiland⁹⁴), Tupa palmen en broodbomen op Mangareva.⁹⁵) De Maori waagden zelfs de terugvaart naar Tahiti om een nieuwe voorraad papiermoerbeibomen op te doen; verder wordt verteld, hoe men op de reis naar Nieuw Zeeland de meegenomen kumaraknollen beschermde tegen de koude.⁹⁶)

Het is waarschijnlijk dat de gewoonte van het medenemen van stekken, zaden en huisdieren een oud gebruik is, door de Polynesiërs al toegepast toen zij voor het eerst hun nieuwe woongebied — de „Vele Eilanden” — binnentrokken. Immers, zij waren van huis uit landbouwers; het meenemen van levende have en planten was hun een levensvoorwaarde. Hoewel de mogelijkheid blijft bestaan dat na de vestiging in Polynesië er nog enige Aziatische planten werden ingevoerd, gelijk dit met de Amerikaanse bataat, de kalebas en de katoen het geval is geweest, is dit van de meeste gewassen om bovengenoemde reden niet waarschijnlijk.

In verband hiermede zijn wij het niet eens met Buck⁹⁷), die de volgende theorie aanhangt: De Polynesiërs zouden vanuit Indonesië via Micronesië tot op de Genootschapseilanden zijn doorgedrongen, van waaruit zij zich later over Polynesië verspreid hebben. Zij bezaten slechts de taro, de kokosnoot en de pandanus als eetbare gewassen. Via Melanesië, via Fidji zouden zij later in het bezit zijn geraakt van de andere belangrijke planten en huisdieren. Waarom laat Buck de mens nu een andere route volgen dan gewassen en dieren? Volgens hem zijn de Polynesiërs niet via Melanesië getrokken, daar dit gebied reeds bewoond werd door agressieve stammen. Zij hebben dus de route via Micronesië genomen. Dit gebied bestond voornamelijk uit atollen; op deze koraaleilanden wilden de meeste cultuurgewassen niet groeien, met uitzondering van de reeds genoemde, daar de grond er te schraal was. Bij een verblijf van enige lange duur zouden dus de eventueel meegenomen broodbomen, de papiermoerbei etc. verkommerd zijn. De Micronesische atollen vormden dus een hinderpaal voor het meenemen van gewassen.

Buck's opvatting zou dus inhouden, dat de Polynesiërs oorspronkelijk lieden waren met een armelijke cultuur, die eerst later verrijkt zou zijn. Het is echter niet nodig aan te nemen, dat de Polynesiërs zo'n belangrijk deel van hun cultuur uit Melanesische handen ontvangen hebben. Immers, niet geheel Micronesië bestaat uit atollen; en toen de Polynesiërs hun uittocht uit Indonesië begonnen, was hun dit gebied waarschijnlijk vrij goed bekend uit reizen. Ook in Polynesië wist men gewoonlijk zeer goed naar welk eiland men trok en hier waren de afstanden langer dan in Micronesië.

De Polynesiërs zullen zich bij voorkeur niet op de atollen ge-

vestigd hebben, maar die slechts als pleisterplaats gebruikt hebben vanwaar zij zo vlug mogelijk trachtten de hoge vulkanische eilanden (N. Palau, op de vulkanische Trukeilanden, Ponape, Kusaie, Banaba en Nauru) verbreed over geheel Micronesië, te bereiken. Op deze eilanden groeien dezelfde planten als op de vulkanische van Polynesië.⁹⁸⁾

Het is voorts verwonderlijk dat Buck, die de Maori in twee weken vanuit de Genootschapseilanden naar Nieuw Zeeland laat migreren, de trek door Micronesië voorstelt als zo'n moeizaam en traag proces.

Verder verklaart hij dan niet hoe het komt dat bv. het hoen en veel gewassen een benaming dragen overeenkomende met die van Indonesische talen in plaats van met Melanesische. Als ander punt van critiek kunnen we aanvoeren dat de tapabereiding grote overeenkomst heeft met die van bepaalde Indonesische eilanden, in het bijzonder met die van Midden Celebes, maar weinig met die van Melanesië (zie verder onder Tapa en foeja). Wanneer we de Polynesische cultuurplanten vergelijken met die van Indonesië, dan valt dus op dat zij een zeer groot aantal gewassen gemeen hebben; het laatste gebied heeft echter daarnaast een aantal planten, die in het eerste niet voorkomen en daar dus misschien later zijn gekomen. Hiertoe behoren bv. de rijst, de pinang- en de sagopalm. Voorts valt het op, dat de beide gebieden bepaalde zaadloze plantenvariëteiten gemeen hebben: deze zijn misschien in deze vorm uit Indonesië meegevoerd. Verder hoort het merendeel van de Polynesische cultuurgewassen thuis op de vulkanische eilanden. Vele planten en bomen die een rol vervullen in de Polynesische cultuur, zoals bv. de *Barringtonia asiatica*, de *Casuarina equisetifolia*, de *Calophyllum inophyllum*, de *Pandanus tectoris* en de *Guettarda speciosa* behoren tot de strandvegetatie. Hoewel het niet zeker is dat de Polynesiërs deze planten uit Azië hebben meegenomen, vormen overeenkomst van gebruik en benaming een aanwijzing, dat zij ze in hun stamland gekend hebben.

2. TAAL

Het taalargument weegt ongetwijfeld zwaar. Reeds de eerste Europese reizigers in Polynesië viel het op, dat hier een taal werd gesproken, die overeenkomst vertoonde met de *lingua franca* van Indonesië. En zo treffen we dan ook in Cock's Derde Reis een appendix aan, waarin Polynesische met Maleise woorden vergeleken worden. Een halve eeuw later verscheen Von Humboldt's werk.⁹⁹⁾ Taalkundigen als Kern, Codrington, Schmidt, Finck,

Ray, Dempwolff, Capell en Kähler vervolgden deze arbeid.¹⁰⁰⁾ Sprak Von Humboldt over de Maleis-Polynesische talen, Schmidt bracht de talen, gesproken op de eilanden in de Grote en Indische Oceaan tezamen in één groep, de Austronesische. Deze strekt zich uit van Madagascar in het westen tot en met Paascheiland in het oosten, van Formosa in het noorden tot en met Nieuw Zeeland in het zuiden. Hierbij zijn inbegrepen delen van het Maleise schiereiland, Tasmanië, Australië en grote delen van Nieuw Guinea, waar de z.g. Papuatalen worden gesproken, zijn echter uitgezonderd.

Men verdeelt de Austronesische taalgroep onder in de Indonesische, Melanesische, Micronesische en Polynesische talen. De eerste omvat die, welke gesproken word en op Madagascar, Formosa, de Philippijnen en Indonesië en verder ook nog op delen van het Maleise schiereiland. De Indonesische talen worden gesproken tot op de oostelijke Kleine Sunda-eilanden, de Molukken, Ceram en Halmahera, met uitzondering van de volgende gebieden: Alor, enkele delen van Timor en het noordelijk deel van Halmahera.¹⁰¹⁾ De Melanesische talen worden gesproken in Melanesië, met uitzondering van enkele eilanden, waaronder zich ook Polynesische enclaves bevinden, zoals bv. Tikopia en Ontong Java; de taalgrens met Polynesië loopt door Fidji. Polynesisch wordt voorts gesproken van Kapinga marangi in het westen tot en met Paascheiland in het oosten. Men spreekt wel van Polynesische talen, nl. het Samoaans, het Maorisch, het Tahitiaans, het Hawaïisch, het Tongaans, het Mangarevaans, het Nukuhivaans (Marquesas eilanden) en het Tuamotus.¹⁰²⁾ Dempwolff vult deze nog aan met de talen gesproken op Niue, Paascheiland en Uvea.¹⁰³⁾ Deze zijn weer onderverdeeld in een honderdtal dialecten. Sommigen linguïsten hebben de onderverdeling in talen geheel laten vallen en spreken slechts van dialecten.¹⁰⁴⁾

Vanzelfsprekend zijn er veel overgangsgebieden, z. bv. langs de kust van Nieuw Guinea, waar vermenging van Melanesische met Papuatalen heeft plaatsgevonden. Zeer verwarrend is de situatie op Rotuma, waar Papuase, Melanesische en Polynesische taalelementen op grote schaal gemengd zijn.

Over de verdeling en de verhouding van de taalgroepen onderling zijn de linguïsten het weinig eens. Zo zag Schmidt het ontstaan van de taalgroepen als volgt: uit Indonesische talen zijn Melanesische ontstaan, en uit een groep hiervan, waaronder die van de centrale Salomonseilanden, kwamen de Polynesische talen voort.¹⁰⁵⁾ Kähler echter brengt de Polynesische en Indonesische talen onder in één groep en ontkent de relatie tussen Polynesische en Melanesische talen, zoals die door Schmidt wordt voorgestaan.¹⁰⁶⁾ Cowan brengt Polynesische en Micronesische talen in

één groep onder tegenover de Melanische en Indonesische.¹⁰⁷⁾ Hierbij moet opgemerkt worden, dat Finck de in Micronesië gesproken talen gedeeltelijk heeft ondergebracht bij de Indonesische, gedeeltelijk bij de Melanische.¹⁰⁸⁾

De theorieën wat betreft het ontstaan en de indeling der diverse Austronesische taalgroepen lopen dus nogal uiteen. Hoe ingewikkeld de situatie is blijkt wel hieruit, dat Schmidt in zijn latere publicaties zijn standpunt t.o.v. het ontstaan van het Melanische weer heeft gewijzigd.¹⁰⁹⁾ Bovendien moet opgemerkt worden, dat Nederlandse linguïsten vaak Indonesische talen als uitgangspunt nemen, de niet-Nederlandse de Oceanische. Gonda merkt dan ook op: „This Austronesian group is usually divided into Polynesian, Micronesian, Melanesian and Indonesian, classifications which have rightly been called geographically convenient rather than linguistically accurate”. Maar, zo voegt hij er aan toe: „Taken as a whole the hundreds of languages belonging to the Austronesian group have a strikingly large number of peculiarities in common: they possess a fairly homogeneous syntax and morphology and often allow of establishing systems of substantially regular phonetic correspondences”.¹¹⁰⁾

Niet thuis zijnde in de linguïstiek, achten wij ons niet competent enige uitspraak te doen over de heersende meningsverschillen. Het laatste woord schijnt hierover trouwens nog niet gesproken, getuige de reeks van publicaties over dit onderwerp. Slechts merken wij hierbij op, dat vrijwel alle linguïsten, zowel de huidige als die uit de vorige eeuw, het er over eens zijn, dat de Polynesische talen relatie hebben met die van de Oude Wereld, meer speciaal Zuidoost Azië, en niet met die van de Nieuwe.

In het kader van zijn betoog verbaast het ons niet, dat Heyerdahl probeert, de Polynesische talen in verband te brengen met de Indiaanse. Op de relatie van Polynesische en Indonesische talen heeft hij de volgende visie: „Some sort of parental contact between Polynesian and Malay languages must have existed, but apart from a number of common terms, the relationship is very vague and exceedingly remote”.¹¹¹⁾ Deze uitspraak getuigt van onbekendheid met de werkelijke situatie. Immers, hij verwaarloost geheel de overeenkomst in zinsbouw, in het gebruik van suffixen, prefixen en infixen in beide taalgroepen. Wanneer zelf Heyerdahl erkent, dat er sprake is van gemeenschappelijke termen in beide bovengenoemde talen, dan moeten wij aanvoeren, dat die overeenkomst niet aan te tonen is voor Polynesische en de Indiaanse talen. Slechts een woord is zoals reeds gezegd, uit het Quechua afkomstig, nl. *kumara* voor bataat. Heyerdahl echter tracht voor vele andere woorden te bewijzen, dat zij niet uit een Indiaanse taal stammen. Zo is volgens hem het Marquesaanse woord *ani*

voor hemel, hetzelfde als het woord *hanego* (*hanegi*) voor hetzelfde begrip in de Pukia of Uru taal van de Titicaca-vlakte.¹¹²) „Ani” is echter een dialectische variant van het Polynesische *rangi*, een Austronesisch woord voor hemel (ook *langi*, *langit*, dat men vindt van Madagascar tot en met Paascheiland).

Met Indiaanse talen heeft het Polynesisch verder niets uit te staan, alle wanhopige pogingen van Heyerdahl ten spijt. Men kan het hem als verregaande nonchalance aanrekenen, dat hij van de oudere, noch van de nieuwere linguistische werken kennis heeft genomen en de belangrijkste niet eens noemt. Immers, dan was het hem opgevallen dat de linguïsten het Polynesisch onderbrengen in de reeds vermelde Austronesische taalgroep, welk begrip Heyerdahl onbekend te zijn, daar hij het nimmer noemt.

Het Polynesisch heeft met de talen van de Nieuwe Wereld geen enkele relatie gemeen.

Vergelijkt men het Polynesisch met Indonesische talen, dan valt het volgende op: wat de overeenkomst van de woorden betreft, is het of beiden oorspronkelijk een groot aantal woorden gemeen hadden. De ene Indonesische taal heeft wat meer, de andere wat minder overeenkomst van begrippen. Over het geheel genomen is dit aantal kwantitatief gering; het overschrijdt geen 10% van de totale Polynesische woordenschat. Zelfs hiermede is de relatie met Indonesische talen echter aantoonbaar. Bovendien is hier niet de kwantiteit beslissend, maar het feit, dat het hier belangrijke woorden betreft, die men bij het gebruik van een taal het eerst nodig zou hebben. Er bestaat vooral overeenkomst in begrippen, waarmede de menselijke functies worden uitgedrukt (zoals bv. eten, drinken, kijken, zitten) in de lichaamsdelen (oog, neus, lever), van persoonlijke en bezittelijke voornaamwoorden (ik, jij, zij, hij), verwantschapstermen (vader, moeder, voorouder), planten en dieren (zie aldaar), telwoorden, woorden voor huis, boot, plank, woorden voor hemel, wolk, land, water, wind en vuur.

De klinkers en medeklinkers van het Polynesisch zijn dezelfde als die in Indonesische talen voorkomen, doch deze laatste bezitten er meer. Zo heeft men in de eerste taal de a, i, u, o en e als klinkers; de f, p, v, m, t, l, n, s, h, k en ng als medeklinkers. In de laatste talen heeft men bovendien nog de b, d en g. In Polynesië zelf is deze reductie van het aantal klinkers, maar vooral van dat der medeklinkers nog verder voortgeschreden.

Zo kent men Hawaï slechts de h, k, l, m, n, ng en de p (op sommige Hawaïse eilanden was het aantal medeklinkers in de vorige eeuw groter; toen de zendelingen de bevolking leerden schrijven, kozen zij juist dië dialecten, die een geringer aantal

Klinkers en medeklinkers in Polynesië.

	Hawaii	Fakaafo	Samoa	Tonga	Maori	Rarotonga	Mangareva	Tuamotu	Tahiti	Marquesas
klinkers	a, o	a	a	a, e	a, e	a	a	a	a	a, e
	e	e	e	e	e	e	e	e	e	e
	i	i	i	i	i	i	i	i	i	i
	o	o	o	o	o	o	o	o	o	o
	u	u	u	u	u, i	u	u	u	u, i, o	u, o
medeklinkers	—	k	—	k	k	k	k	k	—	k
	k	t	t	t	t	t	t	t	t	t
	p	p	p	p	p	p	p	p	p	p
	h	s	s	s	h	—	—	h	h	h
	h	f	f	f	w, h	—	—	f, w	f, h	f, h
	w	v	v	v	w	v	v	v, w	v	v
	l	l	l	l	r	r	r	r	r	r
	ng	ng	ng	ng	ng	ng	ng	ng	—	ng, k, n
	n	n	n	n	n	n	n	n	n	n
	m	m	m	m	m	m	m	m	m	m

medeklinkers bezaten). Op enkele der Tuamotu's is het aantal nog geringer. (Zie tabel: *Klinkers en medeklinkers in Polynesië*).

Men moet echter oppassen, niet te vervallen in de visie van Tylor: sprekende over de Maleis-Polynesische taalverwantschap zegt hij dat het is „as though the (Polynesian) language became shrunk and formless as the race migrated farther from home, and sank into the barbaric life of ocean islanders”.¹¹³) De Polynesiërs wisten echter het gebrekkig hulpmiddel voortreffelijk te hanteren, waarvan tal van gedichten getuigen. Het goede gebruik, dat men van de taal wist te maken, werd in deze „barbaarse” cultuur zeer gewaardeerd; zo stonden dichters op Hawaii in hoog aanzien, zij maten op wedstrijden elkaars krachten. Ook thans worden de soms ietwat dorre redevoeringen in het Nieuw Zeelands parlement opgefleurd door de bloemrijke oraties der Maori.

Volgens Dempwolff is het Polynesisch zeer vroeg afgescheiden van het oorspronkelijk of oer-Austronesisch, dat hij langs inductieve weg heeft geprobeerd te reconstrueren.¹¹⁴) Op dezelfde wijze

ging hij bij zijn reconstructie van het oud-Polynesisch (Ur-polynesisch) te werk. Reeds werd opgemerkt, dat het Polynesisch in vergelijking met de Indonesische talen een geringer aantal klinkers en medeklinkers heeft. Dit aantal was waarschijnlijk in het hypothetische oud-Polynesisch groter. Die dialecten of talen, waar de meeste klinkers en medeklinkers bewaard zijn gebleven, zijn daarom de oudste vormen. Hiertoe rekent Dempwolff de volgende: Tonga, Futuna; de dialecten van Uvea, Samoa, de Tuamotu's, en een deel van de Marquesas zouden een jonger stadium representeren, die van Mangareva, Paascheiland, de Noordwest Marquesas en Hawaï een nog jonger. Het behoeft geen betoog, dat men voorzichtig moet zijn met een dergelijke werkwijze. De linguïsten zijn het er nog niet over eens, welk dialect of taal nu het oudste is.

De Polynesische talen werpen intussen, zij het slechts relatief, enig licht op de tijd waarop de Polynesiërs Indonesië verlieten. Ondanks de pogingen van Fornander om Sanskrietwoorden in het Polynesisch aan te tonen, ontbreken deze. In vele talen van Indonesië en de Philippijnen zijn echter wel bekend: zo bv. het woord voor godheid *dewa* of *dewata*, dat men tot op Nieuw Guinea vindt. Het aantal van deze woorden is vrij groot; wij verwijzen hiervoor naar het werk J. Gonda, Sanskrit in Indonesia.

Daar de Hindu-invloed ongeveer de zesde eeuw na Chr. in de archipel merkbaar werd, kan worden aangenomen, dat de Polynesiërs vóór die tijd dit gebied verlaten hebben en dat zij na hun vestiging in Polynesië zeer weinig contact gehad hebben met Indonesische volken.

3. VAARTUIGEN

Vlotten

Volgens Heyerdahl is de mens dus met behulp van vlotten de Pacific overgestoken; met dit vaartuig heeft de Polynesiër, afkomstig uit de Nieuwe Wereld, bezit genomen van zijn huidig woongebied. We vertelden reeds hoe hij deze theorie meende te bewijzen door met een balsavlot vanuit Peru te vertrekken en in Polynesië te belanden, een poging die in 1954 met goed gevolg herhaald werd door William Willis.

Hoewel hiermede de zeewaardigheid van het balsavlot bewezen was, vormt Heyerdahl's tocht zoals wij reeds betoogden, geen bewijs dat Polynesië vanuit Peru bevolkt is. Zijn expeditie heeft alleen de mogelijkheid aangetoond, dat Indianen eventueel kans hebben gezien vanuit de Nieuwe Wereld de „Vele Eilanden” te bereiken.

Al komen vloten in Polynesië algemeen voor, toch zijn zij zelden het enige transportmiddel. Alleen op de Cathameilanden en Mangareva was dit het geval. Op de eerste eilandengroep was houtgebrek een oorzaak, dat de Polynesiërs hier het bouwen van boten wel op moesten geven.¹¹⁵⁾ Het ontbreken van prauwen op Mangareva had een andere reden. De laatste boten op dit eiland werden vernietigd in de oorlog tussen Mataira en Te Mapu-te-oa. De overblijfselen van deze prauwen zijn nog gezien door Laval, de missionaris die in het begin van deze eeuw op dit eiland gestationneerd werd.¹¹⁶⁾ In de overleveringen van Mangareva spelen bovendien boten en niet vloten een voornamelijk rol. Zo wordt verteld, hoe Te Angi-angi, een van de bekende voorouders, zijn grootvader opzocht; de reis werd met een dubbele boot gemaakt. Voorts wordt medegedeeld, hoe Rangahenua met een dubbele boot naar het eiland Mata-ki-te-Rangi (waarschijnlijk Pitcairn) zeilde. Vanaf pre-historische tijd tot na de komst van de Europeanen kende men hier dus prauwen; dit laatste deelt Heyerdahl niet mee. Het ontbreken van boten sinds de vorige eeuw heeft zijn oorzaak in een taboe van de genoemde Te Mapu-te-oa, die het bouwen ervan verbood omdat hij bang was voor opstand.¹¹⁷⁾ Ook elders in Polynesië kwamen vloten voor, echter altijd naast boten. Zelfs op het houtarme Paaseiland kende men nog prauwen.¹¹⁸⁾ Men vervaardigde vloten omdat dit gemakkelijker was dan het bouwen van een boot; bovendien was er minder kapitaal voor nodig, de botenbouwers werden namelijk goed betaald. Men bedreef er visvangst mee in de lagune. Slechts zelden gebruikte men ze voor grote reizen, en dan nog meestal in noodgevallen, bv. in geval van vlucht. Zo bv. op Mangareva, waar eens de verliezers zich op een aantal vloten in veiligheid trachtten te brengen; het gelukte er echter slechts één over zee zijn bestemming te bereiken.¹¹⁹⁾ Vergeleken met een balsavlot waren zij minder zeewaardig. Dit brengt ons op het materiaal waarvan de vloten gemaakt zijn. In de meeste gevallen was dat bamboe, evenals in Indonesië (vanzelfsprekend ontbrak dit op de in de gematigde zone gelegen Chathameilanden). Balsavloten waren in Polynesië volkomen onbekend. De constructie van bamboevloten geleek erg veel op wat in Indonesië gebruikelijk was.

De grootste gelijkenis met vloten van de Nieuwe Wereld vertoonden die van Paaseiland, nl. met de ten onrechte balsa's genoemde biesen vloten van het Titicacameer, eveneens van biesen vervaardigd en allerminder zeewaardig. Bovendien waren ze, zoals gezegd, niet het enige, noch het belangrijkste vaartuig; ze waren voorts eigenlijk meer een hulp om zich bij het zwemmen drijvende te houden, zodat het te betwijfelen valt, of men ze de naam „vlot” mag geven, het waren eerder boeien. De rol van

vloten in Polynesië was onbelangrijk vergeleken bij die van boten. Een enkele maal gebeurde het wel, dat migraties per vlot plaats vonden, maar zoals gezegd was dit meestal in geval van oorlog, of toeval, als men uit de koers gedreven werd. De voorstelling van Heyerdahl, als zou de bataat met dit vaartuig op Nieuw Zeeland zijn gebracht, is bezijden de waarheid; in de overleveringen wordt van alle belangrijke planten en dieren gemeld, dat zij per boot zijn overgebracht.¹²⁰) Wanneer Heyerdahl het heeft over een „raft-ship” of *pahi* moeten wij aantekenen, dat het hier een scheve voorstelling van zaken betreft. Deze benaming wordt in Polynesië uitsluitend gebezigd voor een opgebouwd schip, zowel met als zonder vlerk. De naam van vlot is „*reho*”. Boten waren de voornaamste vaartuigen in Polynesië. We kunnen ze als volgt verdelen: a. uitgeholde boomstamkano's¹²¹), b. opgeboeide boomstamkano's, c. opgebouwde schepen.

Boomstamkano's

De uitgeholde boomstamkano kwam bijna overal voor, met uitzondering van de reeds genoemde eilanden, de Chathams en Mangareva: voorts ook nog op Paascheiland, waar niet genoeg hout was om een boot uit één stuk te vervaardigen. Op Nieuw Zeeland had men in de kolossale boomstammen, *kauri's* op het Noord- en *tōtara's* op het Zuideiland het materiaal om enorme prauwen te vervaardigen. Dergelijke grote boomstamkano's had men in de tropen gewoonlijk niet: ze waren er kleiner van afmetingen. Hier werden de kano's in het algemeen van een vlerk voorzien; op Nieuw Zeeland ontbraken ze, hoewel ze in de 18e eeuw nog gesignaleerd zijn. De kano's werden uit één stuk gekapt met behulp van stenen werktuigen. De uit te hollen ruimte werd eerst met behulp van vuur uitgebrand, daarna werd ze verder uitgehakt met behulp van beitels, gudsen, dissels en bijlen. In vorm verschillen deze laatste weinig van die, welke in Indonesië gebruikelijk zijn, met dit verschil, dat men in dit laatste gebied tegenwoordig ijzeren in plaats van stenen werktuigen heeft.¹²²)

Het uitbuigen van de romp met behulp van vuur, dat men onder de uitgeholde, met water gevulde stam stookt, vindt in Polynesië niet plaats. In Indonesië gebeurt dit alleen met boomstamkano's, welke de grote rivieren van de westelijke eilanden bevaren. In het oosten van dit gebied vindt dit uitbuigen nimmer plaats. Het wordt, ook in het westen van Indonesië, nooit toegepast bij boomstamkano's, die vlerken dragen. Deze boten zijn in het algemeen, evenals in Polynesië, vissersvaartuigen die op zee gebruikt worden. Hoewel Heyerdahl aan vloten de meeste aan-

dacht wijdt, heeft volgens zijn theorie ook de boot bijgedragen tot het vervoer van mensen over de Pacific; vanuit de Noordwestkust van Amerika vond deze overtocht naar Polynesië per boomstamkano plaats. De grote boomstamkano's van de Noordwest-Indianen, die volgens hem een grote gelijkenis vertonen met de prauwen der Maori, werden wél uitgebogen met behulp van vuur volgens een iets andere methode dan in Indonesië gebruikelijk was. Dit is dus een verschil met Polynesië waarop Heyerdahl niet wijst.

Eveneens algemeen in gebruik waren boomstamkano's met een boeisel. De boorden van de kano's werden vaak verhoogd, dit boeisel kon variëren van een smalle lat tot een tamelijk brede plank; men spreekt in het laatste geval dan van opgeboeide boomstamkano's. Ze werden vooral gebruikt bij de diepzee-visvangst. Dit zelfde geldt voor Indonesië, waar de opgeboeide boomstamkano algemeen voorkomt, op zee, maar ook op de rivieren (deze laatste zijn in Polynesië van weinig betekenis). Het aanbrengen van het boeisel en het aan elkaar bevestigen van de huid van een plankenboot (zie hieronder) gebeurt door gaten in de planken te boren en hierdoor touw te halen. De scheepshuid wordt dus eigenlijk aan elkaar genaaid, en daarna gekalefaat. In Indonesië is deze gewoonte ver van algemeen, doch komt voor, en wel bij de opgeboeide boomstamkano's van Borneo en de plankenboten van Saleier (Salajar). Gewoonlijk echter worden de planken met houten pinnen bevestigd. Dit hulpmiddel was in Polynesië ongebruikelijk. Alleen Henry¹²³) meldt, dat men gebruik maakte van „spikes” bij de botenbouw op Tahiti, maar deze mededeling hebben wij elders niet kunnen verifiëren.

Opgebouwde schepen

Voor het vervoer van mensen over de oceaan zijn de bovengenoemde kano's minder geschikt, omdat zij te weinig ruimte bieden. Het is daarom waarschijnlijk, dat de Polynesiërs al bij hun intocht in de Pacific de plankenboot kenden; dat deze op vloten plaats gevonden heeft, zoals Heyerdahl suggereert, is hoogst onwaarschijnlijk. In de overleveringen die de migraties in Polynesië zelf betreffen, wordt de plankenboot, meestal de dubbele boot, als transportmiddel genoemd. Deze boten bestonden gewoonlijk uit een uitgeholde, bijgehakte boomstam als kiel. De planken, waaruit de wand werd opgebouwd, werden van te voren in de gewenste vorm gehouwen. Bij het in elkaar zetten van zo'n boot, wat veel op een legpuzzel geleek, viel het de Europese reizigers op, dat de timmerlieden zich zelden vergisten; de planken

pasten altijd precies in elkaar en dat ondanks de afwezigheid van meetinstrumenten. Ze werden op de bovenbeschreven manier „aaneengenaaid”.

„When all the parts are prepared, the keel is laid upon blocks, and the planks being supported by stanchions, are sewed or clamped together with strong thongs of plaiting, which are passed several times through holes that are bored with a gouge or auger of bone.....¹²⁴) Hierna werd de bootwand gepolijst met de huid van een stekelrog en zand als schuurmiddel.

Voor het bovendeel van de boot werden vaak eveneens uitgeholde boomstammen gebruikt; de boorden van een prauw buigen nl. naar binnen. Om kromtrekken te voorkomen werden de planken, voordat ze aan elkaar gelast werden, in water geweekt en gedroogd.

Op Fidji, Samoa, Tonga en de Genootschapseilanden gebeurde dit aaneenlassen aan de binnenkant van de boot, doordat men hier houten klampen uitspaarde, die doorboord werden. Door deze gaten werden dan touwen getrokken, die de planken bij elkaar hielden; aan de buitenkant was dan bijna geen naad te zien. Op vele andere eilanden, Tongareva bv. zijn naden en touwwerk aan de buitenkant duidelijk zichtbaar. Soms plaatst men op deze naden houten plankjes ter versterking van het geheel en om het lekken tegen te gaan. Voorts worden de naden gedicht met kokosbast en hars.

In Indonesië waren opgebouwde schepen bij de komst van de Nederlanders algemeen in gebruik. Zo voer de *pendjadjab* of *lantja* op de kust van Sumatra en Borneo; bekende zeeroverscheperen in deze streken waren de *binta's*. Op het Meer van Singkarak voer de *biduk*. Vele prauwen op de rivieren bij Bandjermasin en Negara zijn eveneens opgebouwde boten. Vele vissers- en vrachtprauwen op de Noordkust van Java, zoals de *majang* en de *bingkung*, de *dogol*, de *paduang*, de *alis alis*, de *djanggolan* en de *pegong* van Madura en Java zijn ook opgebouwde boten en verder treft men ze aan op Sangihe en Talaud; groter nog dan deze zijn de *paduwakang* en *pelari* van de Makassaren en Buginezen, vrachtschepen met een grote verbreiding over de gehele archipel. Onder de naam *orembai* (zonder vlerken) of *kora kora* (meestal met vlerken) treft men verder opgebouwde schepen aan in de Molukken, Halmahera, de Kei-eilanden, Tanimbar en op Solor, Lomblem (hier ook *pledang* genoemd) en Alor.¹²⁵) Hierbij zijn niet vermeld de vele opgebouwde schepen die in de loop van de vorige eeuw in onbruik zijn geraakt.

Ook in Indonesië bestaan de planken, waaruit de scheepshuid is opgebouwd, vaak uit allerlei onregelmatige stukken. De gewenste vorm wordt op Java en Sumatra verkregen door de plan-

ken met behulp van vuur uit te buigen; in het oosten van Indonesië echter, bv. op Halmahera, de Kei- en de Sula-eilanden, Lomblem, Solor en Tanimbar¹²⁶) houdt men de planken in het verste model, evenals in Polynesië. In beide gebieden worden de boten aan de binnenkant door inhouten of door spanten versterkt.

Het aaneenlassen van de planken met behulp van touw is in Indonesië vrijwel ongebruikelijk en wordt alleen op Saleier (Salajar) en in Midden Borneo toegepast.¹²⁷) Verder is op Malakka bij een opgraving aan de Pontianrivier te Pahang een boot aan het licht gekomen, die eveneens bleek te zijn opgebouwd uit met touw verbonden planken.¹²⁸)

Zowel in Polynesië als in Indonesië konden de prauwen een aanzienlijke lengte bereiken. De schepen van de Sumatranen en Javanen waren vaak groter dan die der V.O.C. Sommige der *orembaien* van de Molukken waren 15 meter lang. Kleiner zijn de *pledangs* of walvisboten van Lomblem, die een lengte van ongeveer 9 meter hebben.

Op Fidji, Tonga en de Genootschapseilanden had men opgebouwde schepen van soms meer dan 30 meter lang.

Behalve in Polynesië en Indonesië komen opgebouwde schepen voor in Micronesië en Melanesië (New Britain en de Salomons)¹²⁹); voor zover ze op Nieuw Guinea voorkomen zijn ze uit Indonesië ingevoerd.¹³⁰)

Volgens Heine Geldern maakte de plankenboot deel uit van de „Walzenbeilkultur” (bijl met ronde of ovale dwarsdoorsnede en ronde of puntige nek), waarvan de dragers Melanesiërs zouden zijn.¹³¹) Hij steunt hierbij gedeeltelijk op Graebner¹³²), die deze boot ziet als cultuuruiting van dië cultuurstroom, welke hij classificeert als het „Zweiklassensystem”. Ook Speiser¹³³) deelt deze boot in bij de „Walzenbeilkultur” waarvan de dragers Neo-Melanesiërs zouden zijn. Hij volgt hierin dus Heine Geldern.

In de boot van de Yami van Botel Tobago en in de *orembai* van de Kei-eilanden zag deze geleerde de laatste survivals van de Melanesische cultuur; deze prauw zou nl. een treffende overeenkomst vertonen met de plankenboot van de Salomons, wat vorm, constructie en versiering betreft.

Het lijkt ons niet waarschijnlijk, dat deze plankenboot deel uitmaakt van de „Walzenbeilkultur”. Hiertegen pleit nl. de geringe verbreiding van deze prauw in Melanesië zelf, in tegenstelling tot Indonesië, Micronesië en Polynesië. Wat vorm betreft doet de boot van Botel Tobago evenzeer denken aan de *dogol* en de *majang* van Java, als aan de boten van de Salomons-eilanden; verder is een dergelijk type met omhooglopende stevens in het oosten van Indonesië zeer algemeen. Het is daarom niet waarschijnlijk, dat de plankenboot een oud Melanesisch cultuurgoed is; vermoedelijk

hebben de Melanesiërs dit type eerst later van de Micronesiërs of Polynesiërs overgenomen.

Verder delen zowel Heine Geldern als Graebner de plankenboot in bij één van de oudste cultuurstromen, die zich over Oceanië verbreidden, nl. bij het moederrechtelijk tweeklassensysteem.

Het is merkwaardig, dat bovengenoemde cultuurhistorici deze boot zo vroeg ten tonele voeren, daar men opgebouwde schepen toch waarlijk niet kan rekenen tot de meest primitieve vormen van vaartuigen. Waarschijnlijk hebben dergelijke prauwen zich vanuit Indonesië over Micronesië en Polynesië verbreid en zijn zij eerst later door de Melanesiërs overgenomen. Wat opgebouwde schepen in de Nieuwe Wereld betreft, deze kwamen voor de ontdekking van dit werelddeel niet voor, met uitzondering van de Santa Barbarakust van Californië.¹³⁴) Deze *tomol* van de Chumash bestond uit een groot aantal planken, die evenals de boten van de meeste Polynesische eilanden aaneengenaaid zijn. Hij verschilde echter van deze laatsten door het ontbreken van inhouten en vlerken. Bovendien waren de planken met behulp van vuur krom gebogen, een methode die in Polynesië niet gebruikelijk was. Wij hebben hier waarschijnlijk met een locale ontwikkeling te maken.

Vlerkprauw

De meeste Polynesische prauwen — met uitzondering van de dubbele boot — zijn voorzien van vlerken. Hoewel men de voorkeur gaf aan één vlerk, kwamen daarnaast ook dubbele vlerken voor en wel op Nieuw Zeeland en de Marquesas.¹³⁵) De uitlegger bestaat uit twee uithouders en een drijver; soms is in het midden nog een derde uithouder aangebracht, bv. op de Cook-eilanden en Nieuw Zeeland. Bij prauwen met één uitlegger steken de uithouders iets uit naar die zijde, die niet van een vlerk voorzien is; hierop is soms een platform gebouwd. Dit laatste dient voor het bewaren van het evenwicht: komt de vlerk te diep in het water te liggen, dan gaan een aantal leden van de bemanning daarop staan, daar anders de drijver eerder een belemmering vormt dan een hulpmiddel. Bij tweevlerkige prauwen gaat men in zo'n geval op de vlerk staan, die zich aan de loefzijde bevindt. De drijver kan zowel direct, als indirect aan de uithouder bevestigd zijn. In het eerste geval bestaat de uithouder uit een gebogen of gevorkte tak, waaraan de drijver met touw (in Indonesië ook met rotan) verbonden is. In het laatste geval gebruikt men een tussenverbinding. Deze verschillen van vorm op vele eilanden in Polynesië. Op Hawaii, Paascheiland, Napuka en Nukuhiva (Marquesas), zijn drijver en uithouder direct aan elkaar verbonden. Op de Genoot-

schapseilanden is de voorste uithouder indirect, de achterste direct verbonden. Op Samoa bestaat de indirecte verbinding uit een Y-vormig stuk hout, op Samoa uit twee scheef gestelde houtjes. De verbindingen kunnen dus niet alleen vastgebonden, maar ook vastgestoken zijn. Het aantal variaties in de constructie van de uitlegger is dus groot, en is behalve door overneming te verklaren uit plaatselijke omstandigheden en het materiaal dat men tot zijn beschikking had. Waar bv. veel koraalriffen zijn, ziet men af van het aan elkaar binden van de verbindingstukken met touw, daar dit spoedig stuk schuurt en steekt men deze met houten pinnen vast.

Over geheel Polynesië kwam de vlerkprauw voor, al verschilde de constructie op de diverse eilanden. Daar, waar dit type schip in de vorige eeuw niet meer voorkwam, heeft het blijkens overleveringen en mededelingen van Europese reizigers vroeger wel bestaan. Wanneer Heyerdahl zegt, dat de Maori de vlerkprauw nimmer gekend hebben¹³⁶), berust deze mededeling op een onjuistheid; Cook en Forster hebben deze boot op Nieuw Zeeland gesignaleerd.¹³⁷) Zoals reeds werd medegedeeld, werden vlerkprauwen in de overleveringen genoemd, en heeft men in een grot op het Zuideiland een verkleinde uitgave van zo'n prauw gevonden. Uit dit laatste bleek, dat de constructie van drijver en uithouder veel geleek op die van de Cook-eilanden.¹³⁸)

Volgens Heyerdahl's betoog immers is het vlot het oudste vaartuig in Polynesië en is de vlerkprauw eerst later van de Melanesiërs overgenomen. Dit is, zoals gezegd, een wonderlijke uitspraak daar deze prauwen dan kans gezien hebben zich tegen de wind tot op Paascheiland te verbreiden. Zijn voornaamste argument is immers, dat de Polynesiërs niet tegen de heersende oostenwind in konden zeilen en daarom onmogelijk uit de Oude Wereld afkomstig konden zijn. Waarom geldt dit dan niet voor de verbreiding van vlerkprauwen uit Melanesië over de gehele Pacific?

Dat het vlot het oudste en het enige vaartuig van de Polynesiërs was, en de vlerkprauw eerst later overgenomen zou zijn, is al even onwaarschijnlijk. Daar, waar vlotten het enige vaartuig waren, zoals op de Chatham-eilanden, vertoonden zij in constructie en benaming gelijkenis met de in overig Polynesië gebruikelijke boten, vooral de dubbele boot; de naam *waka*, die men hier aan deze vlotten gaf, is een austronesisch woord voor schip.¹³⁹)

Voorts vormt de enorme verbreiding van de vlerkprauw over Zuidoost Azië, India, de oostkust van Afrika en Madagascar, Indonesië, Micronesië en Polynesië een aanwijzing, dat men hier te maken heeft met een oud cultuurgoed.¹⁴⁰) Volgens Heine Geldern en Hornell¹⁴¹) is de vlerk in Zuidoost Azië ontstaan, nl. op de rivieren van Achter Indië met hun vele stroomversnellingen,

waar men langszij van de boot, aan een paar kleine uithouders een staak bond om het evenwicht te vergroten. Men vindt dergelijke boten o.a. nog op de Mekhong. Met deze uitvinding waagde men zich op den duur verder de zee op, waarbij de uithouders langer werden en de constructie van de vlerk gecompliceerder. Niet het weinig berging biedende vlot, maar de vlerkprauw was het voornaamste vervoermiddel voor de mens, zijn huisdieren en planten. Volgens Heine Geldern was de vlerkprauw in zijn eerste primitieve stadium het cultuurgoed van de dragers van de „Vierkantbeilkultur”, de eerste of oorspronkelijke Austronesiërs (Uraustronesiër). Met de ontwikkeling van dit boottype verbreidden de dragers van deze neolithische cultuur zich verder over Indonesië. Ook de Polynesiërs, die volgens hem tot de laatste neolithische Austronesische volken behoorden die de Grote Oceaan bevolkten, hadden de vlerkprauw als vaartuig.

Dat de in de Nieuwe Steentijd levende Polynesiërs vanouds de vlerkprauw kenden is waarschijnlijk, al ontbreekt enige archaeologische bevestiging. (Opgravingen van neolithische nederzettingen hebben nog weinig plaats gevonden in het Verre Oosten. Bovendien, hout waaruit de prauwen bestonden, is een vergankelijk materiaal). De prauw kwam echter over vrijwel geheel Polynesië voor en wordt in vele overleveringen als vervoermiddel genoemd. Dat de vlerkprauw eerst later van de Melanesiërs overgenomen zou zijn, lijkt ons dan ook niet waarschijnlijk. Hiertegen pleit nl. dat terwijl de plankenboot met uitlegger in Polynesië algemeen was, zulke prauwen in Melanesië schaars waren. Dit in tegenstelling tot Indonesië, waar opgebouwde vlerkprauwen voorkomen op Madura (*paduang*), Solor, Lomblem, Halmahera en de Kei-eilanden. Vroeger was de verbreiding van dergelijke vlerkprauwen waarschijnlijk nog groter. Op de Borobodur¹⁴²) staan nl. uit planken opgebouwde schepen voorzien van een vlerk afgebeeld van het *paduwakang* en *pelari* type, dat nu nog algemeen bij de Buginezen en Makassaren in gebruik is, echter zonder uitleggers. Wat de reden is, dat men later deze constructie achterwege liet is ons onbekend.

Gezien de grote verbreiding, die deze opgebouwde vlerkprauwen in Indonesië hebben, is het waarschijnlijk dat de migratie der Polynesiërs vanuit dit gebied grotendeels met dit vaartuig heeft plaatsgevonden. Vloten, noch boomstamkano's komen daarvoor in aanmerking.

Algemener dan de uit planken opgebouwde vlerkprauw is de boomstamkano met uitlegger, die wij overal in de bovengenoemde gebieden aantreffen. Wat betreft de constructie van de vlerk moet opgemerkt worden dat alle manieren waarop drijver en uithouder in Polynesië aan elkaar verbonden zijn, ook in Indonesië voor-

komen. In beide gebieden treft men vaak op een eiland of eilandengroep een grote verscheidenheid van vlerkconstructies aan; in Melanesië is het aantal variaties minder groot.

Wanneer men het verbreidingsareaal van de vlerkprauw over de wereld bekijkt, dan valt het op dat men in de meer excentrisch gelegen delen van dit gebied zoals bv. India, de Andamanen en Nicobaren, Polynesië, Melanesië en Micronesië voornamelijk prauwen met één uitlegger vind. In Indonesië zijn bijna overal dubbele vlerken in gebruik, met uitzondering van een prauwtype te Anjer, Bantam en op de noordkust van Java (Rembang), op Zuid Celebes (*lepa lepa palewai sewali*), op Babar en de Kei-eilanden.¹⁴³⁾ Waarschijnlijk vertegenwoordigt de prauw met een dubbele uitlegger een ouder type: deze immers zijn in gebruik bij de boten op de Mekhong en andere rivieren in Achter Indië, waarin Heine Geldern en Hornell het prototype zien van de vlerkprauw.¹⁴⁴⁾

In Amerika treffen we geen vlerkprauwen aan. Thompson¹⁴⁵⁾ maakt melding van een boot, bij de Maya in gebruik, die langs zij aan beide kanten voorzien was van een balk om het evenwicht te bewaren, maar dit was dan een vlerkprauw in rudimentair stadium. Haddon en Hornell¹⁴⁶⁾ delen mede, dat een dergelijke constructie ook voorkomt in Columbia: volgens hen is zo'n boottype eerst na de ontdekking van Amerika door de Spanjaarden geïntroduceerd: deze hadden het leren kennen in de Filippijnen. Een bewijs hiervoor zou de verbinding van uithouder en drijver zijn, die dezelfde is als in de bovengenoemde archipel.

Samenvattend kan men zeggen, dat de vlerkprauw een Aziatisch cultuurgoed is; dat het, gezien de grote verbreiding tot in afgelegen streken van oude datum moet zijn en uit de Nieuwe Steentijd dateert. Met behulp van dit vaartuig hebben de in het neolithicum levende Polynesiërs, waarschijnlijk vanuit Indonesië, hun huidig woongebied bereikt. Hiervoor pleit o.a. het voorkomen van de uit planken opgebouwde vlerkprauw in beide gebieden. Gezien hun primitieve constructie kunnen de uitleggers van de Midden- en Zuid-Amerikaanse boomstamkano's moeilijk dienen als prototype van de Polynesische vlerk: bovendien zijn ze misschien door de Spanjaarden ingevoerd.

Dubbele boten

Behalve vlerkprauwen kenden de Polynesiërs ook dubbele boten. Deze bestonden uit twee prauwen, even groot of iets in grootte verschillend, aan elkaar verbonden door middel van balken of staken, volgens hetzelfde principe dus als de verbinding van een drijver aan een kano. Volgens sommigen is dan ook de dubbele

boot uit de vlerkprauw ontstaan, volgens anderen is het omgekeerde het geval. Wij durven hierover geen uitspraak te doen.¹⁴⁷⁾

De dubbele boot komt ook voor in Indonesië, maar uitsluitend op de rivieren. De constructie is overigens hetzelfde als in Polynesië: ook hier werden de verbindingsstaken van de beide rompen vaak ook nog benut, doordat men daarop een dek bouwde.

De grote ruimte, die een dergelijk vaartuig biedt is waarschijnlijk de oorzaak van de betekenis die de *tipa rua* of „tweelingboot” in Polynesië had. Immers deze prauwen waren bij uitstek geschikt voor het vervoer van mensen en proviand, daar ze tweemaal zoveel ruimte boden dan de vlerkprauw. Dit kwam bij kolonisatietochten zeer van pas: we vinden ze dan ook in tal van overleveringen vermeld. Een nadeel was echter, dat ze tamelijk onhandelbaar waren: verder was bij ruw weer de kans groot, dat de tussenverbinding brak. Behalve voor het vervoer van kolonisten werden ze ook gebezigd als oorlogsprouwen en staatsievaartuigen. Voor dit laatste doel werden dubbele boten ook gebruikt in Noord Celebes: in het Rijksmuseum voor Volkenkunde te Leiden bevindt zich het model van een staatsievaartuig (inv. no. 2050/5) waarmee de radja's van Gorontalo en Limboto elkaar vroeger een bezoek brachten.

Zeilen

De vorm van zeilen vertoonde op diverse Polynesische eilanden enig verschil. Zeer algemeen zijn echter driehoekige, zg. latijnse zeilen. Een aparte vorm hadden de zeilen van de Genootschaps-eilanden, die heel lang en smal waren, naar boven toe iets breder uitliepen en soms de vorm van een halve cirkel hadden. Driehoekige zeilen zijn ook in Indonesië zeer algemeen, al treffen we daar ook veel rechthoekige zeilen aan. Dat uitsluitend deze laatste zouden voorkomen, zoals Heyerdahl zegt¹⁴⁸⁾, is onjuist. De bevestiging van de zeilen is in Indonesië hetzelfde als in Polynesië: ze waren met lussen, die door gaten in het zeil gehaald werden, aan de mast aangeslagen. Het materiaal, waaruit de zeilen der Polynesiërs waren samengesteld, was gevlochten pandanusblad. Vele zeilen in Indonesië, vooral in het oosten, zijn op dezelfde wijze en uit dezelfde grondstof vervaardigd, zelfs in gebieden, waar het weven bekend is.

De door Heyerdahl afgebeelde zeilen der Peruaanse vlotten zijn op een uitzondering na alle rechthoekig of vierkant van vorm. Voorts kon men met de Peruaanse vlotten alleen voor de wind zeilen, de Polynesische vlerkprauwen zeilden echter ook met halve wind. Volgens Cook konden deze laatste even scherp zeilen als zijn eigen schip.

Mast

Zowel in Polynesië als in Indonesië is de mast ingelaten in een doft en verandert niet van plaats: dit in tegenstelling tot wat in Melanesië gebruikelijk is. Hier is de mast verplaatsbaar en kan men hem met zeil en al opnemen en op het voor- of achterschip plaatsen, naar gelang de windrichting. Dit gebruik is ook doorgedrongen op de aan Melanesië grenzende eilanden Fidji en Tonga.¹⁴⁹)

Stuur

Behalve door zeilen werden de prauwen voortbewogen door pagaaien. Als stuur deed gewoonlijk een pagaai dienst. Soms waren twee zulke pagaaien in gebruik op het achterschip, waarbij één diende om het afdrijven te beletten. Een dergelijke wijze van sturen treft men ook in Indonesië aan.

Anker

In Polynesië bestaat het anker uit een steen of een brok koraal. Deze simpele vorm kent men ook in Indonesië, ofschoon daarnaast ook gecompliceerder vormen bestaan.

Materiaal

In Polynesië werd veelal hetzelfde materiaal gebruikt als in Indonesië (zie Polynesiërs en Azië: Planten en Dieren). Zo is de vlerk vaak vervaardigd uit bamboe en *Hibiscus tiliaceus*. Een uitzondering vormde het uit de Nieuwe Wereld aangespoelde cederhout dat verwerkt werd op Hawaï, en de kauri's en totara's van Nieuw Zeeland.

Het in Indonesië vaak gebruikte djati komt in Polynesië niet voor. Van de planten uit de Nieuwe Wereld werd alleen het reeds genoemde cederhout gebruikt: balsa's bv. waren onbekend.

Boothuizen

Na gebruik werden zowel in Indonesië als in Polynesië de boten vaak op rondhouten of stellages geplaatst om ze droog te houden, ze werden met palmladeren overdekt. Daarnaast komen in beide gebieden algemeen bootschuren voor, waar vaak de meer kostbare prauwen ondergebracht werden om ze te beschutten tegen weer en wind. Deze zijn in een rij gebouwd op de grens van strand en land: zij dragen in beide gebieden enorme daken, die bijna tot op de grond reiken.

Botenbouwers

Het spreekt vanzelf, dat waar de boot zo'n belangrijke rol speelt in de cultuur, botenbouwers zeer in aanzien stonden: zij behoorden tot de specialisten. Zowel in Indonesië als in Polynesië is deze specialisatie zover voortgeschreden, dat bepaalde vaklieden zich bezig hielden met het vervaardigen van één onderdeel.

De benaming

Voor de Indonesische herkomst van de Polynesische prauwen vormt de benaming voor schip en onderdelen een aanwijzing. In het Polynesische *waka* (*va'a*) voor boot vinden we het woord *wangka* terug, dat in vele Indonesische talen voorkomt.¹⁵⁰) Hetzelfde geldt voor *tira* (mast — *tiang* in het Maleis). Het Polynesische *muka* voor boeg is het austronesische *muka* (letterlijk: voor). Een scherp uitstekende boeg wordt op Tahiti een *ihu va'a*, de neus van het schip genoemd (neus: *idung* in het Maleis, *ilung* in het Javaans).

Voor het overige wordt wat betreft prauwen verwezen naar hoofdstuk IV, Migratiewegen en migratiewijzen.

Met stelligheid kan men zeggen, dat de herkomst van de Polynesische prauw in het westen, meer in het bijzonder in Indonesië moet worden gezocht. Evenals de prauwen in dit gebied zijn zij toegerust met een mast, een mattenzeil, anker, pagaaien en stuurriem. Alle boottypen in Polynesië — uitgeholde boomstamkano, opgeboeide kano's, opgebouwde schepen, dubbele boten en vlerkprauwen — treffen we ook in Indonesië aan. Op de Indonesische herkomst wijzen ook de benaming van de prauw en de prauwonderdelen.

4. STENEN WERKTUIGEN

In het kort zullen hier de stenen werktuigen besproken worden daar deze wel gebruikt worden als „gidsvormen” bij het vaststellen van cultuurgolven of van migratieroutes van volken.

Heyerdahl noemt als één van de bewijzen voor de Amerikaanse afkomst van de Polynesiërs, de overeenkomst van neolithische werktuigen waarbij hij vooral aansluiting zoekt bij de Noordwest-Indianen.¹⁵¹) Verschillende Polynesische typen zoals de rechthoekige, de geschouderde en de getrapte dissels¹⁵²) komen inderdaad ook in Amerika voor. Deze vormen hebben echter eveneens een groot verspreidingsgebied in Zuidoost Azië en het is waarschijnlijker dat dit het oorsprongscentrum is voor beide gebieden (zie fig.

I). De genoemde werktuigen zijn nl. in Amerika ver van algemeen, wat er tegen pleit, dat zij zich vanuit dit continent over Polynesië verbreid zouden hebben. Bovendien vertonen de Polynesische typen een grotere gelijkenis met de Zuidoostaziatische dan met de Amerikaanse. Tenslotte komen enkele neolithische werktuigen uit dit gebied wél voor in Azië maar niet in Amerika. Dit geldt vooral voor de laterale tandbijl („side-hafted axe”) en een zeer gespecialiseerde vorm van de geschouderde dissel, de zg. „spade shouldered celt”. De gegroefde bijlen, zo typerend voor de neolithische cultuur van de Nieuwe Wereld, ontbreken in Polynesië.¹⁵³) Eveneens onbekend in Polynesië zijn de gegroefde hamer van Alaska en de merkwaardige handhouweel van de Noordwest-Indianen met een greep als dat van een strijkijzer (zie fig. II, 9).

Heyerdahl noemt verder de overeenkomst in de wijze van aanhechting van de klingen aan de steel. Deze vertoont echter in het neolithicum over de gehele wereld grote gelijkenis. Ze bestaat, wat de dissel betreft, uit een tak met een elleboogstuk; door omwikkeling van touw of vezel bevestigt men de kling hieraan. Voor een grotere stevigheid wordt soms tussen tak en kling nog een houten verbindingsstuk aangebracht. Er bestaat intussen verschil tussen de Polynesische dissels en die welke bij de Noordwest-Indianen en Eskimo in gebruik zijn wat de ligging van het snijvlak t.o.v. de steel betreft: bij de laatste ligt de snede aan de steelkant, bij de Polynesische is dit niet het geval (zie fig. II, 14 en 15). Voor zover bekend behoorde het neolithicum in Zuidoost Azië, met uitzondering van Enggano en Botel Tobago, bij de komst van de Europeanen tot het verleden.¹⁵⁴) Helaas ontbreken afbeeldingen van dissels met aanhechting van deze eilanden. Wij kunnen echter wat de bevestiging van de stenen klingen betreft, het best te rade gaan bij de ijzeren werktuigen in Indonesië, Achter Indië en de Philippijnen. Zoals Heine Geldern terecht opmerkt, is de bevestiging van de ijzeren klingen aan de houten steel met behulp van touw of rotan waarschijnlijk dezelfde als die in het neolithicum gebruikelijk was. Deze aanhechting vertoont grote gelijkenis met wat bij de Polynesische werktuigen gebruikelijk was (zie fig. II, 11 en 12).

Ofschoon er misschien een enkel werktuig in Polynesië zelf ontstaan is of zich een enkel type verder gedifferentieerd heeft zoals de Polynesische disselkling met hoorntjes, de meeste werktuigen tonen een frappante overeenkomst met de Aziatische en speciaal met die van de Philippijnen en Celebes. Heine Geldern was de eerste die hierop heeft gewezen.¹⁵⁵) Ook Duff merkt terecht op, dat de geschouderde dissel in zijn vele variaties in Azië aanwezig is.¹⁵⁶) Dit type werd door Métraux en Buck als een locale variatie opgevat. Tot dusver is volgens Duff alleen van de zg. „hog-backed

adze" het Aziatische prototype nog niet bekend. Hierbij ziet hij de zg. „dakvormige" dissel van Indonesië over het hoofd. Deze is zonder enige twijfel de voorloper van het bedoelde type.

Ook een speciaal soort stenen guds die de Polynesiërs gebruiken, treft men in Indonesië aan. „Other promising clues concerning the relationship between Indonesia and Polynesia are peculiar narrow gouges with round cross-sections and tapering sides, almost identical with Polynesian specimens, which have been found in East Java, South Sumatra and Bali".¹⁵⁷⁾ De mogelijkheid is groot dat deze gudsen ook elders in Indonesië zullen worden gevonden: ze komen ook voor op de Philippijnen.¹⁵⁸⁾

De vondsten van de op de Polynesische gelijkende dissel- en bijltypen in Zuidoost-Azië werpen enig licht op de vermoedelijke route die de Polynesiërs gevolgd hebben; zij geven althans enige aanwijzing omtrent het gebied van waaruit zij hun migratie naar de „Vele Eilanden" in de Pacific hebben aangevangen. Dit wordt duidelijk wanneer men de landkaarten raadpleegt.

Een verbindingsschakel tussen het Aziatische vasteland en de woonplaats der Polynesiërs wordt gevormd door Indonesië en de Philippijnen. Nu vindt men rechthoekige dissels over de gehele Archipel, maar de vindplaatsen van geschouderde en getrapte dissels en tandbijlen zijn beperkt tot de Philippijnen en Celebes.¹⁵⁹⁾ Tandbijlen zijn gevonden te Kalumpang in West-Celebes.¹⁶⁰⁾ De mogelijkheid is daarom groot dat de Polynesiërs hun route vanuit het noordoosten van Indonesië of de Philippijnen zijn aangevangen. Het boombastkloppen geeft een vingeraanwijzing in dezelfde richting: Polynesiërs en Midden-Toradja vertonen in deze cultuuruiting een grotere overeenkomst, dan elk van deze volken met enig ander Indonesisch volk.

De prehistorie alleen kan tenslotte enig licht werpen op de route, die de Polynesiërs gevolgd hebben toen zij vanuit de Philippijnen of Celebes vertrokken. Zowel de werktuigen van de Papoea en Melanisiërs als die van de Micronesiërs wijken af van die der Polynesiërs. De twee eerstgenoemde volken bezitten vnl. „rondbijlen" (dit is een bijl met een ronde of ovale doorsnede en meestal met een ronde of puntige nek); geschouderde en getrapte dissels ontbreken volkomen. De Micronesiërs kennen in hoofdzaak schelpen werktuigen.¹⁶¹⁾ Stenen klingen met een ronde of ovale dwarsdoorsnede komen ook op enkele Polynesische eilanden voor; ze zijn echter niet representatief voor de Polynesische stenen werktuigen; zij komen vooral daar voor, waar het materiaal moeilijk te bewerken is.¹⁶²⁾ In Indonesië vinden wij ze op Borneo, Sangihe en Talaud, de Minahasa en voorts op de Philippijnen. Wat de schelpen werktuigen betreft: deze worden slechts in uiterste noodzaak door de Polynesiërs gefabriceerd, dit in tegenstelling tot de

Micronesiërs die aan dit materiaal de voorkeur geven, zelfs indien steen aanwezig is.

Het is te betreuren dat practisch geen prehistorisch onderzoek is verricht in Micronesië, in tegenstelling tot het Aziatische vasteland en Indonesië. Immers deze eilanden vormen een „*trait d'union*” tussen de Indonesische Archipel en Polynesië. Deze nalatigheid werd onlangs ook naar voren gebracht door de subcommissie voor oudheidkundig onderzoek in de Pacific: „As a field of investigation, the prehistory of Micronesia is virtually unknown. Yet lying between Malaysia and Polynesia, Micronesia is a connecting link between these two major regions. An understanding of the prehistory of Micronesia is fundamental to a knowledge of the migrations and cultural flows that penetrated into the great ocean area encompassed by Micronesia and Polynesia together”.¹⁸³)

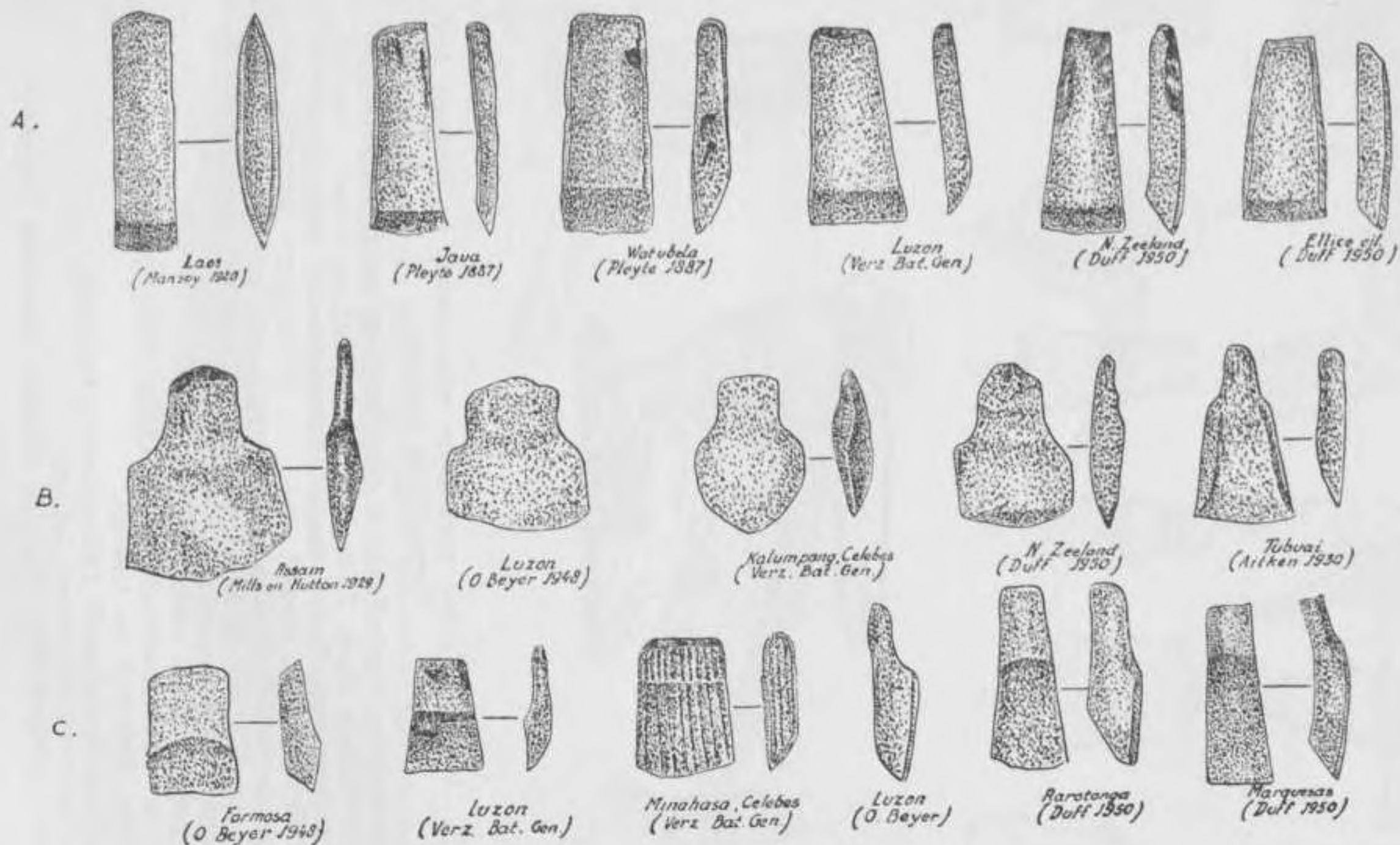

Fig. I. Stenen klingen in Zuidoost Azië. A. Rechthoekige dissels;
B. Geschouderde dissels; C. Getrapte dissels.

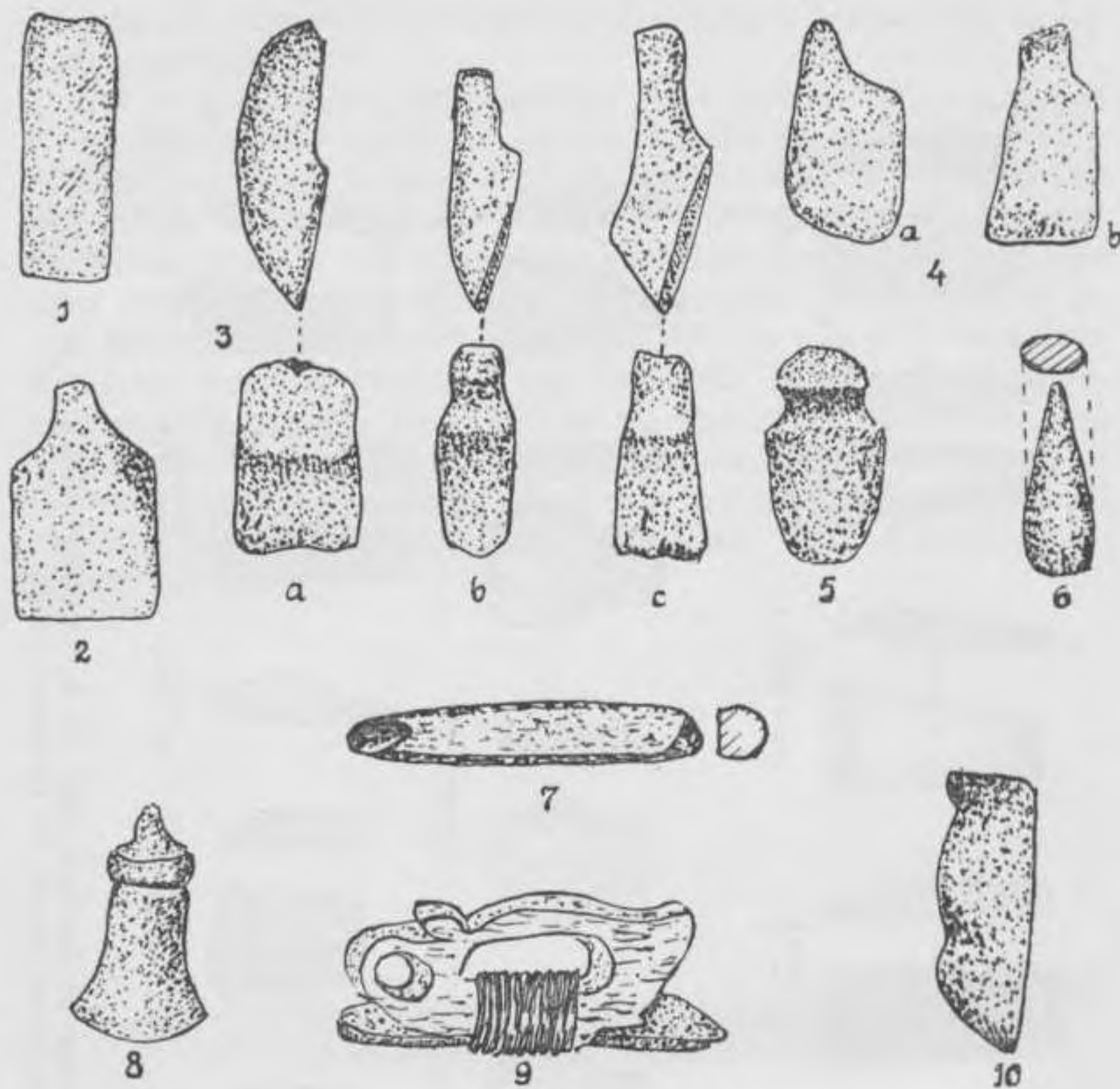
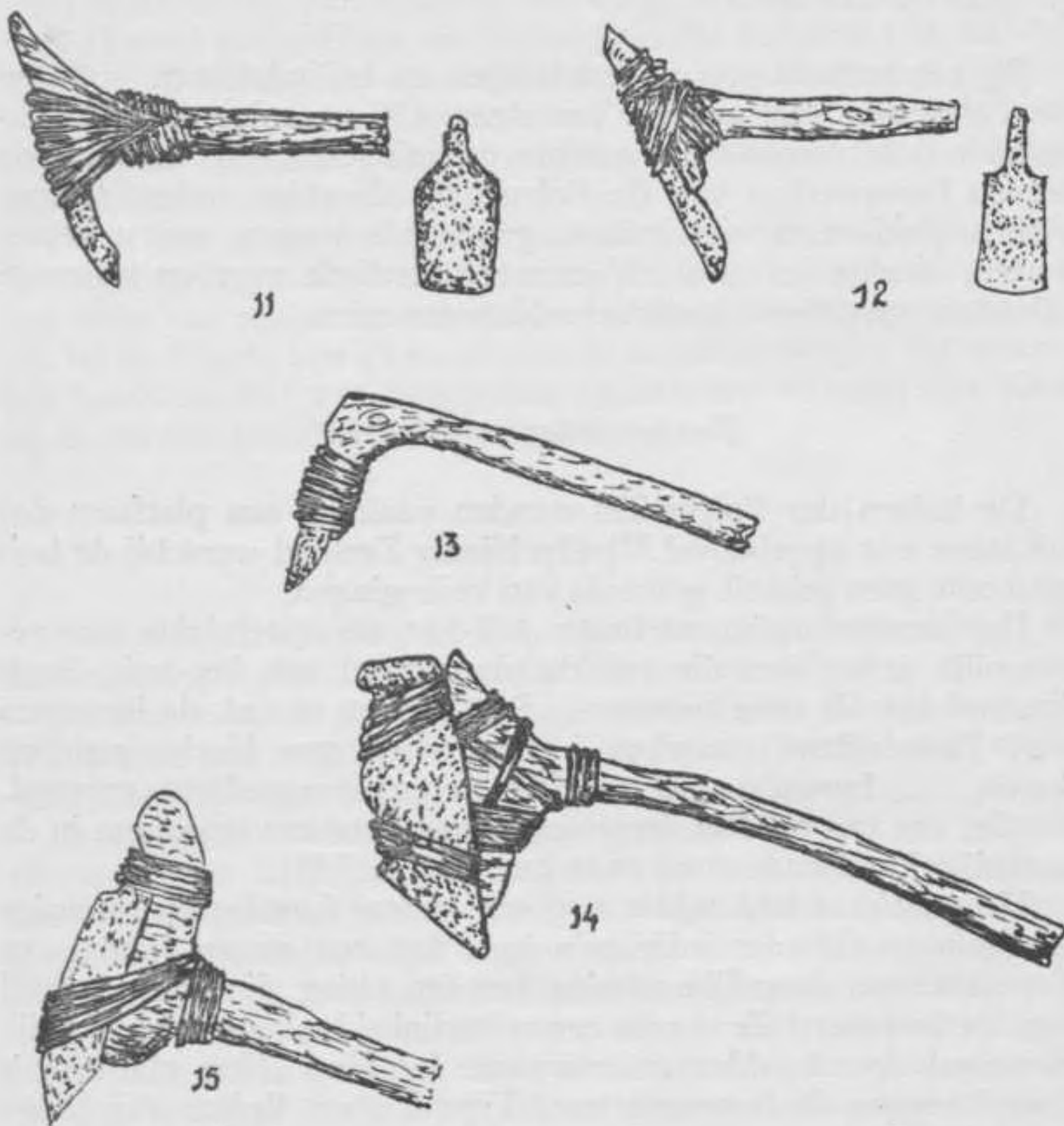

Fig. II. Vergelijking van werktuigen voorkomende in Zuidoost Azië, Polynesië en Amerika.

1. Rechthoekige dissel: Zuidoost Azië, Polynesië en Amerika (schaars).
2. Geschouderde dissel: Zuidoost Azië, Polynesië en Amerika (schaars).
3. Getrapte dissels: Oost Indonesië, Philippijnen en Polynesië.
a. Minahassa; b. Austral eiland; c. Rarotonga.
4. Laterale tandbijn: Oost Indonesië en Polynesië.
a. West Celebes; b. Nieuw Zeeland.
5. Gegroefde bijl: Amerika.
6. Bijl met ronde doorsnede: Japan, China, Philippijnen, Sangei, Borneo, Celebes, Polynesië en Amerika.
7. Smalle guds: Indonesië, Philippijnen en Polynesië.
9. Handhouweel: Noordwest Indianen.
10. Dubbel getrapte dissel: Amerika (Eskimo, Noordwest Indianen).

11. Bevestiging van een geschouderde dissel met stenen kling in Polynesië.
12. Bevestiging van een geschouderde dissel met een metalen kling op Borneo.
13. Bevestiging van een rechthoekige dissel aan houten steel: Zuidoost Azië, Polynesië en Amerika.
14. Bevestiging van een dubbel getrapte dissel bij de Noordwest Indianen.
15. Bevestiging van een getrapte dissel in Polynesië (Tahiti).

5. MEGALITHEN

Bij het bouwen van nederzettingen en heiligdommen maakten de Polynesiërs veel gebruik van steen. Op sommige eilanden bereikten deze constructies enorme afmetingen. Wij kunnen de stenen bouwwerken van de Polynesiërs als volgt onderverdelen: stenen platformen van huizen, geplaveide wegen, stenen zetels, forten, *marae* en *ahu*. Voorts vervaardigde men op sommige eilanden geweldige voorouderbeelden van steen.

Fundamenten van huizen

De huizen der Polynesiërs stonden vaak op een platform dat uit steen was opgebouwd.¹⁶⁴) Op Nieuw Zeeland werd bij de huizenbouw geen gebruik gemaakt van verhogingen.

Het stenen fundament heette *pae-pae*, de oppervlakte was gewoonlijk groter dan die van de plattegrond van het huis. Soms bestond het uit twee terrassen. „Soo hadden sy (nl. de bewoners van Paascheiland) rondom haare hutten seer kloeke geslepen keyen,bysonders net en effen nevens den anderen gevoegd, en die, nae ons oordeel, haar verstreken voor een stoep, om in de avondkoelte, daer te zitten en te praeten.....”¹⁶⁵).

Het platform had echter nog een andere functie: op sommige eilanden mocht niet ieder zo'n huis met een stenen fundament bewonen: een dergelijke woning kon een uiting zijn van de stand van de bewoners. Ze waren een waardigheidsteken en gewoonlijk bewoond door hoofden en voornamen families. „Hun platform is hoog” zeggen de bewoners van Tonga voor lieden van hoge stand.¹⁶⁶) Het meeste werk van een stenen onderbouw maakten wel de Marquesanen: zij maakten gebruik van rotsblokken van drie à vier ton. De hoogte van het platform was evenredig met de positie die de bewoners in de maatschappij innamen.¹⁶⁷) Ook andere belangrijke gebouwen, bv. vergaderhuizen, waren van zo'n steenterras voorzien.

De stenen *pae-pae* van Polynesië hebben veel overeenkomst met soortgelijke constructies op Sumatra (Minangkabau, Nias, Batu-eilanden), Bali, Sumba, Flores (o.a. bij de Ngada en Nage en in Ili Mandiri en Riung), op Timor, Kei, Leti en Lomblem en op Celebes bij de Sa'dan Toradja.¹⁶⁸) Voorts op de Carolinen, bv. op Ponape en Yap; hier gebruikt men eveneens de naam *pae-pae*. Ook in deze gebieden is het platform vaak groter dan de eigenlijke oppervlakte van het huis.

Men zou kunnen veronderstellen dat een dergelijk huisterras vaak uit utiliteitsoverwegingen is geconstrueerd: het terrein zou

vereffend worden, de afspoeling van de grond worden tegengegaan enz. Hoewel geografische en klimatologische factoren ook een rol spelen, zijn zij niet de enige. Tegen bovengenoemde argumenten is nl. aan te voeren (dit geldt zowel voor de Polynesiërs als voor volken van Indonesië) dat dergelijke platformen ook in het laagland gebouwd worden.

Wij wezen er op, dat zo'n terras ook een sociale betekenis heeft. Evenals in Polynesië is in Indonesië het stenen fundament vaak een teken van stand. In verband hiermede wordt erop gewezen dat bv. bij de Ngada van Flores slechts de stamhuizen (dus die waarin het hoofd woont) van zo'n stenen onderbouw voorzien zijn. Ook bij de Sa'dan Toradja is dat het geval.

Stenen zetels

Stenen zetels hadden in Polynesië een grote verbreiding: zij ontbraken op Samoa, Tonga en op Nieuw Zeeland.

De stenen zetels op de Genootschapseilanden, Mangareva, de Marquesas enz. stonden voor of bij de huizen, of zij waren opgesteld langs de wegen en op vergader- en dansplaatsen.

Gewoonlijk bestonden zij uit een liggende steen met een staande als ruggesteun daarachter. Deze laatste kon echter wel ontbreken, bv. op Mangareva.¹⁶⁹) Indien zij waardigheidstekens waren voor hoofden en priesters, werd er gewoonlijk meer werk aan besteed. Na de dood van zo'n machtbekleder bleef de steen met veneratie omgeven. Men liet ze staan, want ook de ziel van overledenen moest rust kunnen nemen bij zijn omzwervingen op aarde. Zij werden ook wel speciaal opgericht voor gestorven stamhoofden en andere personen van gewicht.

Stenen zetels hebben een grote verbreiding in Zuidoost Azië, zij zijn of waren in gebruik bij de Khasi en verschillende Nagastammen.¹⁷⁰)

In Indonesië treffen wij ze aan op Java, Nias, de Batu-eilanden, Minangkabau (o.a. op Batusangkar), bij de Batak (Mandeling en op Samosir), op Bali (in Klunkung en Karagasem), op Flores, Roti, Tanimbar en Timor.

De Khasi richten stenen zetels op voor de doden (*mawlynti*, *mawkjal*) en voor de levenden: deze *maw-shongthait* zijn langs de wegen opgesteld voor vermoeide reizigers en marktgangers. Hetzelfde gebruik treffen wij aan bij de Lepanto Igorot van de Philippijnen. De stenen banken van de Angami Naga zijn in 't rond opgesteld op de vergader- en dansplaats (*tehuba*).

In Indonesië treft men de mooiste zetels aan op Nias. De liggende steen wordt in het zuiden *daro-daro* genoemd, in het noor-

den *harefa*. De hierachter staande stenen worden verdeeld in *batu nitaru* (in het zuiden; in het noorden spreekt men van *gowe*) en *tedro hulu*: de eerste wordt opgericht door opperhoofden tijdens hun leven, de laatste door de nabestaanden voor de doden. De *daro-daro* treft men aan in het dorp en langs de wegen, gewoonlijk na een moeilijk te beklimmen helling. Schröder deelt mede, dat ook de levenden dankbaar gebruik maken van deze banken.¹⁷¹⁾

Wij zagen, dat ook de Khasi en de Igorot dergelijke zetels oprichtten. Het gebruik meldt Buck ook van Rarotonga: „Numerous large stones exist along the Great Road of Toi which served as seats. A number of single stones are also set on either side of the Great Road by the *Marae* of Arai-te-tonga.” Voorts waren evenals in Polynesië, stenen zetels opgericht vóór, soms ook wel in, de huizen, langs en op het dorpsplein, dat hier tevens de functie vervulde van dans- en vergaderruimte, evenals de *marae* in Polynesië. Ook de stenen zetels van de Ngada op Flores doen zowel voor de levenden als voor de dodendienst. Zij staan voor de huizen en op het dorpsplein, dat tevens dans- en vergaderruimte is. De zetels zijn hier evenals die van Nias gewoonlijk voorzien van een ruggesteun. Op Roti worden zetels opgericht ter ere van overleden hoofden. Op Tanimbar bevinden zich de stenen zetels in de huizen, verder is de vergader- en dansruimte omsloten door een ovaal van aaneengesloten stenen banken. Op Samosir heeft men ook dergelijke banken die echter in een rechthoek zijn opgesteld. Op Bali bevinden de stenen zetels zich voor de huizen: wij vinden ze vooral in Gelgel en in andere dorpen in het zuidoosten van het eiland, zoals bv. in het niet gehinduseerde dorp Tenganan Pa-gringsingan.

Berichten over stenen zetels op Java zijn schaars. De Flines vermeldt een kring van twintig stenen zetels op een plateau van de Gunung Lasem in Rembang en A. Dünnwald rapporteert het voorkomen van stenen zetels te Patjet op de noordelijke hellingen van de Gunung Welirang.

Op de Philippijnen komen stenen zetels voor bij de Kankanay en Bontoc, Igorot en bij de Ifugao: het eerste volk had langs de wegen stenen zetels opgesteld voor vermoeide zielen (cf. Khasi¹⁷²⁾, Nias en Polynesië).

Stenen wegen

Op vele eilanden waren de nederzettingen verbonden door wegen, die voor een deel geplaveid waren. Zo ontdekte Routledge op Paascheiland de overblijfselen van een geplaveide weg, ongeveer 12 km lang en een à twee meter breed. Een andere weg, Te Ara Mahiva, liep langs de gehele kust. Op Rarotonga had men

Te Ara nui a Toi, De Grote Weg van Toi. „In the neighbourhood of the villages the road is completely paved, with a raised edge of larger stones at both sides and flatter stones between... Any part where the soil was wet, was paved. Hollows and depressions were filled in and the road raised over them. Culverts were built by making two walls and laying flat stones over the top.¹⁷³⁾ Dergelijke gedeeltelijk geplaveide paden zijn ook aangelegd door vele megalithische volken in Zuidoost Azië: we treffen ze aan in het bergland der Sa'dan Toradja, op Flores, Tanimbar en Nias. Zo meldt Schröder over dit laatste eiland: „De verbinding tussen de verschillende nederzettingen werd door zeer goede paden tot stand gebracht, welke geregeld werden onderhouden. In de nabijheid van de kampongs waren deze geplaveid; hoe meer men in de nabijheid van een nederzetting kwam, des te netter het plaveisel. In die tussengelegen, ongeplaveide gedeelten waren niettemin de overgangen van rivier of beek veelal van trappen voorzien, die men ook bij steile hellingen aantrof¹⁷⁴⁾).

Wij meldden reeds het oprichten van stenen zetels langs de wegen ten behoeve van vermoeide reizigers, zowel marktgangers als schimmen, die hier op aarde doolden; een gebruik dat wij aantreffen in India, Burma, op Nias, op Luzon en in Polynesië.

Grensstenen

Om de verschillende districten, het grondbezit etc. af te bakenen maakte men in Polynesië veel gebruik van stenen. Deze grensstenen werden op Rarotonga *kena* genoemd.

Een parallel hiervan treft men aan bij de reeds meermalen genoemde megalithische volken van Zuidoost Azië. Schröder vertelt dat het gebied van de hoofdstammen op Nias was afgebakend door stenen, *ola dano*, grens van het land genoemd. Ook op Flores bestaan dergelijke stenen.¹⁷⁵⁾

Marae en ahu

Belangrijk in het leven der Polynesiërs waren de *marae*, plaatsen waar godsdienstige plechtigheden werden gehouden, vergaderingen belegd, gedanst werd en in sommige gevallen belangrijke doden bijgezet werden. Naar uiterlijk verschillen de *marae* op de diverse eilanden, ja zelfs had men op een eiland of eilandengroep verscheidene typen.

Zo heeft men op Tahiti tempels van rechthoekige oppervlakte met aan twee kanten een uit steen opgebouwde muur, die in de

lengterichting liep; soms stonden hierop huizen van priesters of wakers. Aan de derde kant was een houten hekwerk (ook wel vervangen door een stenen muur) opgesteld, aan de kant daar tegenover stond een stenen platform (*ahu*) met rechtopstaande stenen: soms was het platform vervangen door één of meer terrassen. Het platform of terras werd gebruikt als altaar; hierop werden de offers geplaatst en stonden de godenbeelden. In enkele gevallen had men inplaats van een stenen platform een houten gebouw opgesteld, waarin de beelden geplaatst waren. Soms was het gehele plein geplaveid. Altijd aanwezig waren echter de stenen zetels. „Die gesellschaftliche Stellung eines Mannes hing davon ab, innerhalb welches *marae* er ein Stein als Sitz besass”¹⁷⁶).

In de *marae* hadden de diverse feesten plaats: hier werden de eerste vruchten aangeboden, werd het eerste feest gevierd ter reiniging van het land na een oorlog en had de plechtigheid plaats van „de sluiting van het jaar”; hier werden voorts vergaderingen gehouden over belangrijke gebeurtenissen.

De *marae* waren aan de goden gewijd, bv. aan Tane en Rongo, verder bezat ieder district er minstens één en iedere familie had een kleinere. Na iedere bijzondere gebeurtenis, bv. een oorlog of de wijding van een *ariki* werd zo’n bouwwerk gesticht.

Op Tubuai had men aan drie zijden ommuurde *marae*. Ook die van de Cook-eilanden, met uitzondering van Rarotonga, waren ommuurd; hier had men een rij stenen zetels tegenover elkaar voor de *ariki*, familiehoofden en priesters. Op Rapa ontbraken stenen muur en platform; hier stonden slechts de rechtopstaande stenen van de *ahu*. Een soortgelijke constructie heeft men op Nieuw Zeeland, waar de *tuahu* uit een rij rechtopstaande stenen of houten staken bestond¹⁷⁷); de Maori kenden geen geplaveide *marae* of stenen zetels. Religieuze en sociale centra waren hier verder het vergadergebouw (ook elders in Polynesië was dit het geval, met uitzondering van bv. Hawaïi) en het dorpsplein, dat dezelfde naam droeg als de reeds genoemde steenconstructies op de Genootschapseilanden, nl. *marae*. Ook op Samoa waren dorpsplein en vergadergebouw belangrijk, maar overigens ontbrak het gebruik van steenconstructies in historische tijd; ze bestaan echter wel als prehistorische monumenten. De oorzaak van het geringe aantal megalithen op Nieuw Zeeland ligt misschien hierin, dat op deze eilanden geschikt hout in overvloed voorkwam en men daarom de veel moeilijker steenbewerking achterwege liet, ook al omdat de Maori niet zo gemakkelijk in hun levensonderhoud konden voorzien en minder tijd hadden voor het verplaatsen en bewerken van megalithen dan de bewoners van tropisch Polynesië. Voor Samoa is het minder gemakkelijk, een oorzaak voor het in onbruik raken van megalithen aan te wijzen.

In het overige westen van Polynesië, bv. op Tokelau, Futuna en Uvea en Phoenix eiland kwamen in historische tijd wel *marae* voor, al dan niet geplaveid, meestal echter met stenen zetels. Verder naar het oosten op Manihiki, Rakahanga en Tongareva vindt men eveneens uit koraalstenen opgebouwde *marae*. Op het laatste eiland bestaan ze uit een rechthoek aan het einde begrensd door een platform; inplaats van muren had men echter een reeks monolithen als afbakening (dezelfde constructie vindt men ook op de Tuamotu eilanden).¹⁷⁸⁾

Op Hawaïi sprak men niet van *marae* en *ahu*, maar van *heiau*. Deze hadden een omwalling van opgestapelde stenen. De *heiau* was meestal onderverdeeld in een tweetal vakken; hierin stonden een menigte godenbeelden van hout of steen opgesteld met op het altaar het beeld van de hoofdgod. Verder herbergde de *heiau* het zg. tabuhuis van de koning en een orakeltoren, waarin de priester zich terugtrok als hij door de goden bezeten werd.¹⁷⁹⁾ In tegenstelling tot de stenen bouwwerken van Tahiti en Paascheiland vond op Hawaïi geen bijzetting in de tempels plaats. Prehistorische vondsten op de onbewoonde Necker en Nihoa eilanden brachten stenen bouwwerken aan het licht, die erg veel leken op die van Tahiti. Dergelijke constructies vindt men ook op Hawaïi; ze waren echter bij de bevolking in historische tijd niet meer in gebruik en werden toegeschreven aan de legendarische Menehune. Op de Marquesas had men zeer grote stenen bouwwerken, hier *tohua* genoemd. Ze waren opgericht ter ere van gestorven hoofden of voor de oudste zoon van het hoofd; bijzetting vond echter in de *tohua* niet plaats.¹⁸⁰⁾ Personen van aanzien zoals hoofden en priesters werden begraven in de *me'ae* (vgl. *marae*) een stenen platform of terras.

Nemen wij als voorbeeld een *tohua* van Nukuhiva: deze bestond uit een geplaveid plein, dat ongeveer 100 bij 20 m besloeg. Hieromheen stond een complex van gebouwen op een omwalling van steen. Krijgslieden, priesters, vrouwen en kinderen, bezoekers, iedere groep had zijn eigen loods. Vanuit zijn gebouw dat de gehele breedte van het plein besloeg had het opperhoofd, geleund tegen zijn stenen ruggesteun, het uitzicht op de feestelijkheden.

Er waren *tohua*, die uitsluitend voor meer seculaire doeleinden dienden, zoals dansen of muziekmaken, maar daarnaast waren er ook, waar bovendien offers gebracht werden. Hierbij moet men bedenken, dat het sacrale en profane in Polynesië, evenals elders, vaak moeilijk te scheiden zijn.

Ingewikkeld is de situatie op het Paascheiland, ook al omdat door de snelle teruggang van de bevolking in historische tijd er weinig bekend is over het gebruik van de *ahu*, zoals de steenconstructies genoemd werden. Men kan ze in vier typen verdelen:

1. *ahu* voorzien van beelden, 2. rechthoekige *ahu*, 3. *ahu* in de vorm van een prauw (*ahu poe-poe*), 4. *ahu* in de vorm van een halve piramide (*ahu pae-pae*). Het eerste type bestond uit een platform, waarop grote stenen beelden stonden. Het platform verbindt twee muren, die de ruimte ervoor omsluiten. De constructie gelijkt op de platformen met beelden van het eiland Pitcairn, waarvan de bevolking uitgestorven was toen de Europeanen het ontdekten. Verder konden ook de *me'ae* van de Marquesas voorzien zijn van grote stenen beelden. Daar ze op dezelfde plaats staan, zijn de beelden mogelijk varianten van de grote rechtopstaande stenen die tegen of op het platform staan van de *marae* van de Genootschapseilanden, Necker, Nihoa, de eilanden in het westen van Polynesië etc. Op Paascheiland werden onder het stenen platform soms doden bijgezet, vermoedelijk lieden van betekenis. Het tweede type is een variatie van het eerste maar kleiner van uitvoering en zonder grote stenen beelden. Ook hierin werden doden bijgezet. Het derde type was van stenen gebouwd in de vorm van een ongeveer 60 meter lange en 7 meter brede prauw; de stevens, eveneens van steen, waren 3 tot 5 meter hoog. Het vierde type bestond uit een platform van stenen; hieronder vond eveneens bijzetting van doden plaats.

De bewoners van Paascheiland gaven de naam *ahu* aan het gehele stenen bouwwerk, een naam, die zoals wij zagen op andere eilanden gegeven werd aan de verhoging met de rechtopstaande stenen op de *marae*. De stenen *marae*, *tohua* of *ahu* kunnen dus verschillen wat benaming en uiterlijk betreft. Daarnaast valt evenwel grote overeenkomst op wat constructie en gebruik aangaat; hier werden offers gebracht aan de voorouders, vonden andere religieuze plechtigheden plaats, werd het vlees van offerdieren verdeeld volgens de status van de aanwezigen, werden dansen opgevoerd, bijeenkomsten belegd enz.

Bijna allen bezaten zij stenen zetels en hadden zij een platform of terras met rechtopstaande stenen, dat als altaar dienst deed. Op de *marae* en *ahu* konden doden bijgezet worden (gewoonlijk tijdelijk), al was dat niet altijd het geval. Voorts waren deze stenen bouwwerken een memoriam voor overleden hoofden of zij zijn opgericht naar aanleiding van een of ander belangrijk feit, bv. een overwinning.

Perry¹⁸¹⁾ zag in de piramide-vormige tempel van Mahaiatea op de Genootschapseilanden een uit Egypte afkomstig cultuurgoed. Dit bouwwerk met zijn tien boven elkaar geplaatste terrassen is echter niet representatief voor de stenen heiligdommen en feestterreinen der Polynesiërs. De genoemde piramide, waarvan slechts weinig andere voorbeelden bestaan, dateert uit de 18e eeuw en is dus niet van hoge ouderdom.

Hoewel niet afkomstig uit Egypte hebben de *ahu* en *marae* der Polynesiërs toch een verre reis afgelegd. In India, Burma, Indonesië en de Philippijnen treffen wij bij diverse volken dergelijke ruimten aan, geplaveid met stenen en omgeven door een stenen wal. Hier vonden godsdienstige plechtigheden plaats, er werd vergaderd, gedanst en rechtspraak uitgeoefend; hierop stonden de stenen zetels der hoofden en belangrijke voorouders.

Uiteraard vertonen deze steenconstructies bij de verschillende megalithische volken onderlinge verschillen (gelijk dat ook op de Polynesische eilanden het geval is). Dit is te verklaren als men bedenkt dat deze culturen gedurende eeuwen geen contact meer met elkaar hebben gehad en elk hiervan een eigen ontwikkeling heeft doorgemaakt. Bij alle verscheidenheid is de overeenkomst echter opvallend.

Beginnen wij met het vasteland van Azië¹⁸²): de vergader- en dansplaatsen van de Angami Naga, de *tehuba*, bestond uit een kring van stenen zetels (zonder rugleuning) die in het dorp opgesteld was. Sommige dorpen bezaten meer dan één *tehuba*, die elk het eigendom waren van een clan. Eén daarvan, die van *kemova*, de erfpriester en afstammeling van de stichter van het dorp, was het belangrijkste. Deze *kemova* werden op de *tehuba* begraven. De *baze* waren vergaderplaatsen van een andere vorm, nl. in die van een halve cirkel. Iets buiten de vergaderplaats liggen de *dahu*, graven in de vorm van een platform van stenen met een monolith daartegen geplaatst; zij kunnen ook de vorm van twee terrassen boven elkaar hebben.

In Indonesië vindt men op Nias de mooiste steenbewerking van een met de Naga verwante megalithische cultuur. De vergader- en dansruimte bevindt zich hier of in, of buiten het dorp. Dit laatste is echter zelden het geval; meestal is het dorpsplein het terrein van feestelijkheden en ceremonieën.

Dit wordt als het ware ommuurd door de stenen zetels voor en de terrassen van de huizen, die een tribune vormen voor de toeschouwers. Ook op het midden van het plein stonden soms zetels. De zetel waar van het meeste werk gemaakt is behoort gewoonlijk de *siulu* (het hoofd) toe. Verder zijn een aantal zetels en banken gereserveerd voor de overledenen, wier schedels daaronder bijgezet zijn. (De schedels worden in Noord Nias niet onder stenen zetels geplaatst, maar onder piramiden).

De breedte van het plein aan het ene einde wordt ingenomen door het vaak kolossale huis van het hoofd met de vele stenen zetels daarvoor. Het begin is of open of het wordt afgesloten door een stenen muur. Het plein kan al dan niet geplaveid zijn; het had echter altijd een *balé*, een gebouw, waar de priester in ver-

binding trad met de geesten der voorouders (men vergelijk de orakeltoren op de *heiau* van Hawaii).

De dorpspleinen van de Batu-eilanden gelijken veel op die van Zuid Nias, zij het eenvoudiger van constructie. Op het vasteland van Sumatra heeft men in Mandeling stenen zetels geschaard om graven in de vorm van dolmen. Voor vergaderplaatsen op Samosir wordt verwezen naar de bespreking van stenen zetels. Dit geldt ook voor de prehistorische vergaderplaatsen van Java.

Het dorpsplein van de Ngada van Flores lijkt veel op dat van Nias door zijn rechthoekig oppervlak, aan de ene kant afgesloten door het huis van de afstammeling van de stichter van het dorp. Aan de andere kant is het plein open. Verder wordt het afgesloten door twee rijen huizen evenals op Nias. De megalithen der Ngada omvatten een grote verscheidenheid van stenen, ieder met een bepaalde betekenis. De *vatu léva* met de *ngabe* bestaan uit een complex van liggende platte stenen en uit staande monolithen. De laatste zijn opgericht ter herinnering aan doden. Ze staan op het dorpsplein. Stenen van de zelfde opstelling worden buiten de kampong opgericht na een oorlog. Op de *ngabe* wordt het vlees gelegd van geofferde dieren en worden daar verdeeld volgens rang en stand van de aanwezigen. Voorts doet het platform dienst als vergaderplaats. Behalve voor vergaderingen en religieuze plechtigheden dient het plein voor de opvoering van dansen. Overigens zijn bij de Ngada, als elders, het profane en het sacrale dooreengemengd: men legt bv. zijn kleren op de stenen zetels te drogen. In Ilimandiri, eveneens op Flores, heeft men voor de dorpsstempel, de *korke*, een dansplaats (*nama*) omgeven door een lage brede steenmuur (*manatu*). „Auf dieser Umwallung erheben sich in unregelmässigen Abständen kantige Steinsäulen oder auch breite Platten von etwa einem Meter Höhe, die *belada* heissen. Jede bodenständige Sippe errichtet einen derartigen Monolithen der als ihr Eigentum und ihr Wahrzeichen gilt.“¹⁸³)

Het geplaveide dorpsplein in Manggarai in het westen van Flores de *natas*, heeft een ovale vorm en is omringd door een brede stenen muur, de *likeh leo*. Op het midden van het plein staat een grote steenhoop, *tjompang*, die graven bevat. De ingang tot de *natas* wordt gevormd door een stenen trap, *banka dari*. Hierop vergadert men en hier wordt recht gesproken. Het gewone volk neemt als toeschouwers plaats op de zijmuurtjes of *perentelo*.

Op Tanimbar staat midden in de hoofdstraat tussen de twee rijen huizen van het dorp de *natar* (op Jamdena — vgl. *natas* van Manggarai; in Fordata heet het plein *didalan*). Het muurtje is cirkelvormig en een halve meter hoog, vaak van bekapte steen en van binnen opgevuld met grond en stenen. Het omsluit de vergader-, offer- en feestmaalplaats, tevens dansplaats. Soms had

een dorp meer dan een *natar*. Enkele dorpen hadden het voorrecht, *natar* te mogen bouwen in de vorm van een prauw; men spreekt dan van *natar sorjar*, prauwpleinen. De muur had dan een prauwvorm; rechtopstaande stenen waren gehouwen in de vorm van een voor- en een achtersteven. Bij vergaderingen en offerfeesten was de plaats van het volk op dat deel van de stenen muur, dat het voorschip vormde; verder op de platte stenen, *bat'fenfar*, die op het plein lagen. De voorname lieden zaten op het achterschip.

Over de ronde, door stenen zetels omgeven vergaderplaats van Timor is weinig bekend.

Van de *ato*, de vergaderplaats van de Kakanay of Lepanto en de Bontoc Igorot van Luzon geeft Vanoverbergh de volgende beschrijving: „Une terrasse, généralement adossée à la colline, et nivelée, de sorte que la partie la plus éloignée de la colline est pourvue d'un mur de pierres assez haut pour parvenir au niveau du reste, et retenir la terre qu'on y a apportée pour rendre la terrasse plate. Le tout, un en haut, pavée de pierres larges et plates, et ceint d' petit mur de pierres ordinaires. D'un côté, un toit recouvre la terrasse (dortoir commun des jeunes gens non mariés du district en question); en face partie sans toit, généralement en forme de demi cercle: ici il y a toujours une ou plusieurs pierres grandes et mises debout.....”

„Sur ou dans l'*ato* se réunissent les vieux pour délibérer, juger les coupables; là aussi on s'assemble pour jaser; là aussi ont lieu les danses, chants, etc. à l'occasion de réjouissance publique; là aussi ont lieu les sacrifices publics.....”¹⁸⁴).

De Ifugao hadden hun *atul*.

De ommuurde ruimten op Ponape (Tapak-eiland) in Micronesië zijn prehistorisch; waarvoor ze dienden weten wij niet, behalve dat ze een aantal dolmenachtige graven bevatten. Een uit stenen opgebouwd platform, eveneens binnen de ommuurde ruimte, wijkt af van de *ahu* der Polynesiërs door het ontbreken van de opstaande stenen. Christian¹⁸⁵) acht ze ouder dan de eveneens prehistorische graven van Nan Tũauch, ook op Ponape, door het ontbreken van kralen. De graven bevatten stenen werktuigen. Volgens de huidige bewoners van Ponape waren zij het werk van dwergen. In verband met de weinige gegevens durven wij geen verband te leggen met de vergaderplaatsen al doen de ommuring en het platform aan de Polynesische *marae* denken.

Het was Heine Geldern die het eerst wees op de relatie tussen de megalithen in Polynesië en die van Zuidoost Azië; zo vergeleek hij de vergader- en dansplaats van de Angami Naga en de bewoners van Nias met die van de Marquesanen.¹⁸⁶) Wij moeten er in dit verband op wijzen, dat Heine Geldern twee megalithische

complexen onderscheidt: een oudere neolithische met menhirs, stenen zetels, platformen en geplaveide wegen en een jonger met steenkistgraven en dolmenachtige graven uit de Vroege Metaaltijd. De Polynesische megalithen kunnen wij dus rekenen tot het oudere complex dat zich uitstrekt van Assam tot en met Paascheiland.

Wij kunnen ons, mede op grond van de argumenten van Heine Geldern, dan ook niet verenigen met de mening van Emory, die het voorstelt of de megalithen in Polynesië zelf ontstaan zijn. Volgens hem hebben de megalithen in dit gebied de *ahu* als prototype. Deze *ahu* werden steeds groter, omgeven door een wal en op een platform geplaatst, die later uitgroeide tot verschillende terrassen.

De gelijkenis en overeenkomsten met megalithische culturen in Zuidoost Azië zijn echter te groot dan dat wij in deze eenzijdige en simplistische evolutie kunnen geloven. Ommuurde vergader- en feestterreinen, ruimten waar de offers werden opgedragen (gewoonlijk op een platform), verdeling van het vlees der offerdieren volgens rang en stand van de aanwezigen, de opstelling van de zetels voor levenden en de zielen der overledenen en — in vele gevallen — de bijzetting van belangrijke personen, vinden wij „au grand complet” bij vele megalithische volken van Zuidoost Azië en in Polynesië, zoals hierboven uiteengezet werd.¹⁸⁷⁾

In deze heiligdommen werden sociale verhoudingen weerspiegeld. *Marae*, *tehuba* etc. waren in het bezit van een bepaalde genealogische groep; hierin bezat ieder familiehoofd zijn speciale zetel. De plaats en vaak ook de uitvoering van deze laatste bepaalden de status van de bezitter. „Een hoofd kon naar een verafgelegen eiland reizen en gedurende een generatie afwezig zijn. Als echter zijn afstammelingen terugkeerden en hun recht op een zetel in een *marae*, die een bepaalde familie toebehoorde, bewijzen kon, dan vielen hem alle privileges en bezittingen toe, waarop hij krachtens zijn afstamming recht had.”¹⁸⁸⁾

Over de juiste verdeling van de stenen zetels in Indonesië is helaas te weinig bekend: uit de geciteerde mededeling van Vatter blijkt dat in Ilimandiri iedere sib zijn eigen steen had. Bij de Bontoc Igorot was ieder lid van een bepaalde *ato*, maar de armen, de *pussi*, hadden weinig in de melk te brokken vergeleken met de rijke *kadangyan*. Eveneens belangrijk waren echter de ouden.

De oprichting van grote steenconstructies kon zowel in Polynesië als in Indonesië (en bij de genoemde megalithische culturen op het vasteland van Azië) geschieden om een bepaald feit te memoreren, bv. een vrede. Het kon voorts een potlach-verschijnsel zijn. „A new *tohua* was usually built for the eldest son of a chief, an act which raised the status of the family and the tribe.”¹⁸⁹⁾

Hoewel men op het vasteland van Azië en in Indonesië zelden een gehele feestruimte opricht om zijn status te verhogen, toont opgericht door hoofden bij de Khasi, de Angami Naga, de bewoners van Nias en de Ngada van Flores. Het is een teken, dat men een „feast of merit” gegeven heeft; hierdoor is de positie van de feestgever in de maatschappij gestegen. De bovengenoemde megalithische vergaderplaatsen waren voorts ook religieuze centra. Ter vergelijking geven wij hierbij riten weer bij bepaalde gelegenheden uitgevoerd op de *ato* van de Bontoc Igorot en op de *marae* van de Tahitianen:

Bontoc:

Cho-nongato, na een succesvolle sneltocht.
Mangaokao, na een sneltocht zonder succes.
Wasey, tegen ziekte.
Mangkel, om het te doen regenen.
Chumno, voor het algemeen welzijn van de gemeenschap.

Tahiti:

Rua mata vehi Raa, na een oorlog om het land te reinigen.
Pa'i-atua, bij belangrijke gebeurtenissen (rampen, grote droogte).
Maoa raa matahiti, feest ter gelegenheid van het einde van het jaar.
Voorts riten uitgevoerd tijdens ziekte van de *ariki*, het aanbieden van de eerste vruchten van het land.¹⁹⁰⁾

Wanneer Heyerdahl de *marae* van de Polynesiërs vergelijkt met de stenen tempels van de Nieuwe Wereld, in casu met die van Zuid Amerika¹⁹¹⁾, dan moeten wij aanvoeren, dat de betekenis van deze laatste niet duidelijk is, aangezien ze alle prehistorisch zijn. Enige overeenkomst in constructie met de Polynesische *marae* bestaat bv. bij de bouwwerken te Tiahuanaco en Huaraz in Noord Peru; men vindt hier grote rechthoekige ruimten, begrensd door behouwen monolithen. Een groot verschil met Polynesië is echter het ontbreken van stenen zetels. Wij wezen op de belangrijke functie, die deze in het sociale leven der Polynesiërs hadden.

Stenen zetels, opgericht in een halve cirkel rondom een monolith met een platte steen aan zijn voet, komen voor te Kenko bij Cuzco.¹⁹²⁾ Heyerdahl meldt deze niet; ze zijn trouwens schaars op het Amerikaanse vasteland. Op de Westindische eilanden kwamen ze daarentegen veel voor. De zogenaamde „ball courts” van Haiti, Puerto Rica, Oost Cuba en St. Croix bestonden uit stenen zetels, opgesteld in een rechthoek.¹⁹³⁾ Over hun functie is te weinig

bekend dan dat wij een vergelijking kunnen treffen met de *marae*. Bovendien is de ligging van de Westindische eilanden ten opzichte van Polynesië zodanig dat men hier moeilijk de herkomst zoeken kan van Polynesische megalithen.

Een andere overeenkomst ziet Heyerdahl voorts in de „piramiden” van Polynesië en Amerika.¹⁹⁴) Wij zagen, dat in het eerste gebied aan het eind van de *marae* een platform stond, of meer platformen boven elkaar. In het laatste geval konden zij het uiterlijk krijgen van een Egyptische „gestoepte” piramide met dit verschil, dat het grondvlak niet vierkant maar rechthoekig was.

Het grootste aantal platformen boven elkaar werd wel bereikt door de reeds genoemde „tempel” van Mahaiata: op Tonga had men 3 tot 5 terrassen (de bouwwerken op Tonga verschilden van dergelijke constructies in Tahiti door het ontbreken van een, al dan niet, geplaveid plein met omwalling). Deze piramiden werden gebruikt om doden bij te zetten. Deze bijzetting was meestal tijdelijk met uitzondering van Paascheiland. Op de top ervan stond een houten huisje, een zielenhuisje voor de overledenen.¹⁹⁵)

Er bestaat alle reden om aan te nemen, dat de „piramide” niet anders voor moet stellen dan het stenen platform voor dit dodenhuisje.¹⁹⁶) Daarop wijst ook de naam, die dit deel van de *me'ae* (bijzettingsplaats) in de Marquesas had, nl. *pae-pae*. Wij zagen dat dat de naam was voor het stenen platform van een huis. Daar de hoogte van zo'n *pae-pae* de status van de bewoners bepaalde, is het verklaarbaar, dat men ook het zielenhuisje op de *marae* etc. ging voorzien van een hoge stenen onderbouw, die de hoge positie van de overledenen in de maatschappij symboliseerde. Het dodenhuisje werd de top van een piramide; met soortgelijke constructies in Amerika hebben zij weinig of niets uit te staan. Een overeenkomst in de wijze van bouwen in Polynesië en de Nieuwe Wereld ziet Heyerdahl voorts in het gebruik van gehouwen steen.¹⁹⁷) Hij legt er de nadruk op, dat dit vooral in het oosten van Polynesië voorkomt, nl. op Paascheiland en de Marquesas. Immers deze zijn het dichtst bij Amerika gelegen.

In Polynesië maakte men echter op meer westelijk gelegen eilanden zoals op Hawaï en Tonga, eveneens gebruik van gehouwen steen, gelijk Heyerdahl zelf vermeldt. Op Paascheiland werden bewerkte en onbewerkte steen zodanig door elkaar gebruikt, dat ze een passend geheel vormden. Van de Marquesas meldt Von den Steinen dat stenen gebruikt werden bij de bouw van platformen van huizen, *tohua*, *me'ae*, vestingen, badinrichtingen, stenen zetels en terrassen voor de landbouw. De stenen waren volgens hem „ganz oder fast unbearbeitet”.¹⁹⁸)

Bij de genoemde megalithische culturen van Zuidoost Azië wordt van behouwen stenen bij de constructie van pleinen, stenen

zetels en dergelijke, vooral gebruik gemaakt op Nias en Tanimbar. Ook hier treft men evenals op de bovengenoemde Polyne-sische eilanden bij de bouwwerken, bewerkte en onbewerkte ste-nen door elkaar aan, keurig tot een passend geheel samenge-voegd.¹⁹⁹⁾

Stenen beelden

Wij deelden mede, dat Heyerdahl de stenen beelden van Peru als prototypen zag van die van Paascheiland, de Marquesas en Raivavae. Deze beelden staan op deze eilanden op de plaats, waar zich op andere eilanden in Polynesië de grote monolithen van het altaar, *ahu* bevinden en ze zijn, zoals gezegd, niet anders dan een antropomorfe uitwerking daarvan.

De *ahu*, bestaande uit een platform met één of meer opstaande stenen, lijkt in vorm geheel op een stenen zetel en is waar-schijnlijk bedoeld als godenzetel.

„Attached to the regular *tohua* would be, first, the altar plat-form, which was the seat of the ancestral Gods.”²⁰⁰⁾

Het afbeelden van stenen zetels met antropomorfe rugleunin-gen vinden wij op Nias en op Tanimbar. Van een andere, niet meer te achterhalen betekenis zijn de in rijen opgestelde grote beelden van Paascheiland. Zij vormen waarschijnlijk een gedenk-teken ter ere van het een of andere feit; mogelijk zijn ze ook op-gesteld ter herinnering aan overledenen. Rechtopstaande stenen werden voor dat doel in rijen opgericht op Tahiti.²⁰¹⁾ Dergelijke megalithen als gedenkteken aan doden vinden wij ook bij de Khasi, de Naga, de bewoners van Nias en de Batu-eilanden, de Ngada van Flores, de Sa'dan Toradja.

Wij wezen reeds op de overeenkomst in stijl die Heyerdahl con-stateerde tussen de grote beelden in Zuid Amerika en in Poly-nesië; deze wijze van uitbeelding vertoont echter over de gehele wereld grote gelijkenis. Voorts maakten wij melding van het voor-komen van grote stenen beelden, op een zelfde statische wijze uitgebeeld, op Java, Nias en Midden Celebes (Bada). Een paral-lel tussen deze laatste en die van Paascheiland zouden wij echter niet durven trekken, daar de betekenis in beide gebieden niet dui-delijk is.

Wat betreft de verplaatsing en transport van dergelijke kolos-sale megalithen, dit geschiedt niet alleen in Polynesië en Peru, maar ook in Indonesië op de zelfde wijze.²⁰²⁾ Ze worden versleept met behulp van houten rollers die geplaatst zijn op sleden van hout, of, zoals met de kleinere het geval is, aan een draagpaal be-vestigd en door een aantal mannen gedragen. Op de eerstgenoem-de wijze kan men megalithen van enkele duizenden tonnen over grote afstanden vervoeren.

6. MUZIEKINSTRUMENTEN

Panfluiten, neusfluiten, signaaltrommen, trommen met een vel als slagvlak, al deze instrumenten hebben zoals wij reeds zagen (Hfdst. II B. De Polynesiërs en Amerika: Muziekinstrumenten), een grote verbreiding over de gehele wereld. Wij voerden dit aan, omdat Heyerdahl de Nieuwe Wereld als de bakermat van deze instrumenten aangaf. Polynesië heeft echter met Indonesië en gedeeltelijk ook met het Aziatische vasteland, behalve de bovengenoemde, een aantal muziekinstrumenten gemeen, die in Amerika ontbreken. Bv. de mondharp van hout die over vrijwel geheel Indonesië voorkomt.²⁰³)

In Polynesië treffen wij dit instrument aan op Hawaii, de Marquesas, Fidji en Nieuw Zeeland.²⁰⁴) Een bepaald soort fluit (Langsflöte) komt voor op Timor en omgeving en in Polynesië.²⁰⁵) De slagroede van Zuidwest Celebes (*bulo lae lae*), Buton en Assam komt ook voor op Hawaii (*püili*). Hij wordt overal op dezelfde manier gespeeld, nl. of paarsgewijze tegen elkaar of tegen de hand geslagen.²⁰⁶)

Een ander instrument met een zeer beperkte verbreiding is het zg. haaiensistrum, dat behalve van enkele Melanesische eilanden bekend is van de Schouten- en Kei-eilanden, van de Lingga archipel (*oro oro*), Natuna, (*uruk uruk*), Banka (*orok orok*), Malaka (*rau rau*), Samoa en Tonga.²⁰⁷) Dit merkwaardige instrument wordt gebruikt om haaien te lokken; het wordt daartoe half in, half boven het zeeoppervlak op en neer geschud. Of dit instrument uit Indonesië komt, is echter de vraag. Daar het alleen in West Polynesië voorkomt, is het niet onmogelijk dat het instrument van de Melanesiërs is overgenomen.

Vergeleken bij Indonesië is Polynesië arm aan soorten en vormen van muziekinstrumenten. Zo bezitten de bewoners van het eerste gebied slechts de muzikale boog, waaruit zich in Indonesië tenslotte de staafcithar ontwikkeld heeft.²⁰⁸) Tot zo'n simpele vorm als het aanbrengen van een klankkast op dit instrument door middel van een halve klapperdop, zoals bv. op Ternate²⁰⁹) is men naar het schijnt in Polynesië nooit gekomen. Het geringe aantal en de simpele vormen van de muziekinstrumenten in Polynesië bewijzen, dat de neolithische Polynesiërs na hun vestiging in dit gebied weinig of geen aanraking hebben gehad met culturen uit de bronstijd en evenmin de invloed ondergingen van de Hinduse beschaving. Een instrument als bv. de *kledi* (mondorgel) of de keteltrom ontbreekt, evenals gamelang instrumenten.

7. TAPA EN FOEJA

Het voornaamste materiaal voor de kleding van de Polynesiërs bestond uit geklopte boombast, de *tapa*. Het werd geleverd door de papiermoerbeï (*Broussonetia papyrifera*), de broodboom (*Artocarpus Blumei*) en een ficus-soort. De bewerking was ingewikkeld. De bast werd van de schors ontdaan en enige dagen in het water gelegd tot ze ging gisten. Hierdoor werd het materiaal van betere kwaliteit. Op een resonerende houten plank (*tutua*), door twee schragen gesteund, werd de bast daarna door vrouwen geklopt. De klopwerktuigen bestonden uit gegroefde houten knuppels. Zij droegen de naam van *ike* en hadden meestal een vierkante doorsnede. De groeven liepen parallel aan de lengterichting van de slaghouten; zij werden steeds fijner naarmate de bewerking vorderde. „They beat it first with the coarsest side of this mallet, keeping time like our smiths.”²¹⁰) Gewoonlijk had iedere kant van de klopper een speciaal groevenstelsel, elk met een aparte naam. Bij de slotbewerking werd het patroon van evenwijdige lijnen vervangen door een van ruiten, rozetten etc. Deze figuurtjes sloegen een soort watermerk. Zij waren tevens bedoeld als versiering die men vooral goed kon zien als men de stof tegen het licht hield. Soms werden zo gaatjes in de tapa geklopt, wat een kant-effect gaf. De op deze wijze bewerkte stof kon ook dienst doen als muskietengaas. Een andere versiering vormde het verven waarin vooral de Hawaïers een grote hoogte hadden bereikt. De Polynesiërs gebruikten plantaardige verfstoffen. Zo werd uit een bananensoort purper verkregen, geel uit *Curcuma* en *Morinda citrifolia*. Verder kende men blauw en roodbruin. De kleur werd aangebracht of uit de vrije hand of met een bamboe trekpen, of door stempeling. In dit laatste geval maakte men gebruik van in houten of bamboe plankjes uitgesneden figuurtjes. Alleen Samoa en Tonga kenden een aparte versieringswijze waarbij de tapa op een houten matrijs werd gelegd, waarin een patroon was uitgesneden. Met behulp van een in verf gedoopt vodge werd dit in de boombast gewreven op dezelfde manier waarop bij ons kinderen zilveren munten overtrekken. Een andere wijze om de tapa te verfieren, die in geheel Polynesië werd toegepast, vond men door de stof in een olieachtig vocht te dopen.

Talrijk waren de kledingstukken, die van geprepareerde boombast vervaardigd werden: schaamgordels, toga's, poncho's, tulbanden, sjawls, schorten en rokken. Deze laatsten waren vaak voorzien van stroken, waardoor zij aan crinolines deden denken. De vereiste lengte kreeg men door de vellen aan elkaar te hame-ren. De vervaardiging van tapa was vrouwenwerk en geschiedde in bepaalde hutten.

Boombastkleding is vooral daar in de tropen verbreid waar de weefkunst niet is doorgedrongen. De grondstof wordt bijna overal door ficussoorten geleverd. De bewerking van het materiaal heeft echter niet overal dezelfde hoogte bereikt. Zo is de bereidingswijze van de tapa in Melanesië tamelijk grof als men haar met Polynesië vergelijkt. Het gistproces ontbreekt hier gewoonlijk. Verder worden de vellen tapa aan elkaar gelijmd inplaats van geklopt. Deze vereenvoudiging van werkwijze heeft ook zijn invloed uitgeoefend op de aan Melanesië grenzende eilanden Tonga en Samoa. In de eveneens westelijk gelegen eilanden Futuna en Uvea bleef echter de Polynesische tapa-behandeling in zwang.

Als bewijs voor de Amerikaanse herkomst van de Polynesiërs noemt Heyerdahl de overeenkomst van bast-kloppen van de Noordwest-Indianen en die van de Polynesiërs.²¹¹⁾ Zijn bewijsvoering had meer effect gesorteerd als hij gewezen had op de gelijkenis tussen de tapabereiding en de boombastbereiding van Midden Amerikaanse volken. Daar leverde de *amatl*, een ficus-soort, de grondstof voor de bereiding van papier, waarop de beroemde Maya-codices geschreven zijn. Bovendien vormde het in dit gebied het materiaal voor de kleding van die volken welke het weven niet kenden. Zelfs in de hogere beschavingen, bv. die van de Maya, bleef de boombastkleding bewaard. Zij werd nl. gedragen door officiërende priesters. De bereidingswijze had enige overeenkomst met die van de Polynesiërs. De geschilde bast werd enige dagen in stromend water gelegd, het gistproces bleef echter achterwege. Inplaats hiervan werd het materiaal gekookt. Daarna werd het op een houten plank uiteengeslagen. Deze plank steunde op de benen, dus niet op houten schragen. Bij de meer primitieve volken diende een ruwe boomstam als aambeeld. De kloppers waren van hout of van steen: zij waren van evenwijdige groeven voorzien. Wilde men lange stukken stof vervaardigen, dan werd de bewerkte bast in elkaar gehamerd. De versiering geschiedde door middel van verven en stempelen. De stempels waren van klei.²¹²⁾

Het is niet onmogelijk, dat het boombastkloppen in Midden Amerika beïnvloed is door Polynesië. Behalve uit ficussoorten maken de Otomi nl. boombastpapier uit de *Tza-tze-cuá*, „which has been identified as a *Morus celtifolia*, a paper mulberry similar to the plant used by many Asiatic papermakers.”²¹³⁾ Waarschijnlijk is de plant via Polynesië vanuit Azië naar Midden Amerika verbreid. Tegen de verspreiding van het boombastkloppen uit de Nieuwe Wereld pleit, dat alle belangrijke planten door de Polynesiërs als grondstof gebruikt, van Aziatische herkomst zijn. Bovendien vertoont de bereidingswijze een treffende gelijkenis met het bastkloppen in Midden Celebes, een overeenkomst die groter is dan met enige Amerikaanse techniek.

Bastkleding had vroeger een enorme verbreiding in Indonesië²¹⁴) wat hieruit blijkt dat het als „survival” nog lang bleef bestaan nadat het weven al bekend was. Zo droeg men in de vorige eeuw nog boombastkleding in vele gebieden van Sumatra (Bataklanden, Indragiri, Pasemah, Benkoelen, Lampongs en Enggano). Op Java werden boombastgordels gedragen als middel tegen ziekten, maar de geklopte boombast diende hier, evenals bij de Maya vnl. als papier. Tot in recente tijd werd boombastkleding nog algemeen gedragen in het binnenland van Borneo, Soemba, Halmahera, Ceram, de Toradja van Midden Celebes en op Nias en Mentawai. De grondstof wordt vnl. geleverd door de papiermoerbeï (Java), door broodbomen (Borneo, Nias, Mentawai, Batakeilanden), door de *hibiscus tiliaceus* en door ficussoorten.

Over het boombastkloppen op Halmahera en Ceram is vrijwel niets gepubliceerd. De meest uitgebreide beschrijving van het foejakloppen (de naam *fuja* is uit de Minahassa afkomstig) hebben wij te danken aan Kruyt en Adriani.²¹⁵) Het is frappant, hoe niet alleen de bewerking tot in details lijkt op de tapabereiding in Polynesië, maar ook dat de klopper en de plank waarop geslagen werd, dezelfde naam dragen, nl. *ike* en *totua* (zie fig. III). Het was Kennedy, die hierop het eerst de aandacht vestigde. (Zie kaart: De verbreiding van het boombastkloppen in Indonesië en Polynesië). Evenals in Polynesië was het vrouwenarbeid, die vaak in een speciaal gebouw plaatsvond. Het rhythmisch gehamer dat Cook opviel, wordt ook door Kruyt en Adriani op Celebes vermeld. Polynesiërs en Toradja (de To Napu, To Bada, To Pebato en To Kulawi) hebben twee bomen gemeen die de grondstof voor de tapa leveren, nl. de papiermoerbeï en de broodboom. Deze leverden de fijnste tapastoffen en werden aangeplant. Met de ficussoorten was dit niet het geval. In beide gebieden begint de bewerking met de bast enige dagen te laten roten; hierna werd ze door de vrouwen uiteengeslagen op de *totua*, die bij beide volken uit een resonerende plank bestaat die op twee schragen rust. Ook de Toradja sloegen de bast aaneen. De manier van versieren komt in beide gebieden op opvallende wijze overeen (zie fig. IV). De stof werd versierd door middel van het slaan van watermerkfiguurtjes, gaatjespatronen. Dezelfde bamboetrekpen werd gebruikt voor het trekken van lijn-patronen, verder werd de stof uit de vrije hand beschilderd en door stempeling versierd. Om de tapa transparant te maken werd zij in olie gedoopt. De kleur geel werd in beide gebieden door dezelfde planten geleverd, nl. de *Morinda citrifolia* en door de *Curcuma*. De Polynesiërs kenden echter niet de door de Toradja toegepaste versieringstechniek door middel van applicatie- en borduurwerk.

De in West Polynesië gebruikelijke wijze van decoratie door

middel van wrijven over een uitgesneden plank, die aan Melanesische invloed toe te schrijven is, ontbrak bij de Midden-Toradja.

In beide gebieden bestond de versiering uit geometrische motieven die ten dele overeenkomst met elkaar vertonen.

Behalve houten klopwerktuigen, die, wat de vorm betreft, gelijkenis toonden met die van Polynesië (en die van Midden-Amerika en de Noordwest-Indianen) kenden de Toradja ook gegroefde stenen werktuigen in een rotan handvat. Deze waren vrijwel onbekend bij de Polynesiërs, maar zijn merkwaardigerwijze ook opgegraven in Midden-Amerika. Daar hier niet aan diffusie gedacht kan worden, zal dit type zich in beide gebieden onafhankelijk van elkaar ontwikkeld hebben. De enige stenen boombastklopper is opgegraven in Nieuw Zeeland; er bestaat tenminste weinig twijfel of dit gegroefde stenen voorwerp, dat men niet thuis kan brengen, is een tapaklopper. Het is niet uitgesloten dat door opgravingen in Polynesië nog meer exemplaren voor de dag zullen komen.²¹⁶⁾

De kledingstukken die men van boombast maakte, waren in de tropen nagenoeg gelijk. De *poncho* bv. was bekend bij de Toradja en ook bij de Polynesiërs en de Indianen van Midden-Amerika. Maar de beide eerste volken hadden een ingewikkeld kledingstuk gemeen: de van stroken voorziene crinoline-rok, die vele meters tapa verslond.

In het algemeen werd de stof zo gedragen, als hij van de plank kwam. In de poncho's had men in het midden een gat gesneden. Slechts de Toradja pasten bij hun jakjes, die door de vrouwen gedragen werden, een ingewikkelde snit toe, maar deze mode is waarschijnlijk ontstaan door aanraking met andere volken. De boombast leende zich slecht voor deze nauwe baadjes daar deze gauw scheurden.

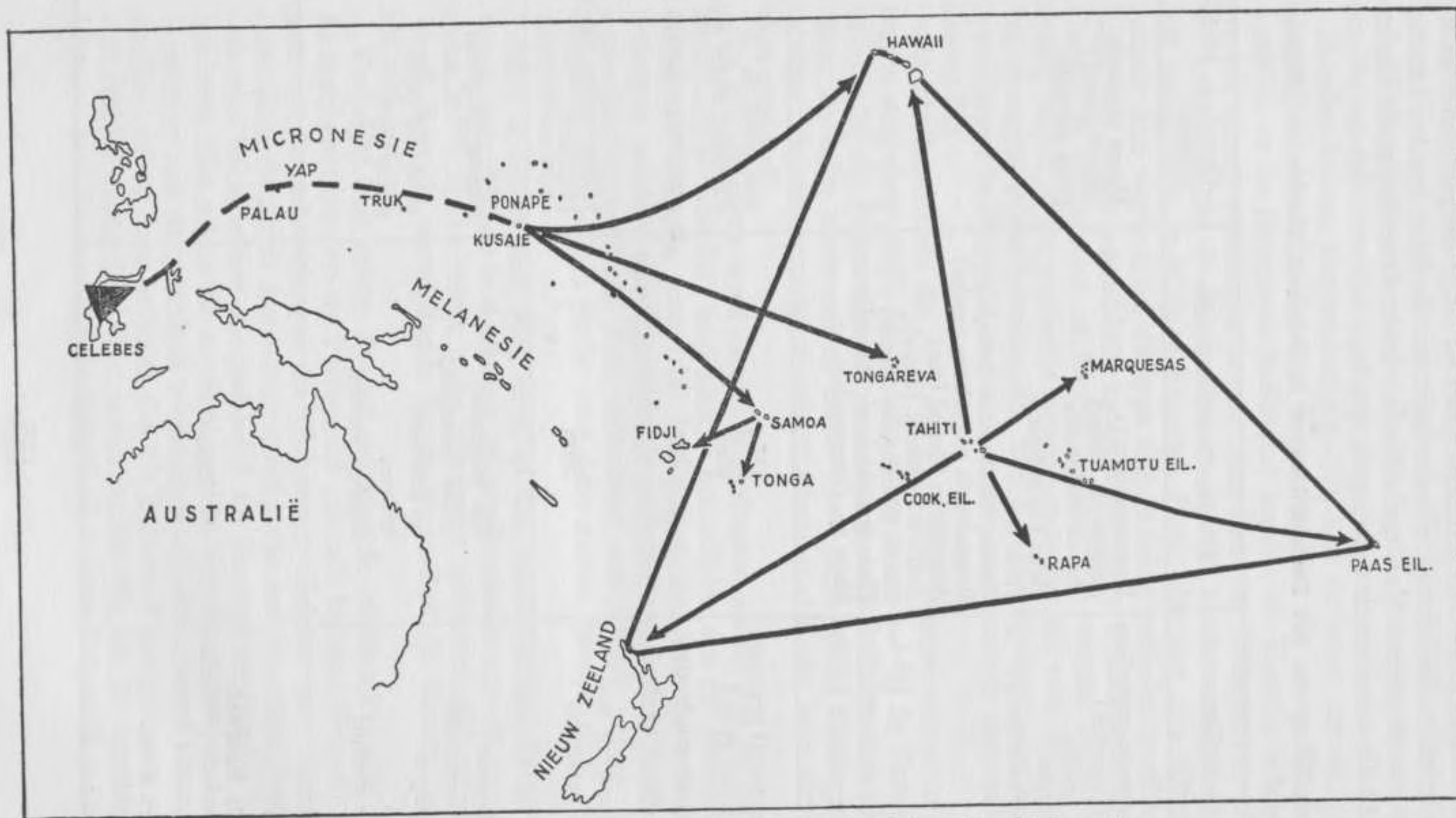
Men is het er niet over eens, of het boombastkloppen in de tropen aan diffusie te danken is, of onafhankelijk van elkaar ontstaan is.²¹⁷⁾ De in ruime mate aanwezige grondstof die geleverd wordt door de verschillende ficussoorten, sluit de laatste mogelijkheid niet uit.

Vergelijkt men echter de techniek van de Midden-Toradja met de tapabereiding van de Polynesiërs (zie ook bijlage: Vergelijking van het boombastkloppen in Polynesië, Celebes en Midden-Amerika), dan lijdt het weinig twijfel dat het boombastkloppen van deze beide volken oorspronkelijk tot één cultuurcomplex heeft behoord. Niet alleen de overeenkomst in bewerking, maar ook de benaming van de gebezigde werktuigen, duiden hierop. De Polynesiërs hebben deze techniek dus uit Indonesië meegenomen naar hun huidig woongebied. Het is niet onmogelijk dat het boombastkloppen in Midden-Amerika beïnvloed is door Polynesië zoals de

aanwezigheid van de papiermoerbeï en enige overeenkomst in de techniek zoals het aan elkaar slaan van de bast, zouden kunnen doen vermoeden. Van een diffusie vanuit Amerika, zoals Heyerdahl die voorstaat, is echter geen sprake.

Vergelijking van het Boombastkloppen in Polynesië, Celebes en Midden-Amerika.

	Polynesiërs	Midden-Toradja's Celebes	Otomi's v. Midd-Amerika
plant	Broussonetia papyrifera (papiermoerbeï) Ficus prolixa Artocarpus (broodvruchtboom)	Broussonetia p. Artocarpus Blumei (broodvruchtboom) Ficus leucantatoma. Ficus op. Trema Amboinensis (umajo) Broussonetia papyrifera (ambo) Artocarpus Blumei (tea) Antiaris toxicaria (impo) Sloetia Minahassae (bunta) Ficus leucantatoma (leboni) Ficus sp. (hampendo)	Morus celtifolia (moerbeisoort) Ficus padifolia
techniek	de bast wordt gewassen en te roten gelegd geklopt op een houten plank vellen worden aan elkaar gehamerd	idem idem idem idem	bast wordt in stromend water gelegd geslagen op houten plank vellen worden aan elkaar gehamerd
werktuigen	ike (slaghout) tutua (aambeeld) op schragen trekpen bamboe stempel	ike (slaghout) tutua (aambeeld) op schragen trekpen bamboe stempel	muinto (slaghout) aambeeld (niet geschraagd)
versiering	verven: gele kleurstof: Morinda citrifolia Curcuma longa patronen slaan. lijnen trekken.	idem	

De verbreiding van het boombastkloppen in Indonesië en Polynesië.

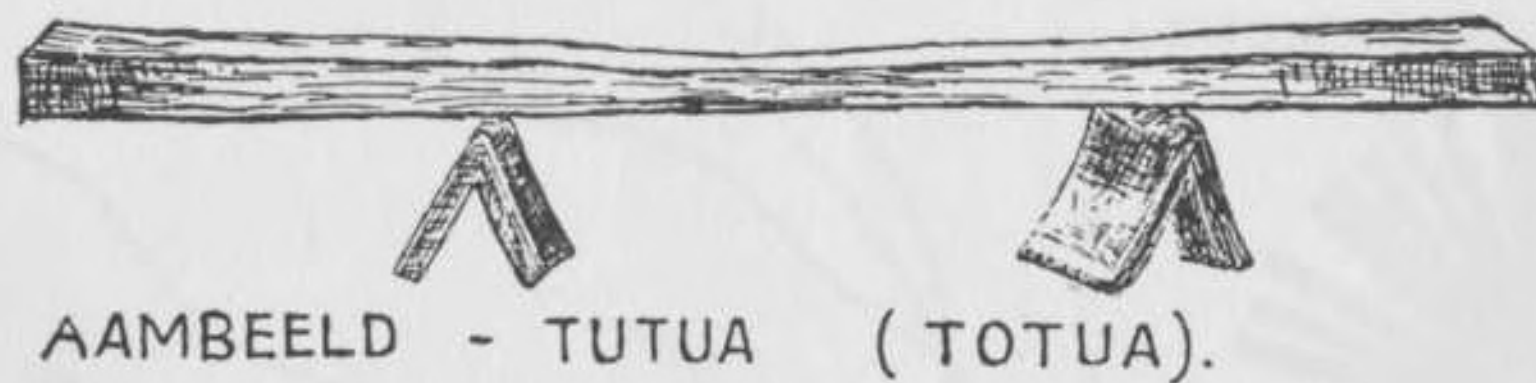
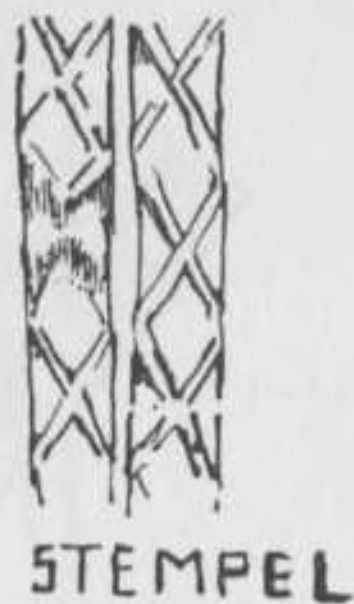

Fig. III. Werktuigen gebruikt bij het boombastkloppen in
Midden Celebes en Polynesië.

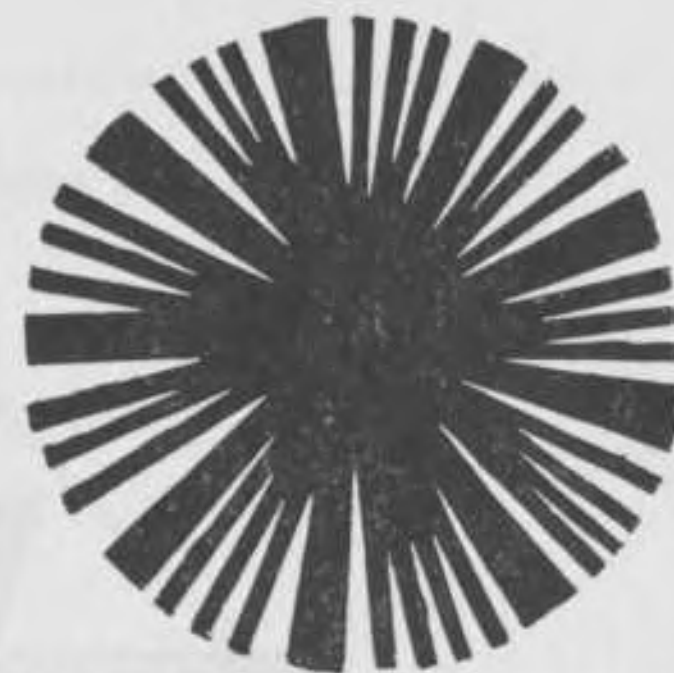
Fig. IV. Kledingstukken van boombast: versieringsmotieven hierop
aangebracht. Indonesië en Polynesië.

PONCHO

CRINOLINE-ROK.

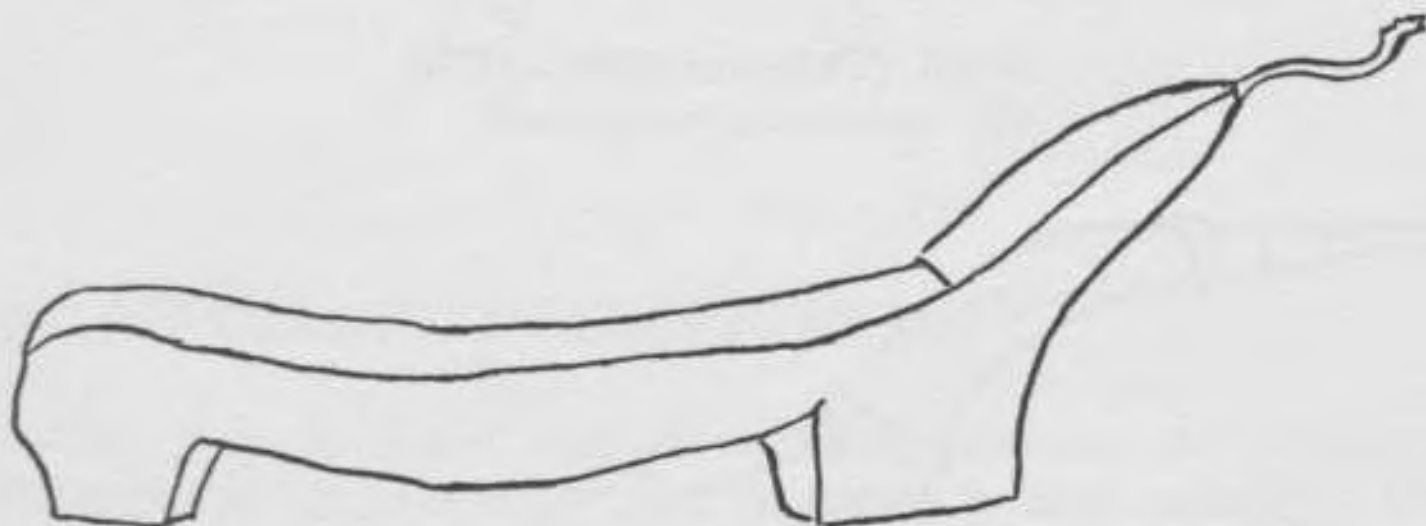
VERSIERINGS- MOTIEVEN

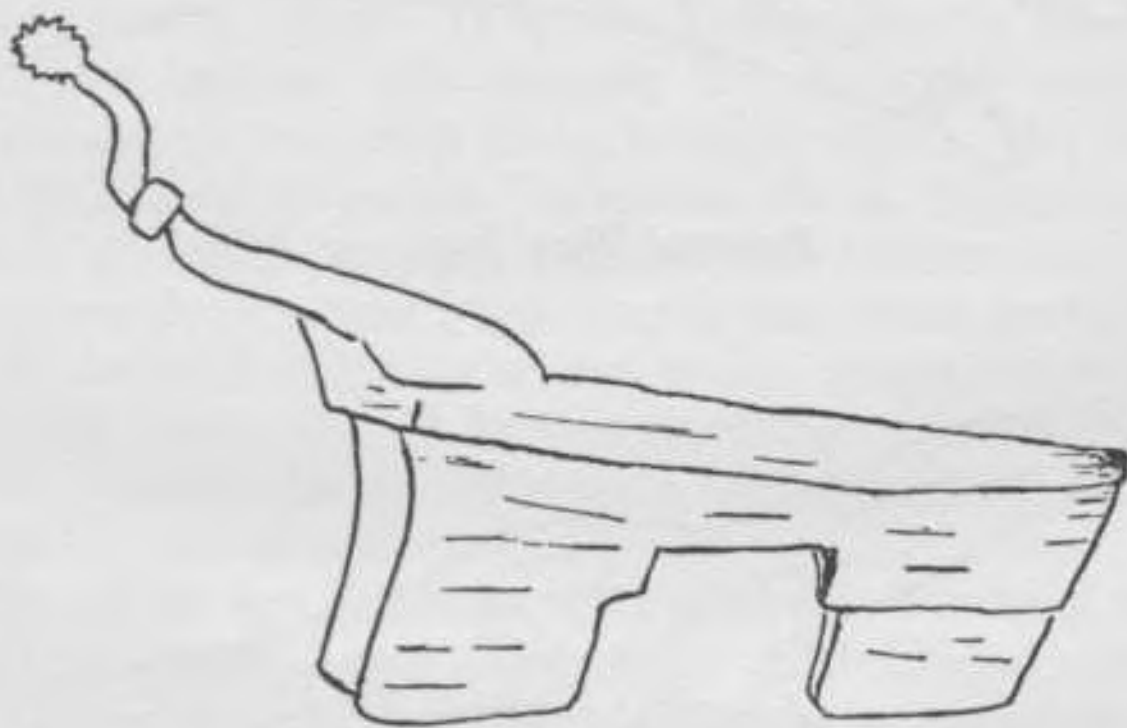
8. DE KLAPPERRASP

Met de kokospalm hebben de Polynesiërs twee werktuigen over de Pacific verbreid die dienen om de noot te verwerken. Zo wordt de bast van de kern verwijderd door de noot te spietsen op een rechtop in de grond gestoken scherpe houten staak. Gezeten op een houten schemel, vaak in de vorm van een viervoetig dier, raspt men het vruchtvlees. De rasp is bevestigd op een opzij stekende houten arm. Dit werktuig is algemeen verbreid over geheel Zuidoost Azië, Indonesië, de Philippijnen, Micronesië, gedeeltelijk ook Melanesië en Polynesië. (Zie fig. V).

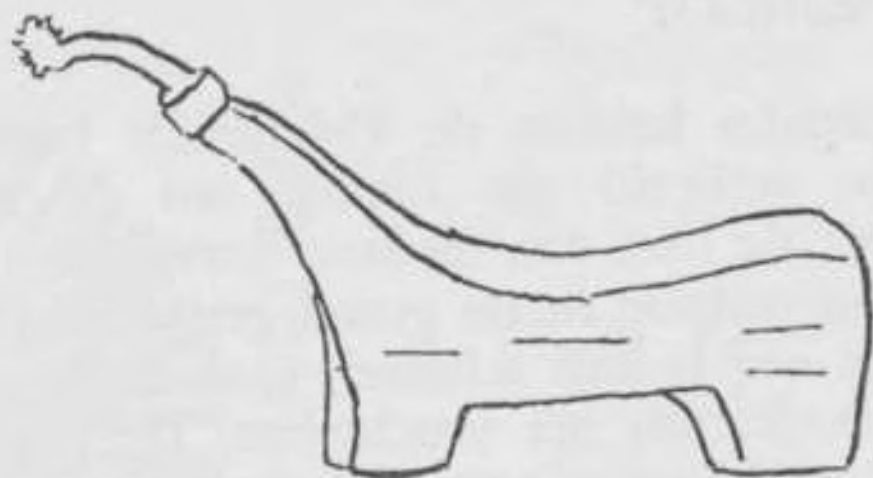
Fig. V. Klapperraspen in Zuidoost Azië, Micronesië en Polynesië.

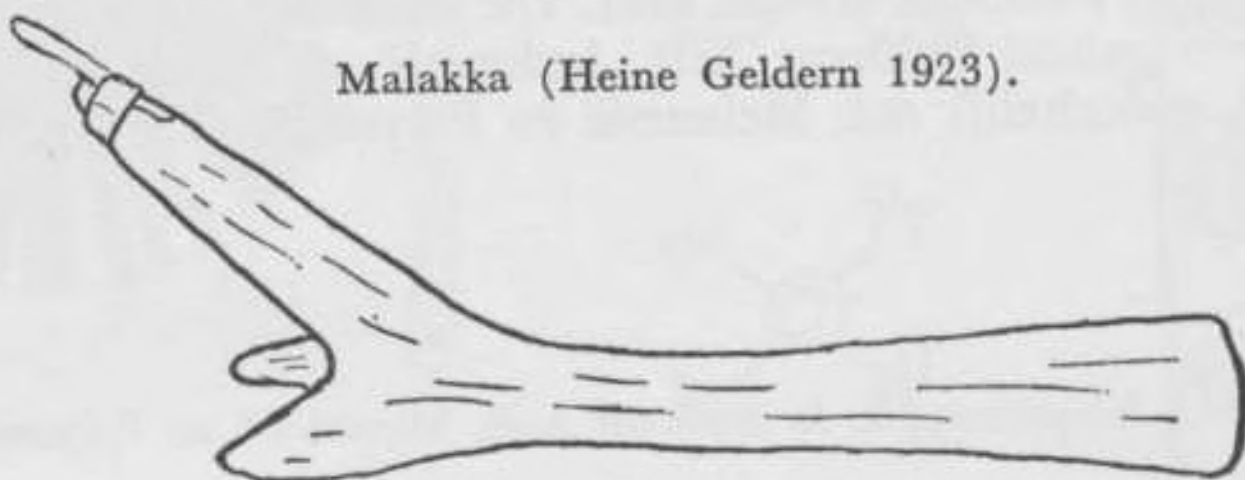
Kambodja (Colani 1938).

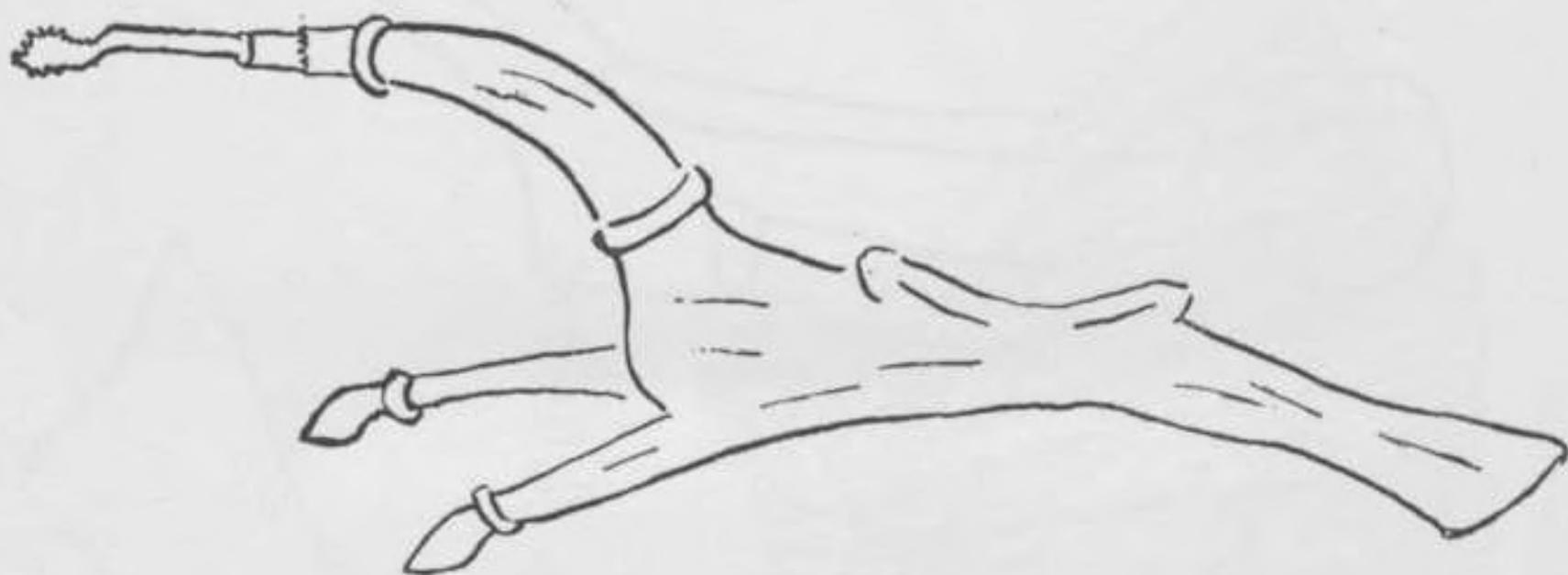
Oost Flores (Vater 1932).

Malakka (Heine Geldern 1923).

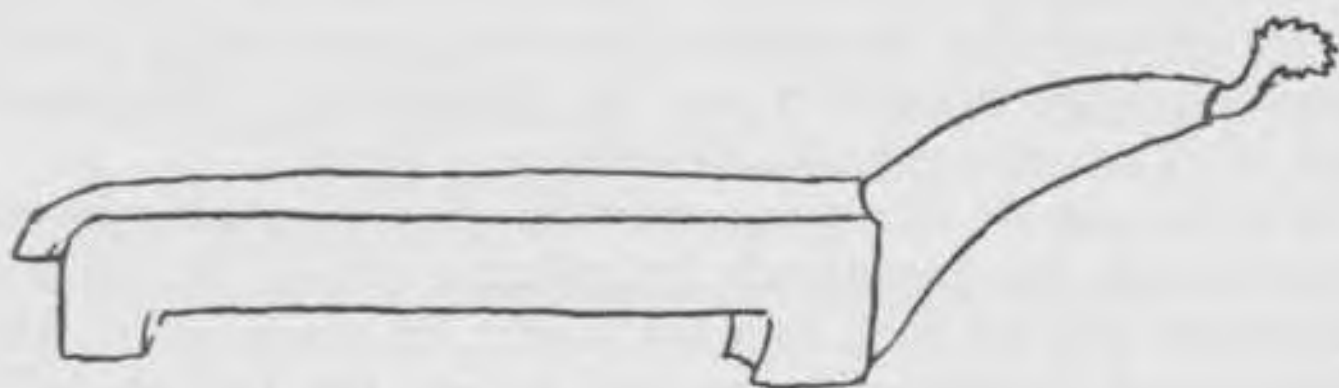
Mokil (Thilenius 1908—1910).

Bantam, West Java.

Samoa (Heine Geldern 1923).

Molukken (Colani 1938).

Marquesas (Huguenin 1902).

9. JONGELIEDENVERENIGINGEN

Om aan de hand van de sociale structuur de herkomst der Polynesiërs uit Indonesië aan te tonen is zeer moeilijk. Immers, bepaalde instellingen zijn zo algemeen over de wereld verbreid dat zij niet kunnen dienen als bewijs voor culturele oorsprong zoals wij reeds eerder (hfdst. II B: De Polynesiërs en Amerika) uiteenzetten. Het bestaan van standen bv. komt bij zeer veel volken voor. Hoogstens zou men er op kunnen wijzen, dat bepaalde indicaties van stand zowel in Indonesië als in Polynesië voorkomen. In beide gebieden vormen behalve een blanke huid, zwaarlijvigheid en het dragen van lange nagels een teken van adel.

Bij de behandeling van stenen zetels, vergader- en dansplaatsen wezen wij reeds op de overeenkomstige functie van de megalithische constructies in het sociale leven van vele volken in Indonesië en bij de Polynesiërs.

Er is voorts een instituut in Polynesië, dat heel duidelijk verwantschap toont met dergelijke instellingen in Indonesië. Fischer²¹⁸) noemt ze jeugdverenigingen: in het eerste gebied echter omvatten zij niet de gehele jeugd maar slechts hen, die de puberteitsleeftijd bereikt hadden en nog niet getrouwd waren. In vrijwel geheel Polynesië vinden wij jongelieden van die leeftijd ondergebracht in verenigingen. De jongemannenvereniging is al-

tijd iets belangrijker dan die van de meisjes. Het woord *karioi* (en de dialectische varianten daarvan) waaronder deze jongeliedenvereniging bekend is op de Marquesas, Mangareva, de Cook- en Tuamotu-eilanden betekent „vrijgezel”.

De *ka'ioi* van de Marquesas was de vereniging van ongetrouwde jongemannen, die tegelijk de krijgslieden waren van de stam. De aanvoerder was de zoon van het hoofd, de *tumu ka'ioi*. Hun verblijfplaats of clubhuis heette *fa'e ka'ioi*, het *ka'ioihuis*.²¹⁹) Een voorwaarde voor het lidmaatschap der vereniging was de tatoeage, die echter nog niet volledig was. Gezien de omvang hiervan was het niet verwonderlijk, dat dit proces bij de Marquesanen jaren in beslag nam. De tatoeage gaf ook recht op het nuttigen van mensenvlees: de *ka'ioi* waren koppensnellers en kannibalen.

Zij hadden echter ook een andere taak: door het opvoeren van spelen en dansen, onderhielden zij de gemeenschap. Vele *ka'ioi* waren toneelspeler, acrobaat of clown. Bij hun optreden waren zij vaak prachtig uitgedost. Trouwens ook in hun dagelijkse tooi waren zij fantastisch om te zien. Zij waren opgesmukt met haarversierselen, veren, linten etc. en droegen gele tapa-kledij, hadden een zwarte tatoeage en waren bovendien nog versierd met rode verf. Aan deze opschik werd gedemonstreerd, dat zij niet werkten, want dat was met een dergelijke dos onmogelijk.

Naast de *ka'ioi* had men de vereniging van jongemeisjes, de *poko-ehu*, onder aanvoering van de dochter van het hoofd. Zij verbleven in het meisjeshuis, de *fa'e poko-ehu*. Hier dansten zij, zongen en maakten plezier. Van werken waren zij vrijgesteld. De vertaling die Tregear²²⁰) van *poko-ehu* geeft, nl. maagd, zouden wij niet durven onderschrijven. Bij een nadere analyse van het woord, zou *deflorata* de beste vertaling zijn.²²¹) „The girls of the *ka'ioi* group (bedoeld worden de *poko-ehu*) were expected to entertain the visiting males sexually, and they took a great pride in the number of men they could satisfy in one evening. Except for taboos in the case of siblings and parents, there was complete sexual license among the young people.”²²²) In dit vrije geslachtsverkeer — vaak uitgevoerd na dansen — ziet Von den Steinen vruchtbaarheidsriten.²²³)

De *karioi* verenigingen van andere eilanden geleken veel op die van de Marquesas. Buck vertelt dat men op de Cook-eilanden de *hare karioi* had, het *karioihuis*, waar dans- en zanguitvoeringen worden gegeven.²²⁴) Dit klinkt onschuldig, maar het huis had dezelfde functie als het huis van de *poko-ehu*. Buck heeft nl. een gedicht opgenomen van een vrouw die verlaten werd door haar man, Ika-roa. Zij ging hem zoeken en vond hem tenslotte in het

karioihuis Poniu-a-Hau, wat aanleiding gaf tot het volgend gedicht:

„I followed alas,
The sun and the moon,
In the searching alas,
For Ika-roa ah me,
He is found at the Poniu-a-Hau, alas, ah me”.

Hieruit blijkt dat ook getrouwde mannen de karioi-huizen bezochten; de nadruk valt echter op de vrije omgang van jongemannen en meisjes van de huwbare leeftijd.

De *arioi* (eigenlijk *'arioi*) van de Genootschapseilanden en de *aumanga* van Samoa weken iets af van de bovengenoemde verenigingen. De laatste vereniging onderscheidde zich door haar grote gedisciplineerdheid, de eerste door een libertinage, groter nog dan die van de Marquesaanse *ka'ioi*.

In de cultuur van de bewoners van Samoa stond de sociale organisatie in het centrum van de belangstelling. De plaats van de individuen en de standen en andere sociale groeperingen waren nauwkeurig vastgesteld.

Dat in zo'n maatschappij de jeugdorganisaties eveneens aan banden gelegd waren, valt te begrijpen. Hoewel ook hier vrije geslachtsgemeenschap bestond tussen de *aumanga* (jongemannenvereniging) en de *auluma* (jongemeisjesvereniging) liet men deze verenigingen in ander opzicht niet zo vrij als op andere eilanden in Polynesië het geval was. Dit geldt vooral voor de *aumanga*; deze werd niet alleen ingeschakeld in het ceremonieel, maar kreeg ook werk te verzetten. Dit laatste gold niet voor de *auluma*. Het ontvangen van gasten en het op zijn beurt bezoeken afleggen was ook hier de plicht van de jeugdverenigingen. „The *matais* meet more formally and spend a great deal of time in their households, but the young men work together during the day, feasts before and after their labours, are present as a serving group at all meetings of the *matais*, and when the day's work is over, dance and go courting together in the evening.”²²⁵)

De mening van Margaret Mead dat de sexuele vrijheid van de jonge meisjes van recente datum zou zijn²²⁶) komt ons niet juist voor. Het strookt niet met de elders in Polynesië heersende opvattingen op dit gebied. Bovendien zegt Turner: „Chastity was ostensibly cultivated by both sexes, but it was more a name than a reality.”²²⁷) Dat voorts na de overgang tot het Christendom de sexuele vrijheid voor de jonge meisjes groter geworden zou zijn is onwaarschijnlijk. Men zou eerder het omgekeerde verwachten. Slechts de *taupo* moest virgo intacta zijn: de defloratie ceremonie werd alleen bij haar huwelijk toegepast.

Heel anders dan de bewoners van Samoa was de belangstelling van de frivole Tahitianen gericht. In hun „focus of culture” stond pleziermaken. Dit gold vooral voor de hogere standen. De *arioi* gaf hiertoe alle gelegenheid. „The greatest source of amusement to the people as a nation was most probably the existence of a society, particular to the Islands of the Pacific, if not to the inhabitants of the southern groups. This was an institution called the *Arioi* society.” „They were a sort of strolling players, and privileged libertines, who spent their days in traveling from island to island and from one district to another exhibiting their pantomimes, and spreading a moral contagion throughout the society.”²²⁸)

En Furnas voegt hieraan toe: „The *Arioi* of Tahiti were religious lodge dedicated to travel from village to village to sing, dance and encourage orgies; an itinerant brothel de luxe with aesthetic and religious overtones.”²²⁹) Dit laatste slaat op de oorsprongslegende van de *arioi*. De God Oro had nl. zijn broers Oro-tetefa en Urutetefa, een tweeling, die tot de lagere goden gerekend worden, tot de eerste *arioi* gemaakt. Daarmede was hij de stichter van de vereniging, die Oro, de oorlogsgod tot schutspatroon had. De *arioi* waren dan ook evenals dat met de leden van de andere genoemde jongeliedenverenigingen het geval was, krijgers. Ook zij waren getatoeëerd. Het stadium van de tatoeage gaf de zeven graden, waarin de vereniging verdeeld was. Hun opschik was evenals de Marquesaanse *ka'ioi* fantastisch: zij waren beschilderd met zwarte en rode verf, droegen een gordel van de bladeren van de *Dracaena* en hadden een bloemenkroon op het hoofd. Van eiland tot eiland trokken zij rond om opvoeringen te geven. Deze gezelschappen waren soms zo groot, dat er 70 prauwen nodig waren om hen te vervoeren. Op de eilanden waren speciale gebouwen voor hen opgericht. Van arbeiden was geen sprake. Het weinige werk dat verricht moest worden in de vereniging, geschiedde door lieden van lagere stand. Het lidmaatschap stond nl. open voor alle standen. Men vindt de standindeling van de Genootschapseilanden terug in de *arioi*, welke vereniging eigenlijk een copie was van de Tahitiaanse maatschappij. Zij genoot vooral de populariteit van de hogere standen. „The chiefs, and those addicted to pleasure, held them in high estimation, furnishing them with liberal entertainment, and sparing no property to gratify them...” „The farmers did not in general respect them.”²³⁰) Geen wonder, want de *arioi* leefden niet alleen op kosten van de hoofden, maar zij plunderden ook de velden der boeren. De macht van de verenigingen blijkt voorts hieruit dat zij het waagden bij hun opvoeringen, priesters en hoofden belachelijk te maken.²³¹)

In nog een ander opzicht onderscheidde de *arioi* zich van de reeds genoemde verenigingen. Het was nl. geen jongeliedenver-

eniging meer. Ook getrouwd en mochten lid zijn. Het lid zijn van de *ka'ioi* e.d. hield op, zodra men in het huwelijk trad. Het betekende een einde aan het leventje van plezier, dat men tot dusver geleid had. De buitengewone populariteit, die de *arioi* op het pretlievende Tahiti genoot, was er de oorzaak van dat men ook na het huwelijk in de vereniging kon blijven als men dat verkoos. Een voorwaarde was echter dat men zijn pasgeboren kinderen moest doden: dit diende waarschijnlijk om te suggereren, dat men geen gezin had, dus eigenlijk nog de status van vrijgezel bezat. De oudste zoon van het opperhoofd mocht echter in leven blijven; dit gold eveneens voor alle zoons van andere voornamen *arioi* met uitzondering van de oudste; de dochters moesten eveneens gedood worden.²³²)

De *arioi* gaven als reden voor het doden der babies aan, dat ook Orotetefa en Urutetefa kinderloos gebleven waren. Verder gaven de Tahitianen als reden van het gebruik op, dat zo de overbevolking tegengegaan werd.²³³)

Dat gehuwden lid bleven van de *arioi* is een aparte ontwikkeling van jeugdvereniging op Tahiti, die wij elders niet aantreffen. Het spreekt vanzelf, dat de *arioi* in de ogen van zendelingen als Ellis verderfelijk was. Inderdaad had de vereniging bedenkelijke kanten. Daartegenover stond echter, dat door het reizen en het geven van toneeluitvoeringen buiten het eigen district, vriendschapsbetrekkingen werden onderhouden en aangeknoopt met „outsiders”. Voorts was het ridiculiseren van priesters en hoofden een vorm van „social control” die deze lieden in bedwang hield.

Van Nieuw Zeeland en Paascheiland werden geen jeugdverenigingen gemeld. Er bestaan echter aanwijzingen, dat de Maori ze vroeger wel gekend hebben. Er is nl. in liederen sprake van de *whare matoro*, een „House of Courtship”.²³⁴) Ten tijde van de kolonisatie van Nieuw Zeeland door de Europeanen bestond dit gebouw niet meer. Een voorwaarde van dergelijke verenigingen als de *ka'ioi* is nl. een economie van overvloed. Een groot aantal jongelieden immers, is onttrokken aan het productieproces. De Maori op Nieuw Zeeland moesten hard werken om in hun onderhoud te voorzien, in tegenstelling tot de Polynesiërs die in de tropen leefden. Er was veel minder gelegenheid voor „leisure”.

Voor verenigingen bestaande uit een groep van niets uitvoerende jongelieden was geen plaats. Het woord *karioi* bleef in het Maori bestaan, maar het kreeg de betekenis van „nietsdoen, lanterfanteren”.²³⁵)

Jongeliedenverenigingen van hetzelfde karakter als de Polynesische *karioi* komen ook voor in Zuidoost Azië, Indonesië en Micronesië. Zo had men op de Marianen de *ulitao* (*uritao*), jongeliedenverenigingen, die een speciaal clubhuis hadden.²³⁶) Ook hier

heerste vrije geslachtsgemeenschap tussen de jongens en de meisjes. Deze laatsten waren, evenals haar Marquesaanse zusters, heel trots op het aantal vrijers die zij erop na hielden. Op de door de *uritao* georganiseerde feesten werden liefdesgedichten gedeclameerd, die in een geheime taal werden opgesteld. Ook de leden van deze vereniging waren prachtig uitgedost. Gerland meldt voorts, dat de jeugd van Centraal Micronesië evenals de *arioi* van Tahiti met prauwen van eiland tot eiland voer om feest te vieren. Het is waarschijnlijk dat ook hier dergelijke verenigingen voorkwamen. Verder treft men op de Marshall-eilanden jongeliedenverenigingen aan (jongemannen-*ligao*, meisjes-*djürong*) van dezelfde aard als de *karioi*.²³⁷)

Ook in Indonesië komen op vele eilanden organisaties voor, die te vergelijken zijn met die van Polynesië. Zo de *tabweri* en de *batdare*, respectievelijk de jongemannen- en de jongemeisjesverenigingen van Tanimbar.²³⁸) De eerste groep was het belangrijkste: hun vrijgevochten gedrag deed erg denken aan de Tahitiaanse *arioi*. Zij werkten niet en waren brutaal, ijdel en onhebbelijk. Met groot vertoon, fraai uitgedost met veren pluimen op het hoofd, getatoueed en met gebleekte haren paradeerden zij op het dorpsplein, voornamelijk om de *bat-dare* te behagen. Evenals de *arioi* waren zij „een staat in de staat”²³⁹) die de gemeenschap tyranniseerde. De *tabweri* resideerden in het *tabweri* huis. Dit was tevens het centrum voor het aanknopen van liefdesbetrekkingen, want evenals dat bij de jongeliedenverenigingen van Polynesië het geval is, heerste er tussen de *tabweri* en de *bat-dare* een zeer vrije omgang. Ook hier werd voorts veel werk gemaakt van dansen en het componeren van liefdesliedjes.

De vrije omgang, de dans en de zang behoorden ook bij de levenswijze van de *ngungare* en de *djodjaro* van Ambon en Sapurua. Deze verenigingen onder leiding van een *kepala* of *kapitan* traden vooral op de voorgrond bij feestelijkheden en de ontvangst van gasten.²⁴⁰) Ook in de Lampongs was de organisatie van jongelieden in vroegere tijden van grote betekenis. De jongemannen- en jongemeisjesvereniging hadden elk hun president. De verenigingen speelden dezelfde rol bij de feestelijkheden en het ontvangen van gasten als die verenigingen in de Molukken en Polynesië. De verenigingshoofdtooi uit deze gebieden was hierbij vervangen door gouden kronen, voorts droeg men prachtige gouddraad-weefsels tijdens de dansen. Werd er niet gedanst, of waren er geen feestelijkheden, dan werden liefdesliedjes gecomponeerd: voorts brachten de jongelingen de dag door met nietsdoen, de nacht met vrijages. „Waar de Islam nog weinig invloed op de volksgebruiken heeft kunnen uitoefenen, bestaat tussen de jongelui (*manganai*) en meisjes (*muli*) een door de adat toegestane vrije omgang, die meermalen

tot zedeloosheid leidt. Huwt het Lampongse jongemeisje, dan wordt voor haar het tijdperk van zodanige vrijheid besloten en leeft zij verder ingetogen.²⁴¹⁾

In de samenleving van de bewoners van Tobelo treedt een vereniging van jongelieden als zodanig niet op de voorgrond. Men had slechts een speciale benaming voor jongemannen (*goduüru*) en voor jongemeisjes. Enige overeenkomst met bovengenoemde verenigingen bestaat in de vrije geslachtsgemeenschap tussen de seksen.²⁴²⁾

Voorts kwamen jongeliedenverenigingen vroeger ook voor op Java, in Palembang en de Bataklanden.²⁴³⁾

Meer geïnstitutionaliseerd zijn bovengenoemde leeftijdsgroepen bij de Igorot en de Ifugao van de Philippijnen en de Naga, Katchin en Karen van Birma en Assam.²⁴⁴⁾

Hier heeft men nl. voor de jongelieden speciale gebouwen, óf jongemeisjes- óf jongemannenhuisen, of beide. Zo hebben de Ifugao jongelui hun *agamang*²⁴⁵⁾, de Ao Naga hun *morung*²⁴⁶⁾. De functie van deze gebouwen is dezelfde als die van de karioihuizen. Bij de Ao Naga was echter geslachtsgemeenschap tussen leden van dezelfde clan verboden.

Op Bali vinden wij een dergelijk instituut in het Bali Aga (niet gehinduseerde) dorp Tenganan Pagringsingan. De jongemannenvereniging heet *sekaha truna*, de jongemeisjesvereniging *sekaha daha*. De *sekaha* bezit een eigen vergader- en offergebouw, een stuk grond, een vermogen en een gamelang. Evenals de jongeliedenverenigingen elders werken de leden niet, met uitzondering van weven en palmwijn tappen. Terloops zij aangetekend, dat de Tengananners van welke leeftijd ook, weinig arbeid verrichten. Het dorp behoort tot de rijkste van Bali. Sawaharbeid is voor de inwoners verboden. De jongemannen en -meisjes hebben echter een ruim aandeel in de voorbereiding en de viering van feesten, waarbij zij dansen uitvoeren.²⁴⁷⁾ Zij vervullen ook een rol bij de vele plechtigheden die het dorp viert. De betekenis van deze ceremoniën is niet geheel duidelijk.²⁴⁸⁾ Gedeeltelijk wijken zij af van de Balische feestkalender. Voor een deel zijn het reinigingsplechtigheden, het weren van kwade invloeden, enz. Gedurende de feesten zijn *truna* en *daha* prachtig uitgedost. Evenals de *muli* van de Lampongs, dragen de *daha* gouden kronen op het hoofd.

Tijdens het *usaba muran*, één van de plechtigheden, moeten de *truna* ieder zorgen steeds een sierlijk geklede *daha* bereid te vinden bij voorkomende gelegenheden te dansen. Anders moet hij een boete betalen.²⁴⁹⁾ Korn legt er de nadruk op, dat de betrekkingen geen geslachtsgemeenschap inhouden.²⁵⁰⁾ Integendeel, de *truna* en *daha* zouden rein leven. Terecht merkt Fischer op²⁵¹⁾, dat men dit niet naar de letter moet nemen, daar in iedere cul-

tuur met de fictie gewerkt wordt. Niet in overeenstemming met het bovenvermelde van Korn is zijn opmerking dat de *daha* de vereniging verlaat, als zij zwanger wordt. De „rein” levende *truna* hebben hun geliefden en wel voornamelijk onder de jongemeisjes van de aan de inwoners van Tenganan verwante desa Ngis. Het reine leven wordt waarschijnlijk alleen geleid door de jongere, nog niet huwbare *truna*. De grote rol, die de *truna* en *daha* bij de ceremoniën vervullen is op te vatten als een scholing voor hun latere rol in het leven. De nauwkeurige reglementering van de *sekaha* doet denken aan de *aumanga* van Samoa en de *mulu* van de Lampongs. Wij missen hier het vrijgevochten karakter van de andere genoemde jeugdverenigingen. Dit valt mede hierdoor te verklaren, dat zowel bij de inwoners van Tenganan, als die van de Lampongs en Samoa, het sociale leven in het centrum van de belangstelling staat.

Kunnen wij in het algemeen van jongeliedenverenigingen spreken, bij de inwoners van Tenganan en bij de Ao Naga wordt men al op jongere leeftijd opgenomen in zo'n vereniging. Het lidmaatschap begint ongeveer op zevenjarige leeftijd. Er is dan sprake van verschillende leeftijdsklassen. Volgens Kolk zou dit ook op Tanimbar het geval zijn, Drabbe spreekt dit echter tegen.

Ook daar, waar sprake is van leeftijdsklassen, is die van de jongemannen en meisjes van huwbare leeftijd verreweg het belangrijkste. Vergelijkt men de jongeliedenverenigingen van de Naga, van de genoemde volken in Indonesië en van de Polynesiërs, dan vallen de volgende overeenkomsten op:

1. men heeft zowel een jongemannen- als een jongemeisjesvereniging.
2. de eerste is bijna overal belangrijker dan de tweede.
3. in het algemeen hebben deze jongelieden een leventje van plezier en zijn vrijgesteld van landbouwwerkzaamheden. Wel hebben zij een groot aandeel in de voorbereiding en uitvoering van feesten en ceremoniën, waarbij zij dansen uitvoeren. Voorts vormen zij het ontvangstcomité van gasten.
4. de verenigingen bezitten gewoonlijk een eigen gebouw.
5. tussen de beide seksen heerst vrije geslachtsgemeenschap. Deze kan men eventueel zien in het licht van vruchtbaarheidsriten.
6. treedt men in het huwelijk, wat vaak plaats vindt als de bovengenoemde omgang gevolgen heeft, dan komt er automatisch een einde aan het lidmaatschap van de vereniging, (met uitzondering van de *arioi* van Tahiti, die echter hun pasgeboren kinderen moesten doden).

Voorts moeten wij er met nadruk op wijzen, dat de hier besproken jongeliedenverenigingen zich onderscheiden van mannen-

bonden en geheime genootschappen. Van de eerste, doordat de jongemeisjesvereniging bijna even belangrijk is als die der jongemannen: de meisjes treden op als danseressen en gastvrouwen. De vereniging van vrouwen in Melanesië kan men zien als een tegenwicht tegen de mannenbonden. Zij zijn daarvan echter gescheiden en van enig samengaan bv. bij plechtigheden, is weinig sprake. Voorts omvatten de mannen- en vrouwenbonden getrouwde lieden²⁵²), die een belangrijker rol spelen dan de ongetrouwde. Ook hierin onderscheiden zij zich van de besproken jeugdverenigingen.

Van de geheime genootschappen, zoals die voorkomen in Melanesië en in de Nieuwe Wereld bij de Noordwest-Indianen, de Prairiestammen, de Pueblo's en het Amazonegebied²⁵³) onderscheiden zij zich, doordat hier geen sprake is van een geheim zoals Buck²⁵⁴) terecht opmerkt.

10. *MYTHEN: HET ONTSTAAN VAN DE VOEDINGSGEWASSEN*

Het is moeilijker de culturele herkomst van geestelijke goederen te bepalen dan die van materiële. 's Mensen fantasie kan spelen met een mythe: een gebruiksvoorwerp daarentegen is aan bepaalde grenzen gebonden.

Daarnaast valt het echter op, dat bepaalde thema's van legenden over de gehele wereld verbreid zijn. Zo bv. zondvloedverhalen, tricksters de conceptie dat de hemel mannelijk is en de aarde vrouwelijk, dat deze op elkaar lagen waardoor het altijd nacht was, totdat de een of andere mythische figuur de hemel omhoog duwde. Dit laatste verhaal komt zowel in Indonesië voor (bij de Toradja) als in Polynesië en in de Nieuwe Wereld.²⁵⁵)

Met de voedingsgewassen hebben zich vanuit Indonesië, de mythen verbreid, die het ontstaan van deze planten verklaren. Het thema is overal gelijk: de planten zijn gegroeid uit het lichaam van een mens.

Op Tahiti vertelt men, dat de eerste klapperbomen zijn ontstaan uit de hoofden van drie kinderen die de hongerdood waren gestorven omdat er geen eetbare planten waren. De broodvrucht zou gegroeid zijn uit het lichaam van een man die zelfmoord pleegde om zijn kinderen van eten te voorzien, omdat zij van honger dreigden om te komen.²⁵⁶) Op Samoa is de klapperboom gegroeid uit het hoofd van Tuna, een Fidjiaanse prins. In de gedaante van een aal vervolgde hij de vrouw Sina op wie hij verliefd was. Dit verdroot Sina's echtgenoot, die het plan opvatte Tuna te doden. De aal had echter het plan afgeluisterd en openbaarde toen zijn ware identiteit. Als gunst vroeg hij of het echt-

paar als het hem gedood had, zijn hoofd wilde planten. „Er zal een boom uit groeien die jullie voedsel en drank zal verschaffen, palen voor jullie huizen, materiaal voor dakbedekking, manden en toortsen. Maar als jullie de vrucht van die boom in je hand houdt zal je altijd mijn gezicht zien.”²⁵⁷) En degene die de mythe vertelt zal daarbij nooit verzuimen op de kiemgaten van de klapperoot te wijzen die de ogen, neus en mond van de Fidjiaanse prins voor moeten stellen.

In Indonesië vinden wij eveneens allerlei varianten van bovengenoemd thema. Op Nias is de klapper ontsproten uit het hoofd van een lastig kind dat steeds huilde, waarop de driftig geworden ouders het doodden. „Dat dit werkelijk zo gebeurd is kan men zien doordat de klapper tegenwoordig nog een neus en ogen heeft,” zeggen de Niassers.²⁵⁸)

Ook de Toradja van West Centraal Celebes vertellen dat de kokosnoot uit het hoofd van gedode kinderen is gegroeid.²⁵⁹) Bij de Dusun van Borneo doet de volgende mythe de ronde: in het begin was er geen voedsel in de wereld, zodat het eerste mensenvoedsel erover piekerde wat het moest eten. Toen kreeg de vrouw een kind, dat zij doodde. Uit zijn hoofd groeide een klapperboom, uit zijn bloed ontstond de rijst, uit zijn overige lichaamsdelen andere belangrijke cultuurplanten.²⁶⁰)

Op Java en Bali vinden wij een dergelijke mythe in een Hindoïstisch kleed gehuld. De god Wishnu had de hemelnimf Tisnawati lief, maar deze stierf helaas een vroegtijdige dood. Uit haar hoofd ontstond toen de klapper, uit haar buik de rijst.²⁶¹)

Bovengenoemde voorbeelden zijn nog met veel andere aan te vullen. Het thema is echter in hoofdzaak bij bovengenoemde volken gelijk: de belangrijkste plant is vaak de kokosnoot, die in de verhalen meestal de rol speelt van het eerste gewas van de mens. Voor zover bekend komt een dergelijke conceptie in de Nieuwe Wereld niet voor.

11. VOOROUDERVERERING

Voorouderverering vinden wij bij vele volken. In de religie der Polynesiërs zijn echter enige aspecten die duidelijk van Indonesische herkomst zijn. Dit geldt ook voor begrafenisgebruiken.

Hierbij moet opgemerkt worden dat het dodenritueel der Polynesiërs gecompliceerd was en niet alleen van eiland tot eiland verschilde, maar er op een enkel eiland dikwijls verschillende manieren van begraven bestonden. Dit hing voornamelijk samen met standsverschillen. Hetzelfde geldt ten aanzien van Indonesische volken. Wij zullen dus alleen op enkele overeenkomsten wijzen.

Bij vele Indonesische volken en in Polynesië was de begrafenis vaak tijdelijk: de definitieve rustplaats der doden waren gewoonlijk grotten of rotsholen. Zo zetten de Toba Batak de geraamten in de rotsen bij evenals de bewoners van Salajar, het Zuidwestelijk schiereiland van Celebes, de Sa'dan Toradja, de Toradja van Midden- en de To Lambatu van Oost Celebes.²⁶²) Zoals wij reeds vermeldden maken zowel de Indonesische volken als de Polyneziërs gebruik van een doodkist in de vorm van een prauw.

Van bijna geheel Polynesië wordt gemeld dat men de lijken uitrookte of uitdroogde.²⁶³) Dit gebruik is in Indonesië onbekend. Het wordt alleen gemeld van West Borneo en van de Igorot van de Philippijnen. Van balsemen is in Polynesië alleen sprake op Tahiti²⁶⁴), waar men een Amerikaanse katoensoort bij dit proces gebruikte. Het is mogelijk dat hier sprake is van Peruaanse invloed. Doch ook hier waren de mummies niet houdbaar en spoedig bleef alleen het gebeente over. Deze beenderen werden na een bepaalde tijd — gewoonlijk als het vlees vergaan was — schoongemaakt en onder veel ceremonieel, voor de tweede maal bijgezet.²⁶⁵)

Hetzelfde gebruik treffen wij aan bij de Sa'dan en Posso Toradja, de Toba- en Karo Batak, verschillende Dajakstammen (Olo Ngadju, Maanjan en de Kajan), voorts bij de Galelarezen van Halmahera, de bewoners van Seran en de Philippijnen.²⁶⁶)

Bij de Sa'dan Toradja van Barupu worden de beenderen uit de rotsgraven gehaald, opnieuw ingewikkeld en weer bijgezet, wat onder veel ceremonieel geschiedt. Bij de Toba Batak wordt het gebeente van personen van aanzien, na een jaar of drie weer opgegraven wat met feesten gepaard gaat. De beenderen worden daarna bijgezet in een kistje en de schedels in de huizen bewaard.

De secundaire bijzetting bij bovengenoemde volken, die ook gebruikelijk is op het Aziatische vasteland, heeft als achtergrond, dat men meent dat de ziel niet in het dodenrijk kan komen zolang het vlees nog niet is vergaan. Vandaar dat het bijzetten der beenderen vaak een grootser dodenfeest is dan de plechtigheden welke vlak na het overlijden gevierd wordt. Bekend zijn bv. de *tiwa* feesten van de Dajak. Ook op Bali worden de beenderen eerst met veel ceremonieel gereinigd voor ze verbrand worden. Het gebruik is misschien een „survival” van een voor-Hindus dodenritueel.

Zowel in Polynesië als bij vele Indonesische volken komt verder het gebruik voor, de schedels van de overledenen op een aparte plaats te bewaren, wat vaak in de woningen geschiedde. (Toba en Karo Batak, op Nias, Timorlaut, Tobelo, Toradja, en bij verschillende Dajakstammen).²⁶⁷)

Was iemand overleden, dan nam hij zijn plaats in onder de voorouders. Deze werden in Polynesië *aitu* of *atua* genoemd. Met

beide woorden worden zowel goden als overleden voorouders, die vaak eveneens als goden beschouwd worden, aangeduid.²⁶⁸)

Dezelfde benamingen werden in Indonesië gebezigd (*anitu* — Berg Toradja en Barée Toradja van Midden Celebes; *nitu* — Timorlaut, Molukken, Timor, Roti; *anito* — Tagal; *to matua* — Sa'dan Toradja; *adu* — Nias).²⁶⁹) Daarnaast worden bij vele Indonesische volken de namen *pitara* en *dewata* voor voorouders gebruikt. Dit zijn Hinduse woorden die in Polynesië niet voorkomen.

Algemeen verbreid in Indonesië en in Polynesië is de verering van de *atua* of *anitu* door middel van op palen of op een paal staande huisjes. Hierin werden dagelijks offers geplaatst; op feestdagen werden ze met franje van palmblad versierd. In beide gebieden geloofde men, dat de overledenen in hagedissen of in palingen huisden. De gecko's, muur- of andere hagedissen konden de toekomst voorspellen. Niet altijd waren deze voorspellingen van een plezierige aard. Zo dacht men op Nieuw Zeeland, dat de roep van een hagedis iemands dood aankondigde. Hetzelfde geloof vinden wij op Timor en de Philippijnen.

- 1 Cook, 1785, dl. I, Inleiding.
- 2 Forster, 1783, blz. 253, 301 en 309.
- 3 Chamisso, 1822, blz. 102.
- 4 Kern, 1889, blz. 270.
- 5 Forster, 1783, blz. 270.
- 6 Macmillan Brown in *Encycl. Britann.*, onder *Pacific Islands*".
- 7 Linton, 1939, blz. 141.
- 8 Van Heekeren, *The Stone Age of Indonesia* (ter perse).
- 9 Stresemann, 1939, blz. 325.
- 10 Voor hanengevechten in Indonesië wordt verwezen naar:
Kaudern, dl. IV, 1929, blz. 337 en
Skeat, 1900, blz. 475 en 480.
Voor hanengevechten in Polynesië zie Malo, 1898, blz. 230.
Fornander, 1919, blz. 216.
- 11 Heyerdahl, 1952, blz. 503.
- 12 Cook, 1784, dl. II, blz. 236.
Forster, 1783, blz. 167.
- 13 Kruyt, 1923, blz. 94 en 95.
- 14 Reischek, 1924, blz. 100.
- 15 Duff, 1950, blz. 31 en 91.
- 16 Best, 1925, blz. 291.
Houston, 1935/36, blz. 36.
- 17 Cook, 1773, dl. I, blz. 262.
- 18 Voegelin, 1949, blz. 319.
- 19 Skinner, 1914, blz. 173.
- 20 Duff, 1950, blz. 31.
- 21 Forster, 1783, blz. 165.
- 22 Emory, 1953, blz. 753.

„The very presence of the Indonesian rat in the earliest occupational levels would establish settlement by people arriving in a large vessel such as only

a Polynesian chief could command; a pair of rats could hardly have survived a lengthy voyage in a fishing canoe, or on a raft." Reeds Gerland meldt dat de rat in Polynesië (*Mus Setifer*) van Aziatische herkomst is. Waitz/Gerland, 1865, dl. V, blz. 12.

- 23 Heyerdahl, 1952, fig. blz. 505.
- 24 Heyerdahl, 1952, blz. 504.
- 25 Zie Burkill, 1955, dl. II onder Zea Mays blz. 2285 en Enc. Br. 1947 onder Maize or Indian Corn, blz. 696.
- 26 Cook, dl. I, 1795, blz. 278.
- 27 Cook, blz. 296.
- 28 Forster, 1783, blz. 141.
- 29 Forster, 1783, blz. 141, 145, 151, 394 en 395.
- 30 Cook, 1795, dl. I, blz. 114; zie ook blz. 121.
- 31 Muir, 1937, blz. 25. Volgens proeven, in de Minahasa genomen, bedraagt deze termijn twee maanden.
- 32 Heyerdahl, 1952, blz. 460.
- 33 Burkill, 1935, dl. I, blz. 596.
- 34 Heyerdahl, 1952, blz. 460.
- 35 Burkill, 1935, dl. I, blz. 597.
- 36 Steinmann, 1934, blz. 581.
- 37 Rumphius, dl. I, 1741—1750, onder *Palma indica* major.
- 38 Kern, 1889, blz. 270.

Voor het woord *niu* voor klapper in de Indonesische talen (overeenkomende met het Polynesische *niu* wordt ook verwezen naar De Clercq en Pulle, 1927, blz. 60, Heyne, 1927, dl. I, blz. 399 en Muller, 1913, blz. 70. Het woord is bij ongeveer 30 Indonesische volken in gebruik.

- 39 Kaudern, dl. IV, 1929, blz. 72.
- 40 In het eerste gebied bestaat ook dezelfde mythe over de broodboom.
- 41 Forster, 1783, blz. 155.
- 42 Burkill, dl. II, 1935, blz. 1510.
- 43 Steinmann, 1934, pl. 2 a, b enc.
- 44 Kern, 1889.
De Clercq en Pulle, 1927, blz. 154.
Heyne, 1927, dl. I, blz. 462.
- 45 Rumphius, 1741-1750, dl. V, blz. 139 en pl. LXI.
Burkill, 1927, dl. II, blz. 1516.
De Clercq en Pulle, 1927, dl. II, blz. 155.
- 46 Jasper en Pirngadie, 1912, dl. II, blz. 55.
- 47 Steinmann, 1934, blz. 593.
- 48 idem, pl. 6 c.
- 49 Stutterheim, 1925, blz. 208.
- 50 Rumphius, 1741-1750, dl. I, blz. 110 en pl. XXXII.
- 51 Cook, 1795, dl. I, pl. III.
- 52 Buck, 1938, blz. 155.
- 53 De Clercq en Pulle, 1927, blz. 27.
Heyne, 1927, dl. I, blz. 557. Het woord komt in ongeveer 15 Indonesische talen voor, vooral in die welke in het oosten van de archipel worden gesproken.
- 54 Forster, 1783, blz. 102.
- 55 Rumphius, dl. III, 1741-1750, blz. 149.
- 56 Burkill, dl. II, 1935, blz. 2067.
- 57 Rumphius, dl. I, 1741-1750, blz. 161 en pl. LX.
- 58 Burkill, dl. I, 1935, blz. 970.
Cook, dl. I, 1795, blz. 296.
Rumphius, 1741-1750, dl. II, pl. XXXVII.
- 59 Burkill, dl. I, 1935, blz. 639.
- 60 Kolb, 1940.

- 61 Kern, 1889, blz. 270.
De Clercq en Pulle, 1927, blz. 38.
Heyne, 1927, dl. I, blz. 423.
- 62 De Clercq en Pulle, 1927.
Heyne, 1927, dl. I, blz. 456.
- 63 Burkill, dl. I, 1935, blz. 814.
- 64 Steinmann, 1934, blz. 603 en pl. 15 d, e en f.
- 65 Steinmann, id., blz. 585 pl. 2 d.
- 66 Forster, 1783, blz. 152.
- 67 Rumphius, 1741-1750, blz. 46 en pl. XXVII.
- 68 Burkill, 1935, dl. II, blz. 1240.
Heyne, 1927, dl. II, blz. 808.
- 69 Burkill, 1935, dl. I, blz. 1168.
- 70 Steinmann, 1934, afb. 17 c.
- 71 Heyne, 1927, dl. II, blz. 1400.
- 72 Burkill, 1935, dl. I, blz. 662.
- 73 Burkill, 1935, dl. I, blz. 408.
Rumphius, 1741-1750, dl. II, pl. LXXI.
- 74 Ellis, 1853, dl. I, blz. 32.
- 75 Buck, 1927, blz. 93.
- 76 Ellis, 1853, dl. I, blz. 33.
- 77 Heyerdahl, 1952, blz. 482.
- 78 Burkill, 1935, dl. I, blz. 1173.
Heyne, 1927, dl. II, blz. 1035.
- 79 Merrill, 1920.
- 80 Burkill, 1935, dl. I, blz. 491.
- 81 Burkill, 1935, dl. II, blz. 1296.
- 82 Ellis, 1853, dl. I, blz. 50.
Burkill, 1935, dl. I, blz. 706.
Heyne, 1927; zie onder *Curcuma domestica*, register dl. III.
Von den Steinen, 1928, dl. II, blz. 3.
- 84 Ellis, 1853, dl. I, blz. 182.
Burkill, 1935, dl. I, blz. 64.
Heyne, 1927, dl. II, blz. 932.
- 85 Buck, 1927, blz. 106.
- 86 Heyne, 1927, dl. I, blz. 134.
Merrill, 1949, blz. 181.
- 87 Handy, 1932, blz. 29.
- 88 Kern, 1889.
Burkill, dl. I, blz. 291.
De Clerck en Pulle, 1927, blz. 31.
Heyne, 1927, dl. I, blz. 285.
- 89 Ellis, 1853, dl. I, blz. 140.
- 90 Zie ook De Clerck en Pulle, 1927, blz. 20.
en Heyne, 1927, dl. II, blz. 1159.
- 91 Forster, 1783, blz. 48.
Zie verder over de katoen in Polynesië: Hutchinson, Silow en Stephens 1927.
- 92 Henry, 1928, blz. 54.
- 93 Heyerdahl, 1952, blz. 452.
- 94 Métraux, 1940, blz. 153.
- 95 Laval, 1937, blz. 6.
- 96 Buck, 1938, blz. 275.
- 97 Buck, 1938, blz. 304.
- 98 Christian, 1899, blz. 328.
- 99 Von Humboldt, 1836—1839, 2 dln.
- 100 Kern, 1886, blz. 2.

- Codrington, 1885.
 Schmidt, 1889, blz. 245.
 1899, blz. 6.
 Finck, 1909, blz. 308.
 Ray, 1926.
 Dempwolff, 1934—1938.
 Capell, 1945, blz. 62.
 Kähler, 1950, blz. 646.
- 101 Van der Veen, 1915.
 Capell 1943—1944, blz. 191—219; 1944—1945, blz. 19—48.
- 102 Whymant, Polynesian Languages in Enc. Br.
- 103 Dempwolff, 1929, blz. 68.
- 104 Whymant, Polynesian Languages in Enc. Br.
- 105 Schmidt, 1899, blz. 32.
- 106 Kähler, 1950, blz. 646.
- 107 Cowan, 1951—1952, blz. 307.
- 108 Finck 1923, 48 en 51. Zie ook Thalheimer 1908.
- 109 Anceaux, 1953, blz. 269.
- 110 Gonda, 1952, blz. 8.
- 111 Heyerdahl, 1952, blz. 29.
- 112 Heyerdahl, 1952, blz. 715.
- 113 Tylor, 1946, dl. I, blz. 129.
- 114 Dempwolff, 1929, dl. I, blz. 62.
- 115 Best, 1925, blz. 142—148.
 Skinner, 1923—1928, blz. 142.
- 116 Laval, 1938, blz. 107, 115, 186 en 246.
- 117 Laval, 1938, blz. 11 en 26.
- 118 Roggeveen, 1911, journaal van 10 April 1722, blz. 114.
- 119 Laval, 1938, blz. 187.
- 120 Buck, 1938, blz. 276, idem, 1950, blz. 14.
- 121 voor boten in Polynesië wordt verwezen naar:
 Cook, 1773, dl. II, blz. 222.
 Handy, 1932.
 Haddon en Hornell, 1936, dl. I en III.
 Neyret, 1950.
- 122 voor vaartuigen in Indonesië verwijzen wij naar:
 Bruyn Kops, G. F. de, 1854.
 Hornell, 1920.
 Nieuwenkamp, 1917/18 en 1926/27.
 Nooteboom, 1932.
 Rouffaer, 1927, dl. 5, blz. 102.
- 123 Henry, 1928, blz. 539.
- 124 Cook, 1773, blz. 225.
- 125 Men vindt kora-kora's van iets lichtere constructie ook bij de
 Sangihe- en Talauteilanden.
- 126 Rouffaer, Enc. v. Ned. O. Indië, dl. V, Vaartuigen, blz. 102.
 Voor Tanimbar wordt verwezen naar Drabbe, 1940, blz. 107.
 Voor Solor en Lomblem zie Vatter, 1932, blz. 102.
- 127 Heine Geldern, 1932, blz. 129.
- 128 Evans, 1932, blz. 85, noot 2.
- 192 Codrington, 1891, blz. 291.
- 130 Rouffaer, o.c. blz. 479.
- 131 Heine Geldern, 1932, blz. 603.
- 132 Graebner, 1905.
- 133 Speiser, 1938, blz. 463.
- 134 Heizer, 1938, blz. 193.
- 135 Métraux, 1940, blz. 207.

- 136 Heyerdahl, 1952, blz. 97.
- 137 Cook, 1785, Vol. I, blz. 157. Forster, 1777, Vol. I, blz. 218.
- 138 Buck, 1927, blz. 274.
- 139 Shand, 1894, blz. 85.
- 140 Frobenius, 1931, blz. 365.
- 141 Heine Geldern, 1932, blz. 543.
Hornell, 1943, blz. 91.
- 142 Van Erp, 1923/'24, blz. 343.
Van der Heide, 1927/'28, blz. 343.
- 143 Nooteboom, 1938, kaart op blz. 220: Vlerkconstructies.
- 144 Heine Geldern, 1932, blz. 596; Hornell, 1943, blz. 91.
- 145 Thompson, 1949.
- 146 Haddon en Hornell, 1938, dl. 3, blz. 20.
- 147 Zie ook Rivers, 1926, blz. 211.
- 148 Heyerdahl, 1952, blz. 591.
- 149 Linton, 1926, blz. 106.
Neyret, 1950.
- 150 Haddon en Hornell, 1938, dl. III, blz. 71.
Rouffaer, Enc. van Ned. O. Indië, dl. V, Vaartuigen onder Wangka.
- 151 Heyerdahl, 1951, blz. 69.
Idem 1952, blz. 106.
- 152 Daar er bij de praehistorici nog weinig overeenstemming bestaat over de indeling der Polynesische stenen werktuigen wordt hier vastgehouden aan de indeling van Heine Geldern in rechthoekige, geschouderde en getrapte dissels. Een apart type vormt de zg. tandbijn. Heine Geldern, 1932, blz. 543.
- 153 Martin en Quimby, 1947, blz. 248.
- 154 Modigliani, 1894, blz. 206.
Leach, 1938, blz. 161.
- 155 Heine Geldern o.c.
- 156 Duff, 1950, blz. 157.
Zie verder voor stenen werktuigen in Polynesië:
Buck, 1927, blz. 208.
Idem, 1938, blz. 217.
Ellis, 1853, dl. I, blz. 177.
Hinderling, 1949.
Métraux, 1940, blz. 272.
Von den Steinen, 1928, blz. 39.
Skinner, 1943, blz. 157.
- 157 Van Heekeren, The Stone Age of Indonesia. Ter perse.
- 158 Otley Beyer, 1948, fig. 25, 2 en 11.
- 159 Heine Geldern, 1932, blz. 543.
Van Heekeren, The Stone Age of Indonesia. Ter perse.
Otley Beyer, 1948, blz. 19.
- 160 Van Heekeren, 1949, blz. 32.
- 161 Hinderling, 1949, blz. 218.
- 162 Duff, 1950, blz. 147.
- 163 A.A., 1951, Vol. 53.
- 164 Handy, 1932, blz. 9.
Von den Steinen, 1928, blz. 28; afb. 27 en 28.
Tischner, 1934, blz. 54.
Waitz/Gerland, 1872, dl. VI, blz. 48.
- 165 Roggeveen, 1911, journaal van 10 April 1722.
- 166 Tischner, 1934, blz. 54.
- 167 Linton, 1947, blz. 153.
Linton and Wingert, 1946, blz. 36.
Arndt, 1932, blz. 11.

- 168 Grubauer, 1923, foto blz. 29.
Nieuwenkamp, 1925, tekening blz. 39 en 100.
Vatter, 1932, plaat 12/1 en 35/1.
Christian, 1899, blz. 249.
- 169 Voor stenen zetels in Polynesië verwijzen wij naar:
Baessler, 1900, blz. 140.
Buck, 1927, blz. 212 en foto 186.
Buck, 1938, blz. 153, 240 en 241.
Handy, 1923, blz. 119.
- 170 Gurdon, 1907, blz. 150 en 151.
Hutton, 1926, blz. 55.
Hutton, 1921, blz. 48 en foto tegenover blz. 49.
Fürer-Haimendorf, 1939, foto 6.
- 171 Voor stenen zetels in Indonesië in het algemeen wordt verwezen naar:
Van der Hoop, 1940, blz. 60.
Voor Nias: Schröder, 1917, dl. I, blz. 81 e.v.; dl. II, afb. 8 en 9, 10, 12 en 20.
Bataklanden: Moszkowski, 1909, blz. 210.
Flores: Arndt, 1932, afb. blz. 11.
Tanimbar: Drabbe, 1940, blz. 34 e.v.; afb. 11.
Geurtjens, 1940, blz. 257.
Roti: Ten Kate, 1894, blz. 684.
Java: de Flines, 1949, blz. 428.
Dünnwald in een ongepubliceerde bijdrage over de Megalithen op de Noordhelling van de Welirang.
- 172 Voor de Philippijnen: Barton, 1938, blz. 31.
Vanoverbergh, 1929, blz. 317.
Wilson, 1953, blz. 114.
- 173 Buck, 1927, blz. 212.
zie voor Mangareva: Emory, 1939, blz. 16.
- 174 Schröder, 1917, dl. I, blz. 93.
- 175 zie voor Polynesië: Buck, 1927, blz. 210.
voor Indonesië, Arndt, 1932, blz. 18.
Schröder, 1917, blz. 315 en 325.
- 176 Baessler, 1900, blz. 130.
Voor marae etc. in Polynesië verwijzen wij voorts naar:
Buck, 1927, blz. 208.
Burrows, 1938, blz. 76.
Ellis, 1839, dl. I, blz. 339.
Emory, 1928, 1933, 1934, 1934a, 1939 en 1947.
Gerland, 1872, dl. VI, blz. 377.
Handy, 1923, blz. 43, 58, 114 en 148.
Heine Geldern, 1928, blz. 176.
Henry, 1928, blz. 119.
Linton, 1925, blz. 31 en 105.
Métraux, 1940, blz. 283.
Routledge, 1919, blz. 166.
Von den Steinen, 1928, dl. II, blz. 33.
Williamson, 1937, blz. 148.
- 177 Best, 1924, dl. I, blz. 232.
- 178 Buck, 1938, blz. 118.
- 179 Gerland, 1872, dl. VI, blz. 388.
- 180 Linton, 1947, blz. 152.
- 181 Perry, 1924, blz. 21 e.v.
idem 1937, blz. 110. Zie ook Rivers, 1926, blz. 153.

- Voor het heiligdom van Mahaiatea wordt verwezen naar de afbeelding in het boek van Wilson, 1799, blz. 204-205.
- 182 Voor de vergader- en dansplaatsen der Naga verwijzen wij naar: Fürer-Haimendorf, 1939, blz. 42 en 218; foto 8.
idem in: Schnitger, 1939, *The megalithic culture of Assam*.
Hutton, 1921, blz. 48, 188 en 213; foto tegenover blz. 49.
idem 1922, blz. 55.
idem 1926, blz. 7.
- 183 Vatter, 1932, blz. 97.
Voor vergaderplaatsen in Indonesië wordt voorts verwezen naar:
Van der Hoop, 1940, blz. 60.
Nias: Schröder, 1917, dl. I, blz. 90.
Midden Sumatra (Mandeling etc.): Moszkowski, 1909, blz. 210.
Java: De Flines, o.c. Dünwald, o.c.
Flores, Arndt, 1932, blz. 11.
Van Bekkum, 1940.
Van Staveren, 1916, blz. 117.
Vatter, 1932, blz. 97; plaat 15, afb. 1.
Tanimbar: Drabbe, 1940, blz. 50; plaat VII, afb. 19, pl. XXXV, afb. 89.
- 184 Vanoverberg, 1929, blz. 317.
Barton, 1938, blz. 31.
Wilson, 1953, blz. 114.
- 185 Christian, 1899, blz. 177.
- 186 Heine Geldern, 1928, blz. 276.
- 187 Volgens Stutterheim zijn zelfs in enkele Hinduse bouwwerken, bv. Tjandi Suku elementen terug te vinden van bovengenoemde megalithische constructies.
Stutterheim, 1923, blz. 28.
- 188 Arie Taimai, 1923, blz. 33.
- 189 Linton, 1947 (1939), blz. 152.
- 190 Wilson, 1953, blz. 118.
Ellis, 1853, dl. I, blz. 350.
- 191 Heyerdahl, 1952, blz. 349.
- 192 Bennett in Steward, 1949, blz. 41.
- 193 idem blz. 31.
- 194 Heyerdahl, 1952, blz. 390.
- 195 Williamson, 1937, blz. 156, 158 en 160.
- 196 Dergelijke zielenhuisjes vindt men over geheel Polynesië; ze zijn ook in Indonesië algemeen verbreid.
- 197 Heyerdahl, 1952, blz. 385.
- 198 Von den Steinen, 1928, dl. II, blz. 41.
- 199 Schröder, 1917, dl. II, plaat LVII afb. 113, plaat LVIII, afb. 114 en 115.
Drabbe, 1940. Foto tegenover de titelpagina.
- 200 Linton, 1947 (1939), blz. 152.
- 201 Henry, 1928, blz. 135.
- 202 Schröder, 1917, dl. I, blz. 102.
IJzerdraat, 1954, blz. 45.
- 204 Linton, 1926, blz. 99.
- 205 Sachs, 1917, blz. 30.
- 206 Kaudern, 1927, blz. 20.
Sachs, 1915, blz. 20.
- 207 Kunst, 1946, blz. 17.
- 208 Kaudern, 1927, fig. 129.
- 209 Kunst, 1946, afb. 41.
IJzerdraad, 1954, blz. 45.

- 210 Cook, 1773, dl. II, blz. 250.
 Voor het boombastkloppen in Polynesië wordt verder verwezen naar:
 Brigham, 1911.
 Buck, 1927, blz. 76.
 Buck, 1930, blz. 294.
 Ellis, 1853, dl. I, blz. 178.
 Métraux, 1940, blz. 213.
- 211 Heyerdahl, 1952, blz. 133.
- 212 Hagen, 1944, blz. 42.
- 213 idem blz. 59.
- 214 Adriani en Kruyt, 1901, blz. 139.
 Loebèr, 1915, blz. 31.
- 215 Adriani en Kruyt, 1912, dl. 2, blz. 315.
 idem 1951, dl. 3, blz. 301.
 Voor vergelijking van Indonesië met Polynesië zie:
 Kennedy, 1934, blz. 229.
- 216 J. P. S., 1937, blz. 238.
- 217 Birket Smith, 1946, blz. 110.
 Herskovits, 1948, blz. 513.
 Lips, 1949, blz. 119.
- 218 Fischer, 1950, blz. 65.
- 219 Von den Steinen, 1925, I, blz. 69.
- 220 Tregear, 1891, blz. 349 onder *poko ehu*.
- 221 Von den Steinen, 1925, dl. I, blz. 73.
- 222 Linton, 1947 (1939), blz. 169.
- 223 Von den Steinen, 1925, dl. I, blz. 73.
- 224 Buck, 1927, blz. 37.
- 225 Mead, 1939 (1928), blz. 71.
- 226 idem, 1939 (1928), blz. 273.
- 227 Turner, 1884, blz. 91.
- 228 Ellis, 1853, dl. I, blz. 229, 234.
- 229 Furnas, 1947, blz. 95.
- 230 Ellis, 1853, I, blz. 237.
- 231 idem blz. 236.
 zie voor de *arioi* ook Mühlmann, 1932.
- 232 Waitz-Gerland, 1872, dl. VI, blz. 366.
- 233 idem idem blz. 367.
- 234 Von den Steinen, 1925, dl. I, blz. 73.
- 235 Von den Steinen, 1925, dl. I, blz. 73.
- 236 Waitz-Gerland, 1865, dl. V, blz. 148.
- 237 Krämer, 1938, blz. 190.
- 238 Drabbe, 1940, blz. 15 e.v., 19, 32, 43, 182 en 253.
 Kolk, 1924, blz. 601.
- 239 Drabbe, 1940, blz. 182.
- 240 Van Hoëvell, 1875, blz. 131.
- 241 Lampongse Districten in de Encycl. van Ned. Indië 1918, dl. II,
 blz. 513.
- 242 Fischer, 1950, blz. 68.
- 243 idem 1950, blz. 76 e.v.
- 244 Buschan, 1923, blz. 900.
- 245 Barton, 1938, blz. 9.
- 246 Mills, 1926, blz. 179 en 212.
- 247 Korn, 1933, blz. 34.
- 248 idem blz. 177.
- 249 idem blz. 209.
- 250 idem blz. 99.

- 251 Fischer, 1950, blz. 86.
- 252 Meerum Terwogt, 1945, blz. 126.
- 253 Birket Smith en Meerum Terwogt rekenen de Polynesische verenigingen tot de geheime genootschappen.
Birket Smith, 1946, blz. 300.
Meerum Terwogt, 1945, blz. 57.
- 254 Buck, 1936, blz. 85.
- 255 Fischer, 1929, blz. 102.
- 256 Henry, 1928, blz. 423.
- 257 Gibbings, 1948, blz. 110.
- 258 Schröder, 1917, dl. I, blz. 30.
- 259 Kruyt, 1938, dl. IV, blz. 4.
- 260 Münsterberger, 1939, blz. 144.
- 261 Lamster, 1928, blz. 43.
- 262 Bezemer, 1917/18, blz. 183.
- 263 Waitz-Gerland, dl. VI, blz. 408.
Wilken, 1912, dl. III, blz. 177.
- 264 Henry, 1928, blz. 54.
- 265 Waitz-Gerland, dl. VI, blz. 405 en 411.
- 266 Kruyt, 1906, blz. 332.
- 267 Kruyt, 1906, blz. 422.
- 268 Williamson, 1937, blz. 15.
Het woord *atua* is afgeleid van het austronesische *tua* dat oud betekent.
- 269 Kruyt, 1906, blz. 395, 413 en 442.

HOOFDSTUK IV

*„Duw bij het krieken van de morgen
de prauwen in zee tot ze drijven,
Breng de lading bestemd voor iedere boot,
Laat de bemanning de bagage stuwen
en sjerren,
Stoot af, ga zitten en roei weg.”*

Prauwenlied van Hawaii.

Migratie-wegen en migratie-wijzen; oorzaken van de migraties

Zonder de aanwezigheid van enkele Amerikaanse cultuurgoe-deren te ontkennen, hebben wij in het voorafgaande uiteengezet dat de oorsprong van de Polynesische beschaving in Azië, meer in het bijzonder in Indonesië te zoeken is. Dit geldt waarschijnlijk ook voor gewoonten zoals het koppensnellen, tatoeage en beschil-dering, de bevloeiing van velden, het gebruik van spleettrommen voor tijdingen etc. Staat dus de Aziatische herkomst vast zowel van de Polynesiërs zelf als van een groot deel van hun beschaving, vergeleken met die van de meeste Indonesische volken vertoont hun cultuur een ouderwets karakter. De Polynesiërs verlieten zo-als wij reeds uiteenzetten de Indonesische archipel vóór allerlei nieuwe cultuurtrekken hier binnendrongen. Zo zijn bij hen geen Hindoe-invloeden aanwijsbaar; met de rijstbouw zijn ze onbe-kend gebleven. De kunst van het weven ontbrak met uitzondering van enkele enclaves in Micronesië. Hetzelfde geldt voor het pot-tenbakken. Er is geen indicatie, dat zij ooit metaalbewerking ge-kend hebben. De gepolijste stenen werktuigen der Polynesiërs vertonen een grote differentiatie, al deze werktuigtypen komen echter in Zuidoost Azië eveneens voor. Dit betekent dat de Poly-nesiërs uit Indonesië geëmigreerd zijn in het Laat Neolithicum.

De geïsoleerde ligging van Polynesië t.o.v. de werelddelen was een der oorzaken dat de bewoners na hun vestiging in dit gebied

weinig aanraking hadden met andere volken. Behalve de afwezigheid van bepaalde technieken, vormt ook het ontbreken van bepaalde goederen die in Zuidoost Azië een enorme verbreiding hebben, een bewijs hiervoor. Zo bv. oude kralen, Chinees porcelein en bronzen voorwerpen. Deze troffen wij wel aan op Nieuw Guinea en op de Palau-eilanden, echter niet in Polynesië.

Wij kunnen niet met zekerheid zeggen wanneer de Polynesiërs Indonesië verlaten hebben, al moet dit geweest zijn toen het Laat-Neolithicum daar nog in volle bloei was. Evenmin kunnen wij een omlijnd gebied aanwijzen, vanwaar zij afkomstig zouden zijn. Vermoedelijk zal het in het noordoosten van de archipel gelegen hebben, Celebes en de Philippijnen komen hiervoor het meest in aanmerking. Reeds werd gewezen op de onjuiste mening van Percy Smith, dat de Polynesiërs van Java afkomstig zouden zijn (zie hfdst. I).

Wat dreef dit neolithisch volk steeds verder over de oceaan totdat het Polynesië bevolkte? Misschien was dat de komst van andere, mongolide volken binnen Indonesië. Vermoedelijk waren er ook andere oorzaken, die wij nog zullen behandelen.

Welke route volgden de Polynesiërs om hun huidig woongebied te bereiken? Er zijn twee mogelijkheden, nl. via Melanesië of via Micronesië. Wij spraken hier reeds over in hoofdstuk III, Planten en dieren. Bij het volgen van de eerste route zouden de Polynesiërs langs de kust van Nieuw Guinea getrokken zijn, of de route via Palau en de Carolinen genomen moeten hebben (dus gedeeltelijk eveneens via Micronesië). Dat zij de kust van Nieuw Guinea gevolgd zouden hebben lijkt ons onwaarschijnlijk; immers, dit eiland was al bewoond en wel door agressieve stammen. Dat geldt trouwens ook voor Melanesië. Het is daarom waarschijnlijk, dat de Polynesiërs via Micronesië hun woongebied zijn binnengetrokken. Zoals wij al eerder suggereerden moet deze trek vnl. langs de vulkanische eilanden in dit gebied hebben plaats gehad in verband met het meegenomen beschavingsbezit. Immers, anders zouden de Polynesiërs een deel van hun materiële cultuurgoederen hebben verloren.

Op de atollen was geen steen voorradig, zodat men hier geen werktuigen van dit materiaal kon maken. Ook wilden de gewassen hier minder goed gedijen, en het voederen van de huisdieren bracht eveneens moeilijkheden mee. De koraaleilanden zullen dus dienst gedaan hebben als tijdelijke pleisterplaats, maar een verblijf van lange duur kan alleen op de vulkanische eilanden plaats hebben gehad. Men zal de ligging van deze eilanden zeer goed geweten hebben, daar men wel mag aannemen, dat de Polynesiërs over een goede zeevaartkundige kennis beschikten en al van te voren exploratietochten hadden gemaakt, voordat

zij zich steeds verder oostwaarts waagden. De betekenis, die de vulkanische eilanden hadden blijkt wel hieruit, dat zij in de overleveringen altijd met name genoemd worden, wat met de atollen nimmer het geval is. Men noemde de eerste soort eilanden *whenua* (*fenua*), het austronesisch woord voor land, aarde.

De uittocht uit Indonesië ligt zover in het verleden, dat hierover geen legenden meer bestaan. Hebben wij in Polynesië zelf houvast aan de vele namen van eilanden, die in de overleveringen genoemd worden, plaatsen buiten dit gebied worden niet gemeld. De wijze, waarop de migratie uit Indonesië in zijn werk ging, zal niet veel hebben verschild van die waarop dat later in Polynesië zelf geschiedde. En daarvoor hebben wij enig houvast aan de overleveringen. Zoals reeds gemeld, heeft men op de Genootschapseilanden en op Samoa geen herinnering meer aan een land van herkomst; dit bewijst, dat dit eilanden zijn, die reeds zeer vroeg bevolkt werden. Op vele eilanden heeft men overleveringen, dat de bevolking van de Genootschapseilanden afkomstig is. Zo bv. op Nieuw Zeeland: „Wij komen van het grote Tahiti, van het verre Tahiti..... van Hawaiki” zo reciteerden de Maori.¹⁾ (zie ook blz. 6).

Op Aitutaki wordt verteld, dat een van de kolonisten, Te Erui, uit Kupuora afkomstig is.²⁾ Kupuora ('Uporu) is een landstreek op Tahiti.³⁾ Op Mangareva was de voorouder Keke van de Genootschapseilanden gekomen om zich hier voorgoed te vestigen.⁴⁾ Ook de bewoners van Hawaïi waren van de Genootschapseilanden afkomstig. Hieruit blijkt dat de Genootschapseilanden een centrum zijn geweest voor uitzwermingen naar elders.⁵⁾ Op Tahiti zelf was een groot deel van deze eilanden nog bekend in overleveringen en gedichten: „Zij voeren naar het oosten naar Mangareva, naar het zuiden naar de Parkieten-eilanden en naar het noorden, naar het brandende Vaihi.”⁶⁾ (Hawaïi, een van de weinige eilandengroepen in Polynesië met werkende vulkanen). Ten tijde van de ontdekking van de Pacific door de Europeanen werden door de Polynesiërs nauwelijks meer grote tochten gemaakt. Cook en Forster vertellen, dat een zekere Tupaia de enige Tahitiaan was die een groot aantal eilanden gelegen tussen 140° en 180° W.L. bezocht had. Op Tupaia's aanwijzingen liet Cook een kaart van deze eilanden vervaardigen, die Forster in zijn boek heeft opgenomen.⁷⁾ Kaarten, zoals men die in Micronesië gebruikt en waarop zelfs zeestromen zijn aangegeven, zijn van Polynesië niet bekend en evenmin bestonden in dit gebied zeevaartscholen. Er bestonden echter wel deskundigen op zeevaartgebied die in de overleveringen vaak gemeld worden. Genoemde Tupaia is waarschijnlijk een van de laatste vertegenwoordigers van deze experts; het was hun taak, de reizigers veilig over de oceaan te leiden. Voordat de Polynesiërs

een reis ondernamen onderwierpen zij zich vaak aan een langdurig ceremonieel. Na het inslaan van proviand, wanneer de boot te water was gelaten en gereed voor de reis, wierpen de reizigers repen boombast in zee en riepen uit:

„Luister naar ons gedurende onze reis, o goden! Leidt ons veilig naar land. Laat onze reis gunstig zijn, vrij van kwaad! Geef ons een bries, laat het weer goed zijn en de hemel helder. Luister naar ons, o goden!”⁸⁾

De ontmoeting, die het vertrek veroorzaakte, verschilde niets van wat wij in zo'n geval zouden ondervinden, zoals uit het volgende gedicht van Mangareva blijkt:

„Dit is Hatu-mata, embarcatieplaats
Ik voel het verdriet in mij knagen
om de verwanten, die ik achterlaat, o plaats van vaarwel
Hijs de sprietzeilen
De gevorkte zeilen die de boot Heke-hua-tinaku voortbewogen
Zeil de prauw Heke-hua-tinaku
Zeil met de wind van achteren.”⁹⁾

Zeer goed bruikbaar om een beeld te krijgen van de oude scheepvaart en de wijze van kolonisatie zijn de overleveringen van de Cookeilandbewoners en van de Maori. De laatste migratie naar deze eilanden ligt nl. niet zover in het verleden als dat op vele andere eilanden het geval is. Daar een deel van de bevolking van Nieuw Zeeland behalve van de Genootschapseilanden van Aitutaki en Rarotonga afkomstig is kan men de overleveringen van beide gebieden met elkaar vergelijken.

Evenals elders in Polynesië was het reciteren van belangrijke feiten uit het verleden ook op Nieuw Zeeland en de Cookeilanden gebruikelijk: men gaf hierin onderricht in een speciaal gebouw de Whare Wananga (Hare Vananga op de Cookeilanden). De nadruk werd gelegd op foutloos memoreren:¹⁰⁾ dit neemt natuurlijk niet weg, dat de verhalen in de loop der tijden wijzigingen en uitbreidingen hebben ondergaan. Men kan echter deze overleveringen bij de verschillende stammen vergelijken. Wij weten, dat volgens de overlevering Kupe Nieuw Zeeland had ontdekt (zie hfdst. I). „Ik vond een groot land met veel mist bedekt, in de open zee die in het zuiden ligt.” Hij voegde eraan toe, dat het onbewoond was en liet aanwijzingen na, hoe men dit grote land moest bereiken. Daarvan maakte volgens een andere overlevering twee eeuwen later Toi, een inwoner van Hawaiki, gebruik. Zijn kleinzoons hadden een zeilwedstrijd gewonnen, die door de grootvader van een heuvel af werd gadegeslagen. Zijn trots sloeg echter om in angst, toen een plotseling opstekende oosterstorm de prauwen weldra uit het gezicht deed verdwijnen. Vol ongerustheid

begon Toi aan de opsporing van zijn kleinzoons. Zijn speurtocht voerde hem naar Nieuw Zeeland, waar hij op het Noordeiland landde. Intussen waren zijn kleinzoons erin geslaagd Hawaiki weer te bereiken. Nu ging echter op zijn beurt een van hen, Whatonga, zijn grootvader zoeken. Zijn moeite werd beloond, daar hij Toi op het Noordeiland aantrof. Volgens de overlevering bleven grootvader en kleinzoon hier wonen en trouwden zij met vrouwen uit de bevolking, die daar reeds lang gevestigd was. Zij waren dus niet de eersten, die hier hun domicilie hadden opgeslagen. Overbevolking van de Polynesische eilanden vond waarschijnlijk al ver in het verleden plaats en zo zullen velen de weg gevonden hebben naar Kupe's „Grote land in het zuiden”, ondanks de afstand die men moest afleggen en die bv. vanuit Tahiti gelijk was aan die van Amsterdam tot Agadez in de Sahara. De Polynesiërs zorgden er wel voor, Nieuw Zeeland in de zomer te bereiken. Bij Kupe's koers werd ook de maand genoemd, waarop men het gunstigst uit kon zeilen; de reis kon binnen een maand gemaakt worden.

Voer men 's nachts op de sterren, overdag werd de koers bepaald door de stand van de zon, de zeestromen en de windrichting, die aangegeven werd door een lange vaan. De positie van de eilanden werd aangegeven door de zg. „eilandenwolk”, de weerspiegeling van de lagune in de lucht en door de trek van de vogels: wij zagen, dat deze Kupe de weg hebben gewezen (zie hfdst. I). Na een langdurige en vermoedelijk vrij ongerieflijke reis, opeengepakt als men zat in de prauwen, bereikte men tenslotte de plaats van bestemming. Uit de naam, waaronder Nieuw Zeeland bij de Maori bekend staat, nl. „Het Land van het Lange Daglicht” (*Te Ao tea Roa*) blijkt de verwondering van de bewoners der tropen voor de lange dagen van de gematigde zone.

Ongeveer 20 generaties geleden volgens de Maori-genealogieën¹¹⁾ (d.i. als men een generatie op 25 jaar stelt in de 15e eeuw) vond de laatste grote migratie vanuit de Gezelschapseilanden plaats.¹²⁾ De namen van de prauwen, waarmee de kolonisatie plaats had, werden met trots geciteerd in de Whare Wananga. Vandaar, dat deze migratie bekend staat als „De Vloot”. De meeste boten landden evenals Toi dat gedaan had, in de Bay of Plenty: de landingsplaatsen werden later taboe verklaard. Bij aankomst bloeiden de rode Pohutukawabloemen: een van de aanvoerders wierp zijn rode hoofdtooi, symbool van zijn Tahitiaanse waardigheid, in zee terwijl hij riep: „Zo wordt de rode kleur van Hawaiki weggeworpen voor het rood van het nieuwe land, dat ons begroet.”¹³⁾

Deze daad was symbolisch. Wat niet meer gebruikt kon worden van de Tahitiaanse levenswijze was ballast die men overboord moest gooien. Van het aanpassingsvermogen der kolonisten werd

veel gevergd en zo moesten nieuwe wegen ingeslagen worden. Dit gold natuurlijk niet zozeer voor de andere eilanden in de tropen, die gekoloniseerd werden.

Uit de overleveringen der Maori blijkt dat de kolonisatie in verschillende perioden plaats vond en dat zij geschiedde vanuit verscheidene eilanden. Het eerste wordt ook bevestigd door prehistorische opgravingen, die op het Zuideiland een cultuur aan het licht brachten welke verschildte van die der Maori ten tijde van de Europese ontdekkingen.¹⁴⁾ Zo ontbrak de door de Maori van later tijden veel gebruikte spiraal. Bij de Moriori van de Chatameilanden is deze zg. Moajagerscultuur (zo genoemd naar de reuzenvogel, waarop in die periode veel jacht gemaakt werd; zie ook blz. 68) nog gedeeltelijk blijven bestaan. Deze beschaving geleek in enkele opzichten op die van de randgebieden van Polynesië, nl. de Marquesas en Paascheiland, waar eveneens allerlei archaische cultuuruitingen behouden bleven.

Gezien de betekenis, die de scheepvaart had, verwondert het ons niet, dat de prauwen in de Polynesische cultuur een belangrijke plaats innamen. Zoals wij zagen bleven de namen van de prauwen, die dienst hadden gedaan bij de kolonisatietochten in de overlevering bewaard. De maatschappij werd vaak met een schip vergeleken, waarbij de hogere standen de voornaamste onderdelen van de boot waren, het gewone volk de minder belangrijke.

Het bouwen van boten was het werk van vaklieden. Zij werden betaald in de vorm van feesten. In de Polynesische maatschappij nam de vakman, de *tohunga*, een belangrijke plaats in: de botenbouwers stonden hierin wel bovenaan.

Het tewater laten van een schip is in onze samenleving maar een kleine plechtigheid vergeleken met die van een prauw in Polynesië: feestelijk uitgedost stroomde de bevolking hiervoor samen. Er ging een gejuich op, als de prauw „het water dronk”; gewoonlijk ging dit gepaard met een mensenoffer.

Voor kolonisatietochten werden de vlerkprauw en de dubbele boot gebruikt. De eerste voer sneller, maar de laatste had het voordeel, dat zij veel meer mensen en proviand vervoeren kon; de grote dubbele boten boden plaats voor 2 à 300 mensen, d.i. meer dan een Vikingschip.

Wat bracht de Polynesiërs er eigenlijk toe, huis en haard te verlaten en zich steeds verder te wagen over de Grote Oceaan? Zoals wij zagen, dreef de komst van meer mongolide volken hen vermoedelijk uit Micronesië. Wat de andere redenen waren, dat zij de Vele Eilanden koloniseerden, zal nader uiteengezet worden.

De mening van Piddington¹⁵⁾, die de verspreiding van de Polynesiërs als een kwestie van het noodlot ziet, is niet juist. Het kwam natuurlijk wel voor, dat uit de koers gedreven prauwen kans za-

gen, een eiland te bereiken (men vergelijk het verhaal van de kleinzoon van Toi). Tegen Piddington's hypothese pleit echter, dat het in het algemeen, bv. bij visexpedities voor vrouwen taboe was, in een prauw plaats te nemen. Wilde men echter een eiland gaan koloniseren, dan werd dit gebod vanzelfsprekend opgeheven. Dit wijst op een bewuste emigratie, evenals de voorzorgen die men nam, wat de proviandering betrof: zo werden gedroogde vis, bananen, meel, taro, bataten, broodvruchten, kokosnoten etc. meegenomen en bamboe's en kalebassen om zoet water in te bewaren.¹⁶⁾ Aan boord werd een stookplaats gemaakt, waar onderweg gekookt kon worden. En men strekte zijn zorgen niet alleen tot de fouragering uit, maar nam ook zaden en knollen mee, om die in het nieuwe land te planten. Ook de huisdieren kregen een plaats in de prauw: in de overleveringen worden een enkele maal de namen van de meegenomen honden genoemd.

Tegen het toevallig karakter van deze migraties pleit voorts het feit, dat de bemanning van te voren vaak een training onderging, zodat zij lange tijd buiten het drinken van water kon.

Voeren de Polynesische prauwen als een arke Noach's over de oceaan, zij bereikten niet zomaar toevallig hun Ararat. Vele eilanden waren al ontdekt voor zij door kolonisten bevolkt werden: beroemde ontdekkingsreizigers worden in de overleveringen genoemd, zodat er wel degelijk van exploratietochten gesproken kan worden. De kolonisten volgden de aanwijzingen, die de zeevaarders hun nagelaten hadden, zoals uit het verhaal van Kupe blijkt.

Als voornaamste oorzaak van de migraties, die zich steeds verder over Polynesië uitstrekten mag wel overbevolking genoemd worden. De kleine eilanden werden immers na verloop van tijd overbevolkt doordat de levensvoorwaarden gunstig waren. De Polynesiërs waren zich dit probleem bewust en zij hadden een aantal middelen om dit vraagstuk te bestrijden: „het meten in overeenstemming met de aanwezige hoeveelheid voedsel”, zoals het op Tikopia werd uitgedrukt.¹⁷⁾ Dit waren geboortebeperving, kindermoord en emigratie.¹⁸⁾

Reeds in oude overleveringen wordt verteld, dat overbevolking tot uittocht dwong. Als voorbeeld halen wij de kolonisatie van Rarotonga aan, waartoe Ru, afkomstig uit Hawaiki (Ra'iatea) het initiatief nam. Hij zag, dat overbevolking dreigde in zijn gebied en riep zijn verwanten tezamen. „Ik zie dat de valleien krioelen van mensen en dat zelfs de berghellingen dichtbevolkt raken. Ik heb een ster uitgezocht en beneden die ster is een land, dat ons van een vredig tehuis zal voorzien.” Ru volgde zijn geluksster en belandde op Aitutaki (Cook-eilanden); in een dans wordt zijn tocht naar dit eiland tot op heden toe levendig gehouden.¹⁹⁾

Ook het opperhoofd Te Erui verliet Kupu (een landstreek op Tahiti) omdat dit overbevolkt raakte.²⁰⁾

Een andere oorzaak voor het verlaten van het geboorteland moet men zoeken in het erfrecht der Polynesiërs, waarbij titels en vaak ook grond en goederen aan het oudste kind kwamen. Op sommige eilanden, bv. op Tikopia, werd het grondbezit onder de zoons verdeeld; de oudste zoon krijgt echter het belangrijkste stuk grond. De jongere zonen van het hoofd konden priester worden, of deskundige op een of ander gebied, maar daarmee waren voor hen de mogelijkheden toch uitgeput. Hierbij komt, dat men in de oude Polynesische maatschappij er erg op uit was, zich door een of ander feit te onderscheiden. Deze eerezucht was er oorzaak van dat de jongere zoons van hoofden gaarne naar een ander eiland trokken (vgl. de Spaanse conquistadores en vele Engelse kolonisten in Australië, eveneens jongere zoons van edellieden); immers, zo bestond er voor hun dan ook de mogelijkheid, zich een hoofdschap te verwerven. Zij werden dan de grondlegger van een nieuw geslacht, hun naam stond aan de top van een nieuwe genealogie, de grootste eer, die een Polynesiër kon overkomen. De volgende geslachten vertelden vol trots over de daden van hun voorvader, de eerste, die het nieuwe land in bezit had genomen. Zo stond immers ook voor jongere zonen van de hogere standen de mogelijkheid open, zich door kolonisatie de zozeer begeerde grond te verschaffen. Hoe gewaardeerd dit bezit was en hoe graag men dit in het nieuwe land veilig wilde stellen, vertelt ons de overlevering van de Te Arawa, een van de prauwen die ongeveer 20 generaties geleden de Genootschapseilanden verliet met als bestemming Nieuw Zeeland. De aanvoerders van deze boot verdeelden het land al, nog vóór ze voet aan wal zetten. Toen 's morgens de kust in zicht kwam, sprong Tama te Kapua, de kapitein, op en riep: „Die kaap daar, dat is de brug van mijn neus”, waarmee hij aanduidde, dat hij zich dat deel toeëigende. Tia, zijn oom, deed niet voor hem onder: „Dat heuveltje daar ten zuiden van, en van daar tot aan de berg toe, dat is de buik van mijn zoon.” Zijn andere oom Hei, bang dat er voor hem niets over zou schieten viel snel in: „Van die berg af tot de bergketens die daar wazig te zien zijn, dat is de buik van mijn zoon.”²¹⁾

De bemanning van een prauw, die op kolonisatietocht uitvoer werd uit de lagere standen gerecruteerd. Immers, ook voor deze gold het eerstgeboorterecht: de jongere zoons konden niet in de rechten van hun vader treden. Zij konden handwerker worden of krijgsman, maar nog aanlokkelijker was het mee te gaan op kolonisatietocht en zich op een ander eiland een bestaan te verschaffen. Ook bestond de mogelijkheid, dat ze op eigen initiatief uitvoeren: dit wordt onder andere verteld van Mangareva, waar-

van de oudste bewoners volgens de overleveringen eenvoudige vissers waren.²²⁾

De psychische gesteldheid van sommige lieden maakte hen waarschijnlijk eerder geschikt, de banden met het geboorteland te verbreken en het initiatief tot emigratie te nemen. Zelfs daarover kunnen de oude overleveringen ons nog inlichten: zij geven vaak een psychisch beeld van de leiders van zo'n tocht. Zo wordt de reeds genoemde kapitein van de Te Arawa ons voorgesteld als een ongedurig iemand; zijn grootvader vergeleek hem met de veranderlijke wind.²³⁾ Hij was ook haantje de voorste, zoals blijkt uit de reeds beschreven wijze, waarop hij zich in het bezit stelde van land. Ongetwijfeld waren deze kolonisten, evenals de zeevaarders in het algemeen, vaak avonturiers, die zich op deze wijze lauweren wilden verschaffen. Vaak leidde deze trek, maar voornamelijk de wens grond te bezitten, tot raids op bewoonde eilanden. Kolonisatie was dan eveneens het doel van deze overvallen. Zo werden vanuit Mangareva herhaaldelijk raids gepleegd op een eiland met een zeer moeilijke landingsplaats, Mata ki te Rangi²⁴⁾: deze beschrijving slaat op Pitcairn, waarvan de bevolking reeds uitgestorven was, toen het door de Europeanen ontdekt werd. Misschien is dit feit gevolg van de bovengenoemde overvallen en de nasleep ervan.

Aan de overwonnenen werd soms toegestaan zich in te schepen en koers te zetten naar een ander eiland: zelfs mochten zij zich uitrusten met proviand. Soms echter konden de verslagenen hun levens slechts redden door een overhaaste vlucht. Hornell meldt, dat een hoofd jarenlang een aantal boten gereed hield, om in geval van nood te ontsnappen.²⁵⁾

Ook vrees voor strijd kon leiden tot migratie en kolonisatie op een ander eiland.

Als voorbeeld van een straf, die kon leiden tot vestiging op een ander eiland noemt Firth tenslotte verbanning.²⁶⁾

Samenvattende kunnen wij dus zeggen dat er in de meeste gevallen niet gesproken kan worden van een toevallige inbezitname van Polynesië door de mens, maar van een bewuste kolonisatie. Hiervoor pleit het medevoeren van eetbare planten en huisdieren. Als voornaamste oorzaak kan overbevolking genoemd worden; verder de in Polynesië heersende primogenituur. Een andere belangrijke oorzaak was oorlog, gevoerd met het doel, zich de grond van de overwonnenen toe te eigenen: de verslagenen kregen vaak de gelegenheid, zich op een ander eiland een bestaan te verschaffen. Nog andere oorzaken voor een kolonisatie kunnen zijn: vrees voor wraak en verbanning.

Zo verspreidde de mens zich over geheel Polynesië: vooral wat betreft de materiële cultuur volgden de kolonisten datgene, wat

in het moederland gebruikelijk was. Zo waagden de Maori een paar keer de overtocht naar Hawaiki, om hun voorraad planten aan te vullen²⁷⁾; het bleek echter dat ondanks alle moeite en zorgen de gewassen in het koudere klimaat niet gedijen wilden. Van de migraties in Polynesië zelf en de manier, waarop deze geschiedden, geven de overleveringen der Polynesiërs ons een vrij duidelijk beeld: men mag aannemen, dat de uittocht uit Indonesië, die al in een te ver verleden ligt dan dat de legenden ons daarover iets vertellen, op een dergelijke wijze plaats heeft gevonden. Wij wezen reeds op de overeenkomst van Polynesische prauwen met veel typen in Indonesië. Ook de wijze van navigatie vertoont grote gelijkenis. Zowel Indonesische als Polynesische zeevaarders kennen kompas noch sextant en varen 's nachts op de sterren en houden overdag rekening met de zonnestand.

- 1 Best, 1904, dl. I, blz. 22.
- 2 Low, 1934, blz. 17.
- 3 Henry, 1928, blz. 74 en 554.
- 4 Laval, 1938, blz. 7.
- 5 In het westen van Polynesië waren Samoa en Tonga dergelijke uit-zwermingscentra. Van hieruit richtten de kolonisatietochten zich naar het westen, waar de zg. Polynesische enclaves in Micronesië en Melanesië bevolkt werden (Ontong Java, Sikayana, Rennell Island, Tikopia, Kapinga Marangi etc.). Het betreft hier geen oude resten van een Polynesische bevolking, maar een tamelijk recente migratie, zoals door taalkundig onderzoek is aangetoond. De op deze enclaves gesproken talen bevatten geen archaische Polynesische woorden. Buck, 1938, blz. 42.
- 6 Buck, 1938, blz. 83.
- 7 Forster, 1783, blz. 442.
- 8 Henry, 1928, blz. 178.
- 9 Buck, 1938, blz. 283.
- 10 Best, 1904, dl. I, hfdst. III „The Whare Wanaga, or School of Learning”. Tregear, 1904, blz. 374.
Voor Aitutaki zie Buck, 1927, blz. 35.
- 11 Best, 1904, dl. I, blz. 56.
- 12 Eén van de prauwen was van de Cook eilanden afkomstig.
Voor migraties naar Nieuw Zeeland zie o.m.
Buck, 1938, blz. 269.
idem 1949, 1ste hoofdstuk.
Gudgeon, 1892, blz. 214.
idem, 1893.
Houston, 1935/'36, blz. 36.
- 13 Buck, 1938, blz. 270.
- 14 Duff, 1950.
- 15 Piddington, 1939, blz. 225.
- 16 Buck, 1938, blz. 38.
Lowe, 1934, blz. 17.
- 17 Firth, 1939, blz. 43.

- 18 Op Tikopia kwam hier nog het celibaat bij, dat aan bepaalde personen werd opgelegd (zie Firth, 1939, blz. 36 en 42).
- 19 Buck, 1938, blz. 97.
- 20 Lowe, 1934, blz. 74.
- 21 Takaanui Tarakawa, 1883, blz. 231.
- 22 Laval, 1937, blz. 7.
- 23 Takaanui Tarakawa o.c.
- 24 Laval, 1937, blz. 11.
- 25 Hornell, 1937, dl. I, blz. 51.
- 26 Firth, 1939, blz.
- 27 Locke, 1922.

HOOFDSTUK V

Eenheid en verscheidenheid van de Polynesische cultuur

a. *Eenheid van de Polynesische cultuur.*

De oudere Europese reizigers en culturele anthropologen, zoals Cook en de Forsters herkenden Polynesië duidelijk als één cultuurgebied. Ook Gerland ¹⁾ wees met nadruk op de culturele eenheid, die voor hem een groter probleem was dan de differentiatie, die hij echter eveneens naar voren bracht. Hij zag de oorzaak in de gelijkvormigheid van het woongebied. Dit kan inderdaad een factor zijn: op vrijwel alle eilanden droeg men dezelfde kleding, had men dezelfde gewassen en at men hetzelfde voedsel. Kwamen men in een andere natuurlijke omgeving terecht zoals de Polynesiërs van de gematigde zone, de Maori van Nieuw Zeeland, dan bracht dat noodzakelijkerwijs een verandering van de materiële cultuur met zich mee. Kleding van Nieuw Zeelands vlas gevlochten en aaneengenaaide hondenvellen vervingen de geklopte boombast uit de tropen. Het menu werd minder gevarieerd doordat de meeste gewassen uit de tropen meegebracht niet gedijen wilden, met uitzondering van de uit Amerika afkomstige *kumara* en een grovere variëteit taro. Op het Zuideiland wilden deze laatste echter alleen op enkele beschutte plaatsen groeien: de Maori gaven hier de landbouw op en werden jagers en verzamelaars. Ook de huizenbouw onderging verandering: de luchtige constructies uit de tropen maakten plaats voor lage woningen met dichte wanden, die gedeeltelijk ingegraven waren. Op het Noordeiland bouwde men wel woningen boven de warme bronnen.

Kan men wat betreft de materiële cultuur de gelijkvormigheid gedeeltelijk verklaren door dezelfde natuurlijke omgeving en klimaat, voor de sociale organisatie bv. gaat dit niet op; Gerland gaat hier verder niet op in. Bepaalde instellingen bleven gehandhaafd als ze een belangrijke plaats in de samenleving innamen. Als voorbeeld nemen wij de *ariki* en de *tohunga*, het hoofd en de

expert. De eerste was zoals wij reeds zagen (zie blz. 2), de oudste van zijn geslacht, de afstammeling der goden, het centrum van de Polynesische samenleving. Hij was een coördinatiefiguur; zowel in religieus als in economisch opzicht en in vele gevallen berustte ook de politieke macht bij hem. Hij was de levende god op aarde: hij mocht voedseltaboe's instellen en ze weer opheffen. Zonder de *tohunga* (de naam wordt ook voor priester en artist gebezigd) kon de maatschappij het evenmin stellen. Wij wezen reeds op hun betekenis bij de scheepsbouw. Welke wijzigingen de oude Polynesische cultuur der Maori door de nieuwe omgeving ook mocht ondergaan, ook hier vinden wij, als over geheel Polynesië, de *ariki* en de *tohunga*.

Een factor voor de culturele gelijkvormigheid kan men ook zoeken in het *isolement*, waarin de Polynesiërs leefden. Het contact met Amerika was niet van langdurige, noch van diepgaande aard. Het leverde enkele gewassen op, de *kumara*, de grote kalebas (*Cucurbita maxima*) en een katoensoort; vermoedelijk is een gebruik als het balsemen van doden op Tahiti eveneens ontstaan onder Indiaanse invloed. Ook de aanraking met Azië was na de vestiging van de Polynesiërs in hun huidig woongebied gering.

Wij betoogden in de voorafgaande hoofdstukken dat het Polynesisch cultuurbezit uit Indonesië afkomstig was: de Polynesiërs hebben het gelijk met hun vertrek uit dit gebied meegenomen. Mogen zij enkele cultuurelementen uit Zuidoost Azië eerst na hun vestiging in Polynesië via Melanesië of Micronesië overgenomen hebben, hun beschaving is laat neolithisch. Wij wezen er reeds op (zie hfdst. IV) dat latere cultuurstromen en cultuurelementen, die zich over Indonesië en ook over het westelijk deel van Micronesië en Melanesië verbreidden, Polynesië niet bereikten. Dit wijst op een aanzienlijk isolationisme, waardoor van buitenaf weinig veranderingen in de Polynesische cultuur optraden. Aziatische zeevaarders en handelaren deden Polynesië niet aan, daar hier voor hen weinig te halen viel. De gewassen waren dezelfde als bv. in Indonesië, het aantal cultuurplanten was echter geringer, specerijen ontbraken. Edelgesteente en ertsen kwamen er niet voor. De meeste aanraking hadden de Polynesiërs nog met Oost Melanesië en Oost Micronesië: het aantal nieuwe cultuurelementen, dat via deze eilanden Polynesië binnendrong was echter gering. Zo kende men het weven op Kapinga Marangi en Ontong Java, twee Polynesische enclaves in bovengenoemde gebieden: het bleef echter beperkt tot deze eilanden. Op Tonga konden de *fahu*, de vrouwelijke leden van het meervoudig gezin, van hun oom (moeders broeder) erven. In overig Polynesië is dit ongebruikelijk en komt de naam *fahu* niet voor. Wel echter weer op Fidji, waar wij de *fasu* vinden. De Tonganen hebben de instelling dan ook van de Fidji-

anen overgenomen, maar de cultuurdiffusie bleef beperkt tot deze eilandengroep.²⁾

b. *De verscheidenheid van de Polynesische cultuur.*

1. *De Melanesische oerbevolking.*

Volgens sommige volkenkundigen³⁾ waren de Polynesiërs niet de oudste bewoners van de „Vele Eilanden”, maar zijn zij voorafgegaan door de Melanesiërs. Deze Melanesische oerbevolking diende vooral om de op enkele eilanden aanwezige cultuurtrekken te verklaren, die niet algemeen in Polynesië voorkwamen.

In de donker gekleurde, kroesharige individuen zag men hun representanten. Naar alle waarschijnlijkheid vond vermenging met Melanesiërs reeds plaats, vóór de Polynesiërs hun huidig woongebied binnentrokken. Vele Indonesische volken, vooral in het oosten, vertonen een dergelijke menging. Zo bv. Ambonnezen, de Tanembarezen, de bewoners van Timor. Ook onder de Sa'dan Toradja van Celebes treft men families van donker gekleurde, kroesharige lieden aan. En zelfs met enkele volken op het Aziatische vasteland is dit het geval, o.a. met een Naga-stam.

Als een ander bewijs trachtte mevrouw Routledge schedelmateriaal van Paascheiland aan te voeren. Métraux wees er echter op, dat deze schedels, afkomstig uit begraafplaatsen, van recente oorsprong zijn.⁴⁾

Verder zocht men steun bij legenden en overleveringen, zoals Best dit gedaan heeft bij de Maori en meende, dat men hierop afgaande, voor Nieuw Zeeland een Melanesische oerbevolking kon aannemen.

Zo geloofden de Hawaïers in het bestaan van de Manahune, een soort kabouters. Zij worden beschreven als donkere wezentjes, die zich overdag niet laten zien, maar 's nachts hard werkten. De beschrijving, die men van deze kobolden geeft, slaat echter meer op Negrito's dan op Melanesiërs. Uit de toverkunsten die men hun toedicht, trekt Katharine Luomala terecht de conclusie dat de Manahune nooit mensen zijn geweest, maar sprookjesfiguren.⁵⁾ De Manahune van Hawaï bracht men in verband met de Menehune van de Genootschapseilanden, een naam waarmee daar de stand van de vrije lieden werd aangeduid. Zij behoorden echter niet tot de laagste stand van de bevolking, de slaven; niettemin zag men in hen, in verband met de Manahune van de Hawaïers, de representanten van de Melanesische oerbevolking. Anthropologisch noch cultureel onderscheidde deze Menehune zich echter van de andere Tahitiaanse standen. En verder

moet erop gewezen worden, dat er tussen de Manahune en Menehune in feite alleen een naamovereenkomst bestaat, die zo ongeveer betekent „zij, die in alle stilte hard werken.” Op Tahiti de naam voor een stand, die hier inderdaad nog het meeste werk verrichtte, op Hawaï de benaming voor kabouters, die daar een ideaal van hard werken belichaamden, een ideaal, waar de bevolking zelf niet zo spoedig meer aan toekwam.

Ook in het Arioigenootschap zag men een cultuurgoed van de Melanesische oerbevolking. Het onderscheidt zich echter van de Dukduk etc. doordat ook vrouwen als leden zijn toegelaten. Ook een andere trek van de Melanesische genootschappen ontbrak, nl. de geheimzinnigheid. Zoals wij reeds zagen, kan men de Arioi opvatten als een bijzondere ontwikkeling van de Polynesische jeugdverenigingen.

Nog andere argumenten werden aangevoerd: zo bv. het bewaren van schedels van verslagen vijanden en kannibalisme.⁶⁾ Deze gewoonten zijn echter geen monopolie van Melanesiërs. Vooral het eerste gebruik is in Zuidoost Azië wijdverbreid onder de zg. megalithische volken. Een ander Melanesisch survival zag Linton in de geringe macht, die het hoofd naar zijn mening op de Marquesas en op Nieuw Zeeland had.⁷⁾ Al was de greep op de onderdanen hier niet zo groot als bv. op Tahiti, zij is toch aanzienlijk (dit nog afgezien van het feit, dat de Melanesische hoofden niet zo machteloos zijn als Linton het doet voorkomen).

Een ander Melanesisch overblijfsel zag men in de vogelcultus van Paascheiland.⁸⁾ Tijdens de jaarlijkse komst van de zeezwaluwen op dit eiland trachten de verschillende clans het eerste ei te veroveren. Deze wedstrijd ging met veel ceremonieel gepaard.

Volgens mevrouw Routledge zou de vogelcultus overgenomen zijn door de latere Polynesische immigranten. Van een dergelijke cultus is intussen nergens in Melanesië sprake: hij wordt door een autoriteit als Codrington niet gemeld. De vogelcultus, die alleen op Paascheiland voorkwam is waarschijnlijk ontstaan uit locale omstandigheden. Zeevogels zijn zeldzaam in dit deel van de Oceaan; vandaar dat de jaarlijkse komst van de zeezwaluwen grote indruk maakten op de Paascheilandbewoners.

2. *Cultuurhistorici en diffusionisten.*

Zag men tot het begin van de 20e eeuw de kolonisatie van Polynesië niet als een bijzonder ingewikkeld vraagstuk, anders werd dit, toen de aandacht van de cultuurhistorici en diffusionisten op dit gebied viel. Behalve van Melanesiërs en Polynesiërs sprak men van lieden, die hun doden in hurkhouding begroeven, kava-volken, boten met en zonder uitlegger.

Het was Graebner, die het eerst de aandacht vestigde op de cultuurstromen in Oceanië.⁹⁾ Wat betreft Polynesië onderscheidde hij er twee, waarvan de laatste alleen Noord- en Noordoost Polynesië bereikte. De eerste cultuurstroom vond plaats via Melanesië, de laatste via Micronesië.

Percy S. Smith onderscheidde er drie:

de eerste migratie bereikte Samoa, Tonga en misschien Ontong Java, Futuna en Nieuw Zeeland;

de tweede, die van de zg. Tongafiti's, omvatte Tahiti en de Tuamotu's, de Marquesas, Mangareva, Rarotonga en een deel van Nieuw Zeeland;

de derde bereikte de oostkust van Nieuw Zeeland en Hawaï.¹⁰⁾

Deze indeling werd grotendeels gevolgd door Williamson¹¹⁾, die echter de naam Tongafiti's verving door Tangaroanen, naar de Polynesische zeegod Tangaroa. Deze god zou door de dragers van deze cultuur vereerd zijn.

Tussen de opvattingen van Haddon en Hornell en die van Rivers bestaat weinig verschil, zij het dat de beide eersten voornamelijk steunen op de verbreiding van prauwen en hun onderdelen.¹²⁾

Zij maken onderscheid in:

1. een proto-melanesische bevolking, die een austronesische taal, een cultuur hadden, en als vaartuig misschien de dubbele vlerkprouw met een vierkant zeil;

2. de proto-Samoaanse cultuurstroom of wel het eerste kava-volk, dat zich met de proto-Melanesiërs vermengde, dubbele boten bezat, maar ook prauwen met één vlerk.

Hierna kwam het latere kava-volk, dat grote dubbele boten bezat. Handy¹³⁾ dacht zich Polynesië door twee cultuurstromen bevolkt: de laatste daarvan waren de *arii* (afgeleid van *ariki*, zoals wij zagen de Polynesische benaming voor hoofd), vissers, die de god Tangaroa vereerden (zie ook Williamson).

Met de indeling in cultuurstromen van de bovengenoemde diffusionisten gaat een in standen gepaard: de latere cultuurstromen zouden de hogere standen representeren.

Vergelijkt men de resultaten van de verschillende onderzoekers, dan blijken zij vaak niet met elkaar in overeenstemming: zo schrijft Handy de megalithen aan het lagere volk toe, Rivers echter aan de hogere standen.

Tegen de voorstelling, als zouden de lagere standen de cultuur van het onderworpen volk representeren, de hogere die van de later gekomenen, mag men ook bedenkingen aanvoeren. Weliswaar heeft de adel vele privileges, maar dat de cultuur van het gewone volk in alle opzichten van die der hoofden zou verschillen is niet juist. Alle standen gingen in tapa gekleed; de adel had meer te

eten dan het gewone volk, bepaalde lekkere hapjes bleven voor de hoofden gereserveerd, maar in hoofdzaak was het voedsel voor alle standen gelijk.

Tegen Handy's voorstelling, als zouden de arii's (*ariki*) vissers zijn, mag men aanvoeren, dat het Polynesisch hoofdschap gebaseerd was op landbezit (zie ook hfdst. IV) en dat de visvangst pas op de tweede plaats kwam. Op vele eilanden, o.a. op de Marquesas, stonden de vissers laag in aanzien.

Een bezwaar van diffusionisten als Percy F. Smith, Haddon en Hornell is dat zij slechts één cultuurtrek in ogenschouw nemen, de eerste genealogieën, de beide laatste prauwen.

Het is echter niet waarschijnlijk, dat Polynesië een doorgangsgebied is geweest voor vele cultuurstromen: daarvoor is het te moeilijk bereikbaar. Zoals Birket Smith terecht opmerkte¹⁴⁾ heeft de inbezitneming van Polynesië door de mens pas vrij laat in de geschiedenis plaats gehad: pas een beschaving op een bepaald peil maakte het mogelijk, de Vele Eilanden te koloniseren.

Zo moest men in de eerste plaats de beschikking gehad hebben over behoorlijke zeewaardige vaartuigen. Verder over een grote dosis zeevaartkundige kennis.

Het lijkt ons niet waarschijnlijk dat dit proces via meer dan een cultuurstroom heeft plaats gehad. Daarvoor zijn de verschillen in beschaving op de diverse eilanden te gering, de verklaringen van de bovengenoemde cultuurhistorici te kunstmatig en hun onderlinge meningen te verdeeld.

Uit het bovenstaande volgt niet dat wij het diffusionisme verwerpen. Immers, een belangrijk deel van het Polynesische beschavingsbezit is uit Azië afkomstig. Maar hiermee is het probleem van de Polynesische cultuur slechts gedeeltelijk opgelost. Hoe hebben zij dit meegebrachte cultuurbezit verder ontwikkeld? Hoe zijn de verschillen binnen de Polynesische cultuur te verklaren? Het vraagstuk is niet op te lossen door de aanname van meer dan een hypothetische cultuurstroom. Hoewel het woord „stroom” een zekere dynamiek suggereert, is de opeenstapeling van cultuurcomplexen van de diffusionisten van een grote starheid.

Het woord *cultuurhistorie* is hier misplaatst. In de praktijk stuit een dergelijke werkwijze op moeilijkheden. Wij kunnen dit illustreren aan de onderzoekingen van Haddon en Hornell¹⁵⁾; zoals gezegd steunden zij wat betreft de cultuurstromen in de Pacific grotendeels op Rivers; bij hen viel de nadruk echter op de verbreiding van prauwtypen en hun onderdelen. Zo zouden de proto-Samoanen of het eerste kava-volk een bepaalde zeilvorm (Oceanic spritsail) geïntroduceerd hebben. Het latere kava-volk, de tweede cultuurstroom in Polynesië, bezat vlerkprauwen waar-

van de drijver met een indirecte (zg. „stick” of „stanchion”) verbinding aan de uithouder bevestigd was.

Haddon en Hornell melden niet, hoe de vlerkconstructie van de prauw van de proto-Samoanen was; evenmin wat voor soort zeil de boten van het latere kava-volk voerden. Wel hebben zij een aantal kaarten in hun werk opgenomen, één met de verbreiding van boottypen, één met die van bepaalde zeiltypen in de Pacific en een ander van de diverse vlerkconstructies.¹⁶⁾

Het blijkt hieruit, dat gebieden waarin bepaalde zeilen voorkomen niet samenvallen met die van de verschillende soorten vlerken; ook de boten hebben hun eigen verbreidingsgebied. Men komt tot de conclusie, dat de verbreiding van de diverse onderdelen van prauwen langs geheel verschillende wegen plaatsvindt; cultuurstromen kan men hieruit niet afleiden. Het is misschien hierdoor dat Haddon en Hornell met hun conclusies veel voorzichtiger zijn dan bv. Graebner en hun werk eindigen met de volgende woorden: „We have come now to the end of our self-imposed task. Our object in this memoir has been to describe the types of canoes that occur in Oceania and, so far as information is available, those that formerly occurred there. Mere descriptions of types have their value, but we have attempted also to give their geographical distribution and what sequence in time can be inferred from the very imperfect historical and traditional material at our disposal. In so doing we have avoided making definite pronouncements though we have not hesitated to make provisional suggestions or to state our views on certain matters.

Our knowledge of Oceanic ethnology is insufficient to resolve the complicated history of Oceania, but we have made a few tentative efforts in this direction and we hope that the data which we now offer to fellow students will enable others to make good our deficiencies.”

Voorzichtiger nog was Tischner¹⁷⁾: in zijn studie over de verbreiding van woningtypen in de Stille Zuidzee uitte hij enige bedenkingen tegen de methode der diffusionisten. De wording van de beschaving, zo zei hij, ontrolt zich voor onze ogen als een film:denn Kulturen stehen nie still. Hierin liegt die grösste Schwierigkeit bei Untersuchungen über die Verbreitung von Kultur-elementen.”

Twee jaar later wees Linton¹⁸⁾ erop, dat de wording van de Polynesische cultuur op een andere wijze benaderd kon worden dan dat door de cultuurhistorici en diffusionisten geschied was. In zijn „Study of Man” legde hij er de nadruk op, dat hoe meer men terug zou gaan in de tijd, hoe groter overeenkomst de cultuur op de verschillende eilanden zou vertonen. Verder bleven op de meer geïsoleerde eilanden, die wij vooral in het randgebied

van Polynesië aantreffen, cultuuruitingen bestaan, die elders verdwenen.

Zo hadden de oude Moajagers een versieringsmotief, dat bestond uit een reeks armen of benen naast elkaar. In de kunst van de Maori tijdens de Europese ontdekkingen komt dit motief niet meer voor. In zeer gestyleerde vorm treffen wij het aan op de Cook-eilanden; het bleef eveneens bewaard in de kunst der Marquesanen. In overig Polynesië verdween dit motief, dat waarschijnlijk eens deel uitmaakte van de oorspronkelijke Polynesische cultuur. Linton's conceptie werd verder uitgewerkt door Burrows in zijn „Western Polynesia, a study in cultural differentiation.”¹⁹⁾

Hij onderscheidde Westelijk Polynesië, dat Uvea, Futuna, Samoa en Tonga omvatte, en Midden Polynesië dat bestond uit de Genootschapseilanden met de daarbij behorende randgebieden Hawaïi, de Marquesas, Rapa, Paascheiland, Mangareva en Nieuw Zeeland. Deze scheiding in twee gebieden voltrekt zich zowel in de materiële als in de geestelijke cultuur. Zo werden in het westen stukken *tapa* verenigd door ze aan elkaar te lijmen, in het centrale gebied door ze aan elkaar te slaan: de boombast werd hied eerst te roten gelegd, iets wat in het westen niet het geval was. In West Polynesië werd de vlerk indirect aan de prauw bevestigd: in Midden Polynesië direct. Men kent in het eerste gebied niet de rekening van de tijd in maan-maanden, wèl echter in het laatste gebied.

Tegen Burrows conceptie moet worden aangevoerd, dat noch West-, noch Midden Polynesië en zijn randgebied zo'n eenheid vormen als hij het doet voorkomen. Op enkele eilanden in het eerste gebied, zoals bv. Uvea, was dezelfde tapabereiding in gebruik als in overig Polynesië. De sociale organisatie vertoont op de West Polynesische eilanden onderling verschillen; hetzelfde is het geval met het centrale deel en zijn randgebied. Wat dit laatste betreft, inderdaad waren hier oude cultuurelementen blijven hangen, waardoor bepaalde aspecten van de beschaving van soms ver van elkaar afgelegen eilanden een opvallende gelijkenis vertoonden. Maar zelfs op de meest afgelegen eilanden stond de cultuur niet stil, hetgeen de differentiatie verklaart. De kunst vertoonde overal verschillen.

Zo was de cultuur op ieder eiland een variant van een eens algemeen Polynesisch patroon. In de loop der tijden werd deze divergentie steeds groter: men maakte een keus uit de materiële en geestelijke cultuur der voorouders en ontwikkelde deze op een eigen manier. Soms werden bepaalde uitvindingen gedaan, zoals het vervaardigen van kleding uit Phormium tenax op Nieuw Zeeland. Het historisch proces werd mede bepaald door de natuurlijke omgeving (klimaat, natuurlijke hulpbronnen), vindingrijkheid,

psychologische en demographische factoren. Voorts kwamen bepaalde cultuuruitingen in het centrum van de belangstelling te staan. Als voorbeeld van zo'n „focus of culture”²⁰) noemen wij de Arioi van Tahiti, de vogelwedstrijd van Paascheiland, de oorlogen op Mangaia.

- 1 Gerland, zie Waitz/Gerland, 1865, dl. V, blz. 217.
- 2 Burrows, 1938, blz. 155.
- 3 Roberts, 1927, blz. 10.
Best, o.c.
Routledge, 1919, blz. 295
- 4 Métraux, 1940, blz. 24.
- 5 Luomala, 1951, blz. 83.
- 6 Linton, 1923, blz. 461.
- 7 Linton, 1923, blz. 201.
- 8 Routledge, 1919, blz. 296.
zie ook Hussem, blz. 128.
- 9 Graebner, 1905.
- 10 Smith, 1910.
- 11 Williamson, 1924, dl. I, blz. 1-39.
- 12 Haddon en Hornell, 1938, blz. 75 e.v.
- 13 Handy, 1932.
- 14 Birket Smith, 1946, blz. 510.
Rivers, 1926, hoofdstuk IV en VIII.
- 15 Haddon en Hornell, 1938, dl. III, blz. 75.
- 16 idem, kaart blz. 83, 84 en 85.
- 17 Tischner, 1934, blz. 232.
- 18 Linton, 1936, hfdst. XI; Historic reconstructions blz. 367.
zie ook Métraux, 1940, blz. 416.
- 19 Burrows, 1938.
- 20 Herskovits, 1948, passim.

Slotbeschouwing

Door vergelijking kon worden aangetoond, dat een belangrijk deel van het Polynesisch cultuurbezit uit Azië afkomstig is. In het bijzonder met Indonesië zijn parallellen aan te wijzen wat betreft taal, enkele technieken, bepaalde uitingen van voorouderverering en een enkele mythe.

Konden wij de tocht van de Polynesische cultuur in de ruimte volgen, moeilijker is het, 't wordingsproces in de tijd te traceren. De uittocht van de Polynesiërs uit Indonesië kunnen wij slechts relatief uitdrukken: zij vond plaats vóór in dit gebied de Hindu-invloed merkbaar was, vóór daar weefkunst en rijstbouw algemeen verbreid waren; evenmin is enige invloed van metaalbewerking bij hen merkbaar; de Polynesische werktuigen behoorden tot het Laat Neolithicum. Anderzijds zijn de Polynesiërs nog niet zo lang gevestigd in hun huidig woongebied, zodat de cultuur nog niet zóver is uiteengevallen op de diverse eilanden, dat de culturele samenhang niet meer aan te tonen is.

Zo hadden de Polynesiërs bezit genomen van alle stipjes land, verstrooid in de Grote Oceaan. Hiermee waren de mogelijkheden uitgeput. Amerika lag te ver weg om een geschikt kolonisatiegebied te vormen. De voor het landen ongunstige kust is er waarschijnlijk de oorzaak van dat Australië evenmin in aanmerking kwam. Fürer Haimendorf¹⁾ noemt twee neolithische dissels, die mogelijk een getuigenis zijn van een Polynesisch verblijf op dit eiland. In Melanesië zijn de Polynesiërs ver doorgedrongen, hun taal en cultuur hebben zij op enkele eilanden kunnen handhaven: elders bleek de aanwezige Melanesische bevolking te sterk. Hetzelfde geldt voor Micronesië.

Onderhielden de koloniën nog een tijdlang verbinding met het moederland (wij zagen, dat de oude debarcatieplaats op Hawaï „De Weg naar Tahiti” heette; soortgelijke plaatsen kwamen ook voor op Nieuw Zeeland), het ontbreken van een interinsulaire handel was, met de uitputting van kolonisatiemogelijkheden de oorzaak van het verval der Polynesische scheepvaart. Dit was al vóór de komst van de Europeanen het geval; Tupaia, die Cook

en Forster ontmoetten, was een van de laatste Polynesische zeevaarders. Prauwverkeer tussen de eilanden behorende tot eenzelfde groep en vlootparades waren vrijwel alles, wat overgebleven was van de vroegere activiteit op zeevaartkundig gebied. Hierdoor viel een stimulans weg voor de Polynesiërs, wat vooral noodlottig was voor de hogere standen: zoons van hoofden hadden zoals gezegd een groot aandeel in de kolonisatietochten. Nu deze mogelijkheid uitviel, bleef voor hen slechts een gering aantal bezigheden over. Handenarbeid, speciaal landbouwarbeid was voor hen verboden. Voor de meest actieven bleef slechts oorlog over als tijdverdrijf: de meesten waren gedwongen hun dagen in ledigheid door te brengen. Daar niets uitvoeren een teken was van voorname, werd dit voorbeeld zoveel mogelijk door de lagere standen overgenomen. Hiertoe werkten de gemakkelijke levensomstandigheden op de vulkanische eilanden ongetwijfeld mee. Meer inspanning moesten de bewoners van de atollen zich getroosten: deze onderscheiden zich dan ook door hun grotere activiteit. In de eerstgenoemde gebieden ging niet alleen de traagheid van de voorname lieden ver, maar was ook het volk indolent.²⁾ Vooral de Genootschapseilanden worden in dit opzicht genoemd. Daar deze eilandengroep een centrum is geweest voor de verspreiding der Polynesiërs over de andere eilandengroepen, kan hier een negatieve selectie hebben plaatsgehad.

De meest energieke trokken erop uit. Voor degenen onder de lagere standen, die geen zin hadden iets uit te voeren bood het hofleven met zijn vele bijbaantjes hiervoor ruimschoots gelegenheid. Deze slampampers hadden op Hawaï een naam, die zoveel wilde zeggen als „op drift geraakte lieden”, daar ze vaak van het ene hof naar het andere zwierven. Men maakte onderscheid tussen dergelijke sujetten en bedelaars en gaf ze benamingen, die men zou kunnen vertalen met tafelschuimers en klaplopers. Van het hofleven op deze eilandengroep geeft Malo een weinig vleidend beeld, zij het misschien niet vrij van enige overdrijving. „There was hardly anybody about court who did not practice robbery, and who was not a thief, embezzler, extortionist and a shameless beggar.”³⁾ Van een hofleven is intussen alleen op Hawaï, de Genootschapseilanden, Mangareva en Tonga sprake: de heersers regeerden hier met meer statie en bezaten meer macht dan elders.

Corpulentie was een standsindicatie naar alle waarschijnlijkheid uit Indonesië herkomstig en zo bezaten op vele eilanden lieden van aanzien een meer dan normale lichaamsomvang, wat alweer in de hand gewerkt werd door het luie leven. Het portret, dat Beechey van een ariki van Mangareva schildert, was eveneens van toepassing op de heersers van Hawaï, Tahiti, Samoa en Tonga. „Long nails, and rolls of skin overhanging his hips, pointed out to

his exemption from labour and indulge in luxuries which in all probability were attached to him in virtue of his birthright".⁴⁾ Op dit eiland werden kinderen van hoofdenfamilies als het ware vetgemest in een bepaald gebouw (*'are 'akarau*): lichaamsbeweging was taboe voor hen.⁵⁾ Op Mangaia was deze gewoonte ook doorgedrongen tot de lagere standen „The family honor was involved in producing a representative as fair and fat as possible.”⁶⁾ Vanzelfsprekend waren er gemakkelijke levensvoorwaarden voor nodig, om een „leisure class” te onderhouden, die zich dergelijke extravagaties kon permitteren. Wij vinden deze niet op Nieuw Zeeland en de atollen.

Wij zagen, dat de emigratie naar andere eilanden een middel was, om te grote bevolkingsaanwas tegen te gaan: daarnaast paste men beperking van het kinderaantal en kindermoord toe. Toen na de kolonisatie van alle eilanden het eerste middel wegviel, moest men zijn toevlucht tot de andere middelen nemen. Gemakzucht der vrouwen en de zucht, lang jong te blijven, waren er de oorzaak van dat men aan dit doel voorbijschoot en het bevolkings-evenwicht in een bevolkingsachteruitgang overging. Reeds aan Krusenstern, een van de eerste Europese reizigers, die deze eilandengroep bezocht (1804) viel het gering aantal kinderen op. Op deze eilandengroep werd evenals op enkele andere Polynesische eilanden de positie van de vrouw bepaald door haar sexuele aantrekkingskracht: kinderen waren hierbij slechts een hinderpaal. Mede hierdoor werd het geslachtsverkeer jong beoefend. Gerland noemt als voorbeeld een achtjarige Marquesaanse, die zich aan de matrozen prostitueerde.⁷⁾ Het gevolg hiervan was, dat onvruchtbaarheid in de hand werd gewerkt.

Op Tahiti werkte het voorbeeld van de Arioi ongunstig: zo werden hier tweederden van de pasgeboren kinderen om het leven gebracht. Een vader van twee à drie kinderen behoorde hier tot de uitzonderingen: zo iemand werd door de Tahitianen een *ta'ata ta-u pu'u pu'u* genoemd, of wel een man met een zware en kinderrijke last.⁸⁾

Naar aanleiding van het bovenstaande moet erop gewezen worden, temidden van het enthousiasme over „La Nouvelle Cythère” enkele der oude volkenkundigen, en niet alleen zendelingen, hun bedenkingen uitten tegen bepaalde kanten van de Polynesische samenleving: zij spraken zelfs van decadentie. Een deel van deze bezwaren kan men verklaren uit het meten met maatstaven van Westeuropese moraal. Dat echter een bepaalde ontwikkeling niet altijd gewenst is blijkt uit het bovenstaande.

Dit geldt ook voor de oorlog, een aspect van de Polynesische samenleving waaraan op de meeste eilanden, met uitzondering van Tikopia en de Chathameilanden, zeer actief werd deelgeno-

men. Dit geldt vooral voor Mangaia, Mangareva, de Marquesas en Nieuw Zeeland. Het was zoals gezegd, voor lieden van stand de enige mogelijkheid tot activiteit en een middel, zich te onderscheiden. Op Mangaia was de oorlog zelfs tot instituut verheven en werden de overwinnaars tot dictatoren van het eiland, die regeerden in plaats van de ariki. Zij droegen de zeer toepasselijke naam van „tijdelijk heerser”; de glorie, die zo’n overwinnaar omgaf, was er namelijk de oorzaak van dat men probeerde hem zo spoedig mogelijk uit het zadel te wippen.⁹⁾

Uit de overleveringen blijkt, dat men voortdurend in panische angst zat voor agressie van de tegenstander. En dat was geen wonder. Want er moge enige overdrijving schuilen in het gesnoef, waarvan de overleveringen tot vervelends toe verhalen, over het vermoorden, opeten en mishandelen van de overwonnenen, ongetwijfeld werden velen gedood of geserveerd als hapjes voor de goden. Vrouwen en kinderen werden niet gespaard. Dit leidde tot achteruitgang in bevolking, wat ongetwijfeld ook nog versterkt werd door de rigoreuze geboortebepalking, die men op vele eilanden toepaste. Uit deze factoren is waarschijnlijk het uitsterven van de bevolking van Pitcairn te verklaren. De eerste Europeanen, die hier voet aan wal zetten, meenden uit de aanplant van broodbomen een talrijke bevolking te kunnen afleiden.

Woningen konden zij echter niet vinden: geen mensenroep weerklonk. Kolossale voorouderbeelden, opgesteld op stenen omwallingen zoals dat op Paascheiland en de Marquesas gebruikelijk was, staarden zwijgend naar het westen, waarvan eens de zeevaarders gekomen waren die bezit hadden genomen van deze plek in de Grote Oceaan. De reis der Polynesiërs was hier eerder afgebroken dan elders het geval was.

1 Fürer Haimendorf, 1932, blz.

2 Cook, 1785, dl. II, blz. 109.

Forster, 1783, blz. 360.

Moerenhout, 1837, dl. I, blz. 176.

3 Malo, 1898, blz. 66.

4 Beechey, 1831, dl. I, blz. 171.

5 Buck, 1938, blz. 117.

6 idem, 1934, blz. 89.

7 Gerland, zie Waitz/Gerland, 1865, dl. VI, blz. 124.

8 Ellis, 1853, dl. I, blz. 251.

Moerenhout, 1834, dl. I, blz. 485, dl. II, blz. 18.

9 Buck, 1934, blz. 123.

LITERATUUR

- Gebruikte afkortingen:* A. A.: American Anthropologist; B.K.I.: Bijdragen Koninklijk Instituut; B.M.B.: Bernice Pauai Bishop Museum Bulletin; B.M.M.: Bernice Pauai Bishop Museum Memoir; Cult. Ind.: Cultureel Indië; Enc. Br.: Encyclopedia Britannica; Geogr. J.: Geographical Journal; I.A.E.: Internationales Archiv für Ethnographie; J.M.B.R.A.S.: Journal of the Malayan Branch of the Royal Asiatic Society; J.P.S.: Journal of the Polynesian Society; J.R.A.I.: Journal of the Royal Anthropological Institute; M. en M.: Mens en Maatschappij; N.I.O.N.: Nederlands Indië Oud en Nieuw; T.A.G.: Tijdschrift van het Aardrijkskundig Genootschap; T.B.G.: Tijdschrift van het Bataviaas Genootschap; Z.f.E.: Zeitschrift für Ethnologie.
- Adam, L.* 1949: Primitive Art. Suffolk.
- Adriani, N. en A. C. Kruyt.* 1901: Geklopte boomschors als kleedingstof op Midden-Celebes en hare geographische verspreiding in Indonesië. I.A.E. XIV.
- 1950: De Bare'e sprekende Toradja's van Midden-Celebes. Amsterdam.
- Andersen, J. C.* 1928: Myths and Legends of the Polynesians. Londen.
- Anceaux, J.* 1953. New-Guinea: Keystone of Oceanic Linguistics. Indonesië 7.
- Archeology*, A program for Micronesian. 1951: A. A. LIII.
- Archey, G.* 1936: Maori carving-patterns. J.P.S. XLV.
- Ariëns Kappers, C. U.* 1947. Iets over de verspreiding van rassen en talen. M. en M. 22.
- Arii Taimai.* 1925: Denkwürdigkeiten. Hamburg.
- Arndt, P. P.* 1932: Die Megalithenkultur der Nad'a (Flores). Anthropos XXVII.
- 1935: Aus der Mythologie und Religion der Riunger. T.B.G. LXXV.
- 1951: Religion auf Flores, Adonare und Solor. Wenen.
- Art, Indigenous of the Americas.* 1947. (Collection Robert Woods Bliss). Washington.
- Baessler, A.* 1897. Marae und Ahu auf der Gesellschafts-Inseln. I.A.E. X.
- Barge, J. A. J.* e.a. 1938: De Rassen der Mensheid. Wording, Strijd en Toekomst. Amsterdam.
- Barton, R. F.* 1938: Philippine Pagans. Londen.
- Barton, R. F.* 1949: The Kalingas, their institutions and customary law. Chicago.
- Bastian, A.* 1881: Die heilige Sage der Polynesier. Leipzig.
- Beaglehole, E.* 1940: The Polynesian Maori. J.P.S. XLIX.
- Beechey, E. W.* 1831: Narrative of a voyage to the Pacific and Beering's Strait. (1825-1828). Londen.
- Bekkum, W. van.* 1946: Manggaraische Kunst. Leiden.
- Bennett, Wendell G.* 1949a: Architecture and engineering. In: Handbook of South American Indians, Vol. V. Washington.
- 1949b: Numbers, measures, weights and calendars. Idem.
- 1949c: Mnemonic and recording devices. Idem.
- Bertling, C. T.* 1927: „Hampatonga” of „Tempatonga” van Borneo. N.I.O.N.
- 1931: De Minahassische „waroega” en „Höckerbestattung”. N.I.O.N. XVI.
- Best, E.* 1883: The coming of Kupe. J.P.S. II.
- 1924: The Maori. 2 dln. Wellington.
- 1929: Fishing methods and devices of the Maori. Dominion Museum Bulletin 12, Wellington.
- 1930: Maori Agriculture. J.P.S. XXXIX, XL.

- Beyer, H. Otley.* 1948: Philippine and East Asian Archeology and its relation to the origin of the Pacific Islands Population. Quezon City.
- Bezemer, T. J. z.j.:* Indonesische Kunstnijverheid. Platenatlas. 's-Gravenhage.
- Birket-Smith, K.* 1946: Geschichte der Kultur. Zürich.
- Boas, F.* 1929: Primitive Art. Oslo.
- Boer, D. W. N. de.* 1920a: Het Niassche Huis. Batavia.
- 1920b: Het Toba-Bataksche Huis. Batavia.
- Borley, J. O.* 1947: Whale Fisheries. Enc. Br. 23.
- Braunholtz, H. J.* 1947: Easter Island. Enc. Br. 6.
- Brigham, W. T.* 1911: Ka Hana Kapa, the Papermaking of bark-cloth in Hawaii. B.M.B. 3. Honolulu.
- Brown, G.* 1910: Melanesians and Polynesians. Londen.
- Bruyn Kops, G. F. de.* 1854: Iets over de Zeevaart in den Indischen Archipel. Tijdschrift voor Nijverheid in Ned. Indië, I.
- Buck, P. H. (Te Rangi Hiroa).* 1922: Maori somatology: racial averages. J.P.S. XXXI.
- 1924: The Evolution of Maori Clothing. J.P.S. XXXIII.
- 1926: The value of tradition in Polynesian Research. J.P.S. XXXV.
- 1927: The material culture of the Cook Islands (Aitutaki). New Plymouth.
- 1930: Samoan material culture. B.M.M. 75. Honolulu.
- 1932: Ethnology of Tongareva. B.M.M. 92. Honolulu.
- 1932a: Ethnology of Manihiki and Rakahanga. B.M.M. 99. Honolulu.
- 1934: Mangaian Society. B.M.M. 122. Honolulu.
- 1938: Ethnology of Mangareva. B.M.M. 157. Honolulu.
- 1938a: Vikings of the Sunrise. New-York.
- 1941: Pan pipes in Polynesia. J.P.S. Vol. L.
- 1949: The Coming of the Maori. Wellington.
- 1950: The material culture of Kapingamarangi. B.M.M. 200. Honolulu.
- Bühler, A.* 1938: Die Verbreitung der Rindenstoffe. Ciba-Rundschau, Vol. 3.
- Burkill, I. H.* 1935: A Dictionary of the economic products of the Malay Peninsula. 2 dln. Londen.
- Burrows, E. G.* 1938: Western Polynesia. Etnologiska Studier, Göteborg.
- Buschan, G.* 1938: Illustrierte Völkerkunde. Stuttgart.
- Bijlmer, H. J. T.* 1946: Bloedgroepen en Rassenkunde. M. en M. 21.
- Caillot, A.* 1909: Les Polynésien orientaux au contact de la Civilisation. Parijs.
- Capell, A.* 1943: Peoples and languages of Timor. Oceania, XIV-XV.
- 1945: The origin of Oceanic Languages. J.P.S.
- Chamisso, A. von.* 1822: Aangeteekende bijzonderheden gedurende de ontdekkingsreis met het schip de Rurick gedaan in de jaren 1815-1818 onder het bevel van Otto von Kotzebue. Amsterdam.
- Chauvet, S.* 1935: L'île de Pâques et ses mystères. Parijs.
- Chûjs, J. A. van der.* 1885: Catalogus der Ethnologische Verzameling van het Bataviaasch Genootschap. 's-Gravenhage.
- Christian, F. W.* 1899: The Caroline Islands. Londen.
- Clercq, F. S. A. de, en A. A. Pulle.* 1927: Nieuw Plantkundig woordenboek voor Ned. Indië. Amsterdam.
- Codrington, R. H.* 1885: The Melanesian Languages. Oxford.
- 1891: The Melanesians. Oxford.
- Colani, M.* 1938: Haches et byoux, ethnographie comparée. Bulletin de l'Ecole Française de l'Extrême Orient, Hanoi, XXXVIII.
- Cole, Fay Cooper.* 1910: Distribution of the non-Christian tribes of N. W. Luzon. A.A. XI.
- 1922: The Tinguian. Field Museum Anthropology Series Vol. XII. Chicago.
- Cook, J.* 1785: A Voyage to the Pacific Ocean. 3 dln, 2e dr. Londen.
- 1793: Reizen rondom de Waereld. Vert. door J. D. Pasteur. 13 dln. Leiden, Amsterdam.
- Covarrubias, M.* 1947: Island of Bali. New-York.

- Cowan, H. K. J. 1951: Genitief-constructie en Melanesische talen. Indonesië, 5. 's-Gravenhage.
- Cunow, H. 1937: Geschichte und Kultur des Inkareiches. Amsterdam.
- Dalton, H. G. 1926: Some Malay boats and their uses. J.M.B.R.A.S. Vol. IV Part. II.
- Danzel, H. en Th. W. 1923: Sagen und Legenden der Südsee-insulaner. Hagen.
- Davis, R. T. 1949: Native Arts of the Pacific Northwest. Stanford.
- Dempwolff, O. 1929: Das austronesische Sprachgut in den Polynesischen Sprachen. Feestbundel K.B.G. I., Weltevreden.
- 1934-1938: Vergleichende Lautlehre des austronesischen Wortschatzes. 3 dln. Beihefte zur Zeitschrift für Eingeborenensprache 15, 17, 19. Hamburg.
- Dixon, R. B. 1928: The Building of Cultures. New-York.
- 1932: The problem of the sweet potato in Polynesia. A.A. XXXIV.
- Donne, T. E. 1927: The Maori Past and Present. Londen.
- Douglas, F. H. en R. d'Harnoncourt. 1941: Indian Art of the United States. New-York.
- Drabbe, P. 1940: Uit het leven van den Tanembarees. Suppl. I.A.E. Bd. XXXVIII. Leiden.
- Duff, R. 1950: The Moa-hunter period of Maori culture. Wellington.
- Duyvendak, J. Ph. 1940: Inleiding tot de ethnologie van de Indische Archipel. Groningen.
- Eilers, A. 1934: Inseln um Ponape. Ergebnisse der Südsee-Expedition 1908-1910. Hamburg.
- Elbert, S. H. 1953: International relationships of Polynesian language and dialects. Southwestern Journal of Anthropology, IX.
- Ellis, W. 1853: Polynesian Researches. 2 dln. Londen.
- Emory, K. P. 1928: Archeology of Nihoa and Necker Islands. B.M.M. 53, Honolulu.
- 1933: Stone remains in the Society Islands. B.M.M. 116. Honolulu.
- 1934: Tuamotuan Stone Structures. B.M.M. 118. Honolulu.
- 1934a: Archeology of the Pacific Equatorial Islands. B.M.M. 123, Honolulu.
- 1939: Archeology of Mangareva and neighbouring Atolls. B.M.M. 163. Honolulu.
- 1947: Tuamotuan Religious Structures and Ceremonies. B.M.M. 191. Honolulu.
- Emst, P. van, en D. G. Jongmans. 1954: Bewijsvoering na een vlotreis. T.A.G. LXXI.
- Erp, Th. van. 1923: Voorstellingen van vaartuigen op de reliefs van de Boroboe-doer. N.I.O.N. VIII.
- Evans, J. H. N. 1932: Excavations at Tanjong Rawa, Kuala Selinsing. Journal Fed. Malay States Museum, 15—3.
- Fahrenfort, J. J. 1927: Het hoogste wezen der primitieven. Groningen.
- 1945: Socialisme in oude tijden. Amsterdam.
- Finck, F. N. 1923: Die Sprachstämme des Erdkreises. Leipzig, Berlin.
- Firth, R. 1928: Primitive Economics of the New Zealand Maori. New-York.
- 1936: We, the Tikopia. Londen.
- 1938: Human Types. Londen.
- 1939: Primitive Polynesian Economy. Londen.
- 1940: The Work of the Gods in Tikopia. 2 dln. Londen.
- 1946: Malay Fishermen. Londen.
- 1949: Authority and Public Opinion in Tikopia. In: Social Structure, essays presented to A. R. Radcliffe Brown, M. Fortes, ed. Oxford.
- 1950: Elements of Social Organisation. Londen.
- Fischel, W. G. 1940: Textile Techniken der Maori. Ciba-Rundschau 90, Basel.
- Fischer, H. Th. 1929: Het heilig huwelijk van hemel en aarde. Utrecht.
- 1950: Kinderaantal en kinderleven in Indonesië. Den Haag.

- Flines, E. W. van Orsoy de.* 1949: Gids voor de Keramische Verzameling. Djakarta.
- Fornander, A. en T. G. Thrum.* 1919: The Fornander Collection of Hawaiian Antiquities and Folklore. B.M.M. 6. Honolulu.
- Forster, G.* 1783: Reise um die Welt. Berlijn.
- Frazer, J. G.* 1911: The Golden Bough. A study in magic and religion. 3e dr., 12 dln. Londen.
- Freycinet, L. de.* 1824: Voyage autour du monde exécuté sur les corvettes l'Uriane et la Physicienne. 3 dln. Parijs.
- Friederici, G.* 1914: Malayo-Polynesische Wanderungen. Deutsche Geographentage zu Strassburg, Verhandlungen. Leipzig, Berlijn.
- Frobenius, L.* 1931: Anfänge der Schiffahrt. Der Erdball 5.
- Fürer-Haimendorf, C. von.* 1932: Spuren polynesischer Besiedlung in Australien. Anthropos, XXVII.
- Fürer-Haimendorf, Ch. von.* 1939: Die nackten Nagas. Leipzig.
- Furnas, J. C.* 1950: Anatomy of Paradise. Hawaii and the Islands of the South Seas. Londen.
- Galang, R.* 1941: Types of Watercraft in the Philippines. Philippine Journal of Science, 75-3.
- Gennep, A. van.* 1909: Les rites de passage. Parijs.
- Gerland, zie Waitz-Gerland.*
- Geurtjes, H.* 1940: De kampong. Cult. Ind. 2. Leiden.
- Gifford, E. W.* 1929: Tongan Society. B.M.B. 61. Honolulu.
- 1949: Excavations in Viti Levu. J.P.S. 58.
- Gilbert, W. G.* 1942: Muziek uit Oost en West. 's-Gravenhage.
- Goldenweiser, A. A.* 1946: Anthropology. An introduction to primitive culture. New-York.
- Gonda, J.* 1952: Sanskrit in Indonesia. Nagpur.
- Goris, R. en P. L. Dronkers.* 1952: Bali. Cultuurgeschiedenis in beeld. Djakarta.
- Graebner, F.* 1905: Kulturkreise und Kulturschichte in Ozeanien. Z.f.E. XXXVII.
- 1911: Methode der Ethnologie. Heidelberg.
- Grey, G.* 1889: Polynesian Mythology and Maori Legends. Auckland.
- Grubauer, A.* 1923: Celebes. Hagen en Darmstadt.
- Gudgeon, W. E.* 1893: Maori tradition as to the Kumara. J.P.S. II.
- 1895: The Maori tribes of the east coast of New Zealand. J.P.S. V.
- Gurdon, P. R. T.* 1914: The Khasis. Londen.
- Haddon, A. C. en J. Hornell.* 1936: Canoes of Oceania. I: Canoes of Polynesia, Fiji and Micronesia. B.M. Special Publication, 29. Honolulu.
- 1938: Canoes of Oceania. III: Definition of terms, general survey and conclusions. idem.
- Hambruch, P.* 1928: Das Kunstgewerbe in Australien, der Südsee und Indonesien. in: Geschichte des Kunstgewerbes I. Berlijn.
- Hagen, W. von.* 1944: The Aztec and Maya papermakers. New-York.
- Hamer, C. den.* 1885: Iets over het tatoueren of toetang bij de Biadjoestammen in de Z.O. afdeeling van Borneo. T.B.G. XXX.
- Handy, E. S. C.* 1923: The native culture in the Marquesas. B.M.B. 9, Honolulu.
- 1930: The problem of Polynesian origins. B.M. Occasional Papers IX-8. Honolulu.
- en *M. Kawena Pukui.* 1954: The Polynesian Family system in Kau'u Hawaii. J.P.S. 62.
- Harnoncourt, R. d'. zie Douglas, H.*
- Harrington, M. R.* 1949: Dickon among the Indians. Harmondsworth.
- Harrison, T.* 1951: Megalithic remains in South Sumatra and Central Borneo. Journal of the South Seas Society, V-2.
- Fishing in far uplands of Borneo. Sarawak Museum Journal, V-2.
- Heekeren, H. R. van.* 1931: Megalithische overblijfselen in Besoeeki. Djawa, XI.

- 1949: Rapport over de ontgraving te Kamasi, Kalumpang (West Centraal Celebes). Oudheidkundig Verslag, Djakarta.
- 1955: Prehistoric Life in Indonesia. Djakarta.
- 1955a: The Stone Age of Indonesia. (ter perse).
- Heide, G. van der. 1927: De samenstelling van Hindoevaartuigen, uitgewerkt naar beeldwerken van de Boroboedoer. N.I.O.N. XII.
- Heine-Geldern, R. von. 1928: Die Megalithen Südostasiens und ihre Bedeutung für die Klärung der Megalithenfrage in Europa und Polynesien. Anthropos, XXIII.
- 1932: Urheimat und früheste Wanderungen der Austronesier. Anthropos, XXVII.
- 1945: Prehistoric Research in the Netherlands Indies. In: Science and Scientists in the Neth. Indies. New-York.
- 1948: Indonesian Art. Introduction. New-York.
- 1950: Heyerdahl's hypothesis of Polynesian origins: a criticism. Geogr. J. CXVI.
- 1952: Some problems of migration in the Pacific. Wiener Beiträge zur Kulturgeschichte und Linguistik. Band IX. Wien.
- 1954: Die asiatische Herkunft der südamerikanischen Metalltechnik. Paideuma V, Heft 7/8. Bamberg.
- Heizer, R. F. 1938: The plank canoe of the Santa Barbara Region, California. Etnologiska Studier 7. Göteborg.
- Henry, Teuira. 1928: Ancient Tahiti. B.M.B. 48. Honolulu.
- Herskovits, M. J. 1940: The economic life of primitive peoples. Londen.
- 1948: Man and his Works. New-York.
- Heyerdahl, T. 1948: The voyage of the raft Kon-Tiki. Natural History LVII-6. New-York.
- 1948a: The Kon-Tiki expedition. London/Chicago.
- 1950: The voyage of the raft Kon-Tiki. Geogr. J. CXVI.
- 1951: Voyaging distance and voyaging time in Pacific Migration. Geogr. J. CXVII.
- 1952: American Indians in the Pacific. Londen.
- 1952a: Kon-Tiki's ancestors. Geogr. Magazine, XXV.
- Heyne, K. 1927: De nuttige planten van Ned. Indië. 3 dln. Batavia.
- Hinderling, P. E. 1949: Über steinzeitliche Beile der Südsee. Aarau.
- Hoëvell, G. W. W. C. van. 1875: Ambon en meer bepaaldelijk de Oeliasers. Dordrecht.
- Hogbin, H. I. 1934: Law and order in Polynesia. Londen.
- Hoop, A. N. J. Th. à Th. van der. 1932: Megalithic remains in South Sumatra. Zutphen.
- 1935: Steenkistgraven in Goenoeng Kidoel. T.B.G. LXXV.
- 1938: Prehistoric glass beads in the Malay Archipelago. In: Proceedings of the 3d Congress of Prehistorians of the Far East. Singapore.
- 1938a: De praehistorie. In: Geschiedenis van Nederlandsch Indië deel I, o.l.v. F. W. Stapel.
- 1940: De megalithische hoofdenzetel oorsprong van den Lampongschen Pepadon? T.B.G. LXXX.
- 1950: Indonesische Siermotieven. Bandung.
- Hooton, A. E. 1946: Up from the Ape. New-York.
- Hornell, J. 1920: The outrigger Canoes of Indonesia. Madras Fisheries Bulletin 12. Madras.
- 1946: Water transport. Origin and early evolution. Cambridge.
- Hose, Ch. en W. Mc Dougall. 1912: The Pagan tribes of Borneo. 2 dln. Londen.
- Houston, J. 1935: Aotea. J.P.S.
- Huguénin, P. 1902: Raiatea la Sacrée. Neuchâtel.
- Humboldt, W. von. 1836: Ueber die Kawi-sprache auf der Insel Java. 2 dln. Berlin.

- Hussem, W. 1943: Het Paaseiland. Zijn voorouder- en vogelcultus. 's-Graveland.
- Hutchinson, J. B., R. A. Silow en S. G. Stephens. 1947: The Evolution of Gossypium and the Differentiation of the Cultivated Cotton. Londen, New-York.
- Hutton, J. H. 1921: The Angami Nagas. Londen.
- 1922: Carved monoliths at Dimapur and an Angami Naga ceremony. J.R.A.I. LII.
- 1926: The use of stone in the Naga Hills. J.R.A.I. LVI.
- Inverarity, R. B. 1950: Art of the Northwest-coast Indians. Univ. of California.
- Jasper, J. E. 1904: Inlandsche methoden van hoorn-, been-, schildpad-, schelp- en paarlemoerbewerking. T.B.G. XLVII.
- en Mas Pirngadie. 1912: De Inlandsche Kunstnijverheid in Ned.-Indië. I: Het vlechtwerk. 's-Gravenhage.
- 1916: De Inlandsche Kunstnijverheid in Ned.-Indië. III: De Batikkunst. 's-Gravenhage.
- Josselin de Jong, P. E. de. 1953: The „Kon-Tiki” theory of Pacific Migrations. B.K.I. 109.
- Juynboll, H. H. 1909: Catalogus 's-Rijks Ethnografisch Museum. Borneo. 2 dln. Leiden.
- 1922: Idem: Celebes. 3 dln. Leiden.
- 1928: Idem: Molukken. 3 dln. Leiden.
- 1928: Idem: Philippijnen. Leiden.
- Kähler, H. 1950: Die Stellung der Polynesischen Dialekte innerhalb der austro-nesischen Sprachen. Zeitschrift der deutschen Morgenländischen Gesellschaft.
- Kampen, P. N. van. 1910: De hulpmiddelen der zeevisscherij op Java en Madoera. Med. Dept. van Landbouw, No. 9. Batavia.
- Kate, H. F. C. ten. 1894: Verslag eener reis in de Timorgroep. T.A.G.
- Kaudern, W. 1927: Musical Instruments in Celebes. Göteborg.
- 1929: Games and dances in Celebes. Göteborg.
- 1938: Megalithic finds in Celebes. Göteborg.
- 1944: Art in Central Celebes. ed. by Teres Kaudern and H. Wassén. Den Haag.
- Keane, H. 1899: Man, past and present. Cambridge.
- Kennedy, R. 1934: Bark-cloth in Indonesia. J. P. S. XLIII.
- Kern, H. 1886: De Fidjitaal vergeleken met hare verwanten in Indonesië. Verh. Kon. Ac. v. Wet. afd. Lett. XVI-2. Amsterdam.
- 1889: Taalkundige gegevens ter bepaling van het stamland der Maleisch-Polynesische volken. V.M.K.A.W. VI.
- Kolb, A. 1940: Reis- und Taro-Naszbau als selbständige Wirtschaftsgeographische Kulturformen. Forschungen und Fortschritte, 16, No. 25/26. Hamburg.
- Kolk, J. van der. 1924: Leeftijdsklassen op de Tanimbar-eilanden. B.K.I. 80.
- Kooyman, S. 1946: De schepping van hemel en aarde. M. en M.
- Korn, V. E. 1924: Het Adatrecht van Bali. 's-Gravenhage.
- 1933: De dorpsrepubliek Tenganan Pagringsingan. Santpoort.
- Krämer, A. 1919: Palau. Ergebnisse der Südsee-Expedition. 2 dln. Hamburg.
- Krickeberg, W. 1927: Das Kunstgewerbe der Eskimo und Nordamerikanischen Indianen. In: Geschichte des Kunstgewerbes, Band II. Berlin.
- Krieger, H. W. 1943: Island peoples of the Western Pacific, Micronesia and Melanesia. Washington.
- 1942: Peoples of the Philippines. Washington.
- Krom, N. J. 1938: De Hindoe-Javaansche tijd. In: Geschiedenis van Nederlandsch-Indië, o.l.v. F. W. Stapel, deel I. Amsterdam.
- Kruyt, Alb. C. 1921a: De Rotineezzen. T.B.G. LX.
- 1921b: Verslag van een reis over het eiland Soemba. T.A.G.
- 1921c: Verslag van een reis door Timor. T.B.G. LX.
- 1923a: De Mentawaiers. T.B.G. LXII.
- 1923b: De Toradja's van de Sa'dan, Masoepoe en Mamasa-rivieren. T.B.G. LXIII.

- zie ook onder *Adriani, N.*
- Kunst, J.* 1931: Over zeldzame fluiten en veelstemmige muziek in het Ngada- en Nageh-gebied (West-Flores). Batavia.
- 1939: Musik in Nias. I.A.E. XXXVII. Leiden.
- 1942: Music in Flores. I.A.E. Suppl. XLII. Leiden.
- 1946: Muziek en dans in de Buitengewesten. Leiden.
- Lamster, J. C.* 1928: Indië. Platenalbum. Haarlem.
- Lavachery, H.* 1946: Vie des Polynésiens. Brussel.
- Laval, H.* 1937: Mangareva. Braine-le-Comte.
- Leach, E. R.* 1938a: Economic life and technology of the Yami of Botel Tobago. Man, XXXVIII.
- 1938b: Stone implements of Botel Tobago. Man, XXXVIII.
- Leenhardt, M.* 1944: Les Arts de l'Océanie. Parijs.
- Lehmann, F. R.* 1922: Mana. Leipzig.
- 1930: Die polynesischen Tabusitten. Leipzig.
- Lind, A. A.* 1946: The impact of languages and the coalescence of fragments. J.P.S. 55.
- Ling Roth, H.* 1923: The Maori Mantle. Halifax.
- Linton, R.* 1926: Ethnology of Polynesia and Micronesia. Guide Field Museum of Natural History. Chicago.
- 1928: The material culture of the Marquesas Islands. B.M.B. Vol. VIII-5. Honolulu.
- 1936: The study of man. New-York.
- 1939: Marquesan culture. In: A. Kardiner: The individual and his society. New-York.
- Linton, R. en P. Wingert.* 1946: Arts of the South Seas. New-York.
- Lips, J. E. z.j.*: The origin of things. Londen, Sydney.
- Locke, S.* 1922: The visit of Pou to Hawaiki to procure the Kumara. J.P.S. 30.
- Lockerbie, L.* 1940: Excavations at King's Rock. J.P.S. 49.
- Loëber, J. A.* 1915: Leder- en perkamentbewerking, schorsbereiding en aarde-werk in Ned.-Indië. Amsterdam.
- Lowie, R. H.* 1920: Primitive Society. Londen.
- Lowe, Drury.* 1934: Traditions of Aitutaki, Cook Islands. I: The story of Ru's canoe. J.P.S. XLIII.
- 1936: Primitive Religion. Londen.
- 1948: Social Organisation. Londen.
- Luomala, K.* 1950: Polynesian Mythology. In: Dictionary of Folklore, Mythology and Legend. New-York.
- 1951: The Menehune of Polynesia and other mythical little people of Oceania. B.M.M. 20. Honolulu.
- Maass, A.* 1924: Sternkunde und Sterndeuterei im malaiischen Archipel. T.B.G. LXV.
- Macgregor, G.* 1943: The Gods of Rennell Islands. Papers of the Peabody Museum of American Archaeology and Ethnology. Vol. 20. Cambridge, Mass.
- Macmillan Brown, J.* 1927: Peoples and Problems of the Pacific. 2 dln. Londen.
- Malinowski, B.* 1922: Argonauts of the Western Pacific. Londen.
- 1926: Myth in primitive psychology. Londen.
- 1935: Coral gardens and their magic. 2 dln. Londen.
- Malo, D.* 1898: Hawaiian antiquities. B.M.M. 2. Honolulu.
- Marett, R. R.* 1908: Tabu. Enc. of Religion and Ethics, XII. Edinburgh.
- Martin, P. S. en G. I. Quimby.* 1947: Indians before Columbus. Chicago.
- Matthes, B. F.* 1887: Ethnografische Atlas. Voorwerpen uit het leven en de huis-houding der Boegineezen. 's-Gravenhage.
- McAllister, G.* 1923: Archaeology of Oahu. B.M.M. 104. Honolulu.
- Mead, M.* 1928a: Coming of age in Samoa. New-York.
- 1928b: An inquiry into the question of cultural stability in Polynesia. Columbia Univ. Contributions to Anthropology, 9. New-York.

- 1930: Social organization of Manua. B.M.M. 76. Honolulu.
- 1937: The Samoans. In: Cooperation and Competition among Primitive Peoples. New-York.
- Meerum Terwogt, E.* 1945: Primitieve geheime genootschappen als sociaal verschijnsel. Amsterdam.
- Mensch, C.* 1937: Taboe, een primitieve vreesreactie. Amsterdam.
- Merrill, E. D.* 1949: De plantengroei van de Maleise Archipel. Bew. door J. Th. Koster. Leiden.
- Métraux, A.* 1937: The Kings of Easter Island. J.P.S. 182.
- 1940: Ethnology of Easter Island. B.M.M. 160. Honolulu.
- Meyer, A. B. en O. Richter.* 1902: Steinzeit in Celebes. Ethnographische Miszellen II. Abh. und Berichte des Kön. Museums zu Dresden. X. Dresden.
- 1903: Celebes. deel I. Publikationen aus dem Kön. Ethn. Museum zu Dresden, Band XIV. Dresden.
- Mills, J. P.* 1926: The Ao Nagas. Londen.
- Mishkin, B.* 1937: The Maori of New Zealand. In: M. Mead: Cooperation and Competition among primitive peoples. New-York.
- Mjöberg, E. z.j.:* Borneo, het land der koppensnellers. Zeist.
- Modigliani, E.* 1894: L'isola delle Donne. Viaggio ad Engano. Milaan.
- Moerenhout, J. A.* 1837: Voyages aux îles du Grand Océan. 2 dln. Parijs.
- Moss, R.* 1925: Life after death in Oceania, Oxford.
- Moszkowski, M.* 1909: Auf neuen Wegen durch Sumatra. Berlijn.
- Mühlmann, W. E.* 1932: Die geheime Gesellschaft der Arioi. I.A.E. Suppl. XXXII. Leiden.
- 1948: Geschichte der Anthropologie. Bonn.
- Muir, J.* 1937: The seed-drift of South Africa and some influences of Ocean currents on the strand vegetation. Union of S. Africa, Dept. of Agr. and Forestry, Bot. Survey Mem. 16. Pretoria.
- Müller, F.* 1876: Grundriss der Sprachwissenschaft. 4 dln. Wenen.
- Muller, Th.* 1913: Industrial Fiber plants of the Philippines. Bureau of Education, Bull. 49. Manilla.
- 1915: A Handbook of industrial plants in common use. Bureau of Education, Bull. 54. Manilla.
- Münsterberger, W.* 1939: Ethnologische Studien an indonesischen Schöpfungsmythen. 's-Gravenhage.
- Naumann, W.* 1938: Die Herstellung und Verwendung der Rindenstoffe. Ciba-Rundschau 32. Basel.
- Neuermann, H.* 1947: Götter der Südsee. Stuttgart.
- Neyret, J. M.* 1950: Notes sur la navigation indigène aux îles Fidji. Journal de la Société des Océanistes, Tome V-6. Parijs.
- Nieboer, H. J.* 1910: Slavery as an industrial system. 's-Gravenhage.
- Nieuwenhuis, A. W.* 1904: Quer durch Borneo. 2 dln. Leiden.
- Nieuwenkamp, W. O. J.* 1917: Iets over vaartuigen in onze Oost. N.I.O.N. II.
- 1925: Zwerftochten door Timor en onderhoorigheden. Amsterdam.
- 1926: Vaartuigen in tropisch Nederland. N.I.O.N. XI.
- Nissen, H.* 1933: Die Maori und ihre Kultur. Hamburg.
- Nooteboom, C.* 1932: De boomstamkano in Indonesië. Leiden.
- 1940: Vaartuigen van Mandar (Zuid-Celebes). T.B.G. LXXX.
- Palm, W. H. G.* 1947: Walvissen en Walvischvaart. Amsterdam.
- Perry, W.* 1921: The Children of the Sun. Londen.
- Phillips, W. J.* 1938: Maori Spirals. J.P.S. 57.
- Piddington, R.* 1937: Essays in Polynesian Ethnology. Cambridge.
- Piggott, Stuart.* 1950: Prehistoric India. Harmondsworth.
- Pleyte, C. M.* 1886: Iets over mnemonische en andere teekenen bij de volken van den Oostindischen Archipel. B.K.I. 5-1.
- 1891: De geographische verbreiding van het koppensnellen in den Oost-Indischen Archipel. T.A.G.

- 1893: Het Malayo-Polynesische jaar. Vierde Ned. Natuur- en Geneeskundig congres.
- Poerwadarminata, R. D. en A. Teeuw.* 1950: Indonesisch-Nederlands Woordenboek. Groningen.
- Poole, D. M.* 1951: The Spanish conquest of Mexico; some geographical aspects. *Geogr. J.* CXVII.
- Prescott, H. W.* 1942: History of the Conquest of Peru. Londen.
- 1948: History of the Conquest of Mexico. Londen.
- Privat-Deschanel, P.* 1930: Océanie. in: P. Vidal de la Blache en L. Gallois, *Géographie universelle*. Tome X. Parijs.
- Quatrefages, A. de.* 1866: Les Polynésien et leur migrations. Parijs.
- Radin, P.* 1935: Histoire de la Civilisation indienne. Parijs.
- Ray, S. H.* 1926: Comparative Studies in the Melanesian Island Languages. Cambridge.
- Reinwardt, C. G. C.* 1858: Reis naar het Oostelijk deel van den Indischen Archipel in het jaar 1824. Amsterdam.
- Reischek, A.* 1924: Sterbende Welt. Leipzig.
- Riedel, G. J. F.* 1886: De sluik- en kroesharige rassen tussen Selebes en Papua. 's-Gravenhage.
- 1898: De Watu Rerumeran ne Empong of de steenen zetel der Empungs in de Minahasa. T.B.G. XL.
- Rivers, A.* 1914: The history of Melanesian Society. Londen.
- 1926: Psychology and ethnology. Londen.
- Roberts, S. H.* 1927: Population Problems of the Pacific. Londen.
- Roggeveen, J.* 1911: De reis van Jacob Roggeveen ter ontdekking van het Zuidland (1721-1722). uitg. F. E. Baron Mulert. 's-Gravenhage.
- Rollin, R.* 1929: Les Iles Marquises. Parijs.
- Rosenberg, H. von.* 1853: De Mentawai-eilanden en hunne bewoners. T.B.G. I.
- 1855: Beschrijving van Enggano en van deszelfs bewoners. T.B.G. III.
- 1888: Een en ander over de bewoners der Mentawai-eilanden. I.A.E. Band I.
- Rouffaer, G. P.* 1905: Vaartuigen. In: Enc. van Ned. Indië, 4. 's-Gravenhage.
- Routledge, Mrs. Scoresby.* 1919: The Mystery of Easter Island. Londen.
- Roux, C. C. F. M. le.* 1948: De Bergpapoea's van Nieuw Guinea. 3 dln. Leiden.
- Rumphius, J.* 1741: Amboinsch Kruidboek. 6 dln. Amsterdam.
- Sachs, C.* 1917: Die Musikinstrumente Birmas und Assams. Sitzungsberichte der Kön. Bayer. Akad. der Wissenschaften. München.
- 1923: Die Musikinstrumente Indiens und Indonesiens. Berlin-Leipzig.
- Sarasin, P. en F.* 1905: Reisen in Celebes. 2 dln. Wiesbaden.
- Schaank, S. H.* 1886: Iets over Dajaksche sterrekunde. T.B.G. XXXII.
- Schmidt, W.* 1926: Die Sprachfamilien und Sprachenkreise der Erde. Heidelberg.
- Schnitger, F. M.* 1939: Forgotten Kingdoms in Sumatra. Hierin ook: C. von Fürer-Haimendorf: The megalithic cultures of Assam. Leiden.
- Schröder, E. E. N.* 1917: Nias. 2 dln. Leiden.
- Schwarz, J. A. T.* 1908: Tontemboansch-Nederlandsch Woordenboek. Leiden.
- Shand, A.* 1894: The Moriori People of the Chatham Islands. J.P.S. III.
- Skinner, H. D.* 1914: The Ancient Maori Dog. J.P.S. XXIII.
- 1923: The Moriori of Chatham Island. B.M.M. IX-1. Honolulu.
- Smith, G. Elliott.* 1924: Elephants and Ethnologists. Londen.
- Snelleman, J. F.* 1903: Potten en pottenbakkerij. In: Enc. van Ned. Indië, deel 3. 's-Gravenhage.
- Söderblom, N.* 1926: Das Werden des Gottesglaubens. Leipzig.
- Solheim, W. G. II.* 1952: Oceanian Pottery Manufacture. Journal of East Asiatic Studies, Manila. Vol. I—2.
- Speiser, F.* 1938: Melanesien und Indonesien. Z.f.E. 70.
- Spence, L.* 1945: The Religion of Ancient Mexico. Londen.
- Spinden, H. J.* 1928: Ancient Civilizations of Mexico and Central America. New-York.

- Staveren, J. A. van. 1916: De Rokka's van Midden-Flores. T.B.G. 57.
- Steinen, K. von den. 1925: Die Marquesaner und ihre Kunst. 2 dln. Berlijn.
- Steinmann, F. 1934: De planten op de reliëfs van de Boroboedoer. T.B.G. LXXIV.
- Steward, J. H. e.a. 1949: Handbook of South American Indians. deel V. Washington.
- Stimson, J. F. 1933: Tuamotuan Religion. B.M.B. 103. Honolulu.
- Stokes, J. F. G. 1932: Spaniards and the sweet potato in Hawaii and Hawaiian-American contacts. A.A. 34.
- Stresemann, E. 1939: Die Vögel von Celebes. Journal für Ornithologie, 87, Heft 3.
- Stutterheim, W. F. 1925: Een oorkonde op koper uit het Singasarische. T.B.G. LXV.
- 1951: De Hindu's. Groningen-Djakarta.
- 1951a: Het Hinduïsme in de Archipel. Groningen-Djakarta.
- Sullivan, L. R. 1922: Tongan somatology; based on field studies of E. W. Gifford and W. C. McKern. B.M.B. VIII-4. Honolulu.
- 1923: Marquesan somatology; with comparative notes on Samoa and Tonga; based on field studies of E.S.C. Handy. B.M.M. IX-2. Honolulu.
- 1925: Race types in Polynesia. A.A. XXVI.
- 1927: Observations on Hawaiian somatology. B.M.M. IX-4. Honolulu.
- 1931: Contribution to Samoan somatology; based on field studies of E. W. Gifford en W. C. McKern. B.M.M. VIII-2. Honolulu.
- Takaanui Tarakawa. 1883: The coming of the Arawa and Tainui canoes from Hawaiki to New Zealand. J.P.S.
- 1894: The coming of the Mata-atua, Kurahaupo, and other canoes from Hawaiki to New Zealand. J.P.S. III.
- Tasman, A. J. 1919: De reis van Abel Tasman en Franchoy's Jacobsz. Visser ter nadere ontdekking van het Zuidland. 's-Gravenhage.
- Te Rangi Hiroa, zie P. H. Buck.
- Thalheimer, A. 1908: Beiträge zur Kenntnis der Pronomina, Personalia und Possessiva der Sprache Mikronesiens. Stuttgart.
- Thompson, J. E. 1934: La Civilisation Aztèque. Parijs.
- 1949: Canoes and navigation of the Maya and their neighbours. J.R.A.I. LXXIX.
- Thompson, L. M. 1932: Archaeology of the Marianas Islands. B.M.B. 100, Honolulu.
- Thomson, W. J. 1891: Te Pito te Henua, or Easter Island. Washington.
- Tillema, H. F. 1930: Tatoeëren op Borneo. N.I.O.N. XV.
- 1931: Doodenpalen. Tiwah en lijkverbranding op Borneo. N.I.O.N. XVI.
- Tischner, H. 1934: Die Verbreitung der Hausformen in Ozeanien. Leipzig.
- Tregear, E. 1891: Maori-Polynesian comparative dictionary. Wellington.
- 1904: The Maori Race. Wanganui.
- Turner, G. 1851: Nineteen years in Polynesia. Londen.
- 1884: Samoa a hundred years ago and long before. Londen.
- Tylor, E. B. 1946: Anthropology. 2 dln. Londen.
- Ubelohde-Doering, H. 1952: Kunst im Reiche der Inka. Tübingen.
- Vaillant, E. 1944: The Aztecs of Mexico. Harmondsworth.
- Vanoverbergh, P. M. 1929: Der Megalithenkomplex auf der Philippinen-Insel Luzon. Anthropos XXIV.
- Vatter, E. 1932: Ata Kiwan. Leipzig.
- Veen, H. van der. 1915: De Noord-Halmahera'sche taalgroep tegenover de Austro-nesische talen. Leiden.
- 1924: Sa'dan-Toradjasche Volksverhalen. Verh. B.G. LXV. Batavia.
- 1940: Tae' (Zuid-Toradjasch)-Nederlandsch Woordenboek. 's-Gravenhage.
- Voegelin, E. W. 1949: Dog. In: Standard dictionary of folklore, mythology and legend. New-York.
- Vroklage, B. A. G. 1936: Das Schiff in den Megalithkulturen Südost-asiens und der Südsee. Anthropos, XXI.

- 1939: Beeldhouwwerk uit Manggarai (West-Flores). Cult. Ind. I.
- Waitz, Th. en G. Gerland.* 1865: Anthropologie der Naturvölker. Dl. V: Die Völker der ostindischen Archipel, Mikronesien und Polynesien. Leipzig.
- 1872: Idem Deel VI: Polynesien, Melanesien, Australien und Tasmanien. Leipzig.
- Wallace, A. R.* 1869: The Malay Archipelago. Londen.
- Walland, J.* 1864: Het eiland Engano. T.B.G. XI.
- Whymant, A. N. J.* 1947: Polynesian Languages. En. Br. 17.
- Wilken, G. A.* 1875: Het afplatten van het voorhoofd bij de Alfoeren van de Minahasa. T.B.G. XXI.
- Willems, W. J. A.* 1938: Het onderzoek der megalithen te Pakaoeman bij Bondowoso. Oudheidk. Dienst in Ned. Indië, Rapporten No. 3. Batavia.
- Willey, G. R.* 1949: Ceramics. In: Handbook of South American Indians, deel V. ed. J. H. Steward. Washington.
- Williamson, R. W.* 1918: Polynesia, In: Enc. of Religion and Ethics. Vol. X. Edinburgh.
- 1933: Religion and cosmic beliefs of Central Polynesia. Bew. door R. Piddington. 2 dln. Cambridge.
- 1937: Religion and Social Organisation in Central Polynesia. Bew. door R. Piddington. Cambridge.
- Wilson, L. L.* 1953: The Skyland of the Philippines. Manilla.
- Wilson, W.* 1799: A missionary voyage to the Southern Pacific Ocean performed 1796/98 in the ship Duff. Londen.
- Wingert, P.* 1946: Art of the South Pacific. New-York.
- Winkler, J.* 1908: Bericht über die zweite Untersuchungsreise nach der Insel Enggano. T.B.G. L.
- Wissler, C.* 1950: The American Indian, an introduction to the anthropology of the New World. 3d ed. New-York.
- Wirz, P.* 1928: Het oude Nias. N.I.O.N. XIII.
- 1929: Het eiland Sabiroet en zijne bewoners. N.I.O.N. XIV.
- Wolff, W.* 1945: The mystery of the Easter Island script. J.P.S. Vol. XLIV.
- Yzerdraat, B.* 1954: Bentara Senisuaru Indonesia, Groningen-Djakarta.
- Zerries, O.* 1954: Thor Heyerdahl: American Indians in the Pacific. Paideuma, Band V. Bamberg.

Inhoud

INLEIDING	blz. 7
---------------------	--------

Hoofdstuk I:

DE WAARDE VAN DE TRADITIE	blz. 11
-------------------------------------	---------

Hoofdstuk II:

THEORIEËN OMTRENT DE AFKOMST DER POLYNESIËRS	blz. 15
A. De Polynesiërs als overgebleven bewoners van een verzonken vasteland.	
B. De Polynesiërs en Amerika.	

HOOFDSTUK III:

DE POLYNESIËRS EN AZIË	blz. 61
1. Planten en dieren	
2. Taal	
3. Vaartuigen	
4. Stenen werktuigen	
5. Megalithen	
6. Muziekinstrumenten	
7. Tapa en foeja	
8. De klapperrasp	
9. Jongeliedenverenigingen	
10. Mythen: het ontstaan van de voedingsgewassen	
11. Voorouderverering	

Hoofdstuk IV:

MIGRATIE-WEGEN EN MIGRATIE-WIJZEN; OORZAKEN VAN DE MIGRATIES	blz. 151
---	----------

Hoofdstuk V:

EENHEID EN VERSCHEIDENHEID VAN DE POLYNESISISCHE CULTUUR	blz. 163
SLOTBESCHOUWING	blz. 173

STELLINGEN

1. Een ethno-sociologisch onderzoek volgens de methode van Linton c.s. had voor het dorp Staphorst de voorkeur verdiend boven de sociografische methode door Groenman gebruikt.
2. Vragen naar motivering van handelingen aan geënqueteerden zijn in het sociologisch onderzoek slechts met de grootste voorzichtigheid te gebruiken.
3. Het bergdorp Gajung gedeh, door Margaret Mead bestudeerd, is niet typerend voor de Balische aard.
(M. Mead & G. Bateson: *Balinese Character*;
M. Mead & F. Mc Gregor: *Growth and Culture*).
4. Ten onrechte meent M. Mead, dat het taboe dat de Samo-
aanse hoofden omgaf, van weinig betekenis was.
(M. Mead: *Social Organization of Manua*).
5. De invloed van de natuurlijke omgeving op de cultuur der
Moa-jagers is groter dan Duff doet uitkomen.
(R. Duff: *The Moa-hunter period of Maori culture*).
6. In de meeste beschouwingen over de Balische cultuur is teveel
de nadruk gelegd op de Indiase herkomst hiervan en te weinig
op Achter-Indische invloeden.
7. Bij de bouw van de stad Djakarta is zowel in heden als ver-
leden te weinig rekening gehouden met de recreatie-behoefte.
8. Er zou in Indonesië een mode-industrie in het leven geroepen
kunnen worden, die meer gebruik maakte van inheems mate-
riaal.
9. Er bestaat bij de moderne woningbouw in Nederland te
weinig samenwerking tussen architecten en binnenhuisarchi-
tecten.

